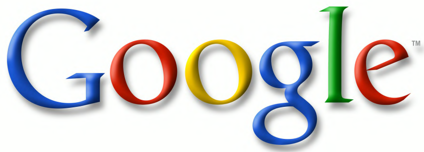
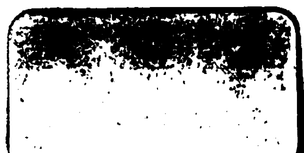

CHR. G. HEYNII

PROFESSORIS ELOQV. ET POES. GEORGIAE AVGVSTAE
M. BRITANN. R. A CONSIL. AVL.

OPVSCVLA
ACADEMICA
COLLECTA
ET
ANIMADVERSIONIBVS
LOCVPLETATA.

VOLVMEN III.

GOTTINGAE
APVD IO. CHR. DIETERICH.
1788.

CONSPECTVS
PROLVSIONVM
VOLVMINIS TERTII.

*) Incidi nuper in aliam, quae memoria exciderat, descriptionem tabulae a Raphaele pictae, ab Equite d'Hancarville sermone verbis exube-

exuberante, nec ad descriptionis subtilitatem instituto factam, sublecta quoque delineatione ad manum Raphaelis extimo formarum ambitu graphide expresso, in Picturis Etruscis To. II. p. 14 sqq. Algardiani autem analyphi praeclaram dedit notitiam subtiliore iudicio adhibito, exquisita artium elegantiorum doctrina et sensu instructus idemque nobis amicissimus F. W. Basil. de Ramdohr; *Ueber Mahlerey und Bildhauerkunst in Rom* III. Th. p. 234 sqq.

*) v. mox n. XV.

XVIII.

*) Cf. Tiedemann v. c. in Disp. *Super Quaestione de artibus magicis proposita a. R. Sc. Soc.* p. 69. 70. vbi ex Lucani et Statii locis sagaciter elicit magiae vulgaris incrementa inde a Neronis temporibus.

*) Quod proximum tempore abhinc fuit *Obss. ad LL. et resp. Magnae Graeciae Supplementum*, ad indicenda sacra Anniuersaria d. 17. Sept. 1786. iam insertum est To. II. p. 278.

I.

I.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
SVCCESSOREM
GODOFREDVM LESS D.
IN
MAGISTRATV ACADEMICO GERENDO
CIVIBVS
OFFICII ET HONORIS CAVSSA
COMMENDAT
IN A. D. II. IVLII ƆIƆ IƆ CCLXXIX.

Vita antiquissimorum hominum, Graeciae maxime, ex ferorum et barbarorum populorum comparatione illustrata.

Commentatio I.

Cum omnis verior philosophandi ratio ab accuratiore naturae rerum cognoscendae et ingenii humani, in diuerso culturae et expolitionis genere ac gradu constituti, intuendi et explorandi studio sit profecta: dici vix potest, Commilitones,

quanto humanitatem beneficio obligauerint ii, qui dissitas et longinquas orbis terrarum partes aditas a se descripsere, et de naturae copiis, incredibili prouentus et cultus varietate, de hominum ingeniis, moribus institutisque, ad primum intuitum toto caelo a se inuicem abhorrentibus, communem tamen, si diligentius contempleris, naturam, communem naturae auctorem, eumque optimum, sapientissimum, pollentissimum, arguentibus, paullo curiosius tradidere. Illorum enim virorum labore, periculo, opera, rerum noscendarum campus latissimus apertus, angusti philosophiae studii, quale antea erat, fines, vt *extra anni solisque vias*, ita vltra exiguos fundi, quo quisque natus et altus erat, limites, quos eosdem rerum quoque naturae terminos statuebat, sunt prolati. Itaque liberiore nunc cursu exspatiatur mens humana, nec vnius modo loci quasi vestigio, cui insistimus, circumscripti prominemus ad prospicienda pauca vicina iugera; sed *immenso*, vt poëta ait, *spatiantes viuere caelo* audemus, ab innumeris prauis opinionibus purgati ac liberati, quae animis insederant et tam altas radices egerant, vt nec summa iudicii subtilitas, quae in hominum per superiores aetates ingeniis erat, nec reuelata de rebus diuinis humanisque doctrina ad eas euellendas vim haberet, quin potius eas altius infigere, laetius alere, et nouis errorum surculis disseminare videretur. Postquam vero melioris naturae studii fax semel, tanquam de sapientiae arce, fuit prolata; cum intellectum sit, tantam ingeniorum, morum et studiorum varietatem in genere humano non minus a summo eius auctore

esse profectam quam infinitam hanc varietatem in caeli solique naturis, rerum animantiumque seminibus, formis, incrementis; nec reuocari posse numinis curam ac prouidentiam ad vnum populum, ad vnam sectam et professionem opinionis ac cultus: superstitionum et opinionum ludibria passim sunt dispulsa, et coepit tandem aetas statuere digna numine diuinaeque naturae maiestate, quam paullo ante quo quis magis ad naturae humanae imbecillitatem detraxerat, hominique assimulando deum diluerat, eo verius et magnificentius de deo sensisse videbatur.

Verum ad historiae quoque veteris fidem firmandam plurima sunt, quae ex his peregrinantium narrationibus peti possunt. Multa in iis occurrunt de populis ac familiis eodem fere vitae cultu victuque vtentibus, qui nunc passim per Americam, inter populos nondum ad vitae melioris initia progressos, visitur. Herodoti fides quam vexata fuerit, satis constat; quam tamen recentiorum de Asia et Africa scriptorum consensus egregie liberauit et stabiliuit, quum iam ante duo saecula ab Henr. Stephano coepta esset vindicari. In ipsis sacris Hebraeorum libris, cum magna rerum expositarum pars ad homines spectet, qui aut sub ipsa societatis humanae primordia viuerent aut nomadicam vitam agerent, aut inter barbaros et incultos populos censendi essent, satis constat, quam multa, ad nostras notiones, opiniones, sensus ac iudicia deflexa, miseros errores ac superstitiones in hominum animos inuexerint: quorum expeditissima ratio est, si

notiones earum rerum attuleris, quae etiamnum inter populos in ſimili conditione vitae agentes natura, vita et vſu, obtinent.

Cum in hoc ſcriptionis genere, Commilitones, non tam requiratur, vt ſubtilius aliquod ex diſciplinis depromtum caput exponatur, quam propoſitum eſſe debeat acroama aliquod, quod non ſine vtilitate et cum voluptate aliqua in hoc ſollennium apparatu legi et audiri poſſit: non iniucundum cognitu argumentum deligere nobis videmur, ſi commemoremus nonnulla ex vita antiquiorum hominum, Graeciae maxime, forte et Italiae, a noſtris opinionibus et inſtitutis abhorrentia, quibus tamen alia ſimilia apponi poſſunt, quae noſtro aeuo peregrinatores per diuerſas orbis, qua patet, terras, de ferorum ac barbarorum, quos adierant, populorum vita et moribus tradidere. Quo ipſo et fidem antiquae hiſtoriae paſſim adſtruere, et loca ſcriptorum nonnulla illuſtrare, et interponere interdum licebit ea, quae ad notiones vulgares emendandas vtilitatem habere poterunt; inſtillabitur quoque animis veſtris, Commilitones, ſenſus gratus et iucundus, reputantibus, quam bene nobiscum actum ſit, quorum vita in haec tempora eſt delata, quibus in hoc caelo, in his locis gigni, nutriri et inſtitui contigit, in quibus earum rerum, quae ad humanam naturam ornandam et locupletandam comparatae ſunt, ſumma copia, ſumma opportunitas eſt propoſita.

Antequam tamen ad hanc differendi prouinciam accedimus, cuius cauſſa ea a nobis ſuſcepta ſit, primo

primo loco commemorandum esse videtur. Scilicet magistratu in annum sesquialterum prospere continuato decedet is, cuius nomen huic paginae praescriptum est, et transferentur die crastino insignia academica cum honore summi inter nos magistratus in virum summe reuerendum,

GODOFREDVM LESS, Theol. D.

collegam coniunctissimum, vestrique, Commilitones, amantissimum, quem vobis amplioribus commendare verbis si vellemus, verendum esset, ne vestris iudiciis et voluntatibus diffidere videremur; cum viri grauissimi fides, pietas, ac beneuolentia vobis iam satis cognita et spectata sit, cum aliis in rebus, tum sermonibus e sacra cathedra ad vos habitis, quibus amorem et affectum animi sui erga vos tam luculenter declarauit, vt non magistratus magis, quam parentis loco, illum a vobis amari et diligi aequum esse arbitremur.

Eorum igitur, quae in vita hominum obseruari solent, alia cum vitae necessitatibus, cumque praesidiis, auxiliis et copiis, quibus vita seu toleratur seu recreatur, seu deliciis frangitur, sunt coniuncta; eaque pro caeli solique ratione, naturaeque facie et ingenio sunt diuersa; tum vero, auctis hominum coetibus commerciisque, et per artes excultis sensibus, multo magis ea variant inter se ac discrepant, ipsis modis et instrumentis artes exercendi: vt in victu, vestitu cultuque corporis, in habitatione paranda, in vtensilibus, apparatu, instrumento. Alia ad vitam socialem spectant; ea-

que ad lubitum magis et arbitrium instituta esse videntur; etsi natura fere aut casu aut opinione praebente seu obiiciente id quod in morem abiit. Sic in familia habenda, liberis educandis, republica constituenda, in negotiis publicis priuatisque, contractibus, connubiis, innumera sunt, a iudicio aliquo hominum profecta, nec tamen ita necessario, quin alia ratione eadem constitui potuissent; vt tamen caussas ab initio haud obscuras, ab iisdem, quae paullo ante commemorauimus, profectas adfuisse credendum sit, quibus sua rebus facies, suus habitus indueretur. Sunt tandem plurima, quae ad meras hominum opiniones, iudicia, persuasiones, se referunt, super rebus quidem naturalibus earumque caussis, super natura diuina, rerum origine et caussis; ad quod genus omnino religiones spectant. Iam ex cunctis his, inprimis vltimo loco commemoratis, alia vitae siluestri, alia campestri seu nomadico, alia hominibus per familias, per tribus, per vicos, per ciuitates habitantibus, et esse propria, et omnibus in locis saeculisque communia fuisse, necesse est, alia in hoc caelo, in hoc solo, in hoc hominum vitaeque cultu in animos se insinuasse. Verum in his tam multiplex et perplexa caussarum est coagmentatio et confusio, vt et difficilis sit ambiguaque earum indagatio et obliterata fere obscurataque vestigia. Nisi itaque in rerum generibus nos contineamus, vix commode eiusmodi disputatio iniri potest; quae tamen a singulis exemplis arcessita nisi sit, ad vana et inania delabatur necesse est.

Vt

Vt a nouiſſimo, quod commemorauimus, genere initium faciamus, omnibus barbaris populis, qui non, ſiluestri ac belluina vita efferati, ab omni, praeter quam famis et ceterarum vitae neceſſitatum, cogitatione vacant, commune eſt, vt naturas humana maiores mente et animo concipiant *a*). Verum qui ad hanc cogitationem eos naturae rerum contemplatione aut aliqua cauſſarum et effectuum reputatione adduci putant, egregie falli neceſſe eſt; nimis enim ſubtile hoc pro iſtorum hominum ſtupore; ſed, quoties aliquid euenit, quod terrorem ac metum iniicit, aut mirationem mouet, (in vita autem illa omnium rerum rudi et ignara multa animos percutere et ſenſus perſtringere aliter, quam in hominibus ad humanitatis cultum inſtitutis fieri ſolet, reputandum eſt,) hoc illi ſuſpiciunt, venerantur, adorant. Itaque animans inſolitae magnitudinis, aut ſollertia ingenii aut quacunque alia arte notabile, inprimis ſerpentes, quorum tot ſunt genera, aliud alia de cauſſa, mirabilia, tum arboris ſpecies adhuc non viſae, porro arte et ingenio humano effictum aliquid, etſi manu ad ſenſum noſtrum rudi, haec et ſimilia animos barbarorum ad laetandi et exſultandi inſaniam adſpectu efferre ſolent. Iam cum politiores populi hunc geſtum, hunc affectum ſaltantium, proſternentium ſe, adorantium, ad religiones fere referant: ſollenne eſt

 omnibus

a) Non attingemus ea, quae in ſua Americae hiſtoria libro IV. de religionibus ſapienter expoſuit Robertſonus, V. Cl. multo minus in refellendis iis, quae ab aliis parum ſubtiliter diſputata ſunt, morabimur. Ab iis tamen, in quibus Robertſonus ſubſtitit, ad remotiora et altiora procedere et aſſurgere nunc propoſitum eſt.

omnibus fere auctoribus, vt id ipsum pro religioso cultu habeant, vtque eidem, id quod inter nos haberi solet, numen aliquod propositum in illorum hominum animis esse iudicent. Hinc natam arbitramur peruulgatam illam opinionem, vt barbari res inanimatas quasuis sibi obuias, modo iudicio delectas nescias quo, modo informi specie adumbratas, *colere* dicantur, interdum tanquam deum O. M. interdum Geniorum aut Daemonum loco, ex ipso adeo illo genere, cuius nulla nisi ex sanctiore nostra disciplina esse potest in hominum animis notio. Ita sibi ipsis passim illudunt homines, facta per rerum nomina ac vocabula, quibus ad designandas eas vtantur, fraude: cumque barbari ii nec cultus diuini nec diuinae naturae notiones vllas habeant, quae vllo modo iis, quibus nos vtimur, assimulari possint, de istarum tamen notionum, ex nostris ingeniis ad eos translatarum, caussis et origine inter feroces et barbaras gentes, infinita disputatio veteres inter et recentiores agitata est; atqui de illis notionibus primo loco videndum est, an in istorum hominum animis vere illae sint; et si sint, quales sint. Sunt autem nullae, nec esse possunt; quod facile intelligat, qui apud animum ea reputet, quae, antequam notiones illae nostrae cultus diuini et numinis alicuius seu metaphysicae seu ex reuelata doctrina ductae insidere possint, seu more seu institutione animis instillata esse debeant. Nec ex barbaris illis Africae et Americae, qui gestu, ore, saltatione, clamore incondito, mirationem vel gaudium declarant, multi esse possunt, qui vltra rudem ac ferocem animi impetum aliud quid mente et cogi-

tatione

tatione complectantur; iungunt tamen et communicant gaudia et ludos, mutuo inter se ac naturali impetu, liberi, familiares ac tribules, forte etiam repetunt per certa ac fixa tempora, aut vt fert casus.

Exsistunt tamen passim ingenia minus tarda et obtusa ceteris, quibus de caussa eius rei, quam mirantur, cogitatio forte aliqua incidit; at ea prorsus aliena a nostro more; nam quaecunque noua et insolita rei species obiicitur, aut corporis humani more animata esse creditur, aut subesse putatur natura aliqua inclusa et abdita, quae motus vel formae, omnino miraculi, quodcunque tandem illud sit, caussa et auctor sit: hanc illi mirantur, huic plaudunt, clamant, exsultant, vt solent barbari animi sensus exprimere quoscunque. Orta hinc opinio nostrorum hominum, qua sibi persuasere, illos barbaros vnicuique rei suum Genium, (*Spiritum* fere appellant) suum inesse Deum, credere; quod dum facerent, grauissimum errorem commiserunt, cum dei vel spiritus notionem iis affinxere, qualem ipsi ex puerili institutione, et ex philosophica aut theologica praeceptione, mentibus circumferrent. Multa adeo pro diis haberi vulgo illi aiunt, quae, vt ex ipsorum narrationibus intelligi potest, barbaris cara tantum sunt et in pretio habita, et seposita festis sollennibus; in quibus prolata ea ac proposita incondito clamore et exsultatione prosequuntur, laetitia ad vecordiam abrepti. Ita passim audias ab Americanis lutrarum seu mar-

tium exuuias pro diis penatibus haberi, *b*) cum eas festis saltationibus adhibeant; si tamen quaeras, quinam religiosi cultus modus ille sit quem barbari exhibeant, nihil habent nostri homines quod ad eum describendum afferre possint *c*). Falsa scilicet persuasione ex suo more et ritu inter Christianos et Europaeos recepto iudicant de barbarorum sensibus et iudiciis: de quibus tamen, nisi ad ipsorum mentem et intelligentiam accommodate, quod probabile sit, statui nequit. Neque aliter statuere licet de iis, quae terrorem iniiciunt, metum mouent, mala inferunt, quae eadem religiose colere et adorare vulgo feruntur barbari. Adumbrata est haec opinio e nostro sensu ac more; non vero ex sensu ac iudicio hominum rudium et a nostris religionibus et institutis alienorum.

Cum autem nihil sit, quod mirationem, qualis quidem in rudibus et obtusis mentibus esse potest, cum tripudio illo et gaudio immodico aut metu ac terrore fere coniuncta, facere possit maiorem iis, quae in rerum natura apparent: vt fluminum catarractae, lacuum immensa vorago, siluarum vastities; tum fulmina, procellae, tempestates, omnes-

b) Ita nuper quoque *Carver*, a cuius lectione recentes eramus, cum haec scriberemus; itaque, etsi in rebus a multis aliis traditis, fide eius potissimum et auctoritate vti licebit, *Travels through the interior Parts of North America*, p. 277. 8. 309. Apud eundem legimus serpentem ingentis magnitudinis, calliditate hominis domitum ac cicurem, pro Genio, *Manitu* ipsi appellant, habitum p. 43. At quaeri debebat, quo sensu, qua notione illis barbaris *Manitu* diceretur.

c) v. c. idem Carver p. 386.

omnesque aëris, maris et terrae motus et explosiones: mirum haberi nequit, si ab his potissimum, quae humana vi maiora esse stupidissimis ingeniis obuium fit, barbarorum religiones procedere viderimus. Vt vero de auctore earum rerum cogitationem admittant, non nisi sero fieri credere licet; quod si auctorem assignant, eius notionem tamen aliter, quam ad humanum exemplum, tale quidem, quale ipsi oculis animisque perceperant, suscipere nequeunt. Inesse itaque fulminibus, ventis, mari, et sic porro, statuunt naturas, quae ea moueant; de ipsa mouendi ratione parum solliciti. Imbuuntur tamen animi sensim sensimque persuasione roboris, virium, celeritatis, efficaciae quae in illis naturis sit. Ex his aliquando sensus aliquis religiosus enascitur; cumque is ab iis, quae terrent, minantur, nocent et enecant, processerit, omnis barbarorum religio a metu ac terrore proficiscatur necesse est; vt adeo hactenus recte dictum esse videatur, quod poëta habet: *Primus in orbe deos fecit timor.* Ad nostrum potius quam ad rudium et incultorum hominum sensum comparatum est, quod pie magis quam intelligenter arbitrari solent multi, ab adspectu siderum ac caeli mirabili primam religionem proficisci debere. At plurimi sunt barbari, ad minima quaeque stupentes, qui solem et caelum nunquam suspexisse videntur; nec iis, quibus adsueuere, intendere solent animos barbari; nec in contemplationem rerum caelestium pronos animos rudes et obtusos credere licet, nisi repentino aliquo solis aut lunae defectu. Ab hoc forte aut simili casu erecti fuere nonnullorum populorum animi, vt

solem

ſolem mirarentur; vt vero diuino aliquo cultu eum venerarentur, fieri non potuiſſe videtur ante agrorum cultum repertum vel illatum, quo demum intellectum eſt, quanta ſit ſolis vis ad fruges producendas; tum temporum vices ad eius vices ac curſum conſtitutae; inde ad lunam ac ſidera ſimili miratione ac religione complectenda proceſſum. In iis itaque locis, in quibus maturior fuit aratio, maturiorem quoque ſolis et ſiderum cultum prodiiſſe, quis non intelligat, et ſimul illud perſpiciat, ab iis ingenii humani progreſſum fuiſſe facilem et pronum ad naturae vires generatrices indagandas; quas cum ſuo more per ſymbola conſtituerent, idololatriae inde, quam appellant, ſemina iaci debuiſſe, et ea pro ingeniorum ac locorum varietate varia ac diuerſa. Alii ſubodorati ſunt rerum elementa, ignis inprimis et aëris; inde caeli religionem et elementorum ſuis ſymbolis expreſſerunt; per temporum decurſum variatam et a primorum auctorum ſenſu admodum deflexam. Atque ita res ſe habuit inter Chaldaeos et Babylonios, inde per Aegyptum, tum per Orientis terras alias; non item apud alios barbaros, in aliis locis ac vitae generibus.

Alii enim barbari, ſiluarum horrore, fluminum fremitu, lacuum altitudine, montium vertice elato, contactis animis, ad alias naturae partes ſtupuerunt; inde miratio, horror, metus; qui ad religionem paratos ac procliues reddidit. Ineſſe et iis rerum miraculis aliquam naturam, quae, vt ea eſſent, vt durarent, vt feris, piſcibus, vtenſilibus, abundarent, efficeret, facile ſibi perſuaſere. Inde prolapſae paſſim, ſaltem cum temporum ſucceſſu, men-

tes

tes ad Genios locorum et Deos certis locis aſſignandos. Alii tandem, quem Larem gentis auctor coluerat, deum patrium factum coluerunt, deum *vnum*, ſed *gentis ſuae*.

Cum, a ſollicitudine et metu, vt ſupra vidimus, inter terrores et minas nato proficiſcatur fere omnis barbarorum religio; et ea quidem inſtituta inter homines feros et immanes: multorum hinc populorum ritus ſacrorum ad feritatem et crudelitatem et fuiſſe et eſſe compoſitos nemo mirabitur; ſeruantur enim ritus ſacrorum patrii etiam in meliores aetates. Quod humanas victimas mactarunt tot populi, idque religionis loco habuerunt aut ipſi, aut ii, qui eos adiere: ſacrorum ritus arguit in ipſa feritate et barbarie enatos. Multo vero latius, et apud omnes vtique populos, quibus nondum melior diuinae humanaeque philoſophiae lux affulſit, obtinuit ea perſuaſio, vt numen haberetur iracundum, moroſum, truculentum, vindictae cupidum, ob leuem interdum culpam vel errorem calamitates ac miſerias publice priuatimque infligendas praeceps, idem muneribus ac votis factis exorari ſe patiens; totum omnino ad hominum, nondum vllo ſapientiae ac virtutis ſtudio excultorum, morem compoſitum. Haec ſemel barbaris mentibus impreſſa opinio ac notio, etiam ad numinis O. M. cogitationem miſerrimo errore translata, per ea quoque tempora durauit, quibus, melioris iam philoſophiae luce diffuſa, expolita ad omnem humanitatem hominum ingenia perſuaſionem illam diuina natura indignam, qua omnis melior dei notio tollitur, reſpuere et abhorrere debuiſſe putares;

res; ita relictum est passim in numine id, quod dudum in se ipsis non tolerabant homines. Adeo difficile est sapere, vbi maiores desipuere, et recedere ab iis, quae perperam a patribus tradita accepimus.

A quibus populis semel pluribus rebus ac naturae partibus et formis sua esset assignata natura, quae eas incoleret, moueret, forte etiam procrearet ac fingeret, hoc est, genius aliquis, quem nos solemus appellare, seu deus: eorum ingenia procliuia esse crederes ad eam persuasionem, vt praeesse iis numinibus numen aliquod, ordine, vi ac dignitate superius, aut numen aliquod summum, opinarentur. Tarda tamen est mens humana ad hanc opinionem amplectendam, nec facile eo processit, nisi in iis locis ac populis, qui regis, multos regulos suae ditioni subiectos habentis, imperio parerent. Attemperauere alii deorum coetum et ordines suis rebus publicis, aliis aliter constitutis. Vt vero, omnibus exclusis, vnum tantum numen esse sibi persuaderent: si non superbia et arrogantia populari, qua suum deum indigetem omnibus aliis praeferrent, eundemque alienigenis diis tanquam in honorem ac locum sibi debitum subrepentibus infestum et in eorum exitium imminentem statuerent, adducti erant homines: id, nisi duce philosophia, seu reuelata seu subtiliore aliqua, non magis expectari potuit, quam vt a sensibus ad intelligentiam et mentem numen reuocarent. Itaque in nostros Germanos prisci aeui nimis indulgentes ac liberales esse videntur, qui iis eam religionum

subtili-

ſubtilitatem, quae acutiſſimo quoque noſtrae aetatis philoſopho digna eſſet, tribuunt. Narrantur ab iis, qui Americam peragrarunt, multa de deo aliquo ſummo, quem indigenae vniuerſis rebus praeeſſe credant; alii de numine gemino, altero bono altero malo, quorum huic, quam illi, curioſiorem ac diligentiorem plerumque cultum exhibeant. Quae tamen ad ſuos quemque ſenſus adumbraſſe arbitramur; quae ipſi barbari ſentirent, non niſi ex ipſorum ſenſibus aſſequi licet; eos vero ad rerum vniuerſitatem aliquam aſſurgere ſolere dubitare licet. Neque dubitationem eximit, quod numen aliquod caelum inſidere nutu ac verbo declarant; nam quale illud eſſe arbitrentur, vnumne, aliis ſublatis; an, quod probabilius ſit, adſcriptum et incluſum huic mundi parti, vt alia aliis; an potentius ceteris diis, nemo facile nos docuerit. Vt autem caelum dei alicuius, mox et plurium, ab naturae elementis ductorum, deorum ſedibus aſſignarent populi, in promtu vel ad vulgarem intelligentiam fuiſſe videtur.

Reſtat vt haec vniuerſe diſputata ad veterem Graeciam referamus, atque notiones eius, religiones et cultum, cum iisdem comparemus; quaeque ex iis aut cum aliis populis communia aut ex caeli ſolique ratione, aut fortunae caſibus et viciſſitudinibus habuere propria, paullo curatius inquiramus. Verum feſtinantes nos vrgent ſollennia, quae craſtino die agenda inſtant: in quibus pompa ex aedibus academicis ducetur, et in templo orationes ac caerimoniae ſolennes rite habebuntur. Iis

itaque

itaque vt vos, Comites S. R. I. illustrissimi, vosque aut auita generis nobilitate illustres, aut propria virtute ingeniique laude nobilitatem vobis paraturi, cum honoris et officii significatione interesse velitis, ita rogamus, vt pro amore vestro, necessitudine, ac studio erga nos, precibus vos nostris locum facile facturos esse persuasum habeamus. PP. Gottingae, Kal. Iul. cIↃIↃCCLXXIX.

II.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

GODOFR. LESS D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS

SACRA XXXII.

IN A. D. XVII. SEPTEMB. CIↃIↃCCLXXIX.

RITE INDICIT.

Vita antiquioris Graeciae ex ferorum et barbarorum populorum comparatione illustrata.

Commentatio II.

Anno iterum verso, Commilitones, redit sollennis dies, quo huius reipublicae academicae faustos natales grata et iucunda recordatione, gratulatione laeta, piis votis precibusque prosequimur. Habemus enim, quod laetemur gratulemurque rerum nostrarum statum incolumem, nulla calamitate, nullo per hunc annum casu grauiore, perculsum aut conuulsum, ne tentatum quidem ab aliquo inde tempore minoribus illis, quibus academica res laborare solet fere omnis, malis et mor-

bis; metu vero illo, qui ſuperiore anno, cum hunc diem celebraremus, animos noſtros non parum ſollicitos haberet, ne belli ciuilis per Germaniam ſpargeretur latius incendium finibusque aliquando noſtris contagio aliquo adhaereſceret, ſublato; ita vt nunc ſuperſit vnum illud votorum genus, quod pro Occidente pacando facimus: quod tamen non remiſſius aut ſegnius, ſed eo ardentius facimus, quo magis, cum humanitatis communisque naturae ac neceſſitudinis cauſſa, tum Regis noſtri Indulgentiſſimi gratia, quem omni proſperitatis genere cumulatum vtinam videremus, vota ea ſuſcipimus, pacemque ac tranquillitatem terrarum orbi generique humano reſtitutam cupimus. Interea ea ſaltem fruamur felicitate, quae diuino aliquo munere ac beneficio nobis contigit, et oculos animumque recreemus adſpectu et cogitatione laetius in dies efflореſcentis rei academicae noſtrae. Quod enim aut bonorum aut ornamentorum genus, quod quidem aut traditum nobis ſit ab iis, quibus nos ſucceſſimus, aut noſtra virtute partum, aut labore et induſtria quaeſitum, dici poteſt, quod non integrum et illibatum ſit, multa etiam ſint aucta magisque cumulata? Nec vero vt res noſtras laudemus ac commendemus, haec commemoramus, ſed commemorando vt illud efficiamus, vt appareat, quantum ſingulari alicui beneuolentiae numinis et tutelae debeamus. Siue enim interiorem noſtrae reip. habitum, ſeu externam ſpeciem, dignitatem et famam, contemplemur: occurrunt vndique, quae gratam erga numen pietatem incendant, et diei huius prouocent hilaritatem. Quid enim? feſtus

hicce

hicce dies non tanto candidior fauſtiorque illuxerit, quo laetius ciuitatem hanc enitefcere, ciuium frequentiam increfcere, ſtudia excandeſcere videmus? non laetemur numerum ciuium auctum, ſed eiusmodi iuuenum acceſſu et ſupplemento, quorum ingenia expoliuerit, quorum mores finxerit aut fortuna lautior aut melior inſtitutio? qui cum, ingenua indole, vitae elegantia, morum probitate ipſi ſe continеant, academica diſciplina haud difficulter contineantur? vt, ſi academiae humanitatis non minus quam litterarum officinae eſſe debeant, hoc nomine nunc cum maxime Georgia Auguſta appellanda ſit; quam etiam aduenae, qui nos adeunt, quique ex inceſſus modeſtia, nullo viarum niſi ad auditoria feſtinantium ſtrepitu, ex frequentia in templis compoſitoque ad pietatem et audiendi ſtudium habitu ac vultu, indicium faciunt, hac laude eximie commendant. Nihil enim ſegniter, nihil ſocorditer et ſupine agi vident; ſedulitas, induſtria, ſtudium acre et incitatius mutuo adſpectu, exemplo, contagione, ſtimulat et excitat, et pudore ſuffundit etiam tardiores.

Quam vtinam laudem ſibi propriam ac perpetuam habeat haec noſtra academia! vtinam ea vobis, Ciues, propoſita ſit glorioſa et memorabilis concertatio, vt factam hanc exemplis veſtris, morum ac diſciplinae honeſtate et dignitate, conſpicuam academiam tueamini, quaque locaſtis laude ac fama, in ea firmetis illam, et ſtabiliatis, diligenterque prouideatis, ne, quod ſaepe factum, hac parta per vos exiſtimatione et laude vnius alicuius

inutilis ciuis culpa ac fraude excidatis vniuerſi. Nam ne nos officio noſtro ac fidei deeſſe videamur, et curauimus ſtudioſe, et religioſe curabimus. Sunt vero etiam, quae ſtudium noſtrum incendere poſſint: Regis Optimi indulgentia, Virorum ſummorum, quibus cura noſtrae rei academicae tradita eſt, propenſiſſimae voluntates; inſtitutorum noſtrorum tutela et inſpectio aſſidua; ſtudium ornandae Bibliothecae publicae et Muſei academici. Experti ſumus hoc quoque anno munificentiam ſingularem, cuiusque ſimilis aut par memorari hoc in genere alia vix poſſe videtur, Viri Illuſtris et ſummo cum honore cum antea nominati, tum nunc quoque a nobis nominandi, L. B. DE ASCH, qui ſumtibus, pro priuata fortuna ſatis opiparis et amplis, conquiri ac mitti curauit omnis generis res raras ex Aſia et Europa ſeptentrionali, inprimis quae ad naturae opes Muſei noſtri locupletandas, et ad numorum rariorum, quibus aut hiſtoria illuſtrari aut regnorum et imperiorum rationes numiſmaticae declarari poſſint, augendas copias noſtras ſpectent, Qua ſua liberalitate vti vir praeſtantiſſimus memoriam ſuam in hac Muſarum ſede ad perpetuam eamque gratam recordationem conſecrauit, ita inter nos, dum viuimus, commemorationem ſui honorificam et iucundam merito eſt habiturus.

Videtis, Commilitones, quae adhuc ã nobis narrata ſint, ſine grato pioque animorum ſenſu et cogitatione indulgentiae diuinae, cui et haec et innumera debemus alia, narrari non potuiſſe. His itaque ipſis ſollennibus quorum indicendorum

cauſſa

caussa haec proscripta sunt, Deo O. M. publice agentur gratiae. Ducetur enim a viris Ordinis Senatorii Professoribusque ac Doctoribus in templum academicum pompa sollennis, et, quod speramus, frequens: nam in bonorum fructu communi nefas foret, communem pietatis sensum gratum ac religiosum non praestare. Votis autem publice nuncupandis habebitur primo loco oratio a Collega spectatissimo GE. LVD. BÖHMERO, Iuris Antecessore primario, Ill. Ordinis ICtor. Ordinario, M. Britann. R. a Consiliis Iustitiae secretioribus, Viro et doctrina, et auctoritate ac virtute animi meritisque eminentissimo, nunc felicissimo Parente, quippe cui rara illa et vnica forte contingit felicitas, vt duobus filiis, *Io. Friderico Eberhardo* et *Io. Ludouico Bechtoldo*, praeclarae spei adolescentibus, comitatus prodeat, eosque summis in Iure honoribus exornandos in concionem producat. Consequetur cum ipsis summos in Iure honores eodem brabeuta *Ge. Lud. Krukenberg*, ornatissimus Candidatus. Quibus rite factis adscendet in cathedram facietque verba *a*) Vir Experientissimus, Collega coniunctissimus, IO. ANDREAS MVRRAY, D. Medicinae et Botanices Professor, idemque summos Medicorum Ordinis honores Candidatis quatuor dignissimis, *Ge. Philippo Lehr*, Moenofrancofurtensi, *Theodoro Frid. Trendelenburg*, Lubecensi, *Car. Henr. Wertmuller*, Stockholm. Sueco, et *Io. Frid. Adolpho Becker*, Lippensi, impertiet. Ad haec sollennia, praesentia vestra, Comites Illustrissimi, vestraque frequentia,

a) de limitanda laude librorum medicorum practicorum vsui populari destinatorum.

quentia, fauore ac ſtudio, ornanda, Illuſtres ac Generoſiſſimi Iuuenes, et quotquot vobis ipſi veſtra virtute ac doctrina nobilitatem facietis, Ciues ornatiſſimi, vt, ſi quis beneuolentiae, amoris ac pietatis ſenſus animis veſtris inſidet, conueniatis ac confluatis: non tam noſtro, quam almae veſtrae Parentis, Georgiae Auguſtae nomine, quae a liberis ſuis hoc honoris genus, hoc nutritionis praemium, expectare ipſa videtur, rogatos vos eſſe exiſtimatote.

Interea, dum ſollennium curandorum apparatus fiet, ne vlla hora vacua ſit ab officii honeſtate et a ſtudii vtilitate, agite, Ciues, diſputationem, nuper ſumtam *b*), et manu dimiſſam, iterum repetamus. Subſtiterat autem opera noſtra in eo, vt ad Graeciae aetates antiquiores transferrentur ea, quae adhuc vniuerſe de rudibus ac vix inchoatis religionibus ſilueſtrium et campeſtrium populorum ita erant dicta, vt liberatos a noſtris opinionibus ac notionibus animos indueremus ea cogitatione ac ratione, quam illa vita, illa aetas poſtulat. Cum iis igitur, quae, ex ipſa rerum hominumque natura ducta, a nobis commemorata erant, conuenit id, quod fama acceperant Graeci, Herodotique inprimis auctoritas firmauit *c*), cum primo Pelasgi deos haberent nullos, poſtea eos habuiſſe deos ſine nominibus. Cum enim homines palantes ac ſine certa ſede vagantes, re ipſa ferente, per familias coirent: religiones ſibi quaeque ſuas conſtituit, rudi aliquo

b) Proluſ. ad 11 Iul. h. a.

c) lib. II, 52.

aliquo ſigno poſito, ad quod ritus certos faceret; neque alio nomine aut ſignum aut religio indigebat, quam quod eius familiae et eſſet et haberetur. Manſere ex hoc genere ſacra pauca familiarum, quae opes et potentiam inter ſuos conſequutae erant, quippe in quarum ſacra tranſiiſſe videntur alii ſeu clientes ſeu populares ac ciues. Superfuit tamen ex vetere more religio Larſum ac Penatium, multo magis frequentata illa in Italia quam in Graecia; in qua religionibus publicis omnino priuatae ceſſiſſe et in deſuetudinem abiiſſe videntur; apud Romanos vero et Etruſcos minus obſcuratus Penatium ac Larium honos, niſi ſub Caeſarum demum tempora. Sed in Graecia vetere, cum magni hominum coetus e pluribus familiis confluerent, *dii patrii*, ſtirpium primo, tum vicorum ac ciuitatum facti, nomina quoque ſua acceperunt, quorum tamen vim et originem plerumque obliterauit vetuſtas. Eminuere autem inter eos nonnullorum nomina, quibus adiunctum quoque ſaepe loci nomen declarat patriam religionem, vt Iouis Lycaei, Iunonis Argiuae, Apollinis Amyclaei, et ſic porro: at in ipſis religionum locis πατρῷοι Ioues, Apollines, Mercurii, audiebant; vt ex Pauſania inprimis ad cognoſcendum in promtu eſt. Verum haec iam alio loco diligentius expoſita *d*) ſummatim nunc memorauimus. Attigimus illud quoque, quod cum barbarorum populorum communi more ac ritu conuenit, quod certis locis ſuum aſſignarunt numen veteres Graeci, inprimis montibus, ſiluis,

 flumi-

d) *de Origine et Cauſſis fabularum Homericarum* in Nouis Commentar. Soc. G. Vol. VIII. p. 37.

fluminibus ac fontibus; quae opinio non vnam eandemque habuisse videtur caussam et originem; cum modo obscura aliqua alicuius rei, quae naturam loci singularem constitueret, notio, modo ipse adspectus, siluarum et montium solitudo, rupium et antrorum horror, conuallium amoenitas, modo antiquae maiorum sedis recordatio, locis religionem faceret. In multis Graeciae partibus, inprimis iis, quae vetera instituta et ritus diligentius seruarent, vt inter Laconas et Argiuos, prisca Nympharum nomina, vt Taygetes, Spartes, quae Eurotae esset filia, Amymones, Nemees, Asopi filiarum, et sic alia, audiebantur, e quibus heroes indigetes susceptos ferebant; at in reliqua Graecia obscuratis nominibus omnino Genii locorum, Nymphae, Naiades, Oreades, Dii ἐγχώριοι celebrabantur.

Recte, inquis, haec disputata sunto; Graeciae numina nata putabimus partim e priscis Pelasgorum diis familiarum, partim ex diis locorum; plurima quoque esse innouata seu figmentis seu philosophematibus nonnullorum acutiorum, tum institutis, vsu, vita, rerum vicissitudine ac temporum decursu: vnde tamen illud euenisse dicendum erit, vt Graeci nullas deorum formas, praeterquam humanas haberent? Habuere vero alias; et plurima passim memorata sunt, et adhuc Pausaniae aetate per Graeciam visa, signa deorum rudia et informia, seu ligno seu lapide facta, modo columellam modo saxum coni vel cubi forma referentia. Rudes scilicet homines deficiebat ars meliorem formam effingendi: quae quum primum incrementa inter eos habuit,

habuit, ad formam humanam Graecia omnem religionem reuocauit, et vero reuocare debuit. Quam enim numinis formam ac speciem effingant aut mente sua cogitent homines aliam praeterquam suam? Itaque per omnem septentrionem et veterum et nostrorum temporum constans est barbarorum mos, etiam in rudissima arte, exprimendi deos suos facie humana. Vt vero ad animantium formas in diuina specie effingenda aberrarent homines, factum est, ac fieri debuit, inter eos populos, qui hieroglyphis ac symbolis a natura per sensus obiecta ductis notiones animorum declarare soliti sunt aut adhuc solent. Recedunt hi a natura humana in aliis, quando quidem, de iis quae animo sentiunt, parum explicita et explorata, nec verbis nec scriptura quomodo commode reddant, in promtu habent: Obscura itaque per multo etiam obscuriora exprimunt, a vulgo mox omnino ignorata et seruili stupore temere repetita. Verum in Graecia multa euenere, quae aliis barbaris non contigere, quibusque adeo effectum est, vt ab eo feritatis gradu, in quo adhuc multi populi subsistunt, ad meliorem cultum ipsi progrederentur. Primum aduenae ex aliis populis, maiore ingeniorum, artium et litterarum cultura expolitis, religiones ac ritus intulere, si non saniores ac puriores, ingeniosius tamen descriptos et constitutos, et ex notionibus certi generis philosophicis, quales illa hominum aetas ferebat, compositos; quorum rituum cum haud adeo magna esset dissimilitudo cum iis, quos ipsi a patribus acceperant, nec primo statim nutu imperaretur eaue necessitas imponeretur, vt omnes

suas opiniones animis euellerent, cunctos ritus patrios abolerent, maiorum auctoritatem desererent, instituta eierarent; haud paullo facilius eae religiones in animos hominum illabebantur et se insinuabant, quam nunc nostra sanctior doctrina et institutio, a sensu, ingenio, animorum vi, intelligentia, more, vsu, natura adeo ac coelo barbarorum, quos adimus, alienissima; ex qua si quid aut percipiunt aut memoria retinent barbari, rudes quidem nec aliis artibus ac doctrinis imbuti, nihil fere aliud id esse apparet, quam ritum aliquem superstitiosum cum prisca ac patria superstitione confusum. Itaque mature coaluere veteres illae religiones cum nouis et aduentitiis, aliis ex his acceptis, aliis spretis ac posthabitis. At rituum illorum caussae narratae a maioribus mira varietate ad posteros peruenerant: coniunctae cum iis commemorationes maiorum, gentisque ac stirpis, fortunae; multa aetate, multa multorum iteratione ac frequentatione, auctae omnes in maius rerum miraculum. Extitere tum vates, qui religiosos hos mythos, varie confusos ac mixtos, fundum suae poetices et argumentum carminum facerent, iisque adeo suauitatem, elegantiam, copiam varietatemque miram affunderent. Iidem vates iis vixere temporibus, quibus vitae priscae vestigia necdum omnia euanuerant, philosophiae tamen incunabula aliqua erant constituta, sermo autem nondum ad subtiliorem rationem compositus, non tam falsa fingendi, quam vera, aut pro veris accepta, rerum verborumque figmentis exornandi, licentiam non modo praebebat, sed etiam requirebat. Quae omnia nullis aliis

barbaris

barbaris cum fortuna obtulit, tum Graecis illud tribuit, vt, cum meliorem animorum cultum per artes et doctrinas induerent, non hieroglyphicam aut aliam minus commodam litteraturam acciperent; qua vna ratione et caussa vt Aegyptiorum ita Sinensium profectus tolluntur; vtque iidem non alium populi alicuius peregrini sermonem adsciscerent, quo ad peregrinum habitum mores, ingenia, litteras, deflecti, indolem propriam ac virtutem extingui necesse est, sed vt sibi saperent, suaque retinerent. His omnibus effectum est, vt Graeci, ab iisdem initiis profecti, priscorum institutorum vestigiis vbique seruatis, multa tamen, etiam in religionibus, multo melius, quam alii populi, constituta haberent; saltem vt barbaries ac foeditas a publicis sacris abesset, quae aliis gentibus, inprimis ex prisco Naturae, cuius vis procreatrix per symbola a generatione petita declarari solebat, cultu, adhaeserat. Cum autem deos humana forma indutos *e*) accepissent poetae: quam accommodatum id poeticis rationibus esset, facile intellexere; et primo quidem etiam res, quae in natura apparerent, rerum elementa, naturae partes vel vires vel effecta, tum notiones aut symbola, quibus notiones animorum redderent, in similem naturam deorum mutauere; tum vero vtrumque deorum genus epicis narrationibus adhibuere, quoties aliquid perficiendum esset, quod maiorem ac potentiorem auctorem, quam hominem aut heroem, desideraret. Elaborata hinc est vetus illa hominum rudium et imperitorum

ritorum

e) ἀνθρωποφυεῖς v. Herodot. I, 131. *Foucher* V. Cl. in *Hist. de l'Acad. d. I.* Tom. XXXV. p. 15. sq.

ritorum animis insidens ratio, vt humanis ingeniis, moribus, virtutibus vitiisque ex eo quidem genere, quod inter homines eius aetatis maxime vigebat, deos insignirent, euecta tamen et aucta in maius, vltra humanae naturae modulum, et corporum et animorum virtute; adumbrata deorum vita ex vita heroum; assignata sedes in Olympo monte: quem ante oculos habuisse necesse est poetas eos, qui primi eam rationem sequuti sunt. Coniuncta cum iis, quae exposita sunt, erat illa quoque ratio, vt has ipsas naturas, quas deorum nomine impertierant, interdum, prisco saltem aeuo, inter homines versari, hominum more agere, ferrent et putarent; cuius similis ac par persuasio inter plerosque barbaros etiamnum obtinet. Forma quidem ac species, qua in conspectum venire crederentur, erat humana, sed maior et augustior, nonnunquam horrida, minax et terribilis. Serioribus temporibus, cum deorum apparitiones minorem iam fidem reperirent, spectrorum terriculae succeßere; de quibus non minus absurda, quam quae inter nos audiri solent, narrata olim sunt. *f*) A diis iratis immitti morbos, pestilentias, agrorum sterilitates, omne calamitatum genus, et nunc barbari sibi persuadent, et olim antiquitas credidit, iram autem deorum prouocari iisdem fere caussis, quibus hominum impotentia, incontinentia et libido incitari solet; sunt in his morbis inprimis furor et insania, diuinitus fere

f) Narrantur enim congressus cum spectris, stupra, pugnae, caedes. Nota narratio de spectro Temessensi ab Euthymo Locro pugile debellato. Paus. VI, 6. Aliud Φάσμα ab Hippota victum v. ap. Conon. narrat 26.

fere infligi credita, de qua alio tempore erit agendum. *g*) Cum dii certa loca, inprimis ſiluarum ſolitudines aut conſecratos agros, frequentare crederentur: orta eſt vetuſtiſſima illa religio, vt conſecrata diis loca et omni humano vſu exemta, (ἀνειμένα) vna cum feris et armentis, quae in iis errarent, intacta ſeruarentur, vtque ea adire aut quicquam inde ſubducere nefas haberetur: vt adeo Solis armentis mactatis, Vlyſſis ſocii impio et vix expiando ſcelere ſe obligaſſe exiſtimarentur. Neque alia etiamnum multorum barbarorum eſt religio. Sunt verbi cauſſa in lacubus Huronenſi, et ſuperiore Canadenſi, inſulae plures, quas certis Geniis conſecratas et ab iis habitari creditas nemo barbarorum adire auſit *h*). Attingere tantum ſolemus haec et ſtrictim commemorare, quandoquidem in iis, quae aut ſatis vulgata, aut late per plures populos, terras ac ſaecula, ſparſa ſunt, exemplorum auctoritas deſiderari nec ſolet nec poteſt. — Verum inſtat nunc ſollennium agendorum tempus, iubetque adeo ipſa feſti diei religio alia in aliud tempus differre ac ſeruare. — Nunc, quod felix fauſtumque ſit, dum ſollennium apparatus ſit,

> *Vos ite actutum, atque opere magno edicite*
> *Per vrbem, vt omnes, arcem qui aſtuque accolunt,*
> *Ciues,*

g) In Comment. de maribus inter *Scythas morbo effeminatis et de hermaphroditis Floridae*. in Commentationib. Soc. G. Vol. I. 17.

h) Vt nuper iterum *Carver* docuit, (*Travels to the interior Parts of North-America*) p. 144. 134. 5.

Ciues, omnibus fauſtis auguſtam adhibeant Fauentiam, ore obſcena dicta ſegregent i).

Vota autem, quaecunque nuncupabuntur, vti rata eſſe velit Numen O. M., ex animo precamur. P. P. in Georgia Auguſta a. d. XVI. Sept. cIↄIↄccLXXIX.

i) Verba ſunt ex Accii Oenomao, ap. Nonium in *Obſcenum*, conſtituta, vt locum emendandum eſſe arbitramur.

Epime-

Epimetrum.

Praefcriptam habebam animo formam eorum, quae fcriptionibus pluribus vlterius perfequerer. Duxi lineas in Comment. I. p. 5. 6. fepofui tamen incepta, mox etiam omifi et abieci, cum viderem Collegam doctiffimum, me iuniorem, maiore copiaram apparatu et otio iuftructum, ad haec eadem tractanda acceffiffe, conuerfis ad generis humani, quam appellant, hiftoriam ftudiis. Ne itaque, ab aliis rerum principiis et argumentis ipfe profectus, de nonnullis aliter fentiendo ac ftatuendo, aliorum placitis ac ftudiis obtrectare velle viderer; cum ab omni hac contentione fim alieniffimus; ab toto hoc genere receffi; inprimis cum Genius natalis auri meae aureum illud infufurraret: *laudato ingentia rura, Exiguum colito.* Illud tamen, quod in binis his commentationibus expofui, fic fatis bene mihi obferuaffe videor: omnem de barbarorum et ferorum populorum moribus, inftitutis et opinionibus, difputationem effe inanem, fi, vbi *verbis noftris vulgaribus*, quibus tamen ea in re vtendum eft, enuntiatum aliquid a peregrinatoribus et fcriptoribus, qui de iis tradiderunt, acceperis, barbarorum hominum animis arbitreris easdem rerum notiones obuerfari, quas ipfe teneas, cum eadem verba audieris, fique reliqua inde argumentando conftituas. Immo vero ad *fenfus* iftorum barbarorum, quantum quidem licet, affequendos intendendus eft animus, quales ifti fuerint aut effe debuerint, in fequendo vel faciendo eo, quod noftrates ex Europa aduenae familiari fibi nomine, et ex fua opinione, appellarunt; videndum

dendum eſt, in illa vita, in illo caelo ſoloque, in illo culturae ſeu defectu ſeu progreſſu, quales poſſint ac debeant eſſe hominum notiones: ad has exigenda ſunt narrata, non quae peregrinantium quisque ſtatuerit aut ariolatus ſit, ſed facta et res, quas ſenſu oculorum et animorum integro et incorrupto illi cognouerint. Docuiſſe hoc mihi videor in notione numinis ac religionis; hoc idem doceri poterat in omni religioſi cultus genere. Sic vocabulo ſacrificii, cui innutriti ſumus, decepti, quam multa de priſcis populis aut de barbaris noſtrarum aetatum appoſuere ſcriptores aliena et parum conſentanea! dum adorationis voce vtimur, quam falſo plerumque de barbarorum populorum ſenſu ſtatuimus! dum myſteriorum nomini indulgemus, dum magos, vates aut ſacerdotes pronuntiamus, quam multa ſe in animum inſinuant, profecta ex iis notionibus, quae, nominibus illis auditis, eum impellere ſolebant! De Geniis veterum, ac Daemonibus barbarorum noſtrae aetatis, locus eſt et copioſus et lubricus. Incredibili modo variata eorum fuit notio et acceptio per omnes aetates. Vellem vtique totum hoc genus ſubtiliter ſatis a quoquam declaratum dari. Accedendum vero eſt ad eam rem nulla cum opinione praeconcepta, nec ſtatuendum eſt ab initio quid effectum eſſe velis; verum videndum, quid ex iis, quae rimanti et inueſtiganti ſe obtulerint, reuocatis ſingulis ad genera ſua, ſtatuendum eſſe videatur. Vt in malos Genios maloſque deos incideret hominum multorum opinio, procliue eſſe debuit mentibus indoctis et vltra ſenſuum impulſus non aſſurgentibus, quum vitae

mala

mala et aerumnas, naturae ruinas et excidia facta viderent: obscurum est alterum, quali natura, ingenio, vi, pollentes et instructos eos putauerint. Hoc igitur in toto hoc genere difficillimum esse arbitror, a nostris sensibus auocatam mentem transferre ad eos sensus, qui hominum ipsorum fuerint de quibus aliquid traditur, multo magis, si aut aetas, qua vixere, aut vitae genus ac conditio a nostra vita et aetate valde discrepat et abhorret. Sensu animi molli, ingenio versatili ac facili et sagacitate opus est; ab omni opinandi temeritate et arrogantia, tuendaeque opinionis semel conceptae pertinacia, alienus esse debet, qui in aliorum sensum, morem cogitandi et opinandi, tamquam subrepere vult et se insinuare.

Alia in comparandis hominum diuersi caeli diuersaeque aetatis ingeniis, moribus et institutis, posita est commentatio, multo minoribus difficultatibus obsepta, minore quoque acumine ac sollertia indigens, dum non nisi ad diuersas caeli solique naturas, ad statum conditionemque vitae et culturae modum, et ad vim quam illa ad corpora ac sensus hominum habent, est attendendum, vt intelligas, in simili locorum hominumque habitu similes quoque, saltem haud multum discrepantes, mores et instituta obtinere. Et sunt quidem horum alia in vitae necessitatibus aut rerum copiis parandis seu fruendis occupata, quorsum cultus quoque, cura habitusque corporis, habitatio, instrumenta, vtensilia spectant; alia in omni re domestica, ineundis matrimoniis, liberis educandis, negotiis ciuilibus, republica regenda, spectantur,

quae politicum omnino genus constituunt: quorum alterum hoc genus multa habere potest vtilia ac praeclara, prius illud plura, quae delectant, at minus vtilitatis afferunt. Vtriusque generis multa colligi possunt ex Herodoto, Diodoro et Strabone, multa ex aliis non sine fructu cum scriptoribus de Americae Africaeque barbaris comparanda. Esse, verbi caussa, et olim fuisse, qui in specubus habitent, Troglodytas appellant, nihil habet in quo multum moreris. Terras incultas abundare serpentibus ac feris, paludibus locisque vliginosis laborare, vt veteres Delphos, Arcadiam, Argolidem; succedere adeo monstra et monstrorum domitores; promiscuos ferorum hominum esse concubitus; matrimonia barbarorum emtione venditione parata et pro dominii genere habenda; vlciscendae iniuriae et poenae caede facta expetendae inter barbaros propinquis impositam necessitatem; ignem terebrando ligno extundi solitum; (Apollon. I, 1184) corpora picta et stigmatibus puncta, vt Thracum (apud Herodot V, 6. et alios); a Scythis caluariam itidemque cutem detractam pro victoriae signo habitam (apud eund. IV, 64. sq.); inprimis rituum funebrium memorabilem inter multos populos consensum; fetialium sanctitatem, oliuae vsum in supplicatione; sagittas in capitis diademate fixas (ap. Aethiopes: Luc. de saltat. c. 18): haec et alia, memorauimus enim temere quae menti ac memoriae se offerebant, communia esse barbaris et veteris et nostri aeui, res est ad obseruandum expedita satis et obuia, nec adeo difficile est caussas exputare ex vita, studiis, necessitatibus istorum hominum haud inter se dissimilibus.

milibus. Ita moris exponendi pueros et necandi, aut ita educandi, vt vix patria aliqua in eos auctoritas esse videatur; conditionis, qua feminae habentur, facile reddi potest ratio: omninoque illa, quae ad caussas physicas retrahi possunt, expeditu sunt facilia. Maiorem tamen delectationem ad meum sensum habent, plusque vtilitatis ad mentis humanae naturam et indolem per omnem vitae culturam eiusque incrementa variabilem et ad nouos habitus induendos habilem aptamque declarandam, afferunt illa, quae ante haec omnia primo loco posui: sensus barbarorum religiosi et de rerum caussis originibusque iudicia, et opiniones ac superstitiones; tum primorum sapientum philosophemata; cumque ea per symbola et mythos fere declarentur, accendit haec ipsa res animadversa studium ista cognoscendi. Accedit enim haec noua difficultas in comparandis veterum populorum ac recentiorum opinionibus quod plurima in vtroque genere per symbola sunt declarata: quae si quis ex nostro sensu interpretetur, vt plerumque fieri solet, alienissima eum de populorum ingeniis ac sensibus profiteri necesse est. Sunt in his multa etsi diuersis a caussis inter diuersos populos profecta, ad communem tamen humani generis indolem et naturam facile reuocanda. In hoc rerum ordine sunt opiniones de monstris, prodigiis et ostentis. Vt sint, qui praestigiis mirationem faciant aliis, eaque re inter suos auctoritatem consequantur, etsi variis modis et artibus id efficitur, in natura tamen humana vbique caussas habet idoneas Non nunc praestigias commemorabo v. c. Telchinum in Rhodo (Diod.

V, 55) haud absimiles earum fraudum, quas nunc inter barbaros Asiae et feros Americae populos vbique faciunt certi homines aut furore percussi aut furorem simulantes. At mirationem facere potest morbus ille per omne humanum genus vulgatus, multo vero maxime inter populos barbaros, stupidos et omnium rerum ignaros, vt, cum nihil quod ante oculos positum sit, intelligant, sint tamen qui futura praeuideant ac praedicant. Nihil forte est, in quo ingenii humani imbecillitas in magis conspicuo loco posita sit quam in hoc, quod, quo magis obtusa hominum sunt ingenia, eo plus sibi vindicant in videndis futuris; et quo minus rerum in sensus incurrentium naturas explorare laborant, eo plura de geniis ac daemonibus comminiscuntur, quos oculis vsurpauit aut alio sensu cognitos habet nemo. Potest tamen et huius rei ratio reddi idonea. Naturali enim cupiditate cognoscendi futura incitatos multo magis irritant somniorum ludibria; quibus cum viderent interdum ea, quae mox euenire necesse fuit aut quae casu contigerunt: arripuerunt id, quod natura obtulerat, atque etiam in artis commentum conuerterunt. Itaque somniis tantopere indulgent barbari, vt etiam ieiuniis diuturnis ea sibi arcessant. Ab his iisdem somniis profectam putabimus opinionem de animabus post mortem superstitibus; nam a philosophica contemplatione peti illa non potuit. Obiicitur viso nocturno Achilli vmbra Patrocli: vmbram igitur eius superesse creditum est. Viderat idem vmbram Patrocli currum agitantem et arma tractantem: quid mirum, si in inferis vmbras studia pristina seu armorum seu venationis prosequi

credi-

credidit? Cum porro animi vis concitata, et seu corporis motu vehementiore seu potione inebriante incalescens, seu morbo inflammatus furor, nouarum rerum species menti obiiciat: non mirabimur incidere in hanc ipsam opinionem homines nonnullos, vt ea, quae aut ipsi aut alii cognoscere cupiant, his artibus praesentire sibi videantur, vtque motus hos animi vehementiores potionibus Cassauae aliorumque vinorum arte factorum sibi arcessant. Hac stultitia fraudi praestigiis doloque malo parata est via. In Mingreliis vix sensu communi praediti Papas rerum omnium ignoratione notabiles sunt, praeter quam quod artem praedicendi futura profitentur (*Chardin.* To. I. p. 69).

Est tandem locus comparationis et vtilis et iucundus in ipso progressu vitae et opinionum in diuersis populis a feritate ad cultum meliorem, in multis etiam ad ipsa philosophorum placita, aut ad artium ac scientiarum elementa ac principia. Saltatio omnibus barbaris communis est in festis ac sollennibus omnis generis etiam religiosis. At apud Graecos ea deducta est ad chori numeros ac modos doctiores, hinc ad drama. Res carissimas offerre iis quos honore afficere velis, plerisque barbaris in more habetur. Processit inde mos populorum adeundi ac salutandi reges virosque principes, munere oblato; et inter Graecos progressa hinc sunt donaria diis in templis consecrari solita. Placandae numinis irae, expiandae culpae, lustrandi, consecrandi, deuouendi, quot ritus, quot religiones tetrae et horrendae inter populos cum feros tum

 barba-

barbaros tum cultu expolitos fuere inuentae! omnes a prauo ſtudio homini aſſimulandi deum profectae. Petita ſunt morborum remedia a vatibus et ab oraculis, quae inter feros populos pleroſque a praeſtigiatoribus expectantur, qui, etſi herbis ac radicibus adhibitis ſalutaribus, ad morbos tamen depellendos eos, quos genios ſeu ſpiritus appellare ſolemus, inuocandos ſibi eſſe putant. Atqui inter haec ipſa artis medicae inter Graecos prima iacta ſunt fundamenta. Quo ipſo fit, vt in omnium fere artium et ſcientiarum originibus inueſtigandis ad priſcorum et barbarorum hominum opiniones et inſtituta redeundum ab iisque prima ſint rerum earum elementa deducenda. Adeo numen O. M. conſtitutum eſſe voluit, vt ea, quibus inuentis humana mens vel maxime ſuperbit ac gloriatur, a ſumma imbecillitate et infantia ingenii procedant, vtque, vbi ad faſtigium ſubtilitatis et ſcientiae perueniſſe nobis videmur, iterum ſubſiſtendum nobis ſit eo in loco, quo imbecillitatem et infantiam ingenii noſtri arguit inſcientia omnium eorum, quae ad ipſam rerum naturam eiusque cauſſas tenendas nos perducere poſſint.

III.

III.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GODOFR. LESS D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
CHR. FR. GE. MEISTER D.
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
IN A. D. IVLII II. clↄ Iↄ CCLXXX.

Foedera Carthaginienſium cum Romanis ſuper nauigatione et mercatura facta illuſtrantur.

Commentatio prior.

Exit iam annus, Commilitones, ex quo apud eum, cuius nomen huic pagellae praeſcriptum videtis, magiſtratus academici fuerunt inſignia; transferentur ea nunc, Senatus academici auctoritate a Regio Regimine firmata, in domum Viri Ill. et Conſultiſſimi,

CHR. FR. GE. MEISTER D.

qui cum iam antea hoc magiſtratu vna et altera vice feliciter functus ſit, cumque amorem eius in vos, Commilitones, perſpectum ſatis habeatis, veſtrum

 omnium

omnium bonis cum votis ominibusque initurus eſt magiſtratum, eumque auſpicabitur die craſtino ſollennibus ex more in templo academico habitis: quo vt hora X. pompam ducatis, Illuſtriſſimi S. R. I. Comites, tuque, Generoſiſſima et cum genere tum animis, moribus ingeniisque, nobiliſſima Iuuentus, frequentes fauentesque adſitis, humaniſſimis precibus contendimus.

Quibus ſollennibus cum nunc praefandum ſit a nobis, et, dum praeſtolamur pompae aduentum, vos, Commilitones, tanquam confabulatione aliqua, detinendi ſitis: vt variemus ſermonem, age ſeponamus nunc in aliud tempus inceptam nuper *de vita antiquioris Graeciae ex ferorum et barbarorum populorum moribus illuſtranda* diſputationem, et otiolum horarium, quod in manibus eſt, conſumamus in re, in quam *inter bella haec maritima, quae a potentiſſimis Europae gentibus geruntur*, nonnunquam cogitatione incidimus. Quandoquidem enim et olim fuere populi nauigationis ſtudiis maritimisque opibus clari, in quaeſtionem venire poteſt, an iisdem his inſtitutis et legibus, artibus conſiliisque, in parando tuendoque imperio maritimo vſi ſint, quae nunc ſequi videmus populos noſtros maritimo imperio praeualentes. Atqui, ſi pauca ea, quae ex antiquitate his de rebus tradita ſuperſunt, diligenter inſpexerimus, videbimus *vix aliquid ſeu iuris ſeu prudentiae cauſſa inſtitutum commemorari poſſe, quod non et olim frequentatum eſſet*; idque operam dediſſe potentiores populos, vt excluderent alios certorum locorum, tractuum ac littorum aditu, aut, ſi ab

aditu

aditu interdicere non possent, saltem, ne emporium aut castellum ibi habere possent, cauerent; vt prohiberent a certo commerciorum genere, arcerentque a coloniarum suarum accessu; vt interiora terrarum adire exteros vetarent, arcanaque aliqua nauigationis et negotiationis sibi quique seruarent; vt mercaturam seu exterorum seu coloniarum seu sub ditione habitarum ciuitatum variis modis circumscriberent, nec nisi certis in foris, certis sub legibus, merces et vendere et emere iuberent; vt eius vrbis, quae princeps populi esset, auaritia omnia ad se raperet, et socios popularesque eidem lucro ac quaestui inhiantes iure ac legibus excluderet; in bello autem vt naues commeatum hostibus aduehentes interciperent, naues submergerent, nautas vinculis traderent; porro, vt nautas, qui emporia sua contra vetitum adirent, mari demergerent aut necarent, merces aduectas publicarent; et sic alia.

Quae cum vel ex nobilissimis illis *foederibus*, quae *inter Poenos et Romanos* inita propitio aliquo fato in Polybianis reliquiis ad nostra tempora seruata sunt *a*), doceri et declarari possint: iuuat nunc haec ipsa foedera eo consilio perlustrare, vt et temporum

a) Polyb. III, 22 sqq. Nec neglecta fuere haec monumenta antiqui iuris publici praestantissima a viris doctis. Inseruit ea supplementis suis ad Corpus Diplomaticum Barbeyracius (*Suppl. au Corps Diplomatique* T. I. Art XCVII. CCLI. CCXCVII. CCCXXXII. cf. *Guthrian. hist.* T. III. p. 315. 345. *Huet Hist. du Commerce* c. 21.) Nec tamen sublegere placet ea, quae in controuersia de mari clauso ac libero a viris doctis, Seldeno inprimis, disputata sunt.

porum rerumque statum, qui sub cuiusque foederis pactionem fuit, contemplemur, et, quae ex foederum legibus intelligi aut elici possint, inprimis quae consilia, quas artes, maritimi populi iam tum amplexi sint, inuestigemus. Nondum enim hoc a quopiam accurate factum vidimus.

Polybius, vbi in caussas belli ab Hannibale in Romanos moti inquirit, vt calumnias in Romanos iactas, ac si cum Poenis pacti essent ab initio, vt hi Italia, ipsi Sicilia vniuersa abstinerent, refellat, eo descendendum sibi esse vidit, vt, quotquot inter vtrumque populum foedera perscripta essent, omnino repeteret: inprimis cum natu etiam maximis et rerum patriarum callentissimis ea passim ignota essent, inspecta tamen a se diligenter in tabulis aeneis in Aerario Aedilium ad Capitolinum Iouem seruatis *b*), et interpretata, quantum intelligitur, amicorum opera adhibita; quandoquidem veteris sermonis Romani ipse monet tantam esse diuersitatem, vt vel peritissimi nonnulla vix intentione animi summa explanare possint *c*).

Ad bellum igitur Punicum II. sexies aut septies omnino foedus inter Romanos et Carthaginienses ictum constat. Adscribemus vno loco singulorum foederum tempora, sine quorum notatione nemo in historiis excutiendis satis feliciter versari potest.

I. Foedus factum V. C. 245. a. C. 509. Ol. 67, 4.

II.

b) III, c. 26.
c) c. 22.

II. V. C. 406. *d*) a. C. 348. Ol. 108. 1.

III. V. C. 448. a. C. 306. Ol. 118, 3.

IIII. Sub Pyrrhi in Italiam traiectum; is factus V. C. 473. a. C. 281. Ol, 124, 4,

V. Bello Punico I. finito V. C. 513. a. C. 241. Ol. 134, 4.

VI. Anno inde quarto V. C. 516. a. C. 233. Ol. 136, 4.

adiectae foederi superiori conditiones nouae, vt Sardinia decederent Poeni.

VII. Facta cum Asdrubale in Hispania pactio, ne belli caussa Iberum amnem transirent Poeni. V. C. 526. a. C. 228.

Iam foedus illud *primum* ab V. C. 245. eo ipso anno ictum est, quo Romani regibus eiectis libertatem receperant. Porsenna quidem, Clusinorum rex, armis infestis Romam adortus erat, vt regem pulsum restitueret; discessit tamen, foedere satis duris legibus perscripto, vt ne ferro, nisi in agro colendo, Romanis vti liceret. Inter haec principatum illi inter Latinos societate iunctos, Tarquinii Superbi maxime opera, tenebant, aliquoties cum Veientibus, Fidenatibus, aliisque Etruscis ciuitatibus, etiam cum Caeretibus, conflixerant; oram maritimam, qua Latium patet, socii Latini incolebant.

At

d) M. Valerio Coruo M. Popillio Laenate IV. Coss. qui ex Liuii rationibus, lib. VII, 27. est a. 407.

At Poeni, multis cum Mauris et Numidis factis proeliis *e*), iam tum late Africam imperio tenebant, partim in loca per colonias a communi stirpe profectas obsessa successerant. Phoenices enim iam ante ea tempora extremam Africam ingenti coloniarum, seu emporiorum multitudine obsepserant; CCC. ciuitates a Pharusiis et Nigritis XXX. dierum itinere a Lixo habitantibus euersas narratum est *f*). Siciliae oram maritimam Poeni occupauerant, Machaei maxime fortuna vsi, minus tamen prospera illa in Sardinia *g*): sed cladis acceptae damna mox ab iis esse reparata, docent ea ipsa, quae in foedere commemorata videbimus *h*). Opibus tamen maritimis non minus illo tempore valebant Etrusci, et inter eos Agyllaei seu Caeretani. Italiae extrema et Siciliam tenebant coloniae Graecorum, quarum nonnullae nauigatione et rerum omnium affluentia ex laeto agrorum prouentu florebant; in his etiam Cumani *i*). Inter haec Phocaeenses Aleriam in Cyrno

e) Iustin. XVIII, 7. XIX, 1, et 2.

f) Strabo XVII. p. 1182. C. 1185. B. add. lib. I. p. 83. A. cf. Plin. V, 1.

g) Iustin. XVIII, 7. Oros. IV, 6. Si recte rationes suas subduxere viri docti, iam tum Hanno (circa a. C. 570.) magnam Africae occidentalis partem nauigatione obierat, vltra tropicum Cancri vsque ad Promontorium Palmarum, nisi forte ad ipsam insulam S. Thomae, euagatus; vt altera ex parte Himilco occidentale Europae littus vsque ad Insulas Silures l. Cassiterides, (*Sorlingues. Scilly*) lustrauerat: Plin. II, 68. vid. Hannonis Periplus inprimis a Viro sollertiss. *Bougainville*, et nuper a Viro Cl. *Campomanes* illustratus.

h) v. Polyb. III, 22. et c. 23. p. 284. med.

i) v. Dionys. H. VII, 3.

Cyrno seu Corsica condiderant; XX annis post, patria euersa (Ol. 60, 7. a. C. 539.) eadem in insula reliquiae gentis nouas sedes quaesitum iuerunt; cum latrociniis mare infestarent, aut forte metum ac suspicionem facerent, ipsi nauigationis studiis incluti, conflatum in eos bellum a Poenis et Etruscis: pugna naualis in mari Sardoo facta. Victores Phocaeenses, fractis ex pugna viribus, Corsica relicta discessere; vt tamen aut nauium praestantia aut rei naualis peritia eos excelluisse putemus, inde colligimus, quod eductis in aciem LX nauibus CXX naues hostium superarunt *k*). Cessit inde Poenis Corsica *l*). At mare aliquoties legimus fuisse infestum, modo Etruscorum latrociniis, quae repressere Siculi *m*), modo Poenorum, quibus restiterunt Massilienses *n*).

Inter haec (Asiae enim res Poenorum animos eo tempore sollicitos habere non poterant; a Cambyse

k) Herod. I, 166. 7.

l) vt ex Diodoro intelligimus XI, 88.

m) Diod. eod. l.

n) Thucyd. I, 13. Pauf. X, 8. modo non Phocaeensium pugna in duas abiit. Audiendus tamen Iustin. XLIII, 5. Videtur ex manubiis huius victoriae *fuisse* Apollo Massiliensium Delphis dedicatus Pauf. X, 18. p. 841. f. Ceterum praedationis maritimae frequens est in antiquis historiis commemoratio. Multa iniuriae genera ad id nomen videntur *referri*. Ita qui alios aditu locorum ac littorum exclusos esse volebant; qui iniurias acceptas vltum ibant, non minus latrocinia in mari facere dicti videntur, ac si vere fecissent. Poenorum λῃσταί et Tyrrhenorum inprimis infames; Festus in *Tyria Maria: Tyro oriundi Poeni adeo potentes maris fuerunt, vt omnibus mortalibus nauigatio esset periculosa.*

byse XV. annis ante subacta Aegyptus tum seruientium pars erat vilissima; Xerxis autem in Graeciam transitus non nisi XXVIII, annis post haec factus est) *foedus Poenorum cum Romanis sanciunt;* cuius *leges*, secundum ea, quae dicta sunt, *caussarum momenta minus obscura* speramus esse habituras *o*).

Scriptum itaque fuit foedus ita, *vt et Romanorum et Carthaginiensium socii eo tenerentur.* Quinam hoc tempore illi fuerint, paucis declarandum venit. Romanorum quidem nulli alii esse potuere quam Latini, foedere illo memorabili, quo prima futurae potentiae Romanorum fundamenta substructa fuere, cum Romanis iuncti: v. Liv. I. 49-52, et multo magis Dionys. IV, 41-49. Nominatim paullo post in ipso foedere memorantur Ardeates, Antiates, Laurentes, Circeienses, Terracinenses, littoralem fere plagam incolentes. Carthaginiensium autem socii fuere partim Phoenicum partim suae ciuitatis coloniae. Diuersa earum erant iura, diuersa conditio. Vtica quidem meliore iure vsa est; aliae sub ditione et imperio Poenorum erant. Durius habitae eae, quae a Libyphoenicibus habitabantur; erant hi a Phoenicibus, qui cum Libybus coniugia contraxerant, oriundi: ex eo genere inprimis fuisse videntur ii, qui Byzacenam prouinciam incolebant. (Plin. V, 3.) Poenorum in eos non minor erat superbia, quam nunc Hispanorum in Mestizos, populares suos cum Indis permixtos *p*).

Scriptum

o) ap. Polyb. III. 22.

p) bene de his vir cl. *de Ste Croix* l. mox c. p. 32. sqq.

Scriptum autem foedus, *petentibus*, quantum quidem assequi licet, *Romanis*, nam arbitrio Poenorum leges constitutas esse plerasque ad intelligendum in procliui est. Cum Etrusci, inque iis Clusini, Tarquiniorum vrbe pulsorum caussam susciperent: probabile fit Romanos Poenorum, qui soli tum Etruscorum opibus et copiis maritimis haud impares erant, amicitiam ac societatem sibi adiunxisse. inprimis eo consilio, vt agri prouentum, quem Etruscis adhuc vendere soliti erant, exclusi inter arma ab eorum commerciis, ipsi in Africam transueherent. Quam quidem rem acerbam accidere debuisse Etruscis apparet.

Cautum vero est in foedere:

I. *Ne Romani et Romanorum socii vltra Pulchrum Promontorium nauigent, nisi tempestatis aut hostium vi coacti; sin coacti fuerint, ne quis ibi aut mercetur aut capiat quicquam praeter necessaria reficiendis nauibus et sacris faciendis; nec vltra V. dies commorandi sit facultas.*

Iam primum hoc statim memorabile in hoc foedere occurrit, quod exemplum in eo prostat *libertatis nauigandi circumscriptae*, adeoque seruitutis non nauigandi, quam vocant *pp*). *Promontorii* quidem *Pulchri* situs non satis definitus est *q*); ex iis tamen, quae

pp) cf. Grotius I. B et C. II, 3, 15.

q) De *Promontorio* hoc *Pulchro* alter locus est Liuii, qui rem facit ambiguam, lib. XXIX, 27. vt ad Vticam illud referendum esse videatur; id quod sequuti etiam sunt viri docti, *Cellarius*, qui tamen haerere se fassus est, et *Shaw*, doctissimus Britannus, (*Travels* p. 142.) qui *Promontorium Candidum* etiam *Pulchri* nomine venisse

quae a Polybio paullo post subiiciuntur, firmatur id; quod ipsa res docet, ad oram ab oriente Carthaginis

venisse contendit. Non meminerat nostrum Polybii locum, cuius haud dubie maior hac in re est auctoritas; id quod et Schwarzius bene obseruauit ad Geogr. ant. Cellarii p. 887. Etsi enim ea, quae ille nimis subtiliter de nominis caussis disputat, sequi nolimus; manifestum tamen fit e Polybii verbis c. 23. nomen *Pulchri* Pr. habuisse procurrens in septentrionem ab oriente Carthaginis promontorium, *Hermaeum* seu *Mercurii*, nunc *Cap Bon* et indigenis *Ras-Adder* appellatum, aut, quod d'Anville, sollertissimus vir, amplexus est, eius partem aliquam, forte interius illud promontorium, quod *Herculis* nomine declarauit *Shaw* in Tab. ad p. 148. Locus quidem Liuii, qui fraudi viris doctis fuit, commoda interpretatione bene expediri potest. De Scipionis traiectu in Africam e Sicilia agitur: *Iam terram cernebant, haud ita multo post gubernator Scipioni ait — Mercurii promontorium* (hoc est illud ab oriente Carthaginis prom.) *se cernere; si iubeat eo dirigi, iam in portu fore omnem classem.* (Sunt autem eo in littore loca appulsui nauium idonea sub Aquilariam: v. *Shaw* p. 158.) *Scipio — dare vela et alium infra* (propius ad Carthaginem) *nauibus accessum petere iubet. Vento eodem ferebantur, — vbi illuxit, ventus idem coortus, nebula disiecta, aperuit omnia Africae littora* (eundem adeo cursum per noctem tenuerant, versus interiorem sinum, in cuius recessu Carthago sita.) *Scipio, quod esset proximum Promontorium percunctatus, quum Pulchri promontorium id vocari audisset, placet omen, inquit, huc dirigite naues. Eo classis decurrit: copiae omnes in terram expositae sunt.* — (c. 28.) *Expositis copiis Romani castra in proximis tumulis metantur. — Postero die — iam Scipio classe Vticam missa, ipse, haud ita multum progressus a mari, tumulos proximos ceperat* — (c. 29.) *vrbem etiam proximam Afrorum satis opulentam cepit* (*Male* ad *Locham* Vticae vicinam referunt, ex Appiano T. I. p. 14. nam ea serius capta. Fuere in eodem tractu, quo appulerat Scipio, *Aquilaria*, *Carpi*, *Misua.*) Paullo post c. 34. *Ad Vticam tum castra Scipio ferme*

clo.

thaginis versus septentrionem procurrentem illud spectare; vltra quod versus orientem Byzacena regio in campos fertilissimos patebat. Vt ab horum locorum aditu Romanos interdicerent, caussae esse potuere plures: forte sociorum fidem habebant suspectam, quorum animos auaritia Carthaginiensium publice et priuatim saepe a rep. abalienauit; vnam ipse Polybius memorat caussam: ne vbertatem soli summam cognoscerent *r*). Ita vero nec minus coloniae ac socii exclusi fuere a commerciis cum externis populis, et necessitas iis imposita, vt a solis Poenis emerent, vtque Poenis solis ius esset mercatum per sociorum vrbes habendi. Adeo nec sagacitas illa, in necessitate huiusmodi mercatus coloniis aut sociis denuntianda, recentiorum demum ingeniorum felicitati adscribi potest.

Porro

cIↃ. *passus ab vrbe habebat; translata a mari, vbi paucos dies statiua coniuncta classi fuerant.* Omiserat Liuius monere, Scipionem excercitum duxisse terrestri itinere per mediam terram ita vt Carthaginem a tergo circumiret, classe interea praeter eandem vrbem vecta. Appianus p. 13. *Toll.* multo minus subtiliter in his est versatus. Nuper vidimus doctissimum auctorem libelli de coloniarum veterum conditione (*de l'Etat et du Sort des Colonies des anc. Peuples* p. 38.) *Promontorium Pulchrum* in *Porto Farino* quaerere. qui portus Promontorio *Zibib* s. Apollinis subiectus est. Enimuero hoc *Apollinis* Prom. ab occidente Carthaginis esse, non magis dubitari potest, quam ab oriente esse *Mercurii* illud, quod paullo ante diximus. Ceterum cum apud Liuium *Pulchri* Promontorium sit, suspicamur, nomen ab Appio Pulchro ductum esse, qui forte ibi cum classe fuerat.

r) Polyb. I. c. c. 41. *διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι γινώσκειν αὐτοὺς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μήτε τοὺς κατὰ τὴν Βυσσάτιν, μήτε τοὺς κατὰ*

Porro occurrit animo, si quis eum intendat, statim illud, quod ex Liuio non constare poterat, *Romanos iam tum mercaturam maritimam exercuisse*, eorumque naues Africae littora adiisse. Nisi forte id tum primum a Romanis tentatum esse credere malimus *s*).

Quod, *hostium vi coacti* Romani ne de cursu deflecterent ad ea Africae loca, verendum erat: respicere inprimis videtur Etruscos, cum quibus perpetua fere bella Romanis erant: vt adeo nauium in mari occursus non infrequens forte esset. Ad rem sacram tandem faciendam quae necessaria peti possent, fuere inprimis victimae. Obseruanda autem est Romanorum religio ac pietas in curandis etiam per nauigationis incerta sacris ac caerimoniis.

II. Porro quae sequuntur, ad eos spectare putanda sunt, qui citra Promontorium loca adierint, quae accedere mercandi caussa licet: in ipso illo

κατὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν τόπους, ἃ δὴ καλοῦσιν Ἐμπόρια, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. Ita interpungendus locus. Male accipiunt: *quae propter soli vbertatem vocant Emporia.* Immo vero loca illa, Emporia dicta, noluere Poeni a Romanis cognosci propter soli vbertatem. Paullo ante μακραῖς ναυσὶν ex Polybii interpretatione ponitur. In foedere non de bellicis nauibus, sed omnino de nauigiis vniuerse memoratur.

s) Admodum ieiuna vel sic est I. Fr. Gronouii disputatio adv. Salmas. ad calc. lib. de Pec. vet. p. 583. sq. Qui miraculum rei naualis intra paucos annos constitutae a Romanis ad miraculum augere voluere, ante b. Punici I. tempora Romanos omnino a re maritima abstinuisse tradidere. Saltem dicendum erat, a triremium fabrica eos se cohibuisse.

illo ſinu, in cuius intimo receſſu Carthago ſita erat *t*): *qui ad mercaturam venerint, vectigal nullum penduntο, extra quam ad praeconis aut ſcribae mercedem; quicquid autem hiſce praeſentibus fuerit venditum, publica fide venditori debetor; quod quidem in Africa aut Sardinia fuerit venditum. Sin quis Romanorum in eam Siciliae partem venerit, quae imperio Carthaginienſium paret, iure aequo Romani in omnibus vtuntor.*

Scilicet mercis, quam afferebant Romani mercatores *u*), priuatim vendendae ius et facultas nulla erat; ſed quicquid venderetur, publice vendendum erat, praecone et ſcriba praeſente. Simili modo mercatum exterorum circumſcribi in multis Indiae emporiis nouimus. Quod ſi publica fide debetur id, quod publice venditum fuerit: facile intelligitur, in iis, quae priuatim vendita erant, exigendi debiti et perſequendi ius et facultatem fuiſſe nullam. De emtione nihil cautum: nam haec ad Poenorum vtilitatem tota per ſe erat comparata. Obſeruetur et illa Poenorum prudentia, quod interiores terras adire noluere Romanos mercatores; ſed ex iis terris merces ſua opera advectas ipſi vendidere Poeni Romanis, et ab iis emtas merces per Afrorum fora pretio, quod ipſi ſtatuebant, venditarunt. Verum circumſcriptum illud

 vendendi

t) Dura oratio eſt, quis neget, etiam in ceteris nonnullis. Sed in tam priſco monumento quis ſermonis aſperitatem miretur!

u) Quae res eae fuerint, quas Romani in mercatum apportare poſſent, non inuenimus memoratum. Frumento ipſa Africa abundabat. An coria? lanae? vina? lina? far?

vendendi ius ad Africam (h. e. agrum Carthaginiensem, vt ipse Polybius interpretatur x) et vt ex altero foedere, si comparetur, intelligi potest) et Sardiniam solam spectauit; in Siciliae vrbibus, quae in Poenorum ditione erant, liberius ius fuit, ita vt eodem cum Poenis iure vterentur Romani y). Quid Poenos adduxerit, vt maiorem in hac insula mercatus libertatem permitterent, num quod Italiae vicina erat, an quod aliae erant Graecorum ciuitates in Sicilia, quas adire poterant Romani mercatores, si minus liberaliter haberentur a Poenis, nunc quidem vix coniectando assequi licet.

III. *Carthaginienses ne iniuriam inferunto Ardeatibus, Antiatibus, Laurentibus, Circeiensibus, Terracinensibus, neque vlli alii e Latinis, qui sub ditione* (Romanorum) *erunt. Quae non sub ditione erunt, etiam ab iis vrbibus*

x) c. 23. p. 284. εἰς δὲ Καρχηδόνα καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λιβύης.

y) ἐὰν (f. ἐὰν δὲ) Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγνηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα. sc. τοῖς Καρχηδονίοις, *eodem iure vtuntor quo Carthaginienses.* Ita locum accipiendum arbitramur, in quo haesit Barbeyracius; qui ita accipere iubet, vt sit: *eodem iure ac in Africa et Sardinia vtuntor.* Ita vero scriptum fuisset, ὅσαγ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν Σαρδοῖ πραθῇ ἢ ἐν Σικελίᾳ: otiosa essent reliqua omnia. Quae in sequ. c. 23. a Polybio subiiciuntur, ad declarandum id, cuius caussa omnem hanc disputationem ingressus erat, spectant: vid. c. 26. At verum verborum sensum satis declarant ea, quae in altero foedere disertius perscripta videbimus: ἐν Σικελίᾳ, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, — πάντα καὶ ποιείτω (Romanus) ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ (Carthaginiensi) ἔξεστιν. (atqui hoc est *ius aequum,* πάντα τὰ ἴσα) ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ.

bus abstinento; si tamen ceperint, Romanis sine noxa vlla reddunto. Castellum vllum in Latino agro ne exstruunto. Si infestis armis terram ingressi fuerint, in ea ne pernoctanto.

Accurate in his cauent et prouident Romani, ne Poeni in Latio, intra Romanorum ditionem, considere possint; Mercatum autem in iis locis facere, forum habere, mari terraque vrbes circumire liberum Poenis relictum. E sociis Latinis nominatim appositi, qui maritimam oram incolebant. Extrema verba eo referenda sunt, quod saepe factum legimus, vt iniuriis acceptis siue in mari a praedonibus, siue in terra, vel fraude emtorum et insidiis, vel vi publica priuataue, si publice satisfactum non esset, agros praedarentur: hoc igitur in iis Latii terris, quae sub Romanorum ditione non sunt, adeoque nec in societate, facere licet Poenis escensione facta, modo ne loca capta sibi retineant aut praesidiis impositis pedem in Latio figant. De Latio autem, nec de Italia, memoratur: quia Romanorum imperium angustis illis finibus eo tempore continebatur. *z*). Inter Latinos socios iam tum fuisse nonnullos iniquo foedere, ita vt sub ditione essent *a*), cum aliunde non constet, ex hoc foedere discimus.

Ceterum in eo foedere mirationem facere possunt haec: *quod non aeque sibi Romani prospiciunt, in circumscribendo mercatu Poenorum, qui ad vrbem Romam*

z) vt ipse Polyb. monet. p. 284.
a) ὑπήκοοι.

mam merces aduеherent. Iis ne liber omnino fuit commeatus? vt Romanis in Siciliae vrbibus, quae sub Poenorum ditione erant? id quod altero foedere disertius enuntiatum est. Nam probabile haud fit, licuisse Romanis, sibi ipsis merces ex Africa petere, Carthaginiensibus ab aditu Tiberis exclusis. Quod si tum primum tentata res est a Romanis: vt ipsi prouentum agrorum in Africam transportarent, quum adhuc Etrusci forum in vrbe Roma habuissent: suspicio esse possit, Poenos omnino adhuc parum frequentasse Tiberis ostia. Sed probabilius fit prius illud, quod posuimus: nihil de Poenorum nauigatione in foedere esse memoratum, cum iam antea more et vsu illa esset constituta, in foedere autem perscriberentur tantum ea, quae noua sancirentur. Promiscua adeo Etruscorum et Poenorum fuere in vrbe Roma fora et commercia. Forte Etruscorum et Poenorum ea de re fuere pactiones. Neque id statuendum est, Poenis Latii littora adire hoc demum foedere esse permissum; immo vero dudum fieri solitus accessus ille nauium Carthaginiensium coereitus nunc est et circumscriptus certis legibus.

Ad *alterum* foedus festinabamus. Sed ecce sufflaminat impetum pompa ducta. *Templa patent auresque* — iungamus vota precesque publice priuatimque pacemque et felicitatem generis humani a deo precemur. PP. in Georgia Augusta Kal. Iul. cIↃ IↃ CC LXXX.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

CHR. FR. GEORG. MEISTER D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS

SACRA XXXXIII.

IN A. D. XVIII. SEPTEMB. MDCCLXXX.

RITE INDICIT.

Foedera Carthaginienſium cum Romanis ſuper nauigatione et mercatura facta illuſtrantur.

Commentatio poſterior.

Incolumi rep. noſtra academica, pace et tranquillitate per fines Germaniae integra et (vtinam in longum tempus) firmata, rebus florentibus, anniverſaria ſacra celebraturi quid prius antiquiusque habere poſſumus, quam vt animis omni pietatis ſenſu perfuſis et rerum proſpere fluentium cogitatione erectis tantorum bonorum fontem et auctorem grati, hilares et deuenerabundi, adoremus? Non itaque ex more et conſuetudine repeti, ſed ad officium pertinere putabimus, Ciues, quod craſtino die agen-

tur ſollennia in templo academico, quibus vt, veſtra praeſentia, Comites S. R. I. Illuſtriſſimi, Commilitones ingeniorum, natalium, ſtudiorum laude probatiſſimi, celebritatem addere velitis, humaniſſime rogamus. Vota publico nomine perſoluet ſuſcipietque brabeuta honorum, quos Ordinis medici iuſſu duobus Candidatis probatiſſimis, ISAACO GRVNO, Hamburgenſi, qui idem orationem gratiis agendis habebit, et IO. CAR. WALLBAVM, Hannouerano, impertiet Vir Experientiſſimus,

HENR. AVG. WRISBERG D.

oratione ſollenni ex ſuperiore loco habita. Memorabit ille ea, quae fauſta ac ſecunda per ſuperiorem annum academiae contigerunt, auctos Bibliothecae academicae nouarum aedium acceſſione loculos, auctas eiusdem et Muſei opes, muneribus quoque nouis cum aliorum tum viri immortaliter de nobis meriti, Georgii L. B. DE ASCH, cuius munificentiam admirabilem iam ſaepius praedicare in his ſcriptionibus obtigit.

Interea nos, quibus praefandi munus impoſitum eſt, bona cum pace veſtra abſoluemus diſputationem nuper inſtitutam de iis, quae inter Romanos et Carthaginienſes ſuper mercatura et nauigatione foedere pacta eſſe legimus.

Ad *alterum* ſubſtiteramus *foedus* V. C. 406. percuſſum: XII. annis ante Alexandri in Aſiam traiectum. Etruria in armis erat iam inde ab V. C. 398. Tarquinienſes aliquoties caeſi cum Faliſcis: Caerites eorum, quae auſi erant, mature poenitentia

cepit.

cepit. Gallorum ingens multitudo in agro Latino consederat: ipsi Latini obsequium detrectabant: quos vt terrore tenerent, cum fides non tenuisset, extendere omnes imperii vires Senatui placuit, X legiones scriptae *a*). Inter haec Liuius: *Mare infestum classibus Graecorum erat, oraque littoris Antiatis, Laurensque tractus, et Tiberis ostia; vt praedones maritimi cum terrestribus congressi ancipiti semel praelio decertarint.* — Et anno sequente: *Graeci — Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiusque gentis, classis fuerit, nihil certi est; maxime Siciliae tyrannos fuisse crediderim.* Nec male hoc credidit Liuius; dubitari enim vix potest, Dionysii iunioris classem eam fuisse. Nam is paullo ante (V. C. 398) Syracusis eiectus in Italia circa Locros consederat, donec altero abhinc anno 407. iterum Syracusas recepit. Per decem hos annos in Locrenses multa libidinose ac crudeliter statuerat *b*); nec minus Italiae littora latrociniis infesta fecisse videtur.

Poeni interea intente agere, vt imperium Africae Siciliaeque amplificarent et firmarent, Romanis nondum ad se quicquam horum pertinere arbitrantibus *c*). Inprimis vero Hispanias sui imperii arcem, suarum opum ac copiarum robur, commerciorum

a) 42.000 pedites, 3000 equites. Nam legionem quaternum millium et ducenorum peditum, equitumque trecenorum fuisse, addit Liv. VII, 25.

b) Nota res ex historiis huius temporis v. Strabo VI. p. 397. D. et al. v. Progr. de Locror. rep. II. sub f. (Opusc. T. II. p. 57.)

c) Liv. IV, 29.

ciorum cardinem, fecerant. Cum ab initio in Erythia ſeu Gadibus emporio contenti fuiſſent: Tyro ab Alexandro euerſa, in Phoenicum locum ſucceſſiſſe videntur *d*). Sed fuit Hiſpania Poenis prima exitii cauſſa; vt Aſia victa Romanis; America Hiſpanis, Oriens Luſitanis, Batauis, Britannis et Gallis. Immenſis diuitiis Carthaginem delatis et congeſtis, fortunarum inaequalitas, luxus, auaritia et omne publicae priuataeque corruptelae genus, diſciplinam, inſtituta, leges, remp. peſſumdedit.

Tyriorum opes, qui emporia condere ſatis habuerant, vbique a barbaris oppreſſas Poeni viderant. Quid ipſi? praeſidiis occupare loca, oppida muris cingere, ciues ac ſocios in colonias educere, ſatius eſſe viſum eſt. Traxit ea res vel inuitos ad arma. Milites alere neceſſe fuit. Cum ciues ad ſupplementa deficerent, *mercede conducere milites coepere e*). Ita vno ſatu ſeges malorum prouenit. Nec alia res noſtra ac ſuperiore aetate mercatorum ſocietates, per Aſiae et Africae littora et inſulas eadem conſilia ſequutas, opibus exhauſit. Scilicet ea

d) cf. La Croix p. 50 ſq.

e) Mercede conducere milites Poenis ſollenne fuit; primum id in bello cum Timoleonte factum volunt, adeoque circa Ol. 109, 1. a. C. 344, V. C. 410. ſed falſo; nam ſaepius iam ante id tempus Poeni mercenario milite in Sicilia conflixere; vide v. c. Diodor. XIII, 80. et tanquam perpetuo Poenorum more et vſu receptum illud memorat Polyb. I. 67. Si tamen coniecturae locus eſt, Hiſpania demum occupata, et metallis inuentis, conſilium illud maxime ſequutos eos eſſe arbitramur. cf. Diodor. V, 38. Copias tamen nauales ſemper ex ſociis conſcripſiſſe videntur, quod et Romanos ſequutos eſſe nouimus.

ea communis eſt mortalium ſors, vt rebus ſecundis cupiditate abrepti res praecipites dent, mox vt ea, quae medendis malis remedia prudentia repererit, noua mala inducant, quibus antea carebant. Qui maiora pro ſorte ſua appetunt, qui imperia ac regna ſeu vi ſeu conſilio aſtuto ſibi parant, regniue fines latius extendunt: vt vi parta tueantur, non niſi aliis violenter factis ac deſtinatis graſſari poſſunt. Ita per vtramque Indiam ab Europaeis imperia exercentur, quibus nulla barbarorum crudelitas et atrocitas comparari poteſt. Grauia porro bella in Sicilia cum Dionyſio ſeniore Poeni geſſerant, fortuna varia. Cum *Etruſcis* foedera fuiſſe et pacta conventa *de rebus importandis*, *de non inferendis iniuriis et de ſocietate*, ex Ariſtotele nouimus *f*): nec ab Italiae acceſſu eos abſtinuiſſe, id ſaltem docet, quod ſub V. C. 375 commemoratum legimus, eos Vibonem Valentiam ſeu Hipponem, in extrema Italia, reduxiſſe exules *g*).

Inter haec adeo, cum communis eſſet Romanorum et Poenorum metus a Dionyſio, cumque a praedonibus infeſtaretur Italiae littus, Latinorum autem defectio, ne in agrum ſuum aduenas illi acciperent, ſollicitudinem faceret: renouatum foedus inter

f) Ariſtot. de Rep. III, 9. (6) *εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας.*

g) Diod. XV, 24. XIV, 107. Hipponem Dionyſius ſenior diripuerat: qui idem Agyllam ſ. Caere claſſe adortus templum opulentum Leucotheae ſpoliarat V. C. 368. Diod. XV, 14. Ariſtot. Oecon. II, p. 506. B. du Val.

inter Romanos et Poenos, inque eo adeo nouae adiectae conditiones sunt pro temporum illorum rationibus. Videntur Poeni priores adiisse Romanos *h*).

Comprehensi hoc foedere a Carthaginiensibus *Tyrii*, in quorum extrema tempora haec incidunt, et Vticenses cum eorum sociis. Inter Tyrios et Carthaginienses mutua fuisse rerum commercia nemo dubitet *i*). Vticenses iam ante Carthaginem conditam ea loca insederant; Postea in societatem pertractis tandem obsequii necessitas imposita *k*), etsi meliore, quam ceteri, conditione fuisse videntur.

I. Promontorio Pulchro antea pro termino nauigationis constituto adduntur nunc *Mastia* et *Tarseium* *l*). Cum antea vltra eum terminum nauigare vetiti

h) Liv. VII, 27. — *et cum Carthaginiensibus legatis Romae foedus ictum, quum amicitiam ac societatem petentes venissent.*

i) cf. Liv. XXXIV, 61. vbi *Tyrus et alia emporia, in quae frequentes commeant* Carthaginienses.

k) Praesidium Punicum habuisse leguntur ap. Diod. Exc. T. II. p. 567. Wess. Appian. T. I. p. 68. Forte etiam belli iure id factum erat, cf. Polyb. I, 88. Detestabilis illa bellorum necessitas, quae coegit tributis atterere socios, inter ceteros socios et foederatos etiam Vticenses adeo animis a Metropoli abalienauit, vt primum bello mercenariorum statim accederent, postea vt Romanis se dederent, quae res excidium Carthagini maturauit. Polyb. T. II. p. 803. in Exc. Iniurias coloniis et foederatis illatas grauissime exposuit idem lib. I, c. 72.

l) *τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου*, Μαστίας, Ταρσηΐου *μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα* Ῥωμαίους, *μηδὲ ἐμπορεύεσθαι, μηδὲ πόλιν κτίζειν:*

vetiti essent Romani: nunc disertius declaratum: *ne praedas agerent, nec mercatum facerent, nec vrbem vllam conderent.*

II.

κτίζειν: et ipse Polyb. pr. c. 24. *πρόσκειται δὲ καὶ τῷ καλῷ ἀκρωτηρίῳ Μαστία, Ταρσήϊον, ὧν ἐκτὸς* etc. quod male accipiunt, etiam Iac. Gronov. *cui adiacent.* Immo vero: *accedunt in hoc foedere. Mastiae et Tarseii* situs obscurus sane est, non tam per se, quam ad huius loci rationes. Nam eius nominis vrbes ac populos Hispaniae extremi Occidentis versus fretum Herculeum fuisse, dubitari nequit. v. inpr. Auienus in ora marit. v. 422 sq. vbi et vrbs Massiena 452. Apud Steph. Byz. in *Μαστιανοί*; *ἔθνος πρὸς ταῖς Ἡρακλείαις στήλαις. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ. Εἴρηται δὲ ἀπὸ Μαστίας πόλεως.* (v. id. in *Ἰβηρίαι* et Constantin. Porphyr. de adm. Imp. c. 22. Banduri T. II. p. 76. Imp. Orient. Videtur vrbs esse eadem, quae paullo ante in Stephano *Μασσία, χώρα ἀποκειμένη* (attributa) *τοῖς Ταρτησσίοις.* Et *Μαινόβωρα πόλις Μαστιηνῶν.* In Constantino Porphyrog. (extat qnoque Excerptum ap. Hudſ. Geogr. min. ad calc. T. IV. p. 40.) *Μαστηνοὶ* in Hispania inter *Tartessios, Elbysinos et Calpinos* memorantur. Mirum tamen, quod Steph. Byz. in *Ἐλβέστιοι. ἔθνος Λιβύης. Φίλιστος ή. περὶ δὲ τοὺς Λίβυας ἐκτὸς Εὐρώπης Ἐλβέστιοι καὶ Μαστιηνοί.* Nisi leg. *ἔθνος Ἰβηρίας — Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ.* Iam *Ταρσήϊον* ap. Steph. *πόλις πρὸς ταῖς Ἡρακλείαις στήλαις. Πολύβιος τρίτῳ.* Respexit adeo hunc ipsum locum. Inf. III, 33. vbi milites ab Annibale ex Hispania in Africam et ex hac in Hispaniam traiectos narrat, qui in Africam transiere, sunt *Θερσῖται* (f. *Ταρσηΐται*) *Μαστιανοί, ὀρεῖται Ἴβηρες* (an *Ὀρητανοὶ, Ἴβηρες*?) *Ὀλκάδες.* (*Ὀλκάδες* ap. Steph.) Secundum haec Romanis libera esset nauigatio per totam Africam vsque ad Gades et hinc in Hispaniae ora citra Malacam; quod per se parum fit probabile, cum versus Orientem non vltra proximum a Carthagine promontorium Romanos enagari vellent; et quam suspiciosi fuerint Poeni, notum est vel ex eo, quod peregrinos, qui ad Columnas Herculis naue accedere auderent, mari mersisse narrantur; (Strabo XVII. p. 1154.

II. *Si in Latio vrbem aliquam Carthaginienses ceperint, quae sub ditione Romanorum non erit: praedam et captiuos ipsi habento, vrbem reddunto m).*

III. *Si qui Carthaginiensium aliquos ceperint, quibuscum foedere scripto iuncti sunt Romani, qui tamen sub Romanorum imperio non erunt: hos in populi Romani portus ne deducunto; si quis erit deductus et manum Romanus iniecerit, liber esto. Eodem iure et Romani tenentor n).* Barbeyracius praeclare haec illustrauit,

1154. C.) tum cur non scriptum simpliciter, per totam Africam et partem Hispaniae? cur in Hispania ignobiles istae vrbes pro finibus constitutae? nec aliunde constat, Romanos Gades iam tum nauibus adiisse; et si adiissent, quam parum expectandum, vt extra illud in Oceano Atlantico praedarentur! Id curae scilicet Poenis fuit, modo vt intactae essent interiores Africae et Europae orae! Bochartum, qui adeo Tarsum in Tarseio quaerit, Phaleg. III, 7. haec concoquere potuisse non miramur, quippe qui persuadere sibi potuit, iam Mosis tempore extra Herculis columnas nobilem fuisse Phoenicum coloniam. Probabilius itaque est, fuisse Mastiam et Tarseium vrbes vicinas Carthagini ab occidente, quarum nomina impertita mox sunt coloniis Hispaniae, ex more communi Sidoniorum, Tyriorum et Poenorum non minus quam aliorum populorum. Vrbes illas postea e notitia hominum abiisse, si quis miretur, cogitet, quam ingens vrbium multitudo per Africam interierit. Nec tamen cum viro doctissimo de S. Cruce p. 38 asseuerare audeamus, *Mastiam esse le Cap Blanc, Tarseium le Cap Serra;* quod sine omni auctoritate pronuntiatur.

m) In priore foedere: Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον. Exciderítne hoc, vt Romanis tradendae sint, an omnino relinquendae a Poenis sint vrbes, nec in ditione sua retinendae, non definiri potest.

n) ὡσαύτως δὲ μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν. *pariter nec Romani id faciunto,* vt, si quem e populo cum Poenis foedere

ſtrauit, tria populorum genera, reſpectu ad Romanos habito, conſtituendo: aut enim illi ſocii Romanorum ſunt; ii vero ab omni Poenorum iniuria intacti et tuti praeſtantur, vi ipſius foederis; aut ſunt populi in Latio, qui ſui iuris ſunt, nec in ditione a Romanis habentur: horum ſi quam vrbem ceperint, praedam et captiuos ipſi habento, vrbes reddunto; quod iam priore foedere ſancitum, ne Poenis aliquam agri Latini partem inſidere liceret; aut ſunt foederati Romanorum, ſed nullo imperii iure obnoxii: ex his captiuos in portus Romanos abductos liberare ius eſto Romanis. Recordandum eſt illorum temporum more captos homines pro mancipiis vendi: hinc eſcenſiones in littus; praedationes, latrocinia. Quod nunc Europaei in Africa faciunt, vt multis modis ſeruitia inde parent: hoc fecere Phoenices, Poeni et alii, per littora maris mediterranei; *abducebant Poeni ex Europa homines in Africam.* Tanta rerum eſt viciſſitudo! Redeunt ceteroqui ea, quae in foedere ſcripta recitauimus, fere eodem, quo ea foederum noſtrorum capita, in quibus perſcriptum eſt: captas naues eorum, quibuscum ſocietas et amicitia nulla eſt, in portus noſtros adducere licere; ſociorum contra non licere; tempeſtate

foedere iuncto ceperint, in Carthaginienſium portus deducant. Hunc loci ſenſum ratio grammatica et ſenſus fatentur. Minus bene Barbeyrac. accepit l. c. p. 222. Conueniunt fere cum ſupra dictis ea, quae in recentioribus foederibus conuenta legimus, v. c. inter Britanniam et Ruſſiam a. 1734. (v. *Chev. d'Eon Loiſirs* T. V. p. 329.) vt ex naualibus copiis nane in portum ſubducta reddantur amicis ii, qui ex eorum ſunt ditione.

tempestate vexante naues eas in portum admitti, sed in paucarum horarum spatium *o*).

IV. *Si ex aliqua regione, quae sub Carthaginiensium imperio est, Romanus aquam commeatusue sumserit: cum his commeatibus ne cuiquam iniuriam facito eorum, cum quibus pax et amicitia est Carthaginiensibus.*

V. Caput foederis quod sequitur obscurum et ambiguum est, cum et lacuna in verbis sit et verborum iunctura sit varia et multiplex, vndique tamen impedita. Interea acquiescendum in ea sententia, *vt, si iniuria cuiquam seu Poeno seu Romano facta fuerit, apud iudicem vel magistratum is ius petat; sin minus obtinuerit: publica illa censenda sit iniuria et armis vindicanda a republica, cui ille adscriptus fuerit p*).

VI.

o) v. Pactionem inter Gallos et Britannos de nauigatione et commerciis Vltraiect. 1713. Art. XV. XXXVI. et VII. ap. *Lamberti* T. VIII. p. 85. et cum Belgii foederati Ordinib. art. XIII. p. 146. Hispaniae et Britann. de 1667. quae pactio pro fundo ac formula aliorum foederum conditionibus adhiberi coepit.

p) .... ποιείτω. εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γιγνέσθω τὸ ἀδίκημα. Videri potest ad illud caput superioris foederis pertinere, quo, ne quis priuatim mercetur, interdictum est; *sin factum fuerit, ne exigito vi priuata debitum;* (sed ad iudicem deferat) *sin factum fuerit, publica ea erit iniuria.* Grotius de Iure b. et p. lib. II, 21, 6. not. 9. iubet iungere: εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μ. quem sequitur Barbeyracius, ita vt plura suppleat: ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω. εἰ δὲ μὴ, *i. si quis* (seu Romanus seu Poenus) *secus fecerit,* (is cui iniuria facta fuerit) *ius suum priuato iudicio persequatur; si quis hoc fecerit* (nec is ius suum obtinuerit) *publica esto iniuria* (sc. populi eius, apud quem ius suum consequi non potuit). Durissimam esse orationem facile sentias. Quod

ad

VI. *In Sardinia et Africa neque quisquam Romanorum negotiator, neque vrbem condito,* (neque eo appellito) *q*) *nisi commeatus accipiendi caussa aut nauis reficiendae; si tamen tempestas detulerit, intra dies quinque excedito.* Superioris foederis caput agnoscimus hactenus noua lege sancitum, vt, cum in Sardinia et in Africa adsumto praecone et scriba mercari antea liceret, nunc ab vtriusque prouinciae aditu interdicatur Romanis. Adeo mutatus erat rerum status. De Sardinia aliunde nouimus, ponto submersos esse aduenas, qui adiissent *r*). De Africa dubitari posset *s*): enimuero statim in sequenti capite manifestum erit, ad solam vrbem Carthaginem omnem negotiatorum exterorum turbam fuisse confluere

ad ipsam rem: melius prouisum est in recentiorum foederum sponsionibus, vt ne, si qua talis iniuria inciderit, publica pax turbetur, aut iniuriae iniuriis vindicentur, verum vt missis vltro citroque idoneis viris componantur res: *Nec guerra ob id fieri vel moueri debet, sed per Principes vnius vel alterius partis attentata ipsa debite reparabuntur et in priorem statum reponentur;* cap. XXVIII. *Tractatus Pacis et Commerc. inter Henric. VII. R. Angl. et Philippum Archid. Austr. 1495. Tr. Nauigat. et Commerc. inter Gall. et Britann. 1713. Vltraiecti* art. XXXVIII. ap. *Lamberti* Tom. VIII. p. 90. *cum Belgis foed.* art. XXXII. ibid. p. 150.

q) excidit hoc, si quid recte percipimus. Sic sup. foedere: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους etc.

r) ap. Strabon. XVII. p. 1154. C.

s) videri potest καὶ Λιβύῃ additum a male sedulo, qui in priore foedere vtrumque iungi viderat. Si tamen verum est, ea Libya est, quae vltra Tarseium et Mastiam sita erat. Sed potius abesse iubebo.

fluere coactam. Adeo occaecauerat animos auaritia, vt ciues Carthaginienses ad se et suam ciuitatem omnem quaestum, omne ex negotiatione et mercatu commodum raperent, vt nec vrbes in vicinis locis socias a peregrinis adiri vellent.

VII. *In Sicilia* tandem, *quae quidem in Carthaginiensium ditione est, item Carthagine, omnia Romanus facito, vendito, quae ciui licebit t*): *idem Romae Carthaginiensi ius esto.* In Sicilia adeo omnia liberioris iuris, vt in priore foedere; nunc accessit eadem negotiandi libertas in ipsa Carthagine.

Tertio foedus renouatum V. C. 448. *u*) iisdem, vt probabile sit, conditionibus; etsi res Polybium fugisse videtur. Carthaginienses in summum discrimen ab Agathocle adducti, eius discessu ex Africa vix respirare coeperant eo anno: attritis itaque in Africa et Sicilia rebus, videntur sociorum studia in se et animos firmasse.

Quarto, aut ex Polybiana ratione, tertio, foedus inter Poenos et Romanos sancitum tempore Pyrrhi in Italiam traiectus *x*): neque caussas inuestigare

t) haec erant in superiore foedere: ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα.

u) Ita Liv. IX, 43. diserte, P. Cornelio Aruina Q. Marcio Tremulo Coss. *et cum Carthaginiensibus eodem a. foedus tertio renouatum; legatisque eorum, qui ad id venerant, comiter munera missa.*

x) Polyb. III, 25. κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν. Pyrrhus traiecit Tarentum V. C. 473. Foedus tamen sub id demum tempus pactum esse videtur, cum Pyrrhus in Siciliam vocatus esset: adeoque sub a. V. C. 476. a. C. 278.

ſtigare difficile eſt: imminebat ille Siciliae, cum belli in Italia ſucceſſus votis haud reſponderet, Siculi autem, inteſtinis diſcordiis et Poenorum armis attriti, eum ad ſe vocaſſent. Seruatae in hoc foedere conditiones priſtinae; adiectae hae:

I. *Si ſocietatem cum Pyrrho alteruter populus foedere perſcripto inierit: foederis legibus vterque caueto, vt ſi alterutrius* (Romanorum et Carthaginienſium) *ditionem hoſtis* (externus) *inuaſerit, inuicem ſibi opem ferre liceat.* Quo ipſo adeo caueri debebat, ne, pace cum Romanis facta, Poenos armis peteret Pyrrhus. Praeclara cum prudentia ſcripta foederis lex, cuius exempla plura ſunt in recentioribus foederibus.

II. *Vtriutri autem opus auxilio habuerint, naues a Carthaginienſibus praebentor, et ad iter et ad praelium; ſtipendia ſuis vtrique danto.* Perperam haec accepta a viris doctis ita ſunt, vt nullas omnino naues Romanis fuiſſe tum putarent: cum tamen ipſi illi bello, quod cum Tarentinis geſtum, facta nauibus Romanis iniuria cauſſam dederit, et Antiatum naues abactae et in naualia Romae ſubductae, partim incenſae, roſtris in foro fixis, iam ſub a. 417. memoratae ſint.

III. *Carthaginienſes etiam claſſe, ſi opus fuerit, auxilium ferunto. Socios nauales inuitos nemo nauibus exire cogito:* ſc. ad militiam terreſtrem obeundam.

 Similia

278. **Idem ex rerum narratarum ordine in Liuii Epit. lib. XIII. intelligitur:** *Iterum aduerſus Pyrrhum dubio euentu pugnatum eſt. Cum Carthaginienſibus quartum foedus renouatum eſt.*

Similia interdum foederibus recentioribus pacta esse, ex rerum gestarum memoria facile repetas.

Non satis constat, sitne ad tempus ante foedus percussum referendum, an iam facto foedere sequutum sit, quod a Iustino narratur: missum a Poenis auxilium cum CXX nauibus fuisse a Romanis remissum; si tamen verum est, quod Valerius Maximus in eadem re subiicit, superbe a Romanis esse responsum, pop. R. bella suscipere solere, quae suo milite gerere posset: serius missa auxilia esse necesse est, cum aut Romani iam satis fiderent viribus suis, aut iam refrixisset gratia inter vtrumque populum; quandoquidem eodem illo bello cum Pyrrho gesto prima dissidiorum semina sparsa esse intelligi potest *y*). Poeni clam id agebant, vt Pyrrhus in Italia detentus attereretur viribus, nec in Siciliam traiiceret. Manifestiores etiam odii caussae paullo post in arce Tarentina occupanda apparuere sub a. 482. a. C. 272. *z*).

Iusiurandum, quo foedera sancita fuerint, addit Polybius *a*); sed ad caussam nostram ea res nihil facit: vti nec de reliquis Poenorum cum Romanis pactionibus nunc laborabimus. Vt ne tamen desiderari aliquid possit, quo consiliorum vtriusque populi ad nauigationem et mercaturam spectantium rationes patefiant, ex iis, quae postea pacta conventa

y) cf. Iustin. XVIII, 2. Valer. Max. III, 7, 10.

z) Bene has exposuit Freinshem. in Suppl. Liv. XIV, 44-46. *Suppl. au Corps dipl.* T. I. p. 293.

a) Polyb. l. c. c. 25.

uenta sunt, ea seligamus, quae proposito nostro consentanea sunt.

Igitur bello primo Punico id actum a Romanis, *vt Poenos Sicilia excluderent*, mox altero, *vt omni mari mediterraneo*. *Nec* tamen *ipsi Romani in eorum locum successisse* videri possunt; nam nec maritimis opibus magis, quam terrestribus copiis imperii robur inesse voluere; maritimorum autem negotiorum libertatem potius ciuibus reliquerunt et sociis, quam vlli magnopere curae habuere. Habetur hoc inter praecipua sagacitatis ac prudentiae huius saeculi argumenta; quod primum intellectum est, ab imperio maritimo Europae principatum pendere, regnorum neruos ac robur mercatura et nauigatione contineri, classibus et copiis nauticis vt quisque populus sit instructissimus, ita etiam ad ipsum continentem reuerentia maiestatis suae, interdum etiam metu, continendum plurimum virium habere. Enimuero Romani sua per tot aetates experientia exploratum habebant, *non magis diuturnas ac perpetuas esse opes maritimas quam reliqua humana*; virtuti bellicae cedere omnia, etsi nec ipsa quicquam facere possit diuturnum, nec ipsi successui diu superstes esse. Vt taceamus florentissima commercia Tyri maritima ab exercitu terrestri Alexandri euersa et profligata; vt nec attingamus alia externa exempla: ipsi Romani ab omni nauigationis studio alieni Etruscos et Poenos maritimis opibus validissimos fregerant et perdomuerant; et Etruscos quidem saepe mirati sumus in bellis cum Romanis nusquam legi virium aliquid, seu comparandis seu reparan-

 dis

dis opibus, ex re maritima habuisse; Poenos autem maris imperium tenentes, classibus instructissimis valentes, Romani recentibus classibus mari superarunt; nauium regendarum peritia Poenis relicta, ipsi pedestrem pugnam in nauale inferentes praelium, et cominus tanquam in continenti e naui pugnantes; mox quotannis in Siciliam et Africam exercitu pedestri misso adeo fregere Poenorum opes, vt victos se faterentur. Hoc idem sequuti sunt in bello Annibalico et in bello nouissimo, vt pedestri exercitu in Africam traiicerent. Etsi itaque Poeni classe et re maritima superiores essent, Romani tamen multis praeliis eos profligarunt, prouinciis externis exuerunt, tandem cum imperio vniuersam remp. Poenorum euerterunt: adeo *virtus et bellandi peritia praeualuit opibus maritimis.* Nec tamen Poenis prudentia aut mens aut animus defuit. Nullum facile est aut inuentum aut commentum aut consilium, quod nostrae Europae auaritia atque auiditas inexsatiabilis excogitauit, quod non Carthago iam olim adhibuisse reperiatur, vt studia nauigationis aleret, opes sibi soli pararet, aliorum lucro inhiantium cupiditatem aut reprimeret aut eluderet, emporia opportunissima, munitissima, instructissima haberet; vna defuit virtus, quae nulli facile populo in simili fortuna adfuit, moderatio. Et haec cognoscere et declarare possumus, cum ex Poenorum historiis vix exigua aliqua fragmenta supersint. Quam vellemus vnam Carthaginiensium rerum historiam magno Romanorum scriptorum numero redimere! Sed redeamus ad id, vnde haec orsa est oratio.

Bello

Bello Punico I. confecto V. C. 512. pax his conditionibus facta, *vt Carthaginienses Sicilia et omnibus, quae inter Italiam et Siciliam sunt, insulis decederent; vtriusque populi socii ab vtroque populo tuti essent; vt neuter in alterius populi ditione aliquid imperaret, neue publice inaedificaret, nec militem conduceret, nec alterius populi socios alter populus in amicitiam reciperet; vt Carthaginienses intra X. annos* cIↃcIↃCC. *talenta conferrent*, cIↃ *sine mora persoluerent; captiuos omnes vt Romanis sine pretio redderent b*).

Integra in ceteris prouinciis ac locis praeter Siciliam mansere omnia. De mercatu in Africa et aliis locis faciendo a Romanis, et de iis, quae superioribus foederibus cauta erant, nihil memoratum legimus. Videtur tamen parum probabile, seu tacito seu publico consensu ea sublata esse et abolita.

Postea bello cum mercenariis finito a Carthaginiensibus postulatum a. V. C. 516. *vt Sardinia quoque decederent* et ad compensandas impensas in apparatum belli, quod, etsi nulla idonea de caussa in se susceptum, Poeni tot calamitatibus fracti deprecabantur, factas alia cIↃCC talenta soluerent. Nihil superbius vnquam factum legimus. Haec iniuria et iniquissima perfidia Romanorum, si quid aliud, valere debuit ad belli Punici II. incendia conflanda; satis enim manifestum erat, si vel maxime se intra Africae limites Poeni continerent, a cupiditate huius populi parum tutos se fore. Sardi cum in Romanorum

b) Polyb. III, 27. cf. I, 63. Alios ap. Barbeyrac. l. c. p. 310 sqq.

norum ditionem detrudi se aegre ferrent: ortum bellum atrox, ingenti cum Sardorum internecione; vnde *Sardi venales.*

Sub initium quidem belli cum mercenariis aequiores se praebuerant Romani. Permissum ab iis fuerat, vt ad hoc solum bellum militem Italum mercede conducerent, quod ex foederis legibus non debebatur. Missi etiam a Romanis, qui pacem inter Poenos et Afros rebelles componerent; nec receptae ab iis ciuitates Africae, quae sub Romanorum imperio se futuras dixerant c). Interea mercatores ex Italia in Africam nauigabant et commeatum hostibus comportabant: *hos Carthaginienses in suos portus deduxere iamque prope D. id genus homines carceribus inclusos tenebant.* Iure factum quis dubitet? iure quoque nostrorum populorum maritimorum communi, foederibus quoque firmato. Romani tamen succensere et tanquam de iniuria facta conqueri. Missi legati, qui vt redderentur postularent. Carthaginienses temporibus cedendum esse rati remisere. Vetitum inde ab Senatu, *ne ad hostes commearent socii, Carthaginiensibus autem vt commeatum apportare liceret d*). Cum vero, quod non expectauerant, tantarum calamitatum fluctibus emersisse viderent Poenos Romani, iniuria rem gerere maluere;

c) v. Appian. fragm. de reb. Sicul. (ed. Schweigh. p. 95. 96. de b. Pun. lib. I, p. 7. Toll. (p. 301. ed. Schweigh.) in his Vticenses. Polyb. I, 83 iidem bello tertio Punico vix orto se in Romanorum potestatem tradiderunt: v. Polyb. Exc. Legat. CXLII. To. III. p. 803. Appian. VIII, 75.

d) Polyb. III. 83.

maluere; nauigant, vt modo commemoratum est, in Sardiniam, et Poenis bellum denuntiant. Nec tamen vel sic, cum Sardinia cessum esset, Romanorum suspiciones dimotae aut sublatae: nam sub a. 521. per legatos Carthaginem missos conquesti sunt, Poenorum clandestinis artibus ad defectionem allici Sardos bellumque minati sunt: ferociter responsum est a Poenis minaeque legatorum reiectae *e*).

Poeni inde suarum rerum praesidium in *Hispania* quaerere; nec sane ad maximas opes parandas aliud potentius et efficacius a Poenis cogitari poterat: adeo terrarum situs, rerum copiae, metallorum inexhausta vis, littorum opportunitas, incolarum frequentia conducendis militibus nouo semper hominum prouentu propullulans, potentiae materiam praebebat. Quod cum Romanis patefactum esset, in omnes illi partes se vertere, varia tentare; tandem missis ad Senatum Carthaginiensium et ad Asdrubalem legatis a. V. C. 525. pactum est cum Asdrubale, vt Iberus vtriusque populi ditioni fines faceret *f*). Mox cum disiuncti Ibero interiecto socii Romanorum Saguntini ab Annibale armis essent petiti et Romani Poenorum perfidiam incusarent, responsum ab his: Asdrubalis pactionem non ratam factam a Senatu Carthaginiensi, in pacis autem foedere de sociis vtriusque populi *qui tum essent*, non de iis, qui

E 5 ad

e) v. Zonaras VIII. p. 401. (302.)

f) v. Polyb. II, 13. (Non satis exploratum est, an iam tum in foedere Saguntum versus occidentem ab Ibero situm, exceptum fuerit. cf. Liv. XXI, 2. Appian. Hispan. 7. et ibi V. C. Schweigh.)

ad ſocietatem poſt pacem factam acceſſuri eſſent, ſcriptum eſſe. Saguntinos autem ex hoc, non ex illo genere fuiſſe g).

Belli Punici II. qui exitus fuerit, nota res eſt: *fractae et euerſae Poenorum opes maritimae;* naues roſtratas, praeter X. triremes, habere iuſſi nullas; bellum iniuſſu pop. Romani ne gererent; vt tamen legibus ſuis viuerent, quas vrbes, quosque agros, quibusque finibus (in Africa) ante bellum tenuiſſent, tenerent h). Ne acciſis quidem rebus his diu frui licuit. Perfidus Numida, Maſiniſſa, ex inuidia et odiis, quibus Poeni a Romanis habebantur, creſcere didicerat; is nullum iniuriis modum ſtatuere, cumque armis vti Poenis non liceret, ipſe in fines eorum incurrere, agros, oppida, caſtella, occupare, Romanorum animos per ea ipſa, quae Poeni conquerebantur, exacerbare i). Poeni, cum ſe infenſiſſimi hominis libidini et arbitrio condonari viderent: alia praeſidia circumſpicere, cum Perſeo Macedone conſilia communicare, tandem aduerſus peſtilentem hominem arma ſumere coepere: verſum id ipſum in perfidiae crimen. Ita exarſit *bellum* illud *vltimum*, quod excidium attulit vrbi florentiſſimae non ſua magis quam temporum, in quae inciderat, iniuria; nam nec prudentia et conſilio Poeni, nec patientia et moderatione rebus ſuis defuiſſe videntur.

g) v. Polyb. III, 29. Liv. XXI, 18. et Appian. de reb. Punic. 67.

h) Liv. XXX, 47. Appian. VIII, 54. qui vrbibus et agro *extra foſſam Punicam* cedendum fuiſſe ait: etiam c. 32.

i) Liv. XLII, 23.

tur. Omnino in iis bellis, quae cum Romanis gesta sunt, vel Romanis scriptoribus testibus adhibitis, *Poenos caussa, consilio, fide ac religione, superiores*, nec, nisi *fortuna, inferiores fuisse* apparet. Adeo per iniurias et superbiam Romanorum expetitae ab iis sunt poenae eorum, quae in alios populos, quos dominatus acerbitate vexauerant, commissa ab iis erant; etsi nec horum populorum conditio in melius est mutata; nihil enim nisi nouas Romanorum iniurias post veteres illas Poenorum sunt lucrati. Ceterum per vltima haec tempora nihil de mercatura et nauigatione actum, nec de facto aliquo adversus foedera conquestum meminimus.

Adoremus, Ciues, venerabundi numinis O. M. potentiam, libere, sed haud dubie consiliis sapientissimis iustisque cum caussis, per imperiorum et regnorum fata grassantem, et pro rerum hominumque naturis de eorum ortu et occasu statuentem. Sane quidem nos talpis caeciores homunculi arcessimus caussas modo ab his modo ab aliis rebus: nec male; videmus tamen iisdem artibus, corruptelis, flagitiis et facinoribus, quibus alii euersi fuerant, alios populos ac reges creuisse, opes imperiaque parasse; aliorum mox iniuriis et ipsa ruitura; temporibus et fortunae omnia seruire, etiam sapientiam mortalium et prudentiam. Scr. Gottingae d. XVII. Septemb. cIↃ IↃ CC LXXX.

Epime-

Epimetrum.

In hac foederum inter Romanos et Poenos factorum illustratione operae me haud poenitere lubenter profiteor; quam multa enim ex ipso foedere elicita a me et expressa sunt, quibus iura maritima et commerciorum artes nostratum tantum non mutuatas et in vetus aeuum traductas esse putes. Videmus *libertatem nauigandi vsu et pacto circumscriptam, marium aditum interdictum, leges mercatus faciendi scriptas;* omnino pauca in hoc genere sunt, quae non in istis foederibus occurrant. Fac Poenorum annales et historias ad nos peruenisse integras, quibus omnis eorum nauigatio et mercatura exposita esset! quae in illis rerum memorabilium huius generis seges futura esset, cum ex paucis stipulis tanta messis facta sit? Quid? quod haud pauca alia, non memorata, ex iis, quae memorantur, si sagacitatem adhibeas, elici possunt. Negotiorum gestores, quos Consules vocamus, in emporiis constitutos, memorari non memini: cum tamen tot emporia Poenorum et Graecorum in terris barbarorum memorentur, praefuisse his necesse est non vnius ordinis homines. Negare tamen ne sic quidem ausim, multa nostris temporibus ad nostras necessitates melius, subtilius et curiosius, esse constituta et circumscripta. Ita de vendendis mercibus praeclare prospici coepit nostrorum temporum foederibus, vt in Vltraiectino foedere a. 1713. art. XII. inter Gallos et Britannos (Lamberti T. VIII. p. 84).

Inter

Inter has Poenorum cum Romanis pactiones mirari satis nequeo, *nullam fieri aut Aegypti et Alexandriae mentionem*, aut *Ptolemaeorum intercursus* in rebus maritimis et mercaturis. Tertium foedus tempore Ptolemaei Soteris, quartum Philadelphi, factum; successere bella Punica cum Romanis. Est locus Appiani in Excerptis Legat. (ap. Schweigh. p. 92) qui ad annum belli Siculi seu Punici I. duodecimum spectat, ab V. C. 502. Missi a Carthaginiensibus legati ad Ptolemaeum Philadelphum, vt peterent ab eo mutua duo talentorum millia *), subiiciuntur haec: fuisse Philadelphum amicitia cum Romanis iuxta et Carthaginiensibus deuinctum, tentasse quoque pacem inter eos conciliare: quod cum efficere nequiret, „*amicis*, inquit, „*aduersus hostes, non aduersus amicos opem ferre oportet.*„ Quo quidem intelligitur, a Poenis eum, vt aduersus Romanos auxilia mitteret, sollicitatum fuisse. Iunxerat autem ille iam antea amicitiam cum Romanis accepto nuntio de Pyrrho a Romanis victo, quem rex sibi inimicum habebat. (v. Dio. Cass. et ad eum laudd. T. I. p. 61). Philadelphi iudicium amplexi et sequuti sunt successores. Ademtum est Poenis et translatum ad Romanos imperium tum maris mediterranei, tum Africae; nec tamen aut odia aut studia Ptolemaeorum in Poenos Romanosue eminuerunt. Expectares tamen, ad Alexandriae commercia Carthaginis opes, siue auctas siue fractas, non contemnendas; a regum autem curis, Poenorum, quorum finibus contermina erat Libya et Cyrenaica a Ptolemaeis occupata, fortunas nullo modo alienas fuisse

*) 2,400,000 thaler.

fuisse *). Verum ex veterum saeculorum historiis tam multa ad nostram memoriam non peruenere, vt temerarium sit, ex iis quae nouimus, de iis quae ignoramus, iudicium facere velle. Vnum tamen est, quod assequi licet. Alexandrinorum commercia, regum quoque opes maritimas, quantum intelligo, ad Orientem maxime spectabant, Poenorum ad Occidentem; porro, cum Romani commercia spernerent, nihil habuere Alexandrini quod eorum potentiam per insulas et maris mediterranei littora auctam metuerent, cum contra de Poenorum opibus multo magis iis metuendum esset; reges autem Aegypti illo maxime tempore, quo cum Poenis bella gessere Romani, fuere luxu, mollitie et seditionibus domesticis a rerum externarum curis abducti. Inierant quoque aut renouauerant foedera cum Romanis Ptolemaei, Philopator, Epiphanes, Philometor, Euergetes II. verum partim regum Syriae metu, partim vt in turbis domesticis Romanorum interuentu reges aut retinerent regnum aut recuperarent. Ad mercatum et nauigationem in his foederibus et legationibus nihil spectasse video. Interea satis assequi licet. vti antea Tyro ab Alexandro euersa, Carthaginem ita nunc Carthagine, et eodem anno Corintho excisa, *Alexandrinorum commercia mirum in modum fuisse aucta.*

*) Non oblitus est vir Ill. Fr. Sam. de Schmidt in Diss. de Commerc. Ptolem. p. 297. sqq. Carthaginiensium et Alexandrinorum commercia attingere; nec tamen materiem disputandi reperisse videtur idoneam, cum nihil ex veteribus narratum sit.

V.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

CHR. FR. GEORG. MEISTER D.

CVM SENATV

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IO. ANDR. MVRRAY D.

CIVIBVS SVIS

COMMENDAT

IN A. D. II. IVLII CIↃ IↃ CCLXXXI.

De Romanorum prudentia in coloniis regendis

Rem Romanam ad tantas opes tantamque imperii magnitudinem excreuiſſe, non adeo miratione dignum videbitur, Ciues amantiſſimi, ſi Italiae, in paruas ciuitates diuerſis ſtudiis agitari ſolitas diſtrictae, et reliquarum terrarum ſtatum et conditionem, qualis illis temporibus fuerit, et alia, quae ad fortunam et fatorum ordinem referri ſolent, reputaueritis; in primis hoc, quod ipſi barbari et in omnium rerum egeſtate aerumnis et laboribus tolerandis aſſuefacti imminebant finibus Etruſcorum,

rum, quos commerciorum et nauigationis ſtudia a bello abduxerant, luxuries autem et mollities corporum robur fregerat. Etſi porro non armis magis ac virtute, quam conſilio et prudentia excelluiſſe Romani videri debent: in hac tamen prudentia contineri videbitis multa, quae cum iuſtitia, humanitate et moderatione, parum ſunt coniuncta: vt enim priuatae fortis homines, ita ciuitates et imperia haud facile ad inſignes aliquas opes et fortunas perueniunt, niſi interdum vtilitatis cauſſa ius ſibi deſerendum eſſe ſtatuerint. Romani autem omne fere ius ad reip. vtilitatem reuocabant, quam tamen ex philoſophorum placitis conſtitutam ab iis nolite putare: ſe ſupereſſe, res gerere, opes et copias habere, cum totius generis humani ſeruitute, et, ſi ferre iugum nollet, excidio, dignum et aequum habebant.

Inprimis vero conſilia et artes, quibus Senatus vſus eſt, ad tot tantosque populos et terras in obſequio retinendas, etſi ſummis laudibus a multis ſint celebratae, ita tamen comparatae ſunt, vt partim ad ius, quod in manu poſitum eſt, quodque is, qui ceteros viribus excellit, potentior ipſe et fortior, exercet, et ad vim iniuriamque omnia fere redeant, partim tam abominandae ſunt fraudis, inſidioſae aſtutiae et ſuperbiae, vt legentibus indignationem et horrorem faciant. Itaque, vt populi, hominum rerumque copiis florentiſſimi, et prouinci.. latis finibus patentes, imperio tuto haberi poſſent, hominum caedibus, vrbium excidiis, vaſtitie et ſo litudine agrorum effectum eſt. Nihil adeo e..

vide..

videatis hactenus, quo Genghiscanis aut Timuris meliores ac praestantiores videri debeant, praeter quam quod diuturnior Romanis imperii fructus fuit, quo plura rerum momenta et mutationes euenire et in illa vrbium agrorumque vastitie iterum noua hominum stirps efflorescere posset. Nec vero vllum magnum inperium esse potest, quod non vastas agrorum solitudines aut habeat aut faciat.

Si tamen Romanos tantum coloniarum numerum *a*) in obsequio ac fide retinuisse audiamus, saltem hac in parte insigne illi prudentiae exemplum proposuisse videri possunt; inprimis si nostrae aetatis casus et euenta comparemus. Inquiramus itaque, agedum, Ciues, quos communia litterarum studia in eandem seu ciuitatem seu coloniam adduxere, in caussas ac consilia, *b*) quibus effectum sit,

a) Recensum coloniarum Romanarum diligenter fecit *Sigonius* ad Liv. XXVII, 9. et de ant. Iure Ital. II. 5. III, 4. ex eoque *Beaufort de la Rep. Rom.* T. II. p. 246. cf. *Pilati: Tr. des Loix polit. des Romains* T. I. p. 288 p. 351. 5. Loca classica sunt Livii XXVII, 9. 10. XXIX, 15. XXVII, 38. XXXVI, 3. et Veliej. I, 14. Vsque ad a. 663. coloniarum LIV. nomina reperiuntur. Sub aduentum Annibalis in Italiam coloniae deductae fuerant LIII. e qua superstites erant non nisi XXX. reliquae XXIII. iam tum e medio erant sublatae.

b) De natura et generibus coloniarum, de earum iuribus, de educendi et describendi more, de consiliis et de caussis, cum modo ad liberandam a ciuibus egenis vel seditiosis vrbem, modo ad sustinendam egestatem, modo vt praesidii loco essent in terris ab hoste captis, modo vt praemii loco ager distribueretur, nunc non disputamus; prostant libri hisce de rebus satis multi: et tradi solent haec cum in antiquitate tum in historia Romana. Cf. *de vet. coloniar. iure et caussis.* To. I. Opusc. p. 290 sqq.

fit, vt colonias ſuas Romani adeò obnoxias et iuſſis imperiisque parentes haberent. Iamprimum iis ea felicitas contigit, vt mature coloniarum ſortem et conditionem certa lege conſtituerent, nec, quod Europae populi admiſere fere omnes, cum non conſilio certo, ſed partim temerario nonnullorum priuatorum auſu, partim auaritia, partim odiis ciuilibus ac religioſis, ſuſciperentur coloniae, caſui rerumque fortunae eam permitterent. Cum autem ad retinendas in officio ac fide colonias duae maxime viae et rationes ſint, vt aut pari cum metropoli iure conſtituantur, aut deteriore ſint: Alterum, quod quidem iuribus humanitatis conſentaneum, et ad felicitatem publicam ac priuatam, quae ſine iuris aequitate non niſi ad partem tantum ciuium manare poteſt, primarium eſt, non niſi conſilio et prudentia ſtare poteſt ſumma; videndum enim, vt metropolis omnium rerum ſummam et imperium retineat, et vniuerſarum vt prouinciarum, ita coloniarum, caput, omnis iuris et auctoritatis fons et origo, omnium rerum ſit principium, vt coloni et ſua ſibi iura habeant et ius ſummum a metropoli petant, vt ne ipſae inter ſe plures paucioresue artius, quam cum metropoli, vinculum et coniunctionem habeant, et ſic alia, quae proſpicere difficiſe eſt, inprimis in magna locorum longinquitate et coloniarum, caeli, ſoli, inſtitutorum, diuerſitate; Alterum exigua perficitur ſapientia, cum in parentium et ſeruientium locum et ordinem detruduntur capita libera; multo magis, ſi libertati naturali ac ciuili ciuium ſubducitur et auellitur omne id, quod imperio in eos vim et momentum ſatis graue addere

poteſt;

poteſt; ita vt ſalus metropoleos ſumma, niſi forte vnica, lex ſit, cui concedant et ſeu poſthabeantur ſeu condonentur et addicantur cetera omnia; vtque poenarum et ſuppliciorum metu retundantur, ſi naturali libertatis ſenſu erecti ſuis rebus et ipſi conſulere audent, qui imperio ex lege parere, non ad vltima ſeruitutis ludibria deprimi volunt. Romani quidem alteram hanc viam ingreſſi ſunt, et colonias iuris aequalitate priuatas et ad parentium obſequia redactas fide ad ſpeciem, aut vt verum dicamus, metu continere maluere.

Scilicet ius ciuitatis verbo quidem ac nomine retinebant coloniae, re amittebant, ſaltem non niſi admodum imminutum habebant. Nam iure ſuffragii in vrbe ferendi excidebant qui in coloniam deducendam adſcripti erant ciues Romani: nec iis cenſus Romae erat, nec honorum petendorum ius, niſi in colonia. Tributa imperabantur a Senatu, vt et milites, et in coloniis maritimis copiae nauales. Nec ipſis arma ſumere licebat, ne laceſſitis quidem hoſtili impetu. At ſuis rebus ipſi ſupereſſe poterant, leges ſibi et iura ſcribere, ſuis legibus in nocentes animaduertere; modo ne coloniae lex intercederet. *c*) Nam in SCto, ſeu populi lege, qua deducebatur colonia, eius deducendae et conſtituendae formula erat propoſita. Ceterum relinquebatur

c) Ergo quod noſtris vocabulis nuncupamus, *ius publicum externum* ademtum, *internum* ex parte relictum cum *iure Quiritium priuato;* ſeu quod ad ſtatum priuatum ſpectabat, connubii, patriae poteſtatis, gentilitatis et agnationis, tutelae, dominii Quiritarii, eiusque acquirendi, hereditatis etc.

batur facies reip. Romanae et forma: erat senatus, Decurionum nomine, cum magistratibus, Duumuiris, Aedilibus, Censoribus: *vt effigies paruae simulacraque esse quaedam* vrbis *videri* possent; at *iura instituta que omnia populi Romani, non sui arbitrii,* habebant: *quae conditio magis obnoxia et minus libera* erat; vt notis Gellii *d*) verbis vtamur. Interdum coloniae descriptae sunt in formulam iuris Latinorum et Italici; in his *iura* quoque *priuata Quiritium* amittebant ciues Romani nomina in iis deducendis professi: vt adeo vix, nisi pauperes et egeni, qui domi ciuitatis fructum sibi exiguum aut nullum esse videbant, nomina dare voluisse videantur. Factum quoque interdum, vt iam adscripti in colonias aut forte ducti recusarent in colonias ire. Sic V. C. 260. cum Volscis deuictis ager Veliternus esset ademtus, Velitras coloni ab vrbe missi et colonia deducta; sed non nisi grauissima et inexorabili poena proposita exiere, qui forte ducti exire detrectauerant. *e*)

Igitur principio statim id curarunt Romani, vt colonias haberent sibi obnoxias, ad obsequium paratas et imperio parentes. Iam in quaestionem venit, quid illud fuerit, quod ad tam sapiens et prudens institutum eos deduxerit; miraque ea res videri debet eo magis, quo municipia multa ea lege essent, vt Romae suffragii et honorum ius haberent, melioreque adeo iure essent quam coloni. Cum omnino pauca de iis, quae ad ius publicum Romanorum spectent, in scriptoribus Romanis occurrant, probabili

d) Gell. XVI, 13.

e) Dionys. VII, 13. cf. Liv. II, 31.

babili aliqua opinione pleraque sunt constituenda. Manifestum autem fit, tempora et res ipsas potius quam exquisitam aliquam prudentiam, principio saltem, morem et institutum hoc in remp. intulisse.

Omnino vt colonias mitterent, Romanis necessitatem fecit immane, quod tum erat, ius belli, cum omni pube caesa aut sub corona vendita vastitiem agrorum facerent. Vt agri capti vsus aliquis esset, deducendi erant coloni; nec minus tum, cum mitiore consilio ad augendum ciuium numerum victi et capti Romam traducerentur. Cum coloni longius ab vrbe abscederent, ad suffragium ferendum Romae cum commodo suo adesse nequibant; gratum itaque et pro beneficio habitum, si suis rebus sine interpellatione vacare liceret. Versum hoc postea in morem, quem in comitiis habendis vtilitas reip. commendare debuit; isque mox in ius abiit, iurisque Quiritium caput constituere coepit praecipuum. Ademto autem iure snffragii reliquis omnibus Quiritium iuribus, quae quidem ad statum publicum, vt nunc loquimur, pertinent, excidere colonos necesse fuit. Nec vero, etiamsi consiliorum prudentia haec ita instituta esse liquido constaret, mirationem id facere deberet: nam facile eam subiicere animis potuit ac debuit status et conditio quae tum erat Italiae: habitabatur illa ab omni inde memoria a coloniis Ausonum, Etruscorum, Pelasgorum et Graecorum; Latium XXX. coloniis Albae Longae erat frequentatum; erat in iis ipsa Roma. Multa igitur tempus et res docere ac suadere debuit, quae nunc ignoramus. Videntur igitur

tur in his coloniarum descriptionibus Romani aut morem sequuti esse sine consilio, aut consilium, quod vsu et experientia illorum temporum satis obuium et in promtu esse potuit. Enimuero fuere plura, quae in coloniis constituendis difficultates, quas nostra aetas sentit, tollerent. Nihil enim illo tempore de mercatu et nauigatione, operarum et rerum commerciis, mercium, opum et operarum interceptione et occupatione erat statuendum. Liberum erat, merces petere aut mittere, vnde et quo quisque vellet; nihil haec reip. ab omni commerciorum vsu alienae intererant; si interfuissent, ipsa res docuisset, coloniarum iura in his quoque circumscribere. Nam in vtilitate sua perspicienda acute quisque facile videt; caecutimus fere in ea cum aliorum vtilitate ad aequitatem comparanda. Numerus colonorum primis saeculis admodum erat exiguus et agri iugera pauca singulis assignata: huius generis colonias in obsequio retinere, non adeo difficile esse potuit, inprimis cum intra Italiae fines haberentur omnes. Ex quo vero validiores et numero ciuium et iugerum frequentiores colonias educere placuit, satis firmae iam tum erant res Romanae. Mox Senatus alienior ab hoc instituto visus: nec immerito, non enim suppetebat ager in Italia, nisi publicus ac vectigalis: quo per leges agrarias Gracchorum, Drusi, Caesaris, temp. priuari aegre ferebat. Extra Italiam colonias deducere, si Aquas Sextias (V. C. 629.) et Narbonem Marcium (V. C. 635.) excipias, consultum haud visum; exemplo Carthaginis, Syracusarum et aliarum vrbium discere in promtu erat, potentia et opibus colonia-

rum

rum premi posse vrbem, ex qua eae exierant *f*). At metu omni mox sublato, Caesar et Augustus per Hispanias, Gallias, Macedoniam, Asiam et Syriam aliasque prouincias magnum coloniarum numerum constituerunt, omninoque tanta rerum conuersio successit, vt nomen adeo et iura coloniarum peterent et acciperent vrbes in prouinciis *g*). Verum haec notiora sunt quam vt ea copiosius persequi necesse sit; nec de coloniis militaribus mentionem faciemus, quae ad nostram disputationem non faciunt.

Imperio igitur ac metu colonias continuerunt Romani, vbi cum maxime eas in obsequio ac fide retinuere: idque multo magis intellectum est aduersis reip. temporibus; nam coloniarum defectiones cum ceteris Latii et Italiae sociis memorantur plures; vt satis appareret, non admodum eas in sua conditione et statu sibi placere, nisi vis ac metus circumsisteret. Nec vero non indignum videri debuit colonis, se ciuitatis iure potiore esse priuatos, *h*) et tantum non capite deminutos: hinc odia

 mutua

f) Ipse Vellej. Paterc. II, 15. hanc rationem afferre putandus. Quod ibi adiectum: *vt ciues Romanos ad censendum ex prouinciis in Italiam reuocauerint*, perperam inter caussas consilii refertur. Est vero declarationis caussa adiectum: *ita vt etiam.*

g) cf. Spanhem. de V. et P. Num. T. I. p. 106. 602.

h) An ii, qui colonia relicta Romam redissent, ius suffragii recuperauerint, quaeri videas, affirmari quoque. (Vt nuper quoque a *Fergusono* V. C. lib. I. hist. incrementi et excidii reip. R. *interpret. Germ.* p. 17. et 102. sed ibi plura sunt quae expuncta esse malim) Ita vero fieri non potuisset, vt interdum vni et alteri ius ciuitatis daretur (cf. Cic. pro Balbo 48) interdum municipii

mutua et subiecta fides. Incendere animos potuere Latinorum et aliorum sociorum, inter quos viuebant, consilia et studia, cum iura sibi aequari cum Romanis ii postularent: vnde orta bella grauissima, et clades mutuae: quibus finis plerumque ita impositus, vt internecione delerentur socii, vastarentur oppida et agri. Raro Senatus, quae prudentia et aequitas suadere poterat, sequutus est: quod semel factum Camilli maxime consilio V. C. 417. *i*). Per eadem tempora euenisse videtur, vt tot coloniarum, quae per Italiam fuerant, iam sub Punicorum bellorum tempora non nisi nomina extarent. Non enim ad eos, quos suis legibus parere iussisset, in obsequio continendos, sapientia Senatus Romani meliora consilia reperire potuit, quam quae omnibus iis, qui magna imperia condiderunt, vsurpare sollenne fuit, ad quae quidem excogitanda nec adeo magna ingenii sollertia opus est, vt, quos vi ac metu oppresserant, si ira ob amissam libertatem aut ob seruitutis onus auctum incensi imperium detrectauerant, non tam onere eos leuarent, ad aequitatem et humanitatem consilia reuocarent, et, cum se ipsos culpae auctores habendos esse meminissent, ad ignoscendum essent faciles; verum vt in noxios aut suspectos poenis ac suppliciis saeuirent, iniurias veteres nouis iniuriis cumularent. Ita statim V. C. 320. cum quarto inde anno Fidenae ad Veientes defecerant, victis Fidenatibus et Veientibus oppugnata

nicipii iura impertirentur. Et pessimi exempli res fuisset, si colonia deserta Romam noui coloni redire potuissent.

i) v. Liv. VIII, 14.

gnata vrbs, capta et diruta *k*). Velitrae in Volſcos (circa V C. 260) vix erant deductae, cum conſilia cum Volſcis ad recuperandam libertatem inire coepere. Non ſatis conſtat, quid Romani in eos ſtatuerint; *l*) verum vbi aliquoties rebellauerant, cum a. 417. de toto Latio a Camillo ad Senatum eſſet relatum, *in Veliternos, veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſaeuitum:* et muri deiecti, et Senatus inde abductus, iuſſique trans Tiberim habitare *m*). Etiam Antiates cum Latinis defecerant: Antium colonia noua miſſa; *n*) Antiatibus naues longae abactae et incenſae (roſtris in foro ſuggeſtus exornatus) interdictumque mari. Nec minus tamen etiam haec colonia noua cum Latinis bella aduerſus Romanos fecit, donec a C. Maenio 416, de Antiatibus triumphatum eſt.

F 5 Condi-

k) Liv. IV, 17. 22.

l) Cum Circeiis defecerant, circa 372. Liv. VI, 21. Velitrae expugnatae 375. Liv. VI, 29. vbi nil memoratur, quid Romani in eos ſtatuerint. Iterum bellum renouant VI, 36. vrbs obſeſſa c. 42. nec conſtat, quo euentu. Faciunt nouam incurſionem Veliterni VII, 15. a. 397. deficiunt tandem cum Volſcis et Latinis 415. Liv. VIII, 3.

m) Liv. VIII, 14.

n) ibid. Liuii verba difficultatem habent iam ab aliis animaduerſam: *Antium noua colonia miſſa, cum eo vt Antiatibus permitteretur, ſi et ipſi adſcribi coloni vellent* — interdictumque mari Antiati populo eſt *et ciuitas data.* Si coloni adſcripti, quomodo ciuitas data? Et ſi tam grauis multa impoſita, vnde ciuitatis beneficium? Niſi verba nouiſſima ab aliena manu ſunt, tenendum eſt quod Sigonius ſuppeditat; *ciuitatem* accipiendam h. l. de iure Quiritium, quod coloniae Romanorum competebat; quod adeo conſequebantur Antiates adſcripti ciuibus Romanis in coloniam Romanam deductis.

Conditio coloniarum, vt sociorum, maxime dura et interdum vix toleranda videri poterat maxime in hoc, quod per continua Romanorum bella stipendia et milites imperabantur. Ita opibus et viris exhauriri eas necesse erat: in iisdem bellis haud raro ab hostibus Romani nominis oppugnatae et expugnatae ipsae, ager incursu hostili direptus et vastatus. Inprimis autem bello Punico II. attritae cum sociis coloniae. Itaque a. 545. (qui erat belli fere decimus; continuatum tamen illud est in annum abhinc septimum) delectibus stipendiisque exhausti socii detrectare militiam; cum his XII ex XXX coloniis P. R. quae tum erant, *negauerunt Coss. esse, vnde milites pecuniamque darent; quotannis ferme clade magna pugnari; alios in acie occidi, alios morbi absumi, magis perire sibi ciuem, qui ab Romano miles lectus sit, quam qui a Poeno captus; quippe ab hoste gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiam in exilium verius, quam in militiam ablegari.* Detestabile visum consilium detrectandi munera militiae, a quo eas castigando increpandoque potius quam leniter agendo deducere placuit. Satis adeo visum est Senatui, postulare vt praeberent coloniae, etsi, vnde sumerent, non haberent *o*). Quarto fere inde anno, demto a Poenis metu, memoria rei patribus renouata, memorabili cum seueritate decernitur, vt XII illae coloniae

o) Liv. XXVII, 9. Totus locus est grauissimus. Verum quod eae Coloniae XII. altero loco XXIX, 15 *Latinae* appellantur, scrupulum iniicit, etsi nullam inde molestiam creatam videamus. Certe in Latinarum coloniarum numero eas Intpp. fuisse aliunde non constat. Latinas vero dici posse quia in Latio sitae erant, valde dubitare licet.

loniae militum numerum duplicatum darent ſtipendiumque in millia aeris aſſes ſingulos, cenſusque quotannis ageretur e formula a Romanis cenſoribus data *p*). Pari modo coloniae maritimae exhauſtae ſociis in claſſes datis fruſtra vacationem petierunt *q*); nec vacatio quidem a militibus dandis e legibus ſacratis impetrata *r*). Praeclare haec pro imperio et ex reip. ſorte temporibus. An vero harum coloniarum conditio ab hoc inde tempore ſatis proſpera resque florentes fuerint, Liuius narratione ſua non adiecit. Tandem in bello ſociali coloniarum magna pars aduerſus Romam conſpirauit; vnde etiam ciuitas Lege Iulia Sociis data coloniis nonnullis, quae mox inter municipia cenſentur, impertita eſſe videtur; qua quidem lege tanta hominum omnis generis colluuie in ciuitatem recepta ſuffragiis comitiorum turbatis, vt resp. paullo poſt eſſet nulla, eſt effectum.

Mirentur itaque, qui volunt, praeclaram illam Romanorum prudentiam in regendis et in obſequio retinendis coloniis. Praeſtat diligenter videre, ne res in eum locum adducantur, vbi regni cauſſa ius violandum eſt. Vbi ſemel vi et imperio agere aut licet aut lubet, expedita ſunt conſilia. Nec quicquam ineſſe videas quod magnam mirationem facere poſſit, modo viribus, copiis, opibus, praevaleas,

p) Liv. XXIX, 15. Stipendii ſane ſeu tributi ſumma ceteris non reſpondet; eſſet in annum $\frac{1}{10}$ in centena. Sed laborant verba.

q) Liv. XXXVI, 3.

r) XXVII, 38.

valeas, si in obsequio retineas vel inuitos eos, qui, quo se tueantur, non habent. Miramur tamen vulgo omnes eos, quibus maiores vires et copias fortuna praebuit; esset saltem videndum, an cum istis opibus, quae suppetunt, aut virtus adsit maior, aut maior prudentia ad arripienda ea, quae idonea consiliis seu tempus seu ratio seu calliditas afferre potest.

Et haec quidem praefandi caussa, vt mos ferebat. Properandum est ad id, cuius caussa haec praefati sumus. Crastino die, Iulii II. insignia Magistratus Academici, quae per totum hunc annum in domo eius, cuius nomen huic paginae praescriptum est, fuere, transferentur ad Virum Experientissimum, Collegam coniunctissimum,

IO. ANDR. MVRRAY D.

quod cum et nunc precamur, vt reip. nostrae felix faustumque sit, tum in ipsis muneris auspiciis bona vota et omina conceptis sollennibusque verbis nuncupabuntur. Ducetur pompa crastino die h. x. ad templum academicum, cui vt, studiosa et nostri et litterarum Iuuentus florentissima, adesse velitis frequentes, publico priuatoque nomine rogamus. Hoc igitur est, Comites S. R. I. Illustrissimi, Generosissimi et Nobilissimi Ciues, quod, si a vobis impetrauerimus, amori vestro et beneuolentiae imputatum habebimus. PP. Kal. Iul. cIↃIↃCCLXXXI.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IO. ANDREAS MVRRAY D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS SACRA XXXXIV.

IN A. D. XVII. SEPT. MDCCLXXXI.

RITE INDICIT.

De animabus ſiccis, ex Heracliteo placito, optime ad ſapientiam et virtutem inſtructis.

Iterum vitae rerumque curſu, quod propitio numini debemus, delati ad ea ſollennia, quibus recolentur vniuerſitatis huius initia, tam fauſtis auſpiciis facta, vt nec nunc poſt XLIV. annos, qui elapſi ſunt, fortuna nos deſtituat; quid magis ad officium noſtrum, quid ad pietatem pertinere putabimus, aut rerum humanarum fluxam inſtabilemque conditionem reputantibus quid magis conſentaneum videri poteſt, quam vt ad auctorem et moderatorem ſecundi huius rerum curſus referamus actorum fatorumque principia et exitus, grataque et

et pia mente quicquid publice priuatimque per hunc quoque annum in vtramque fortunam euenit, recolamus. Et publice quidem, recensu facto, rerum nostrarum incolumitati et prosperitati detractum videbimus nihil; contra accidisse multa, quibus reipublicae nostrae seu stabilitati seu dignitati et splendori haud parum accederet. Augmenta habuit laetissima Bibliotheca nostra academica, Georgiae Augustae Palladium, decus ornamentumque palmarium, quod, quamdiu naturae beneficio ingenia non deficient, acuet ingenia facietque doctos quos indoctos acceperit, salutaremque in tota Germania operam sacris profanisque litteris praestabit. Naturae opes nonnullae cum corpore Aegyptio medicato accessere Museo. Celebritas nostro Musarum sacrario noua ex eo quoque accessit, quod multi per hunc annum aduenae, et in his Serenissimi Principes Ducesque aliquot, illud adire et plures nostra inter sacra dies exigere, lectionibus habitis interesse, suaque praesentia studia nostra accendere nouosque animis stimulos admouere haud sunt dedignati.

Haec nos non iactantiae caussa, quae a nobis alienissima est, sed eo consilio memorari, Ciues, facile intelligitis, vt ne bonorum nostrorum ipsi incuriosi supina negligentia transmittamus ea, quae animis rerum nostrarum fiduciam, studiorum ardorem, ferendis iis quae secus ceciderint robur, addere possint; simulque vt vos excitemus, quo frequentes coeatis ad celebranda sollennia ea, quae nunc in crastinum diem indicimus in templo academico habenda. Ornabitis, si nos amatis, praesen-

tia

tia veſtra, Comites illuſtriſſimi, pompam in ſacrum adytum ducendam, aderitisque, Ciues natalium ingeniorumque laude conſpicui, ſacris rite celebrandis. Agentur pro rebus laetis et iucundis, quibus alma numinis prouidentia remp. noſtram auxit, gratiae debitae: ſoluentur ſuſcipienturque vota cum pro incolumitate academiae et ſtabilitate, tum pro vniuerſa rep. praeibitque verba Themidis ſacerdos, nunc pietatis noſtrae interpres, Ill. ICtorum Ordinis Decanus Spectab. cuius caritate vos duci et alias vidimus,

GE. LVD. BöHMER,

oratione ſollennibus ritibus praemiſſa, quibus Candidato digniſſimo, IO. RVTGERO FLOR, Hamburgenſi, ſummos in vtroque Iure honores impertiet; quo facto rite creatus Doctor alia oratione et ipſe bona vota precesque faciet.

Interea, Commilitones, quandoquidem vſus et mos ita fert, vt indicendis ſollennibus praefanda ſint non nulla, eaque non tam ex intimis diſciplinarum receſſibus petita, quam potius, vt in amicorum circulis et in famililiari ſermone ipſa humanitas poſtulare videri poteſt, de re aliqua, quae ad communia ſtudia ſpectet, aut ex vita cummuni petita, aut quam caſus obtulerit, ſeu cofabulantium memoria et recordatio ſuggeſſerit, ſeu quae ex proximo arceſſita, nuper lecta auditaue, aut curis ſtudiisque ſollennibus agitata, in animum venerit: agitedum, ne nunc quidem altius aliquid repetere, aut de conſilio doctam ſcriptionem inſtituere, quam potius aliquid, quod caſus modo obtulit, ad vos

adferre,

adferre, vobiscumque recolere curatiusque excutere placet; si forte inde vtilitas aliqua, aut taedii saltem, quod mora, quae intercedit sollennibus, facere potest, detractio vobis parari possit.

Cum in hoc essemus vt scriberemus haec, aliud agentes incidimus in *Musonii Rufi*, philosophi Stoicorum placita aemulantis, et Neronis Vespasianique aetate *studia iuuenum praeceptis sapientiae fouentis a*), sermonem apud Ioannem Stobaeum memoriae mandatum *b*). Grauissima est Rufi disputatio adversus intemperantiam, qua sane nihil esse potest ad mentis vim et acumen retundendum perniciosius: obnubere ait et offuscare animam vapores impuros, qui ex cibis male concoctis, acescentibus et corruptis, cerebrum infestant. Iam reliqua eius argumenta, e Stoicorum disciplina petita, parum forte ad iudicium nostrum subtilia, omittamus nunc; sed post alia multa, praestare ait alimenta, quae sunt leuissima et purissima *c*); *ita et animam nostram fore puram*

a) Tacit. An. XV, 71.

b) Serm. XVII. p. 160. l. 34. Ed. Gen. Male adscriptum: *Musonii in libro de alimentis.* Immo vero sunt petita, si recte iudicamus, ex Pollionis Valerii Alexandrini, qui sub Adriano vixit, libro, qui inscriptus erat: ἀπομνημονεύματα Μουσωνίου τοῦ φιλοσόφου.

c) οὕτω δ' ἂν καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχειν καθαράν τε καὶ ξηράν, ὁποία οὖσα ἀρίστη καὶ σοφωτάτη εἰς πᾶν· καθάπερ Ἡρακλείτῳ δοκεῖ λέγοντι οὕτως· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Lectionem restituit P. Wesseling in docta commentatione super hoc dicto Heracliteo Misc. Obss. crit. Vol. V. T. III. p. 42. sqq. Repetitur illud in multis veterum locis, sed fere vbique corruptum est illud αὔη mutatumque in αὐτὴ, αὐγὴ, substituto

puram et siccam, qualis anima ad omnia est optima et sapientissima; vti Heraclito quoque visum est dicenti: SICCA ANIMA SAPIENTISSIMA ET OPTIMA. *αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.* Magnum vero hoc ac conside- ratione dignum, quodque nostri omnium, qui in litterarum et sapientiae studio cum maxime versa- mur, haud parum interesse videtur, *si sicca anima sit sapientissima et optima*, vt cognoscamus, quaenam illa sit, et quomodo ea possit parari; si forte eam et ipsi habere aut nos ita, vt eam habeamus, insti- tuere possimus.

Iam primum cum in omnibus philosophorum placitis diligenter indagandus sit sensus is, quo ille, qui primus dictum aliquod protulit, istud extule- rit, secernendaeque sint ab eo rationes, quas mox intulere alii, qui iisdem verbis in suam rem vsi sunt: tum multo magis in antiquissimorum philoso- phorum dogmatibus praecepti huius memores vt imus necesse est: faciunt enim cum multa alia, tum ipsa philosophiae ratio nondum ad hanc subtilitatem euecta, et multo magis sermo parum verbis dialecti- cis et metaphysicis instructus, sed in verbis fere a rerum sensu petitis, adeoque in ipsis rebus quae sensibus subiectae sunt, occupatus, vt multa pro- nuntientur aut pinguius aut obscurius, aut tam ambi-

tuto interdum ξηρῇ, quod vir doctissimus vbique emen- dauit. Satis antiquum illud lectionis vitium fuisse vel ex Clementis et Galeni loco p. 44. suspicari licet. Nos vtemur auctoritate viri docti, sed multo magis erimus occupati in dicti Heraclitei sententia diuersis modis a scriptoribus accepta.

ambigue, vt plures fenfus dicta facile admittant quae ipfa res fcholarum ac coetuum neceffitatem illa aetate facere debuit; plurima enim ex philofophi, fua placita interpretantis, ore erant accipienda, quae aliis ab iisdem, qui acceperant, quafi per manus tradebantur; ita vt, quo fenfu ea intelligenda effent, non lectione magis quam auditione conftaret. Nec dimittendum animo, quod eadem philofophandi ratio isque fermo propius ad eum fermonem, quo tum vates maxime vtebantur, accedebat: quo ipfo magna fubtilitatis pars non tam ad iudicii acumen, quam ad ingenii follertiam imaginandique vim redibat. In Heraclito vero etiam haec tenenda funt: quod is ex primis fuit philofophis, qui a carmine et oratione vincta ad folutam profamque deduceret philofophiam; quique adeo laboraret luctareturque in verbis, quae non nifi inuita fententiam fequebantur; multa idem ex antiqua ratione retinebat, poeticis fimilia: vt in omnibus eius aetatis ad Platonem vsque philofophis multa veteris fymbolicae orationis per mythos et apologos graffantis veftigia, tropis et allegoriis variata, deprehendimus. Iam autem in tali oratione multa occurrere neceffe eft, acutorum dictorum fimilia, eademque ad interpretandum difficilia, obfcura et ambigua, in primis cum illa interpretatio, quae difcipulis in fcholis tradita fuit, non ab his ipfis perfcripta, fed per feriora et aliis dogmatibus imbuta ingenia ad nos fit propagata. Pauciffima itaque funt veterum philofophemata, de quibus, auctorum mentem fatis nos perfpicere, pignore propofito contendere liceat. Neque, fi fcriptorum non modo grammaticorum,

ſed et aliorum antiquorum interpretationes ſequimur, tutiore nos via incedere putabimus; nam iam a Platone inde, tum multo magis a Stoicis aliisque philoſophis, plurima Pythagorae, Heracliti aliorumque placita ex ſui faeculi notionibus perperam eſſe interpolata, multis exemplis manifeſtum fit. Etſi igitur haud dubie, ſi quis induat eius aetatis mores et ingeniorum habitum, ſermonemque rite teneat illum antiquum, multa declarari poſſunt accuratius et declarata ſunt a viris doctis cum ab aliis tum nuper a viris praeſtantiſſimis; in plerisque tamen hariolari nos verius, coniectorum more, quam interpretari vetuſtiſſimos Graeciae philoſophos, fatebimur: neque aliter in Heraclito rem ſe habere arbitrari licet.

Dictum enim illud *de animabus ſiccis*, ſi quod aliud, interpretationes admittit plures: quod vel Muſonii exemplo intelligitur. Cum animi noſtri inſtrumenta iis, quae a cibo potuque ſecernuntur, exhalationibus plurimum et acui et obtundi, fibrasque cerebri intenſas inde vel laxatas aut diuerſis vtique modis impulſas varie mentem ipſam afficere, facile vnusquisque ſentiat; inprimisque vino largius hauſto vaporum ad cerebrum ſe inſinuantium vis cogitandi intelligendique facultatem modo intendat, modo obtundat et offuſcet: accommodatiſſimum ſane ad hoc obſeruatum videri debet Heracliteum illud: *animam ſiccam eſſe ſapientiſſimam*, quam minimum ſcilicet infeſtatis eius principiis et inſtrumentis per alimentorum vinique exhalationes. Neque tamen ita confectum eſt, Heraclitum quoque hac

 eadem

eadem acceptione pronuntiasse dictum illud, de quo nunc agitur.

Simili fere modo Plutarchus *d*), cum ex cruditate et crapula grauato corpore turbari animam et hebetari docet, ad Heracliteum dictum prouocat. Nec admodum diuersum est, quod ad animorum sollertiam ex tenuitate aeris et siccitate, nebuloso contra et crassiore caelo mentis facultates obtundente, hoc traxere Galenus *e*) et Philo *f*).

Inde Stoici et Platonici Heracliteum dictum ad alia traduxere, lusu potius accommodatis verbis quam

d) Plutarch. de Esu carnium (T. II. Opp. p. 995. E.) οἶνος γὰρ καὶ σαρκῶν ἐμφορήσεις σῶμα μὲν ἰσχυρὸν ποιοῦσι καὶ ῥωμαλέον, ψυχὴν δὲ ἀσθενέα — τοὺς γὰρ Βοιωτοὺς ἡμᾶς οἱ Ἀττικοὶ καὶ παχεῖς καὶ ἀναισθήτους καὶ ἠλιθίους, μάλιστα διὰ τὰς ἀδδηφαγίας, προσηγόρευον. οὗτοι δὲ αὖ σῦς. καὶ ὁ Μένανδρος, οἳ γνάθους ἔχουσι. καὶ ὁ Πίνδαρος Γνῶναί τ' ἔπειτα. αὔη ψυχὴ σοφωτάτη κατὰ τὸν Ἡράκλειτον· οἱ πίθοι κρουσθέντες etc. Ita saltem haec legenda sunt, extruso altero loco γνῶναί τ' ἔπειτα quod ex margine repetitum cum ἔοικεν, cum grammaticus quis non recordaretur verba esse ex Olymp. VI, 151. Vulgari autem dicto hoc idem obseruatum in multis veterum locis occurrit, quae collecta videas ad Dauisio ad Cic. de N. D. II, 16. Fere eodem spectat Prolusio b. Richteri in Opp. T. III. p. 469. de siccis et sobriis.

e) Opp. ed Bas. T. I. p. 346. l. 48. καὶ γὰρ οὗτος (Heraclitus) εἶπεν· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη. Sed videndus est de h. l. Wessel. l. c. p. 47.

f) Philo apud Euseb. Praep. Euang. lib. VIII. sub f. p. 399. A. vnde in Ed. Mang. sub f. T. II. μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ — λεπτότητι ἀέρος ἡ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι. διὸ καὶ Ἡράκλειτος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ φησιν· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Locum apposuimus ex necessaria medela Wessel. l. c. p. 46.

quam ex philosophi Ephesii consilio et mente. Et Plutarchus quidem g) per idem placitum vim diuinandi calore per cerebrum didito illustrauit; subtiliorem enim magisque purum et aethereum reddi animum, calore et siccitate; quippe incalescere animum sentiunt ii, qui deum recipiunt et extra se rapiuntur. Idem *h*), vbi animas ait corpore exutas sibi reddi, purasque et mundas, carnisque tabo ac sanie quasi liberatas exilire, leues, agiles, aetheris ac fulguris similes, eodem Heracliti dicto si non vere, ingeniose tamen et suauiter, vtitur. Quis enim non cupide amplectatur hanc animae suae quasi in speculo propositam imaginem, corporis vinculis solutam eam auolare per aetherem et implere se *lumine vero, stellasque vagas mirari et astra fixa polo*, ac videre *quanta sub nocte iacet haec* NOSTRA DIES.

Iam Stoicos omnino plura Heraclitea suis rationibus accommodasse satis nota res est, inprimis

 vero

g) Plutarch. de Orac. def. (Opp. T. II. p. 432. F.) *ἅμα δ' ἄν τις κοὐκ ἀλόγως καὶ ξηρότητα φαίη μετὰ θερμότητος ἐγγινομένην λεπτύνειν πνεῦμα καὶ ποιεῖν αἰθερῶδες καὶ καθαρόν. αὔη γὰρ ψυχὴ καθ' Ἡράκλειτον.* (nihil amplius apponendum; ex more eorum, qui vulgare dictum laudant, reliqua omittit) *ὑγρότης δὲ οὐ μόνον ὄψιν ἀμβλύνει καὶ ἀκοὴν, ἀλλὰ καὶ κατόπτρων θίγουσα* (quae hic interponuntur *καὶ μίχος καὶ πρὸς ἀέρας* corrupta sunt et, vt arbitror, e margine profecta) *ἀφαιρεῖ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ φέγγος.*

h) Plutarch. in Romulo (T. I. Opp. p. 35. extr.) superstes est anima. *τὸ γὰρ ἐστὶ μόνον ἐκ θεῶν· ἥκει γὰρ ἐκεῖθεν, ἐκεῖ δὲ ἄνεισιν. οὐ μετὰ σώματος, ἀλλ' ἐὰν ὅτι μάλιστα σώματος ἀπαλλαγῇ καὶ διακριθῇ καὶ γένηται καθαρὸν παντάπασι καὶ ἄσαρκον καὶ ἁγνόν. αὔη γὰρ ψυχὴ ἀρίστη καθ' Ἡράκλειτον.*

vero hoc de animabus siccis. Nam etiam Zeno ex ignea subtilissima materia animam gigni statuebat: *ignem esse ipsam naturam quae quidque gigneret et mentem atque sensus i*). Nec repugnat, quod alii Stoici spiritum vel aerem laudant: est enim πνεῦμα ἔνθερμον, vel vt apud Theodoretum *k*) πνευματικὴ φύσις πλείστου μετέχουσα τοῦ θερμοῦ. Igitur et ipsi animam esse ἀναθυμίασιν statuebant, eamque colligi subtilissimis particulis ex calido humore exhalatis seu terrae et aquae seu corporis et sanguinis: nam in hoc aut variasse aut vtrumque iunctim assumsisse videntur. Haec autem vt declararent, ipsis Heracliti verbis saepe vsi sunt.

Verum videndum est quid in hoc dicto *de animabus siccis* ipse Heraclitus senserit: in quo quidem, cum a philosopho ipso, quae discipulis proposita fuit, interpretatio ad nos nulla peruenerit, duo maxime sunt, quae sequi licet: primum vt ex systemate, adeoque ex doctrinarum indole, nexu et ordine, eruamus, quid ipse sensisse videri debeat, tum an forte eius, quod senserit, in aliis eius verbis vestigium indagare liceat. Iam, vt omnium rerum principium ille materiam igneam constituit, hoc est, (etsi, quae notio eius animo obuersata sit, nemo indubitanter asseuerare ausit,) materiam subtilissimam, leuissimam, celerrimam, qualis ignea esse

i) Cic. Acad. Qu. I, 11, 39.

k) lib. V. ad Gentes p. 822. ed Schulz. Apud Nemes. de Nat hum. c. 2. πνεῦμα ἔνθερμον καὶ διάπυρον cf. *Tiedemann. Syst. philos. Stoic.* T. II. p. 146-152.

esse deprehenditur: animarum quoque ortum ex eodem igne duxit *l*).

At idem *ἀναθυμίασιν* dixisse animam fertur, *m*) (*exhalationem*, etsi vox parum accommodata videtur) ad quam omnino philosophematum Heracliteorum summa redibat; *n*) hoc est materiam illam subtilissi-

 mam

l) *πυρώδη τὴν φύσιν* ap. Theodoret. Or. V. ad Gent. p. 822. T. IV. ed. Schulz. Cum Heraclito sensit Parmenides et Hippasus.

m) Obscura est oratio Cleanthis (ex Porphyrio de anima) ap. Euseb. Praep. Ev. XV, c. 20. p. 821. D. esse animam ex Heracliti sententia *effluuium*, *ἀναθυμίασιν*, collectam adeo ex particulis igneis ex materia crassiore emicantibus. Circumfusum itaque hunc aerem animabus quasi scaturire: iam cum hae sensum et mentem habeant, ipsum hoc caelum *νοερὸν* esse sequitur. Verba autem sic constituenda videntur: Κλεάνθης μὲν — φησὶν, ὅτι Ζήνων ψυχὴν λέγει (αἴσθησιν ἢ haec tollenda sunt ab aliena manu inserta ex seqq.) *ἀναθυμίασιν*, *καθάπερ* Ἡράκλειτος. *βουλόμενος γὰρ ἐμφανίσαι, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀναθυμιώμεναι νοεραὶ ἀεὶ γίνονται, εἴκασεν αὐτὰς τοῖς ποταμοῖς, λέγων οὕτως· ποταμοῖσιν τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιῤῥεῖ* (male haec accipiunt Interpretes: *in fluuios, licet iidem usque decurrant*, aliae *atque aliae illabuntur aquas*. Graecis *ποταμοὶ* non dicuntur *ἐμβαίνειν*, sed ii qui ingrediuntur eas. Est adeo: iis qui fluuium intrant, etsi idem esse videtur, aliae tamen atque aliae aquae itidem affluunt, plantasque alluunt: ita etiam continuo exhalantur animae, ignea materia ab humido et crasso sursum elata. Diuersum adeo hoc ab illo altero, quod iam ex Platonis Cratylo p. 402. A. innotuit, *δὶς ἐς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν*, et disertius apud auctorem de Alleg. Homer. p. 443. legitur: *ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομέν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν. εἰμέν τε καὶ οὐκ εἰμέν.* id quod ad continuam illam rerum *ῥοὴν* spectat, quam ipsa illa *ἀναθυμίασις* inferre videri potest.

n) Post Brucker et al. inspiciendus saltem est doctissimus Collegae coniunctissimi MEINERS liber *Gesch. der Wiss.*

mam igneam, quae crassiore materia soluta in altum euolat, eumque adeo aetherem constituere videri debet, qui nos ambit. Cum porro materia illa animam constituat, adeoque mentem et sensum: et ipsam habere mentem et sensum necesse est *o*). Quo ipso fit, vt natura quoque diuina ad eandem illam materiam igneam subtilissimam referenda sit. Quod si animas nunc ab igneis, alias ab humidis exhalationibus ducit Heraclitus: non tam inconstantia aliqua haec dixisse videri debet, quam ea ratione, qua et Stoici igneum vaporem modo ignem modo humidum appellant; colligitur enim ignis ex iisdem corporibus humidis tanquam per vaporem.

Videtur porro ita statuisse Ephesius philosophus, vt igneam naturam, quo magis ab humido illa liberata sit, tanto plus diuinitatis habere, saltem maiorem mobilitatem, celeritatem, puritatem consequi existimaret: Delatas vtique in corpus animas

Wiss. in Griech. T. I. p. 622. sq. Sufficit praeter Diog. Laert. IX, 9 et 11. vnus Nemesii locus de Nat. hom. c. 2. *Ἡράκλειτος δὲ τὴν μὲν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν* (dicit), *τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις, ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ πεφυκέναι.* De humana autem anima per *ἀναθυμίασιν* declarata v. inpr. Aristot. de anima I, 2.

o) Bene adeo Sextus lib. VII. p. 398. *ἀρέσκει γὰρ τῷ φυσικῷ, τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικόν τε ὂν καὶ φρενῆρες — τοῦτον δὴ τὸν θεῖον λόγον κατὰ τὸν Ἡράκλειτον δι' ἀναπνοῆς σπάσαντες νοεροὶ γινόμεθα:* quae sequuntur de somno, Sexti potius interpretamentum habenda sunt quam Heracliti. Similia Stoicorum sunt. Sed in illis ap. Diogen. VII, 145. *τὸν μὲν ἥλιον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης νοερὸν ὄντα ἄναμμα* non dubitamus praeferre *νότερον*, vt et rescribendum arbitramur in Porphyrii loco c. 11. etsi enim et *τὸ νοερὸν* in ea re locum habet, non tamen in hac orratione ferri potest.

mas humidi aliquantum habere; eo tamen ipso vitam hanc mortalem lucrari *p*). Quae quidem cum Stoicorum simili placito conspirant *q*). At vero quo magis humidum, crassus ille aer, seu materiam dixeris, defluit, igneumque illud superat, calidiorque adeo et purior natura animae redditur liberata a terrena faece corporis, seu humore isto inerti: eo melior anima ac diuinior, eoque in sapientiam ac virtutem prominentior; ita tandem *αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη r*). Contra vero animarum exitium

 praesens

p) Itaque nascendo animabus dixit gratum esse, non mortiferum, si humidae nascuntur: *ψυχῇσι φάναι τέρψιν, μὴ θάνατον, ὑγρῇσι γενέσθαι· τέρψιν δὲ εἶναι αὐτοῖς τὴν εἰς γένεσιν πτῶσιν*. Vltima haec de suo addit Porphyr. de A. N. 10. quae vero ibidem subiiciuntur: *καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φάναι, Ζῆν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων θάνατον, καὶ ζῆν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον*: vix aliud sunt quam Porphyrianum interpretamentum (non male expositum a b. Gesnero de animab Heracl. T. I. Commentat. loc. p. 105. 6.) Nam Heraclitus paullo aliter haec de dis extulerat, sententia satis ambigua. Videntur enim verba apud Auct. de Allegor. Homer. p. 442. (Alia loca congessit Fabric. ad Sext. p. 185. C.) in hunc sensum accipienda esse: Sunt dii et hominum animae ex eadem ignea materia: dii igitur sunt *homines immortales*, nos homines sumus *dii mortales*, *ζῶντες τὸν ἐκείνων θάνατον*· h. si ignis ille in animam humanam colligitur, non ille fit deus; sin deus fit, non humana inde conflatur anima. In hunc fere sensum interpretatus haec esse videtur Maximus Tyrius Dissert. XLI. p. 489. At Sextus et ex eo alii vulgo ita accipiunt: cum anima corpus subit, igneam ac diuinam vim oppressam quasi mori; at per mortem liberatam animam ad diuinam naturam redire. cf. Brucker. p. 1222.

q) Animas enim in corpus immigraturas *ῥέπειν πρὸς τὸ ὑγρὸν* Porphyrius ex Stoicis refert de A. N. c. 11.

r) Nondum harmoniam illam inter *τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρὸν* cogitauit Heraclitus; sunt tamen eius commenti elementa ap. auctorem libri de Diaeta; v. in recensione Gesn. p. 111. 121. 126.

praesens ac certum est humor τὸ ὑγρὸν, quo opprimi igneam materiam necesse est s); quod quibus verbis, aut quo sensu enarrauerit philosophus, non constat: nisi quod apud Theodoretum memoratum reperimus: animas humano corpore solutas redire ad animam communem, hoc est ad circumfusum illum aetherem, qui igneas illas particulas emicantes recipit ac continet t).

Paullo minus ad consilium nostrum spectant reliqua Heraclitea, etsi cum his ipsis, quae disputata sunt, admodum coniuncta u); attingenda enim est

s) Loca Clement. Alex. Procli et Philonis nota sunt. cf. Brucker. p. 1219. XXII. In Clementis quidem verbis (Strom. VI, p. 746.) ψυχῇσι θάνατος, ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος, γῆν γενέσθαι, quae sequuntur: ἐκ γῆς δὲ ὕδωρ γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχὴ, aliena ab re et ab indocto homine ex Orphicis versibus paullo ante recitatis expressa sunt. Neque ea in Philonis loco occurrunt, de Mundo incorrupt. p. 958. (T. II. Mang. p. 509.) nec placitis apud Diog. IX, 8. 9. conueniunt. Traxit ad hanc sententiam verba Heraclitea, supra p) in diuersum sensum allata de animabus in corpora abditis Proclus in Timaeum p. 36 *med.* καὶ ἄλλως οὗτος ψυχῶν τῶν νοερῶν θάνατος ὑγρῆσι γενέσθαι φησὶν Ἡράκλειτος, inuito, vt arbitramur philosopho Ephesio. Obliti sumus illo loco monere, ab auctore libri de diaeta σύγκρησιν πυρὸς καὶ ὕδατος corpus ingredi narrari: v. Gesner. l. c. p. 91. qui tamen nimis diuersa ad eam illustrandam affert.

t) Theodoret. l. c. p. 824. verbis vtique haud Heracliteis vsus: ἐς τὴν τοῦ παντὸς ἀναχωρεῖν ψυχὴν, οἷα δὴ ὁμογενῆ οὖσαν καὶ ὁμοούσιον, h. e. in θεῖον illum καὶ κοινὸν λόγον, s. τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικόν τε καὶ φρενῆρες.

u) vt de perpetua illa rerum vicissitudine per τὸ ῥεῖν et ῥεῦμα declarata; de via ἄνω et κάτω bene a Gesnero exposita p. 77. p. 115. add. Bruck. p. 1219. XXIV. Locus praecipuus est Diogenis lib. IX, 7. 9. ex quo declaran-

est verbo saltem altera illa ratio, qua in ipsis Heracliteis vestigia interpretationis *animarum siccarum* deprehendere licet. Occurrit locus, in quo Heraclitus non multum absuisse videtur ab ea sententia, in quam iam alios discessisse vidimus philosophos, vt alimentorum potusque copia oppressam animam vocaret *madentem et humefactam*, contra vero sobriam *siccam x*). Probabile igitur fit, ipsum Heraclitum ad sensus rerum hoc reuocasse, vt humidum illud, quod nimio cibo vinoque ingurgitantium se corpus obruit, igneas particulas animae extinguat, calorem opprimat, vim motricem interimat. Neque esse potest vlla res ad sensus nostros magis accommodata, quam si intemperantia animorum igniculos extingui dixeris: vti nihil est, quod eos magis excitet, acuat et incalescere ingenium faciat, quam temperatus cibi potusque vsus: cuius adeo ad sapientiae studia laudem honoremque praecipuum esse, nobis monentibus vix indiget. Nulla itaque grauior sententia reperiri potest quam illa Epicharmi: Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Scr. Gottingae d. XVI. Sept. cIↃIↃCCLXXXI.

clarandus locus Iamblichi de anima ap. Stob Ecl. phys. p. 113. ext. ex hoc emendandus Plotini locus p. 468. cf. Aristot. de anima I, 2. Verum de his in transcursu. Nec disputandi nunc copia datur, e quibus antiquioribus sua repetierit Heraclitus.

x) apud Stob. in tit. de temperantia ed. Gen. p. 74. Ἀνὴρ ὁκόταν μεθυσθῇ, ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβου, σφαλλόμενος, οὐκ ἐπαΐων ὅκῃ βαίνῃ, ὑγρὴν τὴν ψυχὴν ἔχων. αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Videtur ad hanc opinionem deuenisse auctor de diaeta, qui ab igne vires humani corporis repetit: v. p. 138. et 98.

VII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IO. ANDR. MVRRAY D.

CVM SENATV

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IO. CHPH. GATTERER

CIVIBVS SVIS

COMMENDAT

IN A. D. II. IVLII CIↃ IↃ CCLXXXII.

De febribus epidemicis Romae falso in pestium censum relatis.

Magistratu academico, Commilitones, per hunc annum gesto, nunc ad exitum spectante, cum Vir Illustris, Collega coniunctissimus,

IO. CHPH. GATTERER

in munus hoc et onus successurus sit, eique rei sollennia in a. d. II Iulii sint indicenda, quibus insignia academica transferentur in aliam domum: nostrum est, florentissima Iuuentus, rogare vos et hortari, vt ad sollennia haec conueniatis frequentes, audiatis orationes ex more hinc et inde habendas,

fauea-

faueatis ore animoque votis pro salute et incolumitate reipublicae faciendis, constitutumque apud animos vestros habeatis: ad res prospere et ex vestris parentumque votis agendas quam maxime interesse, vt legibus magistratuique obsequium praestetis, et ad litterarum studia, quorum caussa huc venistis, rite prosequenda, tranquillitate et securitate vos non minus, quam rempublicam, opus habere.

Panegyris haec nostra insignem mutuabitur celebritatem et splendorem ex praesentia vestra, Princeps Serenissime, *) Comites Illustrissimi, Commilitones generis ingeniorumque nobilitate commendatissimi, qua vt eam condecorare velitis, summopere contendimus.

Interea, cum tanquam ad salutationem et congressum inter nos deducta res sit, faciamus, quod in confabulatione familiari plerumque fieri videmus, vt prima quasi verborum velitatione commissa transiliat statim sermo ad nuperam veris inclementiam contagiumque febriculae, quae ab extremis septentrionis oris progressa late per tot prouincias est vagata, nec nostram vrbem reliquit intactam; **) etsi, id quod in aliis quoque contagiosis febribus experti sumus, in hac vrbe multo mitior quam in plerisque aliis locis morbus fuit. Iucundum erit aliquando audire et cognoscere, a quibus oris primo exorta, quibus immutationum gradibus ad caeli, temporum corporumque habitus factis illa sit progressa

*) *Henr. Lud. Car. Albertus*, Princeps Nassouiensis.

**) L' *Influenza*.

gressa et citra quos fines substiterit *). In illam autem cogitationem facile incidat animus, an non in superioribus aetatibus eiusdem huius luis per terras nostras grassantis vlla vsquam facta sit mentio; audiuimus quoque fide nescimus qua traditum, saeculo superiore haud absimilem luem, ex Hispaniis progressam, versus boreales oras contagio manasse. De antiquitate vero si quis quaerat, occurrat ne in ea aliqua similis contagionis mentio; miserandam esse in hoc, vt in aliis, videmus sortem humanam, si cogitamus, quam obscura et manca sit ab rerum inde primordiis per orbem terrarum hominum rerumque memoria; ex sexaginta fere, quae effluxisse creduntur, saeculis vix esse sex, quorum notitiam habeamus paullo exploratiorem, atque etiam hanc vix vnius alteriusue populi, et maximam partem in populorum excidiis per bella et praelia, exitiosioraque his regum imperia, occupatam:

*) Egere de ea ab eo inde tempore plures viri docti et acuti, et febris quidem naturam, affectiones et medelas bene descripsere; caussae tamen remotiores adhuc in penetrali Naturae latent abditae et arcanae. Inquisitum quoque est in alias similes febres epidemicas, quibus Europa vexata est, praecipue a. 1580. 1675. 1729 et seqq. annis. Primi, si bene memini, de ea egere Itali: *Saggio sopra il Morbo detto Russo di Bened. Gallicc'o. Vicenza* 1782. *Guil. Lud. Hoffman constitutio epidemica Heidelbergensis* 1781. *Heidelbergae* 1782. Variorum medicorum obseruationes in *Medical Observations and Inquiries by a Society of Physicians in London* Vol. VI. p. 340. — 407. (Est in illis vir doctus Tho. *Glass*, qui p. 377. adeo statuit, pestilentiam Achiuorum castra tentantem apud Homerum nullam aliam fuisse quam simile epidemiae genus). *Vber den iüngsten epidemischen Katarrh von D. Phil. Lud. Wittwer.* Norimb. 1782.

patam: iacere reliqua nocte tenebrisque sepulta; adeoque nos, quibus hoc terrarum orbe iam senescente nasci contigit, rerum tamen euentorumque notitiis esse pueros; adeo multa ex superiorum saeculorum memoria ingnoramus; vt saepe, cum doctos viros de antiquorum populorum opinionibus, religionibus moribusque, tamquam de re luculenta et explorata, tam asseueranter pronuntiare audimus, in animum veniat illud, quod apud Platonem sacerdotes Aegyptii occinebant: *Graeci, semper pueri estis!* a)

Inter haec animus recurrit ad res Romanas, et ad memoratas toties a Liuio, quod vel puerilis doctrina in memoriam reuocare potest, pestilentias; quae si vere ex eo, quod nos hoc nomine appellare solemus, genere fuissent, mirationem facere deberent, quod populi Romani his cladibus stragibusque exhausti tanta superesse potuit frequentia. Enimvero pestilentiae vocabulum, nec nostris aetatibus satis subtiliter constitutum, cum nec inter medicos omnino conueniat, quinam potissimum pestilentiae character habendus sit, b) multo magis vetere

a) In Tim. p. 22. Tom. III. ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστέ. γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. — νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες. Omni hoc generi humano dictum putabimus; inprimis sapientibus ac doctis, quibus omnia a se ad liquidum perducta videntur.

b) cf. v. c. *de Haen* Ratio medendi P. XIV. S. 2. c. 2. 3. p. 225. sq. vbi Hippocrates p. 240. perperam laudatur, nam is pestem proprie dictam non attigit. Galenus autem, qui sua aetate saeuissimae pestis vim grassantem vidit, tam parum subtiliter de ea agit, vt naturam eius potissi-

fere aeuo ita frequentatum fuit, vt omnem febrem malignam, inflammatione corpus occupantem, exanthematicam, epidemicam, homines eo nomine appellarent. Quod vero multo grauius est, re accuratius pensitata, et locis in Liuio aliisque scriptoribus, in quibus de pestilentia agitur, consideratius exploratis, manifestum nobis fieri videtur, ne vllam quidem inter Romanos pestilentiam memorari, quae pro pestilentia proprie dicta haberi possit, nec ante Saec. II. a C. N. vllum exemplum, de quo satis certo constet, occurrere: siquidem, in quo fere omnes conueniunt, pestis naturam, a putredine ortam et contagio manantem, per tumores glandularum, anthraces, parotides, bubones, contactu mortifero, ad praesentem mortem properantem, certa sui signa, quibus ab aliis febribus putridis discerni possit, suppeditare concedamus *c*). In iis saltem, quae scriptores de pestilentiis subinde Romam vastantibus narrarunt, nihil eiusmodi commemoratur,

potissimum in hoc ponat, quod multos illa perimat: ad Epidem. III, 20. p. 263. To. IX. *οὐ γὰρ δὴ νοσήματός γέ τινος ὄνομα ἐστὶν ἐπιδήμιον ἢ λοιμῶδες, ἀλλ', ὅτι περ ἂν πολλοῖς ἐν ἑνὶ γίνεται χωρίῳ, τοῦτο ἐπιδήμιον νομίζεται· προσελθόντος δὲ αὐτῷ τοῦ πολλοὺς ἀναιρεῖν, λοιμὸς γίνεται.* Fuit hoc plerumque inter caussas incrementorum quae pestis contagio habuit, quod ipsis medicis controuersa res fuit, pestilentiane an alia febris luesue corpora tentaret. Ita Massiliae, 1720, ita Venetiis 1576. et aliis locis ac temporibus se res habuit. (cf. Galliccio *Saggio sopra il Morbo detto Russo* p. 4. sqq. *della Comprovazione*).

c) v. *Mead* de Peste c. I. nec valde diuersa sunt, quae a *de Haen* l. c. disputantur; etsi ille recentiorum de peste disputata aut ignorare aut eleuare velle videri potest.

moratur, quod non in quacunque alia febre putrida euenire potuerit.

Quod igitur asseueramus, hoc est, vt non pronuntiemus, nullam omnino ante Saec. II. a C. N. Romae fuisse pestilentiam, verum vt statuamus, ea, quae apud Liuium aliosque leguntur, pestilentiae proprie dictae signa satis certa nulla habere. Non enim ignoramus, de saeculis Romae prioribus in multis rebus nos certi et explorati aliquid non tenere; famam enim obscuram et exilem a maioribus acceptam litteris consignarunt primi Annalium scriptores a Saeculo inde ab V. C. sexto, et variis pro suo quisque ingenio modis amplificarunt ornaruntque; ex iis arripuit ea, quae maxime probaret, Liuius, alia Dionysius, alia Plutarchus, saepe dissona inter se et discrepantia, eaque suo quisque more tractarunt et ornarunt, vt in ipsis locis de pestibus intelligere licet. Quod si vero ea, quae aetati suae propiora erant, certiora et exploratiora tradere potuisse videri debent: non tamen ea naturae reique medicae ista aetate vigebat notitia, vt morborum calamitates satis diligenter et presse exponere possent. Etsi itaque, quoniam ad religiones spectabant morborum notationes, in Pontificum annalibus vna cum prodigiis prodigiorumque procurationibus pestilentiae accurate suis annis adscriberentur, non tamen expectari poterat, vt de earum natura, ortu ac progressu, aliquid diserte et docte satis memoriae mandaretur. Hoc enim erat illud, quod antiquitatem omnino ab subtiliore naturae, adeoque et morborum cognitione reuocavit

uit et retraxit, quod ea, quae ad interiorem eius notitiam spectabant, inprimisque quae ab sollenni rerum cursu recedebant, ad religiones metumque deorum referebantur. Adeo nulla grauior ac pestilentior ignoratio est quam naturae seu hominum seu rerum; *Hoc fonte deriuata clades Inque patres populumque fluxit.* Quot prauis religionibus ac placitis, quot superstitionibus perniciosisque institutis liberata esset aut intacta mansisset gens humana, si naturae et suae et rerum accuratiore scientia cum ipso ortu imbuta fuisset, aut ab his tanquam omnis verae scientiae elementis sua rudimenta petiissent ii, qui religiones et iura condere videri volebant! Cum itaque semel imbibitum esset animis, nihil mali, nullam calamitatem, nullam febrem ac morbum grauiorem nisi ab ira numinis immitti, declarari hanc iram certis euentis naturae insolitis, hoc est ostentis prodigiisque, curationem morborum a placata numinis ira esse expectandam, nec placari eam posse nisi certis ritibus et formulis a Pontificibus praescriptis: inter haec, fieri nullo modo potuit, vt sagacitas aliorum de morbis his sollertius obseruata et inuestigata traderet. Quo factum est, vt diserta satis sit scriptorum narratio de prodigiis eorumque procurationibus, de morbis autem non nisi pauca, eaque vulgaria commemorentur.

In his tamen prodigiis agnosci interdum possunt vestigia caussarum, a quibus lues ortum traxerit: sunt autem eae nullae aliae, quam quae febres putridas vulgares gignere solent: aeris intemperies, anni vel frigoris inclementia, intolerabilis calor

aestiuus,

aestiuus, siccitas, agrorum sterilitas cum fame, ventorum procellae, terrae motus, ignes e soli visceribus erumpentes cum mephitibus. Nullum enim, quod satis constat, in iis, quae ab Liuio aliisque commemorata sunt, prodigium ostentumque, ne imbrium quidem cruentorum aut quod lapidibus pluit, occurrit, quod non ad naturae euentum casumque referri possit. Alia a metu repetenda sunt et a terroribus falsisque persuasionibus, quas mentibus, semel perculsis et attonitis, religiones deorum iniicere solent; vt, si auditae fuerunt in montibus siluisque voces aut mala ominantes aut sacra intermissa repetentes; et quae huiusmodi sunt alia. Vt igitur, quam vere haec a nobis dicta sint, intelligatur, agedum pestilentias, quae a Romanarum rerum scriptoribus commemoratae sunt, breuiter pro consilii ratione recenseamus: si modo hoc monuerimus, plerumque malum intra vrbem et agrum Romanorum substitisse; quo ipso pestilentiae notio circumscribitur.

Prima pestis sub Romulo post Tatium caesum narratur a Dionysio, *d*) multoque ornatius a Plutarcho, nam agrorum pecorumque sterilitatem pluviasque cruentas adiicit; cui quidem narrationi tam disertae in tam remotis aetatibus, nulla rerum memoria per libros prodita, parum fidei habemus: si tamen fidem habere placet, luis caussa inde manifesta fit. Iterum sub Tullo Hostilio pestilentia

 labo-

d) Dionys. II. 54. Plut. in Romulo Opp. T. I. p. 32. F. vbi inter alia: *ὕσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἡ πόλις* non, *ἤσθη*.

laboratum eſt: praedicta ea prodigiis, cum in monte Albano lapidibus pluiſſet: e) quo ipſo intelligitur, ventorum procellis agros vexatos fuiſſe. Memoriam huius peſtilentiae inſignem fecit Tulli mors, quam a ritibus occultis procurandi morbi vetuſtas repetiit f). Ab hoc tempore nulla peſtilentiae mentio niſi V. C. 266. ex fide Dionyſii: g) qui Marcio pulſo, morbum peſtilentem non modo multitudinem tentaſſe, ſed et pecudum ſtragem feciſſe narrat: quo ipſo intelligitur, luem, non peſtem, eam fuiſſe. Eodem auctore V. C. 284. morbus peſtilens inuaſit maxime mulieres, inprimis grauidas; h) quae res in multis peſtilentiis non minus obſeruata eſt; hh) ſed eadem paullo poſt ſaeuius exarſit nec vlli aetati aut ſexui perpercit; i) illud memorabile viſum, morbum tam atrocem celeriter euanuiſſe. — V. C. 292. iterum peſtilentia; ſed luem potius arguunt ea, quae Liuius addit: „graue tempus et forte annus peſtilens erat vrbi agrisque, nec hominibus magis, quam pecori; et auxere vim morbi, terrore populationis pecoribus agreſtibusque in vrbem acceptis.„ Exornauit haec mirifice Dionyſius pro more ſuo. k) V. C. 301. „duo mala ingen-

e) Liv. I, 31. at Dionyſ. III, 35. in ſuis auctoribus nihil de his narratum inuenerat; ſaltem non repetit.

f) v. Liv. l. c.

g) Dionyſ. VII, 68. Nam Liuius II, 36. tantum de praeſultore ludorum memorat.

h) Dionyſ. IX, 40. ſimilem luem idem IV, 69. ſub Tarquinio II. commemorat.

hh) cf. Mercurial. Lectt. de Peſtilentia c. 10.

i) id Dionyſ IX, 42

k) Liv. III, 6. Dionyſ. IX, 67.

ingentia exorta, fames peſtilentiaque, foeda homini, foeda pecori." Ita Liuius; at Dionyſius iterum rhetorico ſpiritu: "mancipia tantum non omnia abſumta, ingenuorum dimidiam partem ſublatam, vt aegrotorum numero non ſuppeterent medici;" ac ſi iam illo tempore Roma medicos ſuos habuiſſe videri poſſit. *l*) V. C. 318. "peſtilentia populum inuaſit; — ceterum magis vis morbi ingraueſcens curae erat terroresque ac prodigia; maxime quod crebris motibus terrae ruere in agris nuntiabantur tecta." *m*) Probabile fit, hiatibus ſoli corruptum aerem contagium ſparſiſſe: quo fere modo peſtes Saec. VI. et XIII. a C. N. ortae feruntur. *n*) Videtur ea lues ſeu reuixiſſe ſeu durasſe vsque ad annum hinc quartum, V. C. 321 et iterum V. C. 324 inualuiſſe ex ſiccitate. *o*) — Iterum a. 342. "peſtilentia coorta, minacior tamen quam pernicioſior, — defuncta ciuitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, vt plerumque fit, excepit *p*) —, a. 355" inſignis annus hieme gelida ac niuoſa, adeo vt viae clauſae, Tiberis innauigabilis fieret; triſtem hiemem ſiue ex intemperie caeli, raptim mutatione in contrarium facta, ſiue alia de cauſſa, grauis peſtilensque omnibus animantibus aeſtas excepit," *q*) Suſpecta eſt omnino

l) Liv. III, 32. Dionyſ. X, 53.

m) Liv. IV, 21.

n) vid. Chicoyneau p. 61.

o) v. Liv. IV, 15. et 30.

p) Liv. IV, 52.

q) Liv. V, 13.

nino pestilentia a. 372, Manlianum supplicium breui insequuta, et ex ea ortum habuisse magnae parti visa *r*); at ea, quae a. 389 exarserat, hoc et insequente anno saeuiit: maxime eam insignem mors M. Furii Camilli fecit *s*). Omitto fabulosam de Curtio, qui in voraginem tetro halitu vrbem infestantem se immisisse fertur, narrationem a. 392 *t*) ex qua tamen intelligitur, in media vrbe mephitin seu putorem sulfureum e terra prorumpentem vicina loca pestilenti afflatu infecisse, donec alia soli mutatio venam occultam spiramenti occluderet seu elideret; omitto aliam pestilentiam a. 406 *u*) et alteram a. 420 *uu*) tum tertiam a. 441 *x*) et quartam a. 451 tanquam parum memorabiles, nisi quod in hac „terram multifariam pluisse, et in exercitu App. Claudii plerosque fulminibus ictos nuntiatum est *y*);" vt grauibus tempestatibus aerem turbatum eo anno fuisse facile intelligas. Alia pestilentia a. 562. Aesculapio Romam arcessendo locum fecit *z*), a. autem 476. et insequente pecudes hominesque communi strage corripuit pestis, grauidarum maxime abortibus infamis. *a*) Pestis, quae in castris Poenorum et Romanorum ad Syracusas a. 542. per intole-

r) Liv. VI, 20.
s) Liv, VII, 1. et 2.
t) Liv. VII, 6.
u) id. VII, 27.
uu) ibid. VIII, 17.
x) IX, 28.
y) id. X, 31.
z) id. X, 47.
a) v. Oros. IV, 2.

intolerandam aestus vim corpora labefactauit *b*), vt et altera, quae in Bruttiis vtraque castra pari clade affecit, *c*) caussas habuit satis obuias; ea autem quae a. 546. in vrbem agrosque incidit, vix in censum venit; „nam in longos magis morbos, quam in perniciales, euasit." *d*) Inde a. 573 „pestilentia in agris forisque tanta, vt Libitina vix sufficeret," eaque in tertium annum vrbem Romam atque Italiam vastauit. *e*) Perculsi terroribus animi ad varias superstitiones sese appulere; inuenta quoque arca sepulcralis Numae cum eius libris; adeo proni in superstitiones leuesque persuasiones esse solent homines calamitatibus publicis oppressi. Memorabilior ceteris est pestilentia a. 580. quae priore anno in boues ingruerat, nunc autem verterat in hominum morbos: „qui inciderant, haud facile septimum diem superabant; qui superauerant, longinquo, maxime quartanae, implicabantur morbo." *f*) Non pestem vere dictam tum corpora tentasse, vel verba extrema docent. Nec affirmare audemus, an inter veras pestilentias referenda sit atrocissima illa, quae a. 627 Africam, pestilentiae natiuam sedem, vastauit, locustarum ingenti multitudine, postquam in agris fruges herbasque exederant, in

 pela-

b) v. Liv. XXV, 26.

c) a. 546. ibid. XXVIII, c. 46.

d) XXVII, 23.

e) XL, 19. add. Obsequ. de Prodig. c. 60, vbi praeterea narratur, per sex menses non pluisse.

f) Liv. XLI, 21. add. Obsequ. c. 65 Idem aliam anno 589. assignauit c. 72. tertiam a. 612 c. 81.

pelagus mersa et iterum in littus expulsa. *g*) Antecedente anno Insulas Liparaeas pestilentia afflixerat, ex terrarum motibus flammisque ex terra marique emicantibus. *h*) Ab hoc tempore, per ipsa bella ciuilia, non vidimus memorari pestem, praeterquam eam quae a. 711. Hirtio et Pansa Coss. totam Italiam corripuit; praecesserat tamen exundatio Padi et Tiberis ingens, vt eiectorum in littus piscium tabes inficeret aerem; quae vnde profecta sint, colligere licet ex eo, quod eodem tempore inter prodigia procellae, terrarum motus, variaeque caeli species memorantur. Simili modo a. 732 cum Augusto principatum tenente pestilentia per totam Italiam grassabatur, praecesserat Tiberis exundatio cum procellis. *k*) Sub Nerone C. N. 69. Romae pestilentia unius auctumni fuit, quo XXX funerum M. in rationem Libitinae venerunt. *kk*) Iterum sub Tito pestilentia fuit, quanta non temere alias *l*), et iterum sub Antonino Pio sub a. 141. multas Imperii R. partes peruagata. *ll*) Prima pestis vero nomine sic dicta a. C. 169. a L. Veri Imp. exercitu a Parthis reduce in Italiam est reportata;

g) Oros. V. 11. Augustin. C. D. III., 31. Liv. Epit. LX. Obseq. c. 90.

h) Digna res, vt de ea consulantur scriptores Strabo VI. p. 424 C. (277.) ex Posidonio. Oros. V. 10. Obseq. 89.

i) v. Dio. XLV, 17. Fuit haec omnium eluuies aliis quoque temporibus, vt 590. sub Gregorii M. pontificatus auspicia, inter pestilentiae caussas.

k) Dio LIV, 1. est ea, quam Plin. VII, 45. s. 46. innuit.

kk) Suet Nero 39.

l) Suet Tit. 8.

ll) passim Galenus.

tata; Babylone illa, fomite pestilenti ex abdito loco in aerem protracto, tabem in Parthos vulgauerat; *m*) inde vsque ad Gallias et Rhenum cuncta contagiis et mortibus polluit; altera quae sub Commodo a. 189. ingruisse dicitur, nisi prior illa tum forte recruduit, vix in censum venire potest. *mm*) At Romanum imperium peruagàta est tertia a. 252 Gallo et Volusiano Imp., orta et haec in Aethiopia; *n*) tandem quarta famosissima illa 543. Iustiniano principe: *o*) quae ab Aegyptiis orta, Pelusio hinc Alexandriam inde per Palaestinam sparsa, sequente anno per extremos terrarum fines diffundi coepit.

Ex his igitur, quae commemorata sunt, manifestum esse arbitramur, ante L. Veri tempora nullam pestilentiam memorari, cuius signa satis certa memoriae tradita sint; etsi res ipsa satis probabile faceret, bellis cum Poenis gestis populorumque mutuis per Italiam, Siciliam et Africam commerciis, pestilentiae semina ex Africa per alias terras ferri spargique debuisse; nam in his terris zonae torridae propioribus pestem gigni indeque contagio

 aliis

m) Iulius Capitol. in Vero c. 8. add. Ammian. XXIII. 6. p 293. ed Lipf. Orof. VII, 15. et quidem per plures annos. cf. Jebb in Vita Aristidis ad ann. 173. 5.

mm) v. Dio. LXXII, 14.

n) v. Orof. VII, 21. Est haec illa, de qua Cypriani libellus de mortalitate agit, Opp. P. 1. p. 156. etsi pauca inde de ipsa lue discas: conf. tamen ib. not. et Dodwell. Annal. Cypr. ad. a. 252.

o) Praeclara de ea loca Procop. de b. perf. II, 22. Evagr. IV, 29.

aliis terris inferri, constans nunc est virorum doctorum opinio. Quod si de Carthaginiensium rebus fatisque plura ad memoriam hominum propagata essent, luculentiora forte pestilentiae iam antiquioribus aetatibus argumenta haberemus; nunc pauca, eaque parum diserte et accurate exposita. *p*) Antiquissima haud dubie esset pestilentiae memoria *in* Chronico Eusebiano memoratae sub ipsum diluuii Deucalionis tempus, nisi illud commentum esset indocti hominis, cui male fides habita est. *pp*) Pestilentiam Mosi bene innotuisse satis constat; ab Herodoto tamen ea non memoratur in iis quae de Aegypto exponit. *) In Graecia auditur quidem nomen λοιμοῦ ab vltima inde memoria: depulisse pestem narratur Aeacus precibus ad Iouem factis; item

p) Vt ante C. 372. Olymp. CII. v. Diod. XV, 24. in oppugnatione Syracusarum Ol. XCVI. 1, ibid. XIV, 70. 71. et in obsidenda vrbe Agrigento Diod. XIII, 86.

pp) *In Aethiopia multae pestilentiae locales, vt Plato meminit, fuere:* Chron. Euseb. Hieronymi Nu. 490. Eadem Orosius et alii repetierunt. Si tamen Platonis Timaeum inspexeris p. 22. C. (Bipont. p. 291) facile patet hominem plura diuersa in idem miscuisse. Male quoque prouocatur ad Maxim. Tyr. Diss. III. extr. nam is de peste sub b. Pelop. ingruente agit.

*) Potuit in antiquioribus aetatibus sacerdotum cura et inspectione multis modis, v. c. religiosis lustrationum et castimoniarum ritibus, pestilentiae contagio prouisum esse: vt acute suspicatur Collega coniunctiss. Gatterer (*Weltgeschichte 1785*) p. 209. Nec magis tamen sub Ptolemaeis vlla pestis mentio occurrit. Omnino illud, quod vulgo de pestis in Aethiopia ortu et per Aegyptum in Asiam descensu traditur, nondum fide satis explorata niti constat.

item Ariſtaeus ſacro facto circa Sirii ortum; q) Notiſſima eſt peſtis in caſtris Achiuorum in primis Iliadis verſibus; Sequioribus aetatibus feruntur alia, ſed fabulis propiora, de Epimenide Athenas arceſſito ad liberandam peſte vrbem, et de Empedocle, peſtem ab Agrigentinis, ciuibus ſuis, miris artibus auerruncante. Verum vna eſt, cuius memoria ita ad nos peruenit, vt de ea iudicium facere liceat, peſtis, quae ſub belli Peloponneſii initia Atticam inuaſit; etſi de ea quoque Hallerum dubitaſſe videmus: „non putes, inquit, vero nomine peſtem fuiſſe„ r).

Etſi eſſent adhuc nonnulla, quae forte non iniucunde commemorari poſſent, veluti de auertendarum peſtium modis ac conſiliis apud Romanos, quibus ſubeſt plerumque ratio aliqua a vanis religionibus petita; porro, ſi comparatio inſtituatur inter morbos contagioſos veterum et recentiorum aetatum

q) v. Apollon. II, 520. Diod. IV, 82.

r) Haller Biblioth. med. pract. To. I. p. 102. Peſtem illam accurate narratam eſſe a Thucyd. II, 47. III, 87. Diod. XII, 45. 58. ex alio auctore, tum a Lucretio, nota res eſt; Etiam illud vulgo nunc tenetur, ab Hippocrate in Epidem. 1. non veram peſtem, ſed febrem epidemicam, quae Thaſios et alias Graeciae vrbes infeſtabat, narrari v. Freind. Comment. ad eum lib. p. 119. Fuere viri docti qui recenſus variarum peſtilentiarum, quae vsquam traditae ſunt, ediderunt; in his eſt ad calcem (*Franc. Rondinelli*) *Relazione del Contagio ſtato in Firenze l' a. 1630 et 33.* Firenze 1714. Verum parum explorate et locis ad nullam criticam hiſtoricam exactis iſta appoſita ſunt.

tum, vtri maiorem corporum ſtragem ediderint, quibusque de cauſſis id factum ſit in tanto maiore corporum robore victusque ſimplicitate: dimittenda tamen eſt de manibus diſputatio tam male ominata, et a ſacris et ſollenibus his, quae indicimus, aliena. Meliora omina et fauſtiſſima auſpicia petetis, Commilitones, ab iis, quos verba facientes in ipſis ſollemnibus audietis. PP. Kal. Iuliis cIↃIↃCCLXXXII.

Epimetrum.

Cum ad hoc argumentum ab eo inde tempore redire non licuerit: adiiciam saltem nonnulla super iis, quae in extremis versibus e manibus dimissa sunt.

Incuria et socordia partim in prouidendis et cauendis iis rebus, quae aerem corrumpere solent, partim in depellendis aeris caelique iniuriis, soli porro et aquarum vitiis tollendis, vt inter omnes populos barbaros, inprimis magna hominum multitudine in vnum locum congregata, ita et Romae haud dubie febres leuiores in malignas plerumque mutauit. Si in vllo populo politia ad summum, quo ea adduci potest, peruenerit fastigium: probabile fit, febrium vim malignam obscura sui vestigia esse relicturam. Vt in nostrarum ciuitatum fastis, ita Romae pestilentiae mentio crebra per antiquas aetates fit: in recentibus rarior occurrit. In tanta rei medicae ignoratione nihil recte curabatur. Vbi corpora morbo essent tentata, cum ad deorum iram mali caussas referrent, a superstitiosis ritibus auxilium petere: sacrum nouendiale indicere, clauum pangere, expiatione lustratione et supplicatione pacem et veniam deorum expetere. Quid? quod sacra arcana curarunt, quibus ipse Iupiter eliceretur, cogereturque fateri, quibus ritibus ira eius placari posset; vt a Tullo Hostilio factum: Liv. I, 31. Casu accidit vt is fulmine ictus cum domo sua conflagraret; nam, eum arte aliqua temere adhibita ignem caelestem in se deriuasse videri, temporum barba-

barbaries credere vetat; etſi potuit certos ritus patrare, ſacris factis, in loco incluſo, quibus fulminis vim alliceret; potuit quoque res fabuloſe ornari, quum fama tantum hoc conſtaret, incendio Tullum periiſſe. Dionyſius e ſuis auctoribus nihil ea de re memorauit III, 35. Nihil ad ſuperſtitionem Romanorum defuit, quam, quod per Orientem a tot populis factum videmus, vt graui calamitate afflicti deorum iram ſacrificiis humanis placarent.

Romae antiquioribus temporibus habitationis ad corporum valetudinem inſtituendae cura fuit nulla; tantum conuallium inter montes ab aquarum colluuie liberandarum rationem inierat Tarquinius cloacis ductis. Tiberis exundantis aquas ſtagnantes ſaepe incuſant ſcriptores. An paludes Pomtinae iam tum, cum minus late Volſcorum agros obducerent, aerem corruperint, dicere non auſim. Mancipiorum multitudo in eadem domo in anguſta cella habitorum luem haud parum contagio ſpargere debuit. Tum ſaepe terrore ab hoſtibus fines populantibus orto, fuga in vrbem facta pecora agreſtesque in vrbem ſunt recepti: (vt Liv. III, 6 et al.) Hac colluuie hominum animantiumque tecta ac vias vallesque confertis corporibus opplente, interdum per immodicum aeſtum, ſeu frigus inſolitum, aliamue aeris intemperiem, contagium per omnes ordines ſparſum eſſe quis miretur?

VIII.

VIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IOAN. CHRISTOPH. GATTERER

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS

SACRA XXXXIV.

IN A. D. XVII. SEPT. CIↃIↃCCLXXXII.

RITE INDICIT.

De Leone M. Pontifice Rom. Attilae et Genſerico ſupplice facto.

Summi Pontificis Romani Pii VI. iter hac aeſtate Viennam ad Imperatorem ſuſceptum iis, qui in hiſtoriis ſunt verſati, multarum rerum partim ſimilium partim diſſimilium memoriam refricuit. Vidimus itaque plura in comparationem adducta. Poterant inter haec legationes Pontificum cum Romanorum tum aliorum de rebus grauibus actae memorari. Nec abſonum itaque videri potuiſſet, ſi nunc, cum ſollennibus craſtino die habendis proludendum ſit, de Iaddua, Pontifice Iudaeorum, voluiſſemus agere, Alexandro ad Hieroſolyma pergenti

in

in occursum prodeunte. Suauis vtique narratu fabula. Sed ferebat animus ad alteram narrationem de Leone M. bis legatione functo, altera ad Attilam, altera ad Gensericum Vandalorum regem: quarum tamen prior illa longe maiorem celebritatem assequuta est pictura Raphaelis Vrbinatis nobilissima. Adeo verum est, quod in historiis legendis saepe in animum venit, aliorum plerumque ingeniis potius quam propriae virtuti famam plerorumque ad posteritatem deberi; multas magnas res geri, paucas satis claras: scilicet nisi ea fortuna contigerit, vt ingeniosorum hominum opera illae nobilitentur *). Picturam hanc his ipsis diebus chalcographico opere, coloribus suis ad tabulae pictae similitudinem scite elaborato, vidimus: quo ipso animus ad alterum hoc argumentum inclinatus est. Verum Leonis legatio altera ad Gensericum si non maiore, saltem non minore admiratione quam prior digna erat; facta et illa ad regem victorem eumque barbarum, vt vrbs propugnatoribus vacua ei dederetur. Quanto melior in hoc fortuna Pii VI. qui, non vrgente necessitate, sed consilio ac sponte, adiit Imperatorem omni humanitatis et facilitatis laude celebratum, aequo iure ac loco de rebus communibus egit, et lautissime exceptus mirificeque recreatus ad suos rediit. Rerum cursu procedente mature intelligetur, quae caussae satis graues, qui fructus satis memorabiles, huius profectionis fuerint. Verum ad Leonem Sanctum progrediamur.

Sane

*) Hinc illud: *O fortunate adolescens, qui tuae virtutis praeconem Homerum inueneris!*

Sane quidem in argumento verſamur tam trito, et in vulgaribus quoque hiſtoriis recocto, vt ſtolidum eſſet, ſi profiteri vellemus, noua nos eſſe his de rebus allaturos. Neque vero id ſcriptionis genus aut conſilium poſtulat; et vana eſt nouitatis laus ex rerum figmentis verborumque fuco puerili; nec quicquam tam alienum ab hiſtoriae dignitate, quam leuiſſima quaeque ingenii commenta (quorum noua ſemper propago pullulans ſuppetit etiam minus ſollertibus) factorum veritati ſubſtituere. Multo minus inanem operam iactare placet in reuocandis ac refellendis iis, quae perperam paſſim tradita, et ab aliis dudum ſunt animaduerſa. Interea ſuum vtique iudicium, ſua ratio, cuique poteſt conſtare in rebus ſeu explorandis et trutinandis ſeu exponendis. Eſt aliqua laus etiam in hoc, ſi ad antiqua ornanda, obſcura illuſtranda, ingenium non defuerit. *a*) Attilam

a) Incredibile eſt, quam multa de Attila narrata ſint, cum tam pauca certo tradi poſſint. Fabuloſis commentis onerarunt res Attilae certatim monachi, tum rerum Hungaricarum ſcriptores, porro Itali, inprimisque qui ciuitatum nonnullarum, vt Mediolani, Mutinae, Pataeuii, Aquileiae, res exſequuti ſunt. Eſt in gentis Ateſtinae honorem ſcriptus libellus a *Nicolao Tomaſo d' Aquileia*, vt praefatio prae ſe fert, Patriarchae Nicetae (fuit vtique eo tempore Nicetas Epiſcopus Aquileienſis, vt ex S. Leonis Epiſtolis conſtat) a Secretis, verſus in ſermonem prouincialem a Nicolao de Caſola Bononienſi, et Italice editus Ferrariae 1568. 4. Habemus cum hoc in manibus alium e bibliotheca academica libellum 1477. italice exaratum quaternionibus impreſſum, Venetiis haud dubie: *La hyſtoria de Atila dicto flagellum dei, translata da lingua franceſcha in latina*-1421. Eſt hic libellus is, de quo Sabellicus agit Lib. III. de vetuſtate Aquileiae p. 72. E. Ital. illuſtr.

Attilam re in campis Catalaunicis male gesta, refecto exercitu, anno sequente (a. C. 452.) per Pannonias Italiam ingressum, late omnia populando vastasse, Aquileiam vi expugnatam solo aequasse, inde Ticinum et Mediolanum, vi captum, diripuisse satis constat. *b*) Res iam in eo erat, vt victor Romam peteret. Valentiniani Imp. socordia nulli rei prospexerat, quae aut ad auertendum hostem, aut ad tutandam Italiam idonea esset; ne Alpium quidem claustris occupatis, qua aditus ad Italiam erat. Aëtius absfuisse dicitur ad copias parandas; ex Idatio patet, ad Marcianum Imp. Constantinopolin eum esse profectum, vnde mox, quod infra videbimus, cum auxiliis rediit. Omnino illa aetate copiae, si parandae erant, arcessebantur a barbaris: hoc

illustr. vt ex nota exemplari nostro adscripta didicimus. Suppar ei nec forte multum aetate superius est carmen nuper a Fischero V. C. vulgatum, de prima expeditione Attilae in Gallias. Iam haec quidem vana figmenta esse nemo nunc facile dubitet. At tamen meliores quoque scriptores post Sigonium et alios, ipsi, inquam, Muratorii, Belii, Prayi, nimis copiosi videri possunt in Attilae rebus exponendis, cum eadem lance apponant seriorum scriptorum commenta cum iis, quae ex Prisco aut Iornande hausta sunt; vt adeo melius consilium sequutus videatur Gebhardi V. C. in nupera rerum Hungaricarum expositione, allatis tantum iis, quae ex scriptoribus fide dignis hauriri possunt. Ea vtique, quae de Attila Italiam ingresso cum fide tradas, ad pauca redeunt, quae ex Prisco Iornandes, tum quae Prosper memorat, qui Leonis Pontificis primus Notarius fuit, et secundum hunc Idatius. Nam Historias Miscellas, quae Paullo Diacono subiiciuntur, a seriore manu in hoc loco interpolatas esse nunc satis conuenit.

b) Alia vrbium nomina sunt in Histor. Miscell. Paullo Diacono subiectis p. 98. Murator.

hoc erat exercituum Romanorum robur. Adeo degenerauerat Romanum nomen; imbelle vulgus, laboris et disciplinae adeo intolerans artisque militaris rude, vt in pugna Catalaunica Attilam loquentem inducat Iornandes: *Nota, inquit, nobis sunt leuia Romanorum arma. Primo enim non dico vulnere, sed ipso puluere grauantur.* De Romanis haec dicta esse quis non obstupescat? Pergit: *Dum inordinate coeunt, et acies testudinemque connectunt: vos confligite praestantibus animis, vt soletis, despicientesque eorum acies, Alanos inuadite, Vesegothis incumbite.* c) In sociis nempe summa pugnae erat posita; Romani ipsi pars agminis vilissima. Mos autem pugnandi erat Hunnorum, idem qui aliorum barbarorum, vt primo impetu effusi aciem hostium perfringerent. Interea a Valentiniano spes in eo posita esse fertur, vt Italia decederet. d) Tandem consultius visum est, vt legatione facta Attilae animus tentaretur: e)

c) Iornand. de reb. Get. c. 39.

d) Prosper in Chron. *Herculano et Sporatio Coss.* qui ipsum Aëtium huius consilii arbitrum edit: *Attila redintegratis viribus, quas in Gallia amiserat, Italiam ingredi per Pannonias intendit, nihil duce nostro Aetio, secundum belli prioris opera, prospiciente; ita vt ne clusuris quidem Alpium, quibus hostes prohiberi poterant, vteretur: hoc solum spei suis superesse existimans, si ab omni Italia cum Imperatore discederet.*

e) Idem pergit: *Sed cum hoc plenum dedecoris et periculi videretur, continuit verecundia metum, et tot nobilium prouinciarum latissima euersione credita est saeuitia et cupiditas hostilis expleta; nihilque inter omnia consilia Principis ac Senatus Populique Romani salubrius visum est, quam vt per legatos pax truculentissimi regis expeteretur.*

Suscepit hoc consilium cum viro consulari Auieno f) et viro Praefectorio Trigetorio beatissimus papa Leo, auxilio dei fretus, quem sciret nunquam laboribus piorum defuisse. Nec aliud sequutum est, quam (quod) praesumserat fides. Nam, tota legatione dignanter accepta, ita summi sacerdotis praesentia rex gauisus est, vt et bello abstineri praeciperet et vltra Danubium promissa pace discederet. g)

Haec quidem scriptor, qui rebus interfuit, isque fide dignus; at quam breuiter ea narrata sint, videtis. De consiliis Attilae nihil dictum, nil de conditionibus pacis: nil de caussis, quae, vt preces admitteret, Attilam mouerint. Scilicet grauissimorum generis humani euentuum caussae plerumque aut nullae aut obscurae et ambiguae habentur; acquiescendum est in caussis probabilibus; satisque sumus beati, modo facta ipsa teneamus explorate et cum fide tradita; etsi ea est multorum vanitas, vt iactent se caussis, non timide ac verecunde coniectando assequendis, sed audacter, ac si exploratissima afferrent, exponendis, earum rerum, quarum nulla superest aut obscura memoria; ita vt caussis repertis saepe excogitanda sint facta; multo magis id, quod diximus, ita se habet in rebus barbarorum, et in iis saeculis, quae non minus ipsa barbara recte dixeris. Itaque et in his, de quibus nunc agitur, satis est, de ipsa legatione dubitari non posse; etsi plus in ea auctoritatis datum Pontifici, quam ipsa res

f) Fuit is Consul a. 450. v. Sirmond. ad Sidon. I, Ep. 9. p. 18.

g) Prosper l. c. qui a Sirmondo et Duchesnio fuit suppletus.

res et Theodorici Regis verba apud Cassiodorium admittunt; namque is non modo comitem, verum et principem legationis memorat Cassiodorium patrem cum Aetii filio Carpilione, et omnem successum eius constantiae et sollertiae tribuit. *h*) Attilam quoque ab eo loco, quo Pontificem in suum conspectum adduci iusserat, in Aemilia ad Mincii transitum, *i*) Italia excessisse satis constat; etsi, qua via redierit, non magis teneas, quam quibus de caussis redierit. Nam Leonis aut dignitatem oris aut eloquentiam tantam vim ad barbari animum habuisse, nemini facile persuaserit Prosper, multo minus auctor miscellarum historiarum. Ad superstitionis, animis Gothorum insidentis, vim reuocat ea, quae facta sunt, Iornandes, et quidem Prisco, qui tum vixit, auctore. *k*) Nec omnino est improbabile, eam tum vrbis Romae haberi

 potuisse

h) ap. Cassiodorium I. Var. Epp. 4. Etsi ipse Cassiod. in Chronic. *Herculanus et Asporatius.* (452.) *His Coss. Attila redintegratis viribus Aquileiam magna vi dimicans introiuit; cum quo a Valentiniano Imp. Papa Leo directus pacem fecit:* vt, saltem aliquas Leonis partes in ea legatione fuisse, dubitari nequeat. Cessit ea ipsi magnae laudi, nam et in Epistola Episcoporum Orientis ad Symmachum a. 512. reuocatur Leonis virtus et pietas in animum.

i) *Quo Mencius in Padum influit.* Hist. Miscell. l. c. Esse locum nunc *Governolo* dictum infra Mantuam, docuere viri docti.

k) Iornandes l. c. c. 42. *Quumque ad Romam animus fuisset eius* (Attilae) *attentus accedere, sui eum, vt Priscus refert historicus, remouere; non vrbi, cui inimici erant, consulentes, sed Alarici quondam Vesegothorum regis obiicientes exemplum: veriti regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam diu non supervixerat, sed protinus rebus excessit humanis.*

potuisse maiestatem et sanctitatem, vt is qui eam diripuisset, haud diu superstes facinori crederetur fore: sed an huius superstitionis Christianorum hominum ad Hunni animum magna vis esse potuerit, admodum dubites; cumque mox apud eundem Iornandem subiiciatur: *igitur dum eius animus ancipiti negotio inter ire et non ire fluctuaret secumque deliberans tardaret:* debuere vtique caussae esse grauiores, cur Attila incerti animi fluctuaret, curque legatio Roma adueniens tam placita et grata haberetur. Et sunt nonnulla, quae cum aliqua specie veri possint commemorari: Primo loco ea, quae Idatius, nulla legationis mentione facta, memorat: *l*) partim morbo partim fame consumtos esse barbaros, late palantes, et vastitie facta victum sibi ipsos intercipientes; tum collectas ab Aetio copias Marcianique Imp. auxilia appropinquasse, edita iam passim ab Aëtio barbarorum strage; cum interea Marciani exercitus ipsas Hunnorum sedes esset adortus. Accedere his potuere alia: quod onustus praeda militiaque fessus miles vix bene nouis periculis bellique casibus obiici videretur. Gratissimus adeo legatorum aduentus esse debuit, quo superbi regis pudori consuleretur; nec minus autem gratus et iucundus legationis splendor, viris

l) Idatius Chronic. p. 305. in Sirmondi Opp. *Secundo regni anno principis Marciani Hunni, qui Italiam praedabantur, aliquantis etiam ciuitatibus irruptis, diuinitus, partim fame partim morbo quodam, plagis caelestibus feriuntur: missis etiam per Marcianum principem Aëtio duce caeduntur auxiliis; pariterque in sedibus suis et caelestibus plagis et per Marciani subiguntur exercitum. Et ita subacti, pace facta cum Romanis proprias uniuersi repetunt sedes: ad quas rex eorum Attila mox reuersus interiit.*

viris ſummae auctoritatis in eam allectis: nam ex iis, quae a Priſco narrata ſuperſunt, apparet, aliquoties regis iram excanduiſſe miſſis Conſtantinopoli ad ſe legatis inferioris ordinis. Praeſulum autem vt magna erat dignitas et auctoritas, ita et frequens vſus in legationibus mittendis; vt hactenus nihil ſit, quod in hac ad Attilam legatione Leonis cum ceteris mirationem facere debeat. Quae legatorum verba fuerint, *m*) quae pacis conditiones, nusquam memoratum legitur. Probabile fit, munera fuiſſe miſſa, alia promiſſa; annuum vectigal exactum, colligere licet ex Hunnorum planctibus ſuper regis morte; *n*) et Honoriae redditionem cum portione regalium opum poſtulatam arguunt verba apud Iornandem *o*).

Cum cauſſas et conditiones pacis idoneas et probabiles indagare pigeret, ad miraculum confugit ſcriptorum ignauia. Cum Leonis praeſentiae Proſper, alii eius eloquentiae, proſperi ſucceſſus laudem aſſignaſſent: ecce extiterunt, qui territum dei nutu Attilam narrarent, eumque poſt diſceſſum Leonis rogatum, a ſuis, cur tanta cum facilitate

 ad

m) etſi oratio ei tributa legitur ſatis diſerta: v. c. apud Caniſ. in vita Leonis AA. SS. April. To. II. p. 18.

n) Iornand. c. 49. *qui-vtraque Romanae vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, et, ne praedata reliqua ſubderent, placatus precibus annuum vectigal exegit.*

o) l. c. c. 42. *Qui mox depoſito exercitus furore, et rediens qua venerat, id eſt vltra Danubium, promiſſa pace diſceſſit: illud prae omnibus denuntians atque interminando diſcernens, grauiora ſe in Italiam illaturum, niſi ad ſe Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiae Auguſtae, cum portione ſibi regalium opum debita mitteret etc. vid. reliqua.*

ad omnia Leonis postulata adnuisset, respondisse: „non se eius qui aduenerat personam reueritum esse, sed alium se virum iuxta eum in habitu sacerdotali adstantem vidisse, forma augustiorem; canitie venerabilem, illumque euaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi cuncta, quae ille expetebat, explesset.„ *p*) Interpretatum hoc et acceptum de Petro: cui postea accessit alter Paullus. *q*) Verum, etsi vnus apostolus ad terrendum satis esse potuit, magna tamen et mira res videri debet, si ferocissimus nec Christiana superstitione captus homo specie sacerdotis cum gladio minitantis tantopere fuit perterrefactus. Quod si res cum fide idonea tradita est, repugnare nolimus; ea enim veritatis esse debet auctoritas, vt et iis concedamus, quae aegre admittimus. Enimuero in nullo aut eiusdem aut proximae aetatis scriptore eam narrationem reperiri, docuere viri docti. *r*) Ipsum Leonem, hominem alioqui satis disertum, nihil nec de legatione nec de miraculo illo commemorare, testantur ii qui eius scriptis legendis insudarunt. *s*)

Hanc

p) Historiae Miscellae lib. XV. ap. Murator. p. 98.

q) v. Canis. in vita Leonis l. c. c. 2.

r) v. Quesnel in diss. I. app. Opp. Leonis p. 165. Nam Historiarum Miscellarum tanta auctoritas esse nequit, cum Paulli Diaconi verba ea non sint, nec Sigeberti Gemblac. qui plus quam D. annis serius vixit. Quid? quod ne Anastasius quidem de vitis Pontificum seu angelorum seu apostolorum meminit: *hic*, inquit, *propter nomen Romanum suscipiens legationem ambulauit ad Regem Unorum Athilam et liberauit totam Italiam a periculo hostium.*

s) Nam locum ex Serm. 81 mox ipse Quesnel in nota ad e. l. ad alteram legationem versus Gensericum spectare vidit:

Hanc tamen rem quamuis fabulosam praeclarae picturae argumentum fecit Raphael, pictorum princeps, iudicaturque is multorum consensu in hac tabula ipsos artis terminos si non esse egressus certe attigisse. Nobis, quibus Corinthum adire non licuit, iudicium ferendum est exemplis opere chalcographico propositis, in ceteris iudicium sequendum aliorum. Secundum haec negari non posse videtur, Attilae, ad quem omnia in pictura referri necesse est, dignitatem et ipsam speciem esse minorem, quam sancti Pontificis; magnam ad animum vim habere placidum huius vultum et habitum benedicentis, pontificio more; *t*) dum interea ille adspectu Petri et Paulli in aere suspensorum perterrefactus supino et retro lapsuro similis: nec tamen spectrorum ora et gladii intentati sunt in ipsum regem, sed fugare illa videntur Hunnorum agmina

I 5 pone

vidit: et consentiunt in eo fratres Ballerinii, et Pagi ad h. a. At spectat ad huius anni acta altera Epist. 129. (in Baller. 159.) ad Nicetam Episcopum Aquileiensem.

t) Vasari in Vita Raphaelis (P. III. p. 109. ed. Bottar.) *Leone III. il quale lo caccio con le sole benedizioni.* quod vtique inuentum foret Raphaelis ingenio non indignum. Sed de eo vix cogitare ille potuit, cum Apostolorum visu terreatur rex, non benedicentis adspectu, a quo adeo auersa est facie. Idem Vasari, qui male ad Montem Marium, adeoque ad vicina Romae loca, interuentum Regis reuocat, laudat nonnulla tanquam principe loco, quae alii reprehendunt; laudat Apostolorum species ad terrendum aptas, laudat Attilam cum equo; tanta iudiciorum etiam inter artis peritissimos est diuersitas! verum auctoritatem maiorem minoremue facit non ipsa res, sed hominum opinio. Ipse Raphael Pontifici adiicere maluit ea, quae Attilae subduxit, vt Leonis potius nomine, quam Attilae, tabula insignienda esse videri debeat.

pone regem signo discessus dato tergum vertentia, ita vt ea, quae paullo post facta sunt, ad hoc ipsum facti momentum assumsisse artifex ingeniosus videri debeat. Vnum Attilam Apostolorum species conspicatum credere licet; reliquorum ora saltem in regem conuersa repentinum eius pauorem animadvertere expectares; enimuero in Leonem oculi animique omnium versi sunt. Ocurrere autem putanda est legatio Attilae in medio itinere, agmine profectionem faciente: ita vt Leo mulo et Attila equo insidentes exhiberi possent: hic quidem merito, cum ipse, Hunnorum suorum exemplo, vix vnquam equo descenderet, coenam equo insidens caperet et dormiret. Sed plura alia commoda ad picturam res habuit: nam exercitum ostentare, viros armatos exhibere, equos inprimis generosos et ferocientes summa cum arte reddere licuit; etsi non definire audemus, vtrum in his Attilae equus ceteris insignior sit. Omnino duo Hunni armati adequitant longe speciosiores rege, qui tantum non obscurus in turba latet. Arma Hunnorum adumbrasse fertur pictor ex Columna Traiani. Sunt alia similia in Columna Theodosii: quae an Raphaeli innotescere potuerit dubites. Gratificatum esse in nonnullis Leoni X. cuius iussu tabula illa picta est, cuiusque speciem refert in ea Leo S., monitum est a multis *u*). Ceterum reliqua, quae ad artis praecepta

u) Sunt etiam delineationum, aere quoque redditarum, exempla, in quibus excluso Pontifice ad Attilam rerum summa refertur; multo grauiore cum iudicio: v. *Nachricht v. Künstlern*. P. II. p. 466. et 7. *Richardson* Descript. To. III. p. 393. *Bottari* in notis ad Vasar. l. c. p. 109. 2.

cepta exigenda sunt, diuinitus esse et inuenta et elaborata, consensu omnium constat.

Etsi Raphael tam praeclara pictura praeuerterat, non tamen deterritus est summus sculptor Algardi, quo minus idem argumentum opere anaglypho exprimeret, quod in templo S. Petri asseruatur *x*), nec minus clarum illud tabula Raphaelis habendum; mirantur ii, quibus haec contemplari licuit, eminentes altius, quam facile quis credat, corporum, inprimis Attilae, species; earumque circumscriptiones diligenter, dispositiones prudenter factas; miram totius operis vim ad oculos et animos spectantium. Leonis species ei similis, quem in numis *pacificatoris gestum* appellant, ita vt Attilam aditu Romae tantum non interdicere videatur. Si sequaris ea, quae de hoc anaglypho passim commemorantur, dubius haereas, an non in sculptoria arte multo perfectius et absolutius opus habendum sit hoc, quam in pictoria alterum.

Altera Leonis ad Gensericum legatio minus clara vtilitatem maiorem habuisse videri potest. Caeso Valentiniano Imp. ignauo homine, ab eius vidua Eudoxia, Maximo nubere coacta, arcessitus Gensericus Vandalorum rex ex Africa a. 455. aduolauit, tanquam ad praedam paratam, et caeso interea Maximo, ingressus Romam, vrbe per XIV. dies direpta,

x) elaboratum circa a. 1650 Innocentii X. iussu. vt discere licet ex *Giambatt. Passeri vite de' Pittori Scultori* etc. (Ro. 1772) p. 206. 7. vt adeo hinc emendandus sit *La Lande Voy. en Italie* To. III. p. 105. qui annum 1640. edit.

direpta, in Africam rediit: Cuius stuporis nisi innumera superessent exempla, quis tandem crederet aut mulierculae ira et odio occaecatum animum tantam cladem in tantum populum deriuare, aut regem victorem vrbis direptae spoliis exultantem discedere, quam Italiam in ditione retinere, maluisse. Verum ingressuro vrbem Genserico obuius factus Leo, deueneratus regem, obtinuisse videtur, vt ne caedibus et incendiis saeuiretur, sed contenti essent barbari, si agere et ferre omnia, populari ac diripere contigisset. *y*) Innumera tum praestantissimae artis opera periere, partim a barbaris direpta et corrupta, partim in Africam auecta: e quibus magnam partem fluctibus sepultam esse constat. *z*) Etsi enim nos miseri mortales tantum in artibus humanitatis praesidium positum esse arbitramur: aeternae tamen Prouidentiae consiliis summorum ingeniorum opera non maioris esse momenti apparet, quam nostris iudiciis aranearum telas aut vesparum apumue cellas.

Verum

y) Prosper Chronic. sub f. *Post hunc Maximi exitum vrbem omni praesidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi extra portas S. Leone Episcopo: cuius supplicatio ita eum deo agente leniit, vt, cum omnia potestatis ipsius essent. tradita sibi ciuitate, ab igne tamen et caede atque suppliciis abstineretur.* Eadem fere in *Historiis miscellis* p. 98 b. Idatius Chronic. ad h. a. vrbis captae ac direptae meminit, de Leone nil commemorat, vt nec Marcellinus Comes ad h. a. nec Cassiodorius et alii. Tam parum de summis rerum momentis laborare videntur hi homines, e quibus nobis omnis horum temporum historia est haurienda.

z) Plura de his apud Procop. de B. Vandal. 1, 4. 5. Theophanem Chronograph. p. 74. 75 ed. Ven. quae cum aliis exscripta prostant apud Murator. Annal. ad h. a. Ritter. ad Guthr. To. V. P. I. p. 268. et al.

Verum missas faciamus tandem legationes Leonis; ableganda enim est haec ipsa pagina ad Vos, Princeps Serenissime, Comites Illustrissimi, Generosissimi Barones et Nobiles, Ciuesque seu prosapiae generositate, seu, quod multo maius est, ingeniorum animorumque nobilitate commendabiles, vt, si placeat, ad sollennia crastino die, qui almae huius Academiae dies natalis est, celebranda frequentes adesse velitis. Ducta in templum Academicum pompa habebitur ex more oratio sollennis, nunc quidem a Professore eloquentiae, qui vobis *litterarum statum, ad quem illae saeculo vno et altero interposito, sub annum* cIↄcIↄ *adductae erunt*, delineabit; eum si non Calchantis more vaticinantem, saltem fabulam Milesiam narrantem audite; tum, id quod grauius est, agentur Deo O. M. gratiae pro beneficiis in rem nostram et academicam et litterariam cumulatis. Vos, o nostri, diuini Numinis prouidentiam veneramini, et tot bonis ita tandem non indignos vos fore arbitramini, si recte iis vti didiceritis. PP. in Georgia Augusta Kal. Septemb. cIↄIↄccLxxxii.

Epime-

Epimetrum.

Ad notam (*a*) dum animus adhaerescens fluctuationem in re incerta et obscura aegre ferebat, pertinaciter inuestigando bonam horulam perdere placuit; adiuti itaque amica et sedula opera *Diezii*, qui tum inter viuos erat, coniunctissimi Collegae, eo peruenimus, vt sequentia explorata habeamus.

Fuit *Nicolaus de Casola Bononiensis*, qui circa a. 1358. poema scripsit lingua Francica, (non Provinciali) quod binis voluminibus seruatur in Bibliotheca domus Atestinae; cuius initium vulgauit *Muratorius* in *Antichità Estensi* P. I. praef. p. XX. Inscriptio est: *Liber primus Atile Fragelli Dei translatus de Cronica in lingua Francie in MCCCLVIII. per Nicolaum olim D. Iohannis de Casola de Bononia.* Heros princeps huius carminis, in gratiam gentis Atestinae et Bonifacii Principis scripti, est Forestus Princeps Atestinus; ornantur res, partim forte ex antiquioribus fabulis petitae, in fabulae Romanensis heroicae morem. Ex eo carmine ductus est liber is, quem 1568. 4. Ferrariae impressum diximus, *La Guerra d'Attila, Flagello di Dio. Tratta dallo Archiuo dei Prencipi d'Esti:* recte vltima haec, quatenus Msſ. apud gentem illam seruatur; sed commentitium est, forte tamen et hoc ex vetere Msſ. mutuatum, quod in praefatione legitur: *che sendo stata scritta in latino per Tomaso d'Aquileia, secretario in quel tempo del Patriarca Niceta, fu dipoi traportata in lingua prouenzale da Nicolo da Casola Bolognese.* Fuit autem ex Casola conscriptus liber a *Io. Bapt.*

Pigna,

Pigna, vt proluderet operi quod tum parabat: *Historia de Principi di Este*, (Vinegia 1572. 4.) Haec quidem didicimus ex *Muratorio* l. c. *Fontanini dell' Eloquenza Italiana* lib. 1, c. 13. p. 42. et p. 574. quem emendauit in nonnullis *Apostolo Zeno* in noua edit. To. II. p. 191. cf. *Götze Merkwürdigk. der Dresdn. Bibl.* To. III. p. 346. *Tiraboschi storia della Lett. Ital.* To. V. p. 377. nihil de suo attulit.

Sed idem Praesul doctissimus Fontaninius alium librum Romanensem *Guerra d'Attila*, Francice, sed in prosa, scriptum Saeculo XIV. qui seruatur Patauii in Bibliotheca Canonicor. regular. Laterani, inspexit. Est in eo heros primarius *Panducco;* (cum apud Pignam Panduto sit patruelis Attilae.)

Diuersus tamen etiam ab hoc est tertius ille libellus, quem in nota (*a*) laudauimus 1421. ex Francico latine factus et Venet. 1477. expressus. In eo est adhuc Ianus rex Paduae (*re de Patassia*) qui in Casola *Giglio* est, *prima detto Iano.* Nec quisquam eius meminit; etsi titulum in *Maittaire*, sed falso a. 1472. adscripto, reperimus.

Vulgares tamen fabulae, quibus contaminata est historia Italiae, vt apud *Scardeonium* de antiqu. vrb. Patav. p. 169. 358. *Sabellicum* de vetustate Aquileiae lib. III. et alios, *ex Casola* petitae et disseminatae esse videntur.

IX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IOAN. CHRISTOPH. GATTERER

CVM SENATV

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IOAN. BENIAMIN. KOPPE

CIVIBVS SVIS

COMMENDAT

IN A. D. II. IVLII CIↃIↃCCLXXXIII.

De belli Romanorum socialis caussis et euentu, respectu ad bellum cum Coloniis Americanis gestum habito.

Quod a multis inde annis prouideri potuit, et a nemine paullo sagaciore non prouisum est, colonias Americanas aliquando imperium Europae esse detrectaturas, nec, re semel tentata, conatus facile successu carituros: id nostra aetate euenisse cum videamus, Comilitones, ea res saepe, cum a belli inde initiis, tum in progressu et exitu, belli Socialis fortunam caussas et euentus in animum reuocauit, quod cum Sociis et Coloniis a Romanis gestum, a similibus caussis profectum, multa habuit, seu vicissitudines et exitus, seu vitia et peccata,

sata; seu consiliorum in nonnullis leuitatem in aliis inconsultam pertinaciam species, quae inter se cum fructu comparari possint. Vt igitur ii, qui nos legunt, haec cognoscere suique ipsi iudicii trutina curatius expendere possint, agedum; imposito hoc praefandi munere, belli huius Romanorum grauissimi ortum, caussas et euentus, tanquam in tabula proponamus; nam vt res in eo bello gestas sigillatim recenseamus, aut vt nosmet ipsi comparationem, quam diximus, adhibeamus, id nec loci, nec personae nostrae, nec temporis huius esse manifestum sit.

Summa caussarum, a quibus belli Socialis ortus duci debet, ad hoc vnum reuocari potest, quod Socii et Coloniae aequo iure vti, Romani in eos dominari, aequa iuxta et iniqua imperare, vellent. Deploranda est fortuna imperiorum, quae, vi et armis in magnam molem cum coaluerint, non nisi vi et armis, ne dilabantur, contineri possunt. Natum ex iniuria ius non nisi nouis iniuriis defendi potest. Quod si temporum vicissitudines sensum iniuriae, qui, nisi ipsa seruitute in bruta conuersi sint homines, nunquam animis extinguitur, non tam prouocant, quam vt liberius prorumpat viam faciunt: tum ea, quae male coiere, leui motu succussa rumpi necesse est. Spectant sapientiores ad ius aequum recuperandum, vulgus vecors et temerarium ad eandem vim et iniuriam, quam ipsi depulerant, aliis inferendam ruit. Inter haec res in eum statum adduci solent, vt recte faciendi aut consulendi ne quidem locus relictus sit. Ita cum

longo vſu firmatum Romanorum in Socios eſſet imperium, poſtulari aut exſpectari ab iis nunc non poterat, vt illud repente dimitterent, iisque, in quos ſub miti Sociorum et Coloniarum nomine grauem dominationem exercebant, ius aequarent: Contra nec Socios iniqua aut facere aut petere diceres, indignum eſſe ratos, ſuis viribus et opibus imperium ſuſtentari, cuius ipſi ſint expertes; ſe delectibus, ſtipendiis, tributis exhauriri, vt alii praeda, agris, prouinciis locupletentur; vtque totius terrarum orbis ſpolia in vnam vrbem luxu et avaritia perditam conuehantur, ſe fortunas, ſanguinem, vitam impendere, coniugibus liberisque ſuis macie et ſqualore deformibus interea vix, vnde vitam miſeram ſuſtentent, ſupereſſe. Inter haec, quod vix aliter fieri ſolet, vtraque pars ſuum tantum ius animo voluere, eius, quod in altera cauſſa iuſtum ineſſet, non modo immemor eſſe, verum etiam, quicquid ex eo iure dictum vel factum eſſet, ad iniuriam trahere, et poenis ſuppliciisque dignum id vociferari. Quod itaque etiam moderatis et prudentibus viris in tanta iuris ambiguitate per ſe difficillimum videri debet, iuſti et iniuſti limites in medio conſtituere et vtrinque quantum fieri poteſt iura et poſtulata eo dirigere, cum vtrique cauſſae aliquid iuſti et iniuſti ineſſe arbitrandum ſit; id in tantis animorum iris et odiis multo minus fieri potuit Romae. Superbe et contumelioſe reſponſum Sociis; ita multo magis exaſperati ſunt animi iniuriae ſenſu iam ante incenſi; altera ex parte cum in eos, quos contemnere aſſueuiſſent, Romani nec conſilii ſatis nec virium adhiberent: intra breue tempus pro contemtis et de-

ſpectis

spectis timendos sibi eo, vt caussa, ita viribus, superiores hostes reddiderunt. Verum progrediendum est ad singula, quae caussas et ortum belli Socialis continere videri debent.

Semina quidem eius prima iam ab illo tempore, quo Romani imperium in Socios affectarunt, sparsa statuere licet. Alba Longa, e qua triginta coloniae erant deductae, a Romanis capta et diruta, ipsi in metropoleos locum, a qua et ipsi prodierant, succedere et principes Latini nominis haberi voluere. Id a Seruio Tullio tentatum, mox a Tarquinio II. perfectum *a*). Prima foederis lex, vt copiae a Sociis, quoties Romani indicerent, mitterentur: qua in re prima potentiae Romanorum reip. initia et fundamenta scriptores agnoscere debebant. Varie foedus hoc modo ruptum modo renouatum; inque diuersa bellorum fortuna aliis aliae leges foederis scriptae sunt; vniuerse tamen hae: vt suos agros, suas leges, suos magistratus ciuitas quaeque haberet, vt tamen maiestatem populi R. reuererentur, bellum ipsi ne gererent nec publice legatos mitterent; at Romanis bellum gerentibus auxilia e formula foederis mitterent, copiarum numero aliis ciuitatibus aliter constituto; vt ad haec certa stipendia et tributa persoluerent; vno verbo, quod nos solemus dicere: relictum illis cum iure priuato ius publicum internum, ademtum cum iure supremo externum. Cum igitur suae quisque ciuitatis legibus, iuribus ac moribus viueret: ciuitatis Romanae iuribus exclusi erant omnes, nihilque adeo conse-

a) Liv. I, 50—52. Dionys. IV. 45 sq.

qui poterant eorum, quae ciuitatis Romanae iure Romanus habebat, vt nec suffragium ferre Romae liceret, nec magistratus petere, nec iura sacrorum, connubiorum, militiae in legionibus, nihil eorum omnium appetere, quae Romae ad statum publicum vel priuatum ciuis pertinerent. In sua itaque vt se contineret quisque ciuitate, necesse erat; nec iniquum id haberi poterat, nisi forte ab iis qui, in sua ciuitate principes copiisque et opibus praepotentes, ad altius fortunae fastigium viam sibi interclusam viderent; reliquum vulgus nihil quod conquereretur habuit, nisi cum stipendiis tributisque attritum se ad alterius populi lubidinem et auaritiam videret. Postquam enim Romani arma extra Latium per Italiam circumferre coeperant, aliae ciuitates in deditionem venere, seruitutis iugo accepto; nullum autem, quod satis constat, esse solet grauius iugum aut durius, quam quod a liberis populis et ciuitatibus imponitur; aliae foederatae factae, specioso Sociorum nomine impertito; legibus quidem valde diuersis, aliae iure aequiore, aliae iniquiore. Erant illis pleraque communia cum Latinis, et primo loco, vt maiestatem populi R. comiter haberent, quod et in nonnullis pactionibus diserte adiectum; vt nec bellum gererent, nec foedus cum aliis populis facerent, vt copias mitterent, tributa penderent, et sic porro; alia tamen erant singularia et cuique ciuitati propria e lege foederis. Ita post Latinos appellati Socii; Italici scilicet nominis; et natum hinc nomen iuris Latini et Italici, respectu nimirum ad ius ciuitatis Romanae facto. Cum suis legibus vterentur Socii, interdum tamen leges Ro-

manas,

nicias, iuris .putat priuati, ipsi recepere, si fundi fierent; hoc est ipsi sibi auctores essent; interdum ex magistratibus gestis viri principes, aut etiam totae ciuitates foederatae, modo foedere, modo beneficio et lege P. R. ciuitatem Romanam consequutae sunt; etsi et hoc diuersis iurium gradibus: vt sine suffragii iure aut cum eo, si Romani venissent; cum iure honoris petendi, et sic alia. Ita Tusculanos omnia iura ciuium Romanorum habuisse constat; vt adeo eos binas ciuitates, binas patrias, habuisse dicendum sit. In omnia tamen municipia ius Romanorum erat summum, ita vt delectibus, stipendiis tributisque, quicquid seu in vrbe seu in Italia, post extra Italiam esset, teneretur. At Coloniae etsi ad reip. R. formam et exemplum constitutae et e ciuitate quasi erant propagatae, iura tamen institutaque omnia e lege coloniae et formula, non sui arbitrii, habebant, Romae autem ius nullum nec suffragii nec magistratus petendi aut aliud; iisdem imperatae copiae, stipendia, tributa e SCto.

Quod si Romani fortuna sua vti sciuissent, aut suas opes intra Italiae fines continuissent: satis laeta et florens esse poterat hominum suo cuiusque loco sors et conditio. Id vero maioris quam pro humani ingenii modulo sapientiae et moderationis exemplum minime a Romano expectares. Agris neglecto cultu squalentibus aut in villarum latifundia conuersis, plebe omnium rerum penuria laborante, diuitibus regias opes in pessimam luxuriem effundentibus: vnde seu inopiam seu luxum sustentarent, vt suppeteret, ex aliorum populorum depraedatione

et regnorum latrociniis quaerebatur. Inde bella continua, extra Italiam gesta, quibus Italia viris opibusque exhausta in solitudinem versa. Exinaniri et expilari orbem terrarum diceres, vt in paucorum potentium domos, quicquid vsquam esset, conquireretur et cumularetur. Socii et Coloniae, delectibus, stipendiis et tributis attritae, non vt suas res augerent, sed vt dominorum suorum auaritiam et libidinem explerent, malorum remedia circumspiciebant. Ea quidem in iure aequo restituendo posita esse facile quisque animaduertebat. Latini quidem bella gessere cum Romanis, saepius iterata, eaque exitiosa et interneciua, non alia de caussa. His tamen maxime annis, quibus res ad bellum Sociale spectabant, omnium populorum et ciuitatum consensus fuit eam in rem, non aliter saluos esse se posse nisi aequato inter omnes ciuitates iure, vt ne essent alii qui imperarent intolerabilia, alii qui imperata facerent, sed vt, quemadmodum labores et discrimina, ita et praemia, essent omnibus communia. Erant e Romanis haud pauci qui iusta peti et intelligerent et faterentur; Italiae enim conditio erat longe tristissima: nam, praeterquam quod, vt diximus, post bella primum cum Romanis gesta, mox Pyrrhi et Annibalis, in singulos fere annos delectibus, stipendiis et tributis imperatis exhausta erat copiis; ager a diuitibus occupatus per seruitia colebatur, quod et tutius et fructuosius erat dominis, inprimis cum illa essent immunia a militia; ita per infrequentiam vrbium et agrorum tanto grauius onus deuolutum erat in paucos qui supererant ingenuos, ad eadem imperata praestanda, quae antea, quadru-

quadruplicato hominum numero, aegre sustentari poterant. *b*) Si qui erant, quibus paruus ager esset, ab iis propter inopiam ille non bene coli, alienus autem in tanta seruorum copia conduci haud poterat *c*). Nec tamen tantarum miseriarum et aerumnarum modus qui futurus esset, apparebat;

 nam

b) Multa de reip. Romanae institutis praeclaris praedicari solent: nec refragamur multa praeclare inuenta et excogitata esse in eorum vtilitatem, quibus fortuna hoc dedit, vt in imperantium partibus numerentur; enimuero finge te inter eos fuisse, quibus imperata faciendi sors et conditio contigerat. Si rerum veritatem non opinionem sequendam duxeris, fatendum est, in iis quae ad socios et ad prouinciales spectant, Romanos nec arte nec consilio praestitisse Othmanis aut vllo alio barbarorum genere. Nam et Othmanorum haec sapientia fuit, vt ad summam simplicitatem constituerent imperii formulam, vtque prouinciis tributa imperarent ab initio tolerabilia, quam diu pristina terrarum cultura vigeret: Enimuero, per ipsas rerum vices, multo magis per imperantium socordiam et eorum, qui in prouincias cum imperio missi essent, auaritiam et rapinas interdum etiam per temporum necessitatem, attritis et exhaustis prouinciis, in solitudine et penuria omnium rerum, exiguntur eadem tributa, quae persoluenda erant opibus hominumque frequentia iisdem affluentibus, plerumque adeo maiora, vrgentibus imperiorum necessitatibus. Quo ipso fit, vt, quo diuturnior fuerit seruitus, eo sit intolerabilior; vt intra duo vel tria saecula vastities obtineat agros frequentia ac cultura insignes; vtque paullo post suo ipsa se gladio iugulet imperium magnis opibus subnixum. Inter Praetores Legatosque et Paschas Othmanorum quid discriminis intercedat, nemo facile docuerit. Neque aliter in magnis imperiis vnquam res poterunt esse constitutae: mole sua labefactari eas, mox ruere necesse est; nullamque adeo maiorem calamitatem praesentiusque exitium generi humano parari posse, quam magna imperia.

c) De his v. Appian. b. Ciu. p. 605. Plutarch. in Gracch. p. 826.

nam res publica inter bella aliud ex alio continuata aliter sustentari non poterat; potentium autem census his ipsis latifundiis, quibus Socios aut vis aut necessitas deiecerat, aestimabatur; itaque nec Senatus aut miseratione aut aequitate permotus vnquam succurrendum esse censuisset, nisi priuatorum nonnullorum modo vtilitas modo cupiditas, non Sociorum caussa, meliora suasisset. Nam factiosi homines aucto per nouos ciues suffragiorum numero se in comitiis regnare posse videbant; implicabatur porro Sociorum postulatis legis agrariae et iudiciariae contentio iam inde a Tib. Graccho, multo magis decem annis post a Caio (a. 632. v. c.) ita vt ille id ageret, vt Sociis Latinis, tum Italici nominis, aeque ac ciuibus Romanis ius Romae suffragii ferendi esset *d*); cum interea (a. 629.) M. Fuluius Cos. Socios palam ad ciuitatem petendam concitasset, latis quoque legibus de ciuitate Sociis danda, quibus agri dari non possent. Quibus conatibus Senatus acriter cum obstitisset, de defectione clam inter Socios est agitatum. Consequutum est id, quod per omnes humani generis annales factum videmus, vt ii, quos aliena iniuria, superbia et crudelitas, vt vltima experiri malint, adegit, tanquam scelesta et nefaria ausi poenis suppliciisque coercerentur. Oppressae Asculanorum et Fregellanorum coniurationes, antequam consilia satis maturuissent, a L. Opimio Praetore. Exulcerati denuo, temerario consilio, Sociorum animi Lege Licinia Mucia a. 659 de ciuibus regundis, ex qua remissi in suas ciuita-

d) Inpr. Plutarch. l. c. *καὶ τοὺς Λατίνους ἐπὶ πάντας* (leg. *ἐπὶ πάντα*) *ἐκάλει τῶν Ῥωμαίων* etc.

ciuitates qui Romae se pro ciuibus gererent nec ciues essent. Ita tandem malum, quanto aegrius fuerat repressum, tanto maiore erupit impetu a. 663. cum M. Liuius Drusus Trib. pl. vnum id agens, vt Senatui iudicia redderet, grauissimum ratus ad obtinendum id, quod volebat, si plebem sibi deuinciret, primo legem agrariam et frumentariam tulit, mox, vt suffragiis vinceret, Sociis Latini nominis Italicisque populis spem ostendit ciuitatis dandae. Intercepit rogationem mors eius repentina. Ita vero Socii, qui Fuluium, Gracchum, Drusum, suae caussae patronos, trucidatos viderant, consilia inter se inire, vim parare, in arma ire. Praecipitauit consilia inimicorum Drusi cupiditas, quorum opera factum, vt vno SCto omnes Drusi leges abolerentur, tum inprobissima lex Varia de maiestate (sub eiusd. a 663. exitum) qua quaerere licebat de iis, quorum opera consilioue Socii contra populum R. arma sumsissent *). Vix quicquam cogitari poterat magis inconsultum, et a temporum ratione et conditione reipublicae magis alienum. Adeo ruebant omnes ad malum exacerbandum, cui sanando iam ante, cum tolerabile esset, nulla reperta erat medela. Interea districtis per internas discordias et iudiciorum metus animis non animaduersum, quam late mali labes manaret quantasque vires sumeret, quas primo gliscente morbo cum aegre sustenturi essent Romani, mox, cum ipso tempore primoque successu inualuissent, ferro flammaque multo minus erant restincturi. Constituta a Sociis

 noua

*) V. Appian. I. c. p. 632. 3. vbi τοιωνδε και τοσωνδε ειργασμενων ανδρων leg. τοσαδε εργ. (et sic ed. Lips.)

noua respublica, cuius caput Corfinium erat nunc Italica dicta; Senatus D. virorum; bini quotannis coss. XII. praetores; administratae res prudenter et vigilanter; acti delectus, coactae pecuniae, curata omnia, quae ad bellum essent necessaria. At Romam cum haec essent nuntiata, alii conatus Sociorum tanquam temerarios irridere, vecordiam hominum et stoliditatem exsibilare, alii truculentis dictis factisque audaciam castigare, rem indignam rati, quod homines, qui adhuc Sociorum nomine habiti erant, sibi ciuibus Romanis aequari vellent; alii periculi magnitudinem dissimulando eleuare, vires imperii in maius efferre, Sociorum res contemtu deprimere, furorem increpare, inuidiam iis et odia, vndecunque res daret, excitare. Ita missa Romam legatio, superbe accepta, mixtas contemtui minas renuntiauit. Non quidem deerant, qui mitiora suaderent, et erant multi e Romanis consanguinei et affines vsuque et necessitudine cum iis iuncti in quos nunc arma erant stringenda; nec ab vero abhorret, quod narratum est, clandestina cum hostibus consilia a nonnullis esse agitata; plerosque tamen metu conticescere, interdum etiam, ne in suspicionem venirent, grauiora quam ceteros statuere videres.

Verum nec moderatiores inter Romanos, etsi intelligebant aequa esse quae postulabantur, vnde iis satis fieri posset, reperiebant. Si, quod petebatur, datum esset: aucto in immensum ciuium numero turbari suffragia factionibus et seditionibus, ruere remp. ad extremam perniciem, praeuidebant.

Sin

Sin negatum; quanta clades et vastatio Italiae, quae calamitates et excidia, etiam earum vrbium, quae in fide mansissent, ipsi vrbi quantum discrimen imminebat! concurrere armis cum Romanis populos, iisdem institutis, pari militiae vsu et disciplina, nec scientia rei militaris aut virtute inferiores, numero autem, vt caussa, superiores. Nec tamen aut differre rem aut media consilia sequi licebat, vt alteri detraheretur, quod alter sibi adiici volebat. Omnino rebus semel in praeceps adductis, qui mediocria suadent, vtrisque partibus sunt suspecti mox exosi. Nec compositis ad tempus rebus succensa iniuriis ac superbia odia aut retundi aut restingui possunt, quin mox recrudescant. Adeo, si semel a iure et aequitate recesseris, frustra circumspicias vestigium, cui recto talo insisti possit.

Cum paratiores ad bellum essent Socii quam Romani, satis aduersa belli primordia his fuere; ipse Cos. P. Rutilius (a. 664) clade accepta ex vulnere decessit; alter L. Iulius, cum feliciter primo pugnasset, insidiis circumuentus ipse aegre fuga est elapsus. Hic successus, et ipsa belli iraeque contagio, mox in armorum societatem traxit alios, alios iuuentutis et vulgi temeritas, alios metus. Repressi tamen Vmbri et Etrusci, et arma manibus excussa. Nihilominus tanta erat belli moles, vt altero iam anno Senatus, cum remp. ei sustinendae haud parem esse cerneret, antequam extrema experiretur, concedendum esse ratus, L. Iulium cos. legem ferre iuberet, vt, qui ad eum diem populi per Italiam iura foederis sancta atque inuiolata habuissent, ciues Ro-

mani fierent. Ex hac lege quam tempora expressi-rant, non aequitas et moderatio, vniuerso Latio et quibusdam Etruscorum ciuitas data.

Hac Senatus prudentia belli impetus retundi coepit; nam non modo veteres Socii hoc beneficio artius fuere deuincti et dubii in fide retenti, verum etiam qui in armis erant ad spem similis gratiae erecti *). Nec sequentibus quoque annis melius remedium malo repertum. Nam statim anno altero (a. 665.) Lex Plautia Papiria lata a M. Plautio Silano, C. Papirio Carbone Tribb. pl. qua cautum, vt, qui foederatis ciuitatibus adscripti essent, et, cum haec lex ferretur, in Italia domicilium haberent, si LX. diebus apud Praetorem nomen profiterentur, ii ciues Romani optimo iure essent.

Interea bellum non modo continuatum, verum, vt fit, omni crudelitatis et saeuitiae genere exacerbatum; clades vltro citroque illatae et acceptae; recepti in fidem a Romanis Peligni, Vestini, Marsi; Asculum a Cn. Pompeio Strabone Cos. (665.) vi captum, in captos summa cum immanitate saeuitum. Alia ex parte mutua fraude et dolo multa vtrinque vulnera inflicta; malignitate et odio atrociora etiam, quam quae fiebant, nuntiata; incusata improbitas hostium, dum, quae ab amicis, etsi flagitiosissime, facta essent, non excusabantur modo, verum, tanquam praeclare administrata, laudibus efferebantur. Romani praecipuam operam id dabant, vt passim per ciuitates discordias ac factiones princi-

*) Appian. l. c. p. 649.

principum ferrent ac fouerent; proditione, perfidia, insidiis, iidem non minora exsequebantur, quam armis; at detectis seu euentu seu proditorum leuitate consiliis fama eorum non minus laborare coepit quam fides; qua semel amissa nihil quicquam vlli regno satis fidum ac tutum esse potest. Nunc tandem, quod diu expectauerat, Socii auxilia externa circumspicere; missi legati ad Mithridatem imperio Romano tum imminentem, et foedus petitum. Sane nimis longinquum erat iter, multis populis et terris interiectis, quam vt in Italiam copias adducere liceret; sed, dum bellum in Asia mouebatur, satis id ad distinendas Romanas vires et abstrahendas ab Italia visum. Nec euentus regem fefellit.

Infregit bellantium studia Sullae aduersus Mithridatem profectio. Sustinebant tamen bellum adhuc Samnites et Lucani, cumque his aliae Italicorum populorum reliquiae. Iterum grauius exarsit incendium primo Sulpicii, tum Cinnae conatibus, qui (a. 667.) Capuam profectus Latinos excitauit ad rebellandum. Senatus, Sulla absente cum exercitu, praesidium suis rebus aduersus Cinnam et Marium, quem is ad se aduocauerat, nullum superesse videns, edixit, vt Italicis omnibus, modo arma posuissent, ciuitas daretur. Acceptum beneficium a Lucanis. Samnites et hoc et maioribus praemiis allectos in suas partes traxit Cinna. Ita potentium discordiae et seditiones, bello Sociorum per aliquod tempus sopitae, ex hoc ipso bello mox nouarum turbarum alimenta petiere, exercitusque inde comparati, quibus in mutuam perniciem concurri pos-

posset *). Sulla rebus cum Mithridate compositis Italiam ingressus (a. 672.) cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus ciuitatem et suffragii ius nuper datum, foedus percussit **). Implicata inde mutuis cladibus belli ciuilis Italia, et excidiis, direptionibus, vastationibus, deleti Italici, seu victrices seu victas partes essent sequuti. Mox Sulla victor ademit plerisque ciuitatibus ciuitatem et agros, vt haberet quos assignaret militibus; deductae coloniae militares XXIII, iisque agri diuisi. Ita ius aequum Sociis negatum excidium ipsis et Romanorum libertati diem extremum attulit ***).

Quae adhuc de bello Sociali narrata sunt si quis animo reputet, is intelliget, non tam dedecori quam gloriae et laudi Britannis esse, quod Coloniarum conatibus tam diu restitere, et septimo demum anno concessere id, quod Romani tanto maioribus opibus instructi vix in tertium annum distulere. Quid enim? an postulari poterat, vt cum prima statim compellatione de iure suo decederet Britannus? et, si facere ac manus victas con-

festim

*) Est hoc illud, quod Appian. p. 629. *λεγων δε και ὁδε στασεις τε αλλας και στασιαρχας δυνατωτερους ανεθρεψε.* cf. de Cinna Vellei. II, 20.

**) Liv. epit 86.

***) Bene hinc Vellei. II, 17. Italico bello, *quo quidem Romani victis adflictisque ipsi exarmati* (lego *exarmari*) *quam integris uniuersis ciuitatem dare maluerunt.*

festim dare voluisset, annon muliebrem ignauiam et pauorem omnes clam palamque incusassent? annon pro virtutis, fortitudinis, constantiae laude, quae vel victis solatio esse potest, et cuius ad populorum salutem, incolumitatem et dignitatem, tam magna vis est, quaque pop. Britannicus nunc cum maxime floret, inter imbelles et paratam iugo ceruicem ostendentes populos annumeratus esset? Nunc tantum abest, vt iudicium totius Europae de se vlla indecore gesta re labefactarit, vt potius illorum ipsorum, quibus concedendum fuit, quod negabatur, memoriae tot et tanta fortitudinis et perseuerantiae documenta infixerit, vt in sua fortuna illi lubenter acquiescant. Romani quidem minorem, quam expectares, sapientiae suae fructum abstulere, quoniam intestinis discordiis, paucorum opibus et potentia, et grauiore per omnia grassante peste luxu eiusque comite auaritia, nihil sani in ciuitate erat relictum; ad bellum ciuile res spectabant; eodem mox insequuto omnia pessumdata, nec quicquam ex superiore tempore remansit praeterquam vitia hominum et reipublicae.

Quo luxu, qua mollitie, quo otio, magnae ciuitates pereunt, eodem, Commilitones, non minus singulorum hominum fortunas, animi ingeniique non minus quam corporis vires, spes et vota parentum patriaeque, perire arbitraminor. Vt nulla resp. diu eodem loco stare potest, quae cupiditatum et lubidinum illecebris et irritamentis abundat, contra omnis hominum virtus a continentia, frugalitate, temperantia, laborum tolerantia proficiscitur:

efficitur: ita nec litterarum incrementa virtutumue firmamenta vlla esse possunt satis magna, vbi deliciis, otio, desidia, languore, mollitie, animum infecimus; salus itaque et prosperitas Academiarum non minus quam rerump. in disciplina publice priuatimque bene constituta et administrata cernitur; quae vt seuere vigilanterque adhibeatur, non magis reip. quam singulorum interest, si modo consequi id, cuius caussa ad nos confluitis, volueritis. Obsequium itaque nullum graue et durum arbitrabimur, quod legibus, et magistratibus e lege agentibus, habetur. Quin amore et caritate rependimus curas paternas, vigilias, sollicitudines eorum, qui, vt nobis bene sit, haud raro melius, quam nosmet ipsi in nos statueramus, laborant. Haec praestabitis, Commilitones, viris, alteri nunc magistratu academico decedenti, alteri eundem nunc ineunti. Habebuntur ei rei die crastino solita sollennia, et adibit magistratum Vir venerabilis, cuius bene de vobis merentis voluntatem et caritatem vel ex verbis loco sacro ad vos factis perspectam habetis,

IO. BENI. KOPPE,

ducetur in templum academicum pompa, habitisque ex more orationibus praestitoque iureiurando transferentur in eum noui honoris ornamenta et insignia. Quod vt vobis fiat fauentibus et bona vota facientibus, hoc est, quod a Te, Princeps Serenissime, a vobisque, Comites Illustrissimi, pro vestra facilitate precibus nostris haud aegre impetrabimus;

neque

neque vestra suffragatione destitutos nos videbimus, Commilitones, generis et ingenii nobilitate suo quisque loco commendatissimi, et dabitis hoc precibus nostris, quas nunc cum maxime adhibemus, vt frequentia vestra, fauore, studio, obsequii vestri et amoris tanquam arrham et pignus habeamus certissimum ac fidissimum. PP. Kal. Iul. cIↃIↃCCLXXXIII.

X.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. BENIAMIN. KOPPE
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXVI.
IN A. D. XVIII. SEPTEMBR. CIↃIↃCCLXXXIII.
RITE INDICIT.

Foederatarum rerumpublicarum coalitio vix vnquam satis fida exemplis ex antiquitate illustratur.

Nata ex tempore, coeuntibus in remp. foederatam prouinciis Americanis, Commentatio.

Cum multae ac variae res sint, Commilitones, a quibus repetendae sunt caussae, cur res publicae in eam, qua vtuntur, formam coaluerint; tempora, locorum situs, metus ab externis, rationes domesticae, prudentia, temeritas, casus ac fortuna; earum rerum publicarum, quae plures numero in commune foedus coeunt, et tanquam in eandem ciuitatem, etsi non iisdem moenibus inclusam, inque vnum corpus imperiumque consociantur, caussa vix alia esse solet ac potest, quam vt, quod robur non habent singulae, id nanciscantur vniuersae in

vnum

vnum corpus collectae. Nec vero eſſe poteſt quicquam prudentiae et ſenſus communis rationibus magis conſentaneum; animaduerſa quoque rei vtilitas per omnia tempora. Sed plerumque inſtituta fuit illa conſociatio tantum ad belli caſus; pauciora ſunt exempla ſimilis foederis in pacis quoque tempus initi, ad conſtituendam vnam remp. communem. Hoc tamen alterum genus vnice illud eſt quod nomine ſuo dignum habendum ſit, quodque habere videtur vtilitates tam eximias ac praeclaras, vt inter ceteras humani generis in ſocietatem conveniendi rationes et forma illa inprimis eminere putanda ſit. Cadere haec videntur inprimis in *ciuitatum ſeu rerump. liberarum conſociationes*. Cum enim in his in iuris aequalitate *a*) libertas ſita ſit, nec vero illa niſi in exiguis opibus, vitae ſimplicitate, morumque ſeueritate, adeoque in ciuitatibus eſſe poſſit, quarum fines, viri, copiae ſint modicae; eas autem carere neceſſe ſit iis opibus, quibus ad externos incurſus et iniurias propulſandas opus eſt: foederatae reſp. vtrumque conſequi videri debent, vt et libertate fruantur et viribus opibusque ſatis magnis. Ita et ſingulorum capitum libertatis naturalis quam minima portio detrahitur: et id quod detractum eſt, ſiue animi illud ac corporis viribus ſeu fortunarum expenſis praeſtandum ſit, ex reſp. vtilitate et ſalute deſcriptum et circumſcriptum eſt; pericula ſeu communia ſeu ſingulorum depelluntur periculis communiter ac mutuo ſuſceptis; ſi in ſingulis ciuitatibus aut aliunde extiterit, qui

 liber-

a) ἰσηγορία. ἰσονομία. Aliud reip. genus conſtituebat conuentus Amphictyonum.

libertati insidietur, communibus ille viribus opprimitur; omninoque tolluntur coniunctis mutuisque operis aut minuuntur mala, quibus nec vita nec societas humani generis vacare potest, bonorum contra intercursus est liberrimus. Cum his ipsis tamen bonis, nisi diuina aliqua sapientia in constituendo foedere, aut singularis situs opportunitas contigerit, vix aliud est reipublicae genus, quod magis instabile, incertum ac precarium sit, siue ad res internas ac domesticas siue ad externam vim, cui occurrendum sit, respexeris. Laxat copulata ipsum tempus; inprimis vbi tempora inciderint, in quibus collectis totius reip. viribus ad repentinos casus opus est, cum res in praecipiti constitutae sunt et momento interdum summa rerum inclinatur: tum consiliorum et deliberationum lentitudo, discordiae, vtilitatum priuatarum aut singularum ciuitatum respectus, rebus gerendis moras iniiciunt exitiosas: quae forte aliquando magnorum virorum ingeniis et consiliis superari potuere: enimuero post longae pacis fructum, in rerum bonarum copia, luxu emollitis animis, virorum magnorum seges felix vix vnquam fuit; deficit quoque in multitudine ardor ille, quem interdum furorem dixeris, quo in libertate paranda inflammati erant animi; otio et luxu ad inertiam prolapsa sunt omnia; militiae honor nullus, praemia nulla; itaque nec virtus, nec disciplina; de sua vtilitate sollicitudo cuiusque maior quam de salute communi; inprimis vero vitia haec reip. in apricum proueniunt, cum tributa, multo magis si solito forte grauiora conferenda, militesque alendi et mittendi

mittendi sunt: ad hunc scopulum illud rerump. genus plerumque fortunarum naufragium facit; tum de suis opibus partem in publicam vtilitatem concedere tanto facilius vnus quisque recusat, quo magis libertatis praetexto nomine celare potest refragationem; nec tamen resp. habet vim eminentiorem, qua ad cogendum opus est, vt, quae publice salubria sunt, curentur ab omnibus et in tempore; abit libertas in licentiam, et haec in anarchiam; ex hac quid sequatur facile praeuideri potest. Agitant interea ciuitates cum publice tum priuatim discordiae, odia, diffidia intestina, obiurgationes et incusationes mutuae; dum onus reip. sustentandae vnaquaeque ciuitas in aliam transfert, vtilitates sibi soli seruat; ita aliorum segnitie et cunctatione aliorum retunduntur studia; soluitur foederis vis et natura. Elabuntur inter haec tempora agendi, succedunt minus opportuna alia, inde in rebus agendis modo inertia, torpor, socordia, modo consilia remissa, alio tempore tumultuaria, decreta praepostera, pleraque, etiam salutaria, alieno loco ac tempore acta; vbi totis viribus discrimini occurrendum erat, inprimis in rerum initiis, id quod exitiosissimum est, pauciores copiae in bellum missae; deficit vbique rerum gerendarum neruus, animorum virtus, copiarum apparatus, in vnum ductum et imperium consensus.

Potest quidem consiliis prudentibus occurri aliqua ex parte malis his, maxime in ipso reip. foedere conscribendo; si potestas cum legum ferendarum, tum consiliorum exsequendorum (veteres *ma-*

 gistra-

giftratum appellabant) fapienter fit defcripta, et haec fenatus magiftratusque vis fatis virium et opum ad res iufto tempore et ordine adminiftrandas et ad cogendum, vbi neceffitas legem facit, habeat; inprimis vero fi in morum difciplina feueritas vitaeque fimplicitas feruetur; hac enim femel fublata ad interitum properat quaeuis resp. multo magis foederata, cuius falus fide fiduciaque mutua et iuftitia continetur, quae effe poteft nulla, vbi femel ad fe trahere quisque omnia coeperit; ad bella gerenda omnino ea resp. penitus inepta eft; dum pace et otio viuitur, flagrant odia, inuidiae, fufpiciones, dum metus eft, ne nimis magnae opes fingulis credantur, potentiam tamen omnes appetunt; ex ipfa felicitate publica, multo magis ex rerum mercaturis et ex nauigatione, fi copiae et diuitiae creuerunt, fuccedit luxus, eoque fractis animis corruptisque moribus virtus domi extinguitur, auctoritas foris obfcuratur. Interea externa regna ad vtilitatem fuam hoc referunt, vt difcordias alant, dolis atque fallaciis, quae fana funt, corrumpant; ita eas resp. aut fraude aut vi diffolui neceffe eft. Omnino videndum eft diligenter, ne externa regna reip. negotiis fe immifceant: horum enim amicitiae infidiofae multo magis, quam odia aperta, metuenda funt. Sunt alia, quae per tempora, per locorum fitus, per vicinorum ac finitimorum populorum feu ftulta feu fapientia confilia emendari poffunt: nulla tamen fapientia humana omnia fatis expedit.

Fuere inter veteres (vtamur enim antiquitatis auctoritate, quando quidem hoc tutius et falubrius eft)

est) foederatae respublicae plures, sed nulla sapientius et prudentius instituta quam *Achaeorum*: nata illa temporibus Graeciae florentissimis, cum reipublicae instituendae rationes a viris sapientissimis, et in ipsis rebus gerendis constitutis, multo magis quam nostris temporibus, essent inspectae et exploratae; nam in vetere Graecorum sapientia nihil diligentius consideratum fuit quam rerum publicarum et legum constituendarum ratio; nec tamen illa resp. per longum temporis spatium floruisse videri debet. *b*) Non ignoramus, quot quantisque laudibus extulerint eam Graeci scriptores, inprimis Polybius: *c*)

b) Per CXXXVI. annos resp. Achaeorum floruisse fertur; enimuero hoc est annos numerare, non res expendere. Nam primum tricesimo demum anno aliquod robur nacta est; vix decem anni exierant, cum aliud ex alio bellum eam excepit, raris victoriis, cladibus frequentibus; LX. aliis annis inter haec exactis, cum Sparta vi ad foedus suum adacta, sibi viderentur votorum summam consequuti Achaei, successit Romanorum superbia, fraus et astutia, quae per L. fere annos turbis ac dissidiis ciuitatis foedus labefactauit, mox dissoluit, tandem totam remp. euertit; ita vt vix X. annos commemorare possis, quibus resp. Achaeorum vere floruisse dicenda sit, L. vero anni in tristissima reip. conditione sint exacti.

c) Facta videtur tanta huius reip. Achaeorum praedicatio, primum ex comparatione cum aliarum rerump. per Graeciam statu, quae non coire solebant in foedus nisi belli aut faciendi aut depellendi caussa; tum Polybius studio et admiratione Arati, Philopoemenis et Lycortae, inflammatus ad foederis concelebrationem transtulit celebritatem et laudem virorum, qui de eo sane praeclare fuerant meriti, maiora tamen de eo mereri frustra tentauerant. Sequitur porro Polybius Arati commentarios, (v. II, 40.) quem de se suisque consiliis non male tradidisse facile intelligas. Diuersa tamen de ipso

nec inficiamur *magna et praeclara eius reip. fuisse bona, prouisum* etiam *esse malis nonnullis*, quae id rerump. genus premere solent. Si tamen summam rerum ad calculos reuoces, *non maiorem felicitatem aut singulorum aut ciuitatum singularum*, quam in aliis imperiis, *nec diuturniorem* fuisse, vel inuito fatendum est. Haec quidem, Commilitones, declarata dabimus ipsis rerum argumentis.

Coierant igitur Achaei in foedus commune et in remp. consociatione plurium ciuitatum suis legibus iuribusque vtentium coniunctam ea conditione, vt eadem iuris aequalitate nouis aliarum vrbium accessionibus locus esset; etsi res exitum non habuit, vt, quod spectatum et in votis habitum, tota Peloponnesus vna rep. foederata comprehensa esset: quo factum esset, vt mari vndique clausae terrae communi foedere iunctae neminem suae ceruici imminentem habuissent. Itaque ea, quae in simili foedere sunt aut esse possunt, in illo fuere omnia; erat summa *iuris aequalitas*, cum *singulorum libertate*, et *in populari statu* optime constituto; *nec modo legibus iisdem, verum etiam ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem vtebantur* (Polyb. II, 37.) *cc*) interea *singulae*

ipso Arato tradiderat Phylarchus (in ἱστοριῶν libris, quos numero XXXVIII. condiderat, res inde a Pyrrhi expeditione in Peloponnesum Ol. CXXVII, 1. a. C. 270 vsque ad Ol. CXXXIX, 4. a. C. 221. adeoque L. annis complexus) quem sequitur Plutarch. in Cleomene p. 811. sqq. quod assequi licet inprimis si pag. 815. B. compares; at Polybius eum cupide refellere studet lib. II, 55. 56-63.

cc) Declarata numorum aequalitas per monogramma. Magnum autem hoc foederis firmamentum esse debuit, cum

singulae ciuitates de suis rebus *ex suis legibus* consiliisque statuebant, dum de iis, quae ad *communem remp.* spectabant, *concilio communi* agebatur; eo missi de singulis ciuitatibus delecti, quorum suffragiis creati magistratus iique annui, primo duo, mox vnus *strategus* dictus seu praetor, ὑπεύθυνος ille ipsi concilio; vt delecti suis ciuitatibus; additus *scriba*; assidebant X. *damiurgi*; hos putandum est constituisse cum Praetore senatum perpetuum ac consessum, (*Consilium status*) a quo reip. summa administrabatur; exsequendorum quoque consiliorum et decretorum negotium et cura eidem mandata cum magistratu. Ad concilium summa rerum redibat; itaque de legibus ferendis, bello, pace, foederibus, legationibus arbitrium penes illud; nec tamen hoc nisi *bis in annum* stato tempore, extra ordinem quoties praetor temporum necessitatem ita postulare iudicabat, conuocari solitum; quod antequam fieret, *cum συναρχόντων consilio*, qui iidem cum damiurgis habendi, *praetor de rebus in concilio agitandis praeconsultabat*, *d*) nec de iis, nisi in id pars maior consentiret, licebat ad concilium referre. Sunt autem praeclara huius reip. instituta multa; e quibus nonnulla saltem in medium afferemus. *e*)

L 5 Itaque

cum aliae vrbes suis tantum numis vterentur, ac plerumque aliarum vrbium numos respuerent ac κιβδήλους pronuntiarent: quae res commerciis et mercatibus infestissima esse debuit, et foenori, ex numorum permutatione et collybo, inprimis locum dedit. cf. Beyer in Comment. acad. Petrop. To. V. p. 364.

d) v. c. Exc. Legat. c. 52. συναρχίαι sunt c. 63.

e) Videas ea, auctoritatibus suis parum suffulta, apud Emmium de rep. Achaeor. p. 573. Schook. Achaia vetus To. V. Thes. Gronon.

Itaque vetitum lege, *ne cui exterae gentis legato concilium daretur, nisi editis prius mandatis scriptis, per quae ante appareret, cuius rei caussa concilium postularetur; f) ne quisquam munus a rege missum acciperet. g)* Inprimis vero illud memorabile, *quod vltra diem tertium concilium gentis* (extra ordinem habitum) *protrahere non licebat, eo vtique die decretum fieri necesse;* ne disceptationibus tempus consumeretur. *h*) Erant etiam nonnulla, quae fors offerebat, ad sustentandam rem Achaeorum valde vtilia: quod ipse Peloponnesi positus eorum res et curas seiungebat ab aliis; acuebat eorum virtutem, quod primis statim annis Spartani, tum Aetoli et Macedones, imminebant; et contigerant ipsis viri aliquot magnis animorum ingeniorumque viribus insignes (Polyb. II, 40.) Cum his ipsis tamen coniuncta erant semina malorum, quae in remp. erupere cladem que multiplicem intulere. *i*)

Primum

f) Pauf. VII, 9. Polyb. Exc. Leg. c. 41. p. 624.

g) Exc. Legat. c. 41. p. 618. sq.

h) Liv. XXXII, 22. Praeterea ea, quae ipsa reip. foederatae natura postulabat. Ita inter leges foederis erat, *ne cui Achaici concilii ciuitati seorsum legatos ad exteram gentem mittere liceret* Pauf. VII, 9. p. 544. *ne cui de foedere recedere liceret.* Exc. Legat. c. 51. p. 645. *nec admitti ciuitatem ad concilium gentis nisi consensu omnium.* In concilio, *vt per praeconem suadendi, si quis vellet, potestas a magistratibus daretur.* Liv. XXXII, 26.

i) Vtinam integrum haberemus Polybium, qui ex ea gente oriundus ipse rebus agendis interfuit, et omnia diligentissime exposuerat: ita haberent resp. foederatae tanquam in exemplo aut in tabula proposita, quae maxime fugienda ac timenda sibi intelligerent.

Primum illud male cecidit, quod non tota Peloponnesus in societatem reip. pertrahi potuit; frustra id tentante Arato; *k*) vnde odia, simultates, bella perpetua. Erant Spartani, tum Arcades, Elienses, Messenii, qui in corpus Peloponnesium redigi nolebant; inter hos Spartani Achaeis infestissimi; in quos Aratus cum consilium exsequi vellet, Spartanorum arma in Achaeos concitauit; factis aliquot praeliis, Arato vbique rem infeliciter gerente, Aetolis alia ex parte imminentibus, Achaeorum resp. in summum discrimen fuit adducta. Potuisset tamen inter Achaeos et Cleomenem conuenire, cum hic aequa postularet, vna hac conditione pacis proposita, vt sibi ab Achaeis principatus deferretur: (Plut. Cleom. p. 811. B. C.) Hic vero Aratus, quam per tot annos tenuerat auctoritatem inter Achiuos manu sua elapsuram praeuidens, partim inuidia et odio Cleomenis, primum deterrere Achiuos et a foedere prohibere annisus, mox rem aggressus est perniciosissimam, vt ad firmandas reip. partes Macedones et Antigonum in Peloponnesum arcesseret, Cleomenem autem exasperaret, ne ad concordiam res adducerentur. (Plut. Arat. p. 1045. Cleom. p. 811.) Quod consilium cum quocunque alio tempore, necessitate vltima vrgente, periculosum habendum esset: (quippe cum non socium adsci-

k) Plutarch. Cleom. p. 860. B. vnde non persuadendo modo, verum et vim adhibendo, foedus creuisse ait Polyb. II, 38. IV, 1. Minus tuta vtique habenda est ea resp. foederata, cui et a tergo imminet prouincia aliena, et littus protenditur immensum ab externo hoste pluribus locis aditu facile, externis regibus libertati aut vi aut dolo insidiantibus.

adſciſcere ſed dominum ſibi imponere videri debe-rent Achaei; nam, vt Macedones Achaeorum vires augerent, expectari non poterat) hoc tamen tem-pore longe exitioſiſſimum erat, quandoquidem pre-cibus Achaeorum exoratus Antigonus conditionem tulit, pactusque eſt, vt Acrocorinthus, qua ſibi aditus liber ad Peloponneſum eſſet, redderetur; ita acceptum eſt iugum regium; et apparuit exemplo hoc, quam miſera ſit rerump. foederatarum conditio in hoc, quod vnius hominis potentia et auctoritate florentis obtrectatione et peruicacia optima conſilia interuerti, peſſima praeferri poſſunt.

Declaratus inde Macedo omnium ſociorum dux; (Polyb. II, 54.) ita adminiſtrata omnia, quae ad bellum ſpectarent, ad eius nutum et imperium; qui autem ſemel conſequutus eſt hoc, ei facile eſt in rep. adipiſci reliqua omnia, quae auctoritatem et potentiam continere poſſunt. Imperatum nunc a rege, quando et quo copiarum numero adeſſe de-berent Achaei (Polyb. IV, 67.). Melior inde belli fortuna obtigit: ad Sellaſiam ingenti cum clade victus Cleomenes. Omnino, id quod in rep. foe-derata facile expectes, Achaeorum res bellica, niſi forte vno vel altero tempore, pro ingenio ac vir-tute praetorum, qui praeeſſent, non optime conſti-tuta fuiſſe videtur. Quoties Aratus copias eduxit, male res adminiſtratae ſunt, partim in conſiliis ex-cogitandis tarditate, partim in exſequendis timidi-tate et cunctatione; (Polyb. IV, 8.) ad eum tamen belli gerendi vices plerumque rediere. Ita paullo

poſt

post (Ol. CXXXIX, 4. V. C. 533.) bello Aetolico per Aetolorum depraedationes Messeniae concitato, cum Timoxenus, eius anni strategus, alieno esset a re periclitanda animo, Aratus quinque diebus maturius magistratum ingressus, aduersus Aetolos populabundos copias duxit, foeda tamen clade accepta rediit. Iam sub hanc expeditionem, florentissimis vtique reip. rebus, Polybius caussam, cur Timoxenus ductum copiarum subterfugeret, interponit hanc: *quod parum Achaeis fidebat, propterea quod illa tempestate admodum negligenter Achaei in armis erant exercitati:* ab eo inde tempore, quo Cleomenes eos fuga sua tutos a discrimine reddiderat, *partim superioribus bellis fessi, partim duraturum praesentem statum confisi, omnem rei bellicae curam contemtui habuerant* (Polyb. IV, 7. p. 440.) Scilicet *alienis manibus se protegi putantes ac sub Macedonum armis latentes per socordiam et inertiam vitam agebant:* (Plutarch. Arat. p. 1049. B.) qua ipsa re ab Aetolis despectui habiti iniuriis lacessiti sunt. Re, vt diximus, ab Arato iterum male gesta, factionum clamoribus, iris et odiis, omnia strepere; (Polyb. IV, 14.) tandem Achaei iterum Macedones et Philippum regem respicere; legatis tamen vltro citoque missis de iniuriis Aetolorum vlciscendis expeditum nihil, sed decretum, vt pax cum Aetolis seruaretur. (ibid. c. 16.) Hancne reip. conditionem quisquam praeclaram ac beatam iudicabit? Aetoli hac ipsa Achaeorum ignauia inuitati nouis eos iniuriis lacessiuere. Exacerbatis ita animis in concilio communi, a Philippo et Achaeis bellum in Aetolos decernitur. (Ol. CXL, 1.) Iam quae sub huius

huius belli initia narrata videas, omnia eiusmodi sunt, vt in rep. foederata rem administrari intelligas. Nam primo Messenii, quorum caussam Achaei susceperant, declinare pericula et malle quiete agere; (Polyb. IV, 32-36.) Epirotae tum se bellum indicere velle Aetolis significarunt, quando Philippum arma mouisse vidissent. Interea Aetoli, pertractis in belli societatem Lacedaemoniis et Eleis, oras Achaeorum praedari, castella expugnare. Verum belli euentus commemorare non possumus: sufficit nonnulla afferre, quae ad reip. conditionem cognoscendam vim habere possunt. Itaque apud Polybium (IV, 60) Aratus *ne quidem mercenarium militem conscribere poterat, quod belli Cleomenici tempore partem aliquam stipendiorum Achaei conductitio militi non persoluerant.* (Quid futurum putabimus in ea rep. foederata, quae ne quidem suis ciuibus, qui ipsis suo sanguine libertatem pepererunt, stipendia et praemia bona fide persoluit?). Interea *Dymaei, Pharaeenses et Tritaeenses, vbi de auxilio a praetore mittendo desperare coeperunt, communi consilio decreuerunt, nihil amplius in commune Achaeis contribuere:* (iusta indignatio, pestilentissimum tamen consilium!) *sed priuatim sibi milites mercede conducere, quorum praesidio fines suos tutarentur. Qui cum hoc fecerunt, suis illi quidem priuatis commodis non male existimati sunt consuluisse; publicae vero vtilitati omnium Achaeorum pessime.*. Nouum malum accessit Apelles, regis Philippi dux et amicus, qui, seu consilio seu cupiditate, machinari, vt in subditorum regno Macedonico ordinem redigeret Achaeos; (ibid c. 76.) maligne obtrectando et accusando animum regis ab

Arato

Arato abalienare (c. 82-5). Effectum, vt in annum sequentem crearetur praetor Eparatus, *natura inhabilis ad res agendas et ab omnibus vituperari solitus ita vt omnes eius imperiis parere recusarent.* (V. 1. et 30.) Mox idem Apelles communia belli consilia fraude et proditione interuertere non dubitauit. Conuentu Achaeorum habito, rege praesente, decretum est ab Achaeis, *numeratis extemplo talentis L. trimestre stipendium militi diuidere, et hoc amplius X. M. modium adiicere; in posterum vero, quamdiu in Peloponneso praesens ipse bellum gereret, vt menstrua talenta ab Achaeis XVII. acciperet* (Polyb. V, 1). Eo igitur iam tum res erant adductae, vt non suo milite rem gererent, sed alienis armis se defenderent, ne quidem mercenariis conductis bellum facerent, sed regi stipendia persoluerent. Enimuero inter haec nascebantur *difficultates conferendorum tributorum; exhaustae bellis et vexatae depraedationibus Aetolorum nec defensae vrbes cum aegre admodum ea penderent, stipendia, prorogari nec sua die praestari solita, fecere, vt omnia quotidie in peius ruerent:* nihil suo tempore curari, nihil recte agi potuit. (V. 30). Videamus nunc belli exitum. Nuntiata Romanorum clade ad Cannas Philippus ad res Italiae erectus bellum cum Aetolis abiicere statuit, idque *ne expectatis quidem Achaeorum legatis, qui communibus suffragiis conventionis negotium curarent;* sed extemplo Cleonicum Naupactium ad Aetolos misit. (c. 102.) Conuentum facile est in pacem, (Ol. CXL, 3.) quam omnes lubenter amplectebantur, ea conditione, vt quae iam tenerent, vtrique seruarent. Ita Achaei, cum iniuriis, quibus prouocati bellum cum Aetolis fece-

fecerant, nihil praeter damna, clades nouasque iniurias, ex bello reportarunt.

Vix recreati pace Achaei, iterum infestos habuerunt Aetolos, foedere cum Romanis icto feroces et aduentu Romanorum et Attali regis elatos. (Ol. CXLII, 2) Ab altera parte Machanidas Lacedaemoniorum tyrannus imminebat. Inter haec Philopoemen praetor creatus (Ol. CXLIII, 2. a. C. 207.) remp. labantem restituit. Is rem militarem emendare aggressus, primo quidem ordinum et armaturae vitia correxit, (qua de re v. Plutarch. in Philopoem. p. 360. E. Pauf. VIII, 50.) luxum delicias sumtumque a vestibus mensisque ad arma conuertit (Polyb. XI, 7. 8.), vrbes circumiuit, animos firmauit, dilectus egit, inde copias aduersus Machanidam duxit, eumque vicit ad Mantineam. Tandem in pacem consensum est ab omnibus Ol. CXLIII, 4. V. C. 549.

Grauius discrimen imminebat Achaeis, bello a Romanis in Philippum suscepto (V. C. 555.). Cum concilium haberetur, legatis et Romanorum et Philippi Achaeos in suas partes trahentibus, altero die, potestate suadendi dissuadendique facta, primum nemo quae sentiret dicere ausus, cum Aristaenus praetor ipse tandem orationem habuisset, *iam non singuli tantum, sed populi vniuersi inter se altercabantur, tum inter magistratus gentis (damiurgos vocant, decem numero creantur) certamen nihilo segnius, quam inter multitudinem esse:* vt verbo absoluamus, cum essent ex aduersantibus qui consurgerent et concilium

lium relinquerent, aegre decreta est societas cum Romanis atque ita introducta pestis illa, qua deinceps afflata et corrupta Graecia omnis contabuit. l) Victo Philippo et reddita Graecis libertate, specioso ad auditum nomine, successit bellum Achaeorum cum Nabide tyranno Lacedaemoniorum, quo caeso Sparta in foederis communitatem recepta est, mox disiuncta; nam ab hoc inde tempore nata sunt fraudulenta Romanorum consilia, vt Achaeorum opes deprimerent. Longum esset commemorare ea quae sequuta sunt: discordiae inter Achaeos fuere internae perpetuae, dissidia ex dissidiis nata, Romanis factiones studiose fouentibus, qui palam iam Achaeis denuntiabant, sine auctoritate sua ne quid gererent; de controuersiis apud se, aut potius e voluntate sua, vt disceptaretur. (Liv. XXXVIII, 30. 34 XXXIX, 33. 37. 48.) Ita ne aequo quidem iure ea disceptatio facta, sed seruorum loco habiti sunt, qui dominorum iussa acciperent (Liv. XXXIX. 37. Polyb. Exc. Leg. 51). Accessit proditoris Callicratis infamis perfidia, qui, vt aduersam factionem opprimeret, Senatum Rom. speciosa oratione incendit, iactitando, pacatum Achaiae statum fore nullum, nisi Romani dicto audientes Achaeos esse iuberent (Polyb. ibid. 58.) Ita tandem ad apertum bellum res deductae: cuius infaustum Achaeis exitum commemorare nihil attinet.

Quae

l) V. Liv. XXXII, 22. v. Iac. Gothofredi Or. Achaica Opusc. p. 86.

Quae cum ita ſint, tantum non vana habenda eſſe videtur praedicatio foederis Achaici; quod ſaltem habuit communem fortunam ceterarum formarum, ad quas deſcribi poſſunt ac ſolent populi: in quamcumque tandem ſocietatem ac rempublicam coeant homines, omnium formarum et bona et mala ſunt; alia ex ipſa rerum natura profecta, alia a cauſſis externis, quae in nullius mortalis manu poſitae ſunt, illata aut arceſſita. Poterant Achaei feliciter res ſuas gerere, ſi pace perpetua et ſecuritate ab externo hoſte frui, ſique nullos Spartanos finibus imminentes habere contigiſſet.

Vix per id, quod aut huic ſcriptioni ſupereſt ſpatii, aut ſcribenti otii, ſatis diſerti eſſe poſſumus in commemorandis aliis rebusp. foederatis; quarum tamen nulla, niſi *Lyciorum*, (Strab. XIV. p. 980.) inſtitutis et legibus cum rep. Achaeorum fuit comparanda.

Aetoli quidem ad Achaeorum exemplum rerump. conſociationem et ipſi inſtituerant: conuentum annuum, Panaetolium dictum, magiſtratum annuum, additum ei Senatum, apocletos apellabant, omnia eodem exemplo; enimuero animis ingeniisque ipſi valde diuerſi ab Achaeis; per agros ac vicos ſparſi ex alienis raptis viuere malebant quam ex agris ſuis; itaque praedari, bella et incurſiones circumſpicere, (Polyb. IV, 3.) ex aliena iniuria creſcere. (II, 43.) Inde ingeniorum ferocia, conſiliorum violentia, cum mira interdum aſtutia, nullus iuſtitiae reſpectus. Vim animis indebat corporum robur, venando et palando per agros indureſcentium. Neque adeo animorum facile concordia niſi ad aliorum deprae-

depraedationes; ita ingenia turbida ac temeraria in consilia praecipitia ferri solita breui remp. perdiderunt. Cum semel societatem Romanorum accepissent, nullo alio consilio quam vt in Achaeos, Macedones, ceterosque, tanto licentius iniuriis grassarentur: euentu rerum et exemplo suo docuerunt, eos, qui suae vtilitati cum aliorum iniuriis consulunt, ne eorum quidem, qui inde commodum capiunt, gratia et fide satis confidere posse.

Fuit et *Boeotorum* resp. foederata, sed haec non magis quam aliorum Graecorum ad alios, quam bellicos vsus, descripta. Extra Graeciam *Iones* fuere, quorum quidem quae coloniae in Asiam ductae, quibus vrbibus habitarint, quae eorum fortuna fuerit, dicere nunc nihil attinet, et possunt ea cognosci e Pausan. VII. capp. prior. Strab. XIV pr. Herodot. I, 142 sq. In XII. ciuitates descripti constituerant Panionia (Herodot. I, 148.) laudabili vtique consilio; nec tamen rerum euentus instituti praestantiam probauit. Quae quidem foederis leges fuerint, parum constat; ex Herodoti loco (I, 170.) colligere licet ipsum illud institutum non nisi serius accessisse; nam *Thales iussit Iones omnes vnum quendam communem Senatum* (βουλευτήριον) *habere, eumque esse vrbe Teo, in medio Ioniae sita; caeteras autem ciuitates nihilo minus legibus suis vsuras.* Ceterum satis constat, iunctas foedere illo vrbes, quas ab externo hoste magnis opibus instructo parum tutas fore facile praevideri potuit, *m*) ne in otio quidem diu feliciter res

 gessisse;

m) Scilicet littoralem plagam incolentes maritimis opibus facile tutari se poterant, ne classibus infestarentur; verum

gessisse; intestinis discordiis agitatas, alias tyrannorum dominationi et libidini cessisse, omnes vero externis hostibus obnoxias factas, primo Lydis, mox Persis. Croesus quidem singulos aggressus facilem victoriam habuit (id. I, 14. 15.). Croeso autem victo cum a Cyro ad foedus, quod obtulerant, non admitterentur, ad bellum quidem se accinxerunt; enimuero deseruere foedus caussamque communem iam tum a Cyro illecti Milesii, potentissimi inter ceteros Iones, (ibid. I, 141.) nec insulae, quae se a discrimine tutas putabant, belli participes esse voluere; soli Aeolenses in continenti societatem armorum inierunt. (151.) Mox bello facto consuluere sibi fuga Phocaeenses et Teii moenibus relictis; (363-8.) reliqui Iones numero et robore imminuto cum Persis congressu facto victi imperata facere spoponderunt. Mox et insulani territi se dedidere. (169.) Qui quidem rerum euentus non ita comparati sunt, vt de toto illo Ionum instituto magnifice sentire liceat. Ad idem exemplum *Doricae* ciuitates quinque Triopicum concilium instituerant (Herod. I, 144) Erant etiam *Aeolicae* vrbes XI. in continenti, in insulis quinque aliae inter se foedere iunctae.

In

verum aduersus hostem ab interiore Asia copias adducentem fines habebant parum tutos. Quod sensisse videri debet Bias Prienensis, qui, Persis Iones prementibus, consilium dedisse fertur, vt Ionia relicta in Sardiniam migrarent, atque in ea communem omnium Ionum remp. ac ciuitatem constituerent. Herod. I, 170. Nimirum mari vndique clausis nulli Persae imminebant. At enim erant Poeni, erant Etrusci, a quibus eadem fuissent metuenda quae a Persis.

In *Magna Graecia* communi consensu *Achaeorum reip. formam imitari decreuerunt, hortatique sese inuicem Crotoniatae, Sybaritae, Cauloniatae, vnanimes Ioui Homorio aedem ponunt, et locum in eo ad conventus agendos et consilia communia habenda; deinde mores legesque Achaeorum adsciscunt, illisque in administratione rei suae publicae vti instituunt.* (Polyb. II, 39.) Solutum tamen paullo post hoc foedus partim Dionysii dominatu partim barbarorum vicinorum praevalente potentia *n*).

Etrusci vero ingentibus opibus valentes, XII. ciuitatibus, suas quibusque leges et iura retinentibus, aliis suo magistratu vtentibus, aliis sub rege degentibus, habitabant; belli caussa dux eligi, de communibus rebus commune concilium indici; (v. c. Liv. IV, 23) aucta resp. XII. coloniis trans Apenninum, aliis XII. in Campaniam eductis. Fractae tamen hae eorum opes dissensionibus, suspicionibus et odiis mutuis. *o*) Itaque, cum et externa vis ingrueret, primo quoque impetu Gallorum, Samnitium, Romanorum, succubuere. Inprimis vero illud inter legendum male habet, quod ciuitates modo singulas, modo plures, bella facere, raro omnes in idem bellum consentire videas. Factis cum Romanis multis praeliis a Veientibus, tandem Veii obsessi: quis credat, tamen vel sic a ceteris dubitatum fuisse an succurrerent (Liv. IV, 61.)? Venere soli Falisci et Capenates. (V, 8. 13.) Veiis captis

n) V. Opusc. Vol II. p. 189. 190. 203. 4.

o) Plura exempla v. Liv. IV, 24. 25. 58. 61. V. 1. 17.

captis anno inde altero Falifci dediti. Ita vrbe alia poft aliam foederi fubtracta, reliquae Romanis tanto faciliores fuere expugnatu. Nec nifi fero, et fatis intempeftiue, communi populi confenfu arma fumta; venerunt enim in belli focietatem Latinis Samnitibusque iam victis et attritis, quibus adhuc integris et valentibus adiungere fe debuiffent; antequam Romanorum opes ex ipfa victoria crefcerent. Ita binis praeliis ingenti cum clade victi in deditionem venere. *)

Effent adhuc alia, quae commemorari poffent, vt de Latinorum, Gallorum, Heluetiorumque foederatis ciuitatibus; verum, et remotiora haec funt, et iam in extrema pagina haerent litterae, fonatque tantum non in auribus campanula, quae pompam in templum ducere iubet: dimittemus itaque vos, Commilitones, modo verbo, cuius rei cauffa tota haec difputatio inftituta fit, monuerimus. Anniuerfaria Academiae noftrae facra bonis cum votis ominibusque

[*) Haud pauca ex iis, quae in hac Commentatione exemplis antiquitatis propofitis edocueramus, per quatuor hos annos vix elapfos in confoederata Americanarum rerum publicarum confociatione euentum habuiffe, meminerit forte, fi quis haec legerit, vel me non monente. Alia in Batauis, mifera ciuium difcordia in difcrimen adductis, experientia et euentus declarata dedit. Omnino non adeo magna vi diuinatrice opus eft ad fortunas regnorum et ciuitatum praeuidendas. Initia ac femina malorum praeuidere, praecidere et intercipere, hoc opus, hic labor eft; ad haec maioribus ingenii viribus opus eft, quam fi bella ferere, Europam difcordiis agitare, regna tributis et vectigalibus exhaurire, fraude ac dolo, politices nomine ac praetextu, graffari didiceris.]

que celebranda ſunt, quibus ſollennibus vt Sereniſſimus Princeps, Comites Illuſtriſſimi, Generoſiſſimi noſtrique amantiſſimi Ciues praeſentia ſua et frequentia celebritatem addere velint, obſeruanter et peramanter rogamus. Verba faciet Academiae nomine eloquentiae Profeſſor, quaeſtione propoſita: *reſpublica litteraria meliorne ſit democratica an ariſtocratica.* Vos itaque dicenti fauere vt velitis et petimus et hortamur. PP. in Georgia Auguſta d. XVII. Septembr cIↃIↃCCLXXXIII.

XI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. BENI. KOPPE
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IO. STEPHANVM PVTTER D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT.
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A. D. VII. AVG. CIↃIↃCCLXXXIV.

Cur virgis caesi Romano more, qui mox securi percutiendi essent.
I lictor, conliga manus.

In hac vitae nostrae, Ciues, per luxuriem eiusque comites, omnis generis corruptelas, deprauatione solatii loco habenda est generosior aliqua, quae et latius increbuit et, per plures didita, vires sumsit, philosophandi ratio, inprimis de humanae naturae dignitate, de libertatis iuribus, de hominum in magnas societates coetusque coeuntium consiliis, circumscribendaque potentium virorum regumque libidine, inque his quod ad poenarum et suppliciorum rationes saniores constituendas conversa sunt sapientium studia; quodque, cum antea de

de iisdem rebus vix mussitasset passim vnus et alter ceteris aut fortior aut imprudentior, nunc libere ac publice de humanitatis iuribus disputare licet. Quod si multa adhuc desiderari dixeris, vt ex philosophorum scholis in ipsam legum ferendarum auctoritatem melior ratio se insinuet: effulsere tamen nonnulla fausti ominis exempla, quae portendant, fore vt sensim sensimque ad vitae publicae recessus, e quibus ad vulgus prodire debebat, et ad regnorum administrationum adyta sanior penetret philosophia, expulsa inde peruersa illa calliditate, quam politicam vocant, qua omnis resp. ad vnum caput, eiusque vtilitates vel lubidines, aut verius ad dominationis ministros, inanemque aliquam potentiae vel auctoritatis apud exteros vmbram reuocatur; visceribus interea reip. tanquam tabifica lue diffluentibus; ita vt pleraque regna dudum corruere debuisse dixeris, nisi priuatorum consiliis melioribus, populique ipsius industria et patientia, labantes res passim sustentarentur. Cum tamen inter principes, eosque qui summae reipublicae administrandae aut admoti sunt aut admouendi, iam sint haud pauci, qui imperiorum moderandorum artes non ad externa tantum deuocandas, verum primo loco in interno regni robore populorumque opibus ac copiis fundandas esse intelligant: spes, tanquam diluculo, aut certa iam die, illuxit iucundissima, fore vt tandem aliquando ipso rerum vsu et euentu perspectum et exploratum habeatur, nullas imperii alicuius veras opes ac durabilem aut esse aut esse posse prosperitatem, nisi interior ciuium prosperitas tanquam vis viuida animauerit molem motusque principia impertierit.

 Aliud,

Aliud, quo vota noſtra rata fore ominamur, auſpicium arbitrari licet decreta principum, qui, ex quo de quaeſtionis atrocitate et immanitate diſputatum eſt, aut ſublatam voluerunt eſſe aut imminutam tormentorum ſaeuitiam: quippe cui paucis in capitibus paucisque temporibus locum, in paucioribus effectum eſſe, aut eſſe poſſe, ſapientium virorum ſagacitas ſubtiliter demonſtrauit.

Inter haec, quae de quaeſtionis immanitate diſputata ſunt, inquiri quoque coeptum in rei atrociſſimae *origines* ſiue vniuerſim, ſiue apud Graecos et Romanos, ſiue denique ſequioribus temporibus, e barbariei ſqualore emergentibus nouis imperiis: necdum ſatis accurate de ſingulis actum. Coepit quoque id, quod vltimo loco poſitum eſt, a rerum narratarum argumentis ad opinionis et diſputationis ſubtilitatem reuocari, dum *ab ordaliis et iudiciis dei* tormentorum inter recentiores populos quaeſtionisque origo repetita eſt. Atqui *ex ipſis hiſtoriarum monimentis* declarandum erat, ante ordaliorum vſum nullam inter Germanicos populos fuiſſe quaeſtionem, tum *exemplis in medium prolatis* docendum, *ex iſtorum temporum iudicatione ac ſenſu pro dei iudicio et teſtatione de rei innocentia vnquam habitum eſſe*, ſi quis tormentorum cruciatibus victus confeſſionem criminis exprimi ſibi paſſus haud eſſet. Hiſtoriarum quidem fides de iuris legumque inter barbaros populos elementis et ortu non adeo obſcura aut ambigua eſt, quo minus ſatis accurate teneamus, primum ex Aniani breuiario, quod vulgo vocant, poenarum et quaeſtionis vſum inter Viſigothos

gothos receptum, et sub Francis in prouinciis iis, in quibus Romana promulgata erat lex; legibus inde, quas vocant, Visigothorum firmatum; occurrere eundem in RR. Ostrogothorum Edictis, in LL. Salicis; originem autem Romanam elucescere ex eo ipso, quod, eodem discrimine, quod poenarum infligendarum fuit, quaestio tantum in seruos et infimae sortis homines habita est, cum *ingenui* aut iureiurando aut iudicio dei aut certamine vterentur. Ad quae quidem vt proniores essent animi, facilis esse potuit opportunitas, in illis quidem ex superstitiosa temporum persuasione de miraculis, in hoc vero, quod inter populos ac duces rerum controuersarum diiudicationem a pugnis peti viderent. Adhiberi postea coepere tormenta in magorum et veneficorum iudiciis, (v. c. Gregor. Turon. VI, 35.) tandem eodem crudelitatis genere saeuitum in haereticos. Nihil in his est, quod non historiarum, legum et monumentorum, fide declaratum sit; *) contra vero *illius opinionis*, quam commemorauimus, *vestigium nullum.*

Vtut

*) Prostant ea quoque passim iam in libellis vulgaribus: v. c. Heineccii Elem. Iur. Germ. III, 9, § 332 sqq. Adeundus primo loco Codex Theodos. tit. XXXV. et comparandus Iac. Gothofr. in Prolegom. c. 5. 6. 7. E Legg. Visigoth. satis est inspicere Lib. VI. tit. I. vbi statim apparebunt iuris Romani vestigia expressa per omnem quaestionis decursum; et in LL. Salic. tit. XLIII. de seruo, qui de furto fuerit inculpatus. LL. Boioar. cap. XII. tit. XVII. Quod si alii populi, vt Sueui et Saxones, quaestionum tormenta non admisere, caussae in temporum et rerum conditione, quae tum erat, cum primum inter eos mos et lex illata est, quaerendae et indagandae sunt; quod vero in Britannia quaestio

Vtut haec se habeant, nobis pro consilii ratione et paginae augustia leuior aliqua commentatio est instituenda;

quaestio non recepta fuit, hoc ab Saxonibus et Anglis repetendum videtur. Est vero in omni de quaestionis originibus disputatione diligenter discernendum inter res et caussas quae primum aditum patefecerunt, et consilia vsusque tormentorum, qui postea successerunt; nec minus haec ad populos barbaros, qui aliorum inventis vsi sunt, pertinere putanda sunt. Cum omnis quaestio, quae quidem vere eo nomine appellatur, (nam tormenta, quae aut ira et saeuitia ad excruciandum, aut sollers atrocitas ad cogendum inuenit, vt faciat reus quod detrectat facere; cuius generis fuere tormenta ab Antiocho Iudaeis, a Romanis Christianae sectae, a Christianis haereticorum peruicaciae admoueri solita; cum quaestione, de qua loquimur, non sunt confundenda) sed omnis quaestio cum veri inueniendi caussa reperta sit: inter omnes populos, maxime inter rudes et barbaros, tempora incidere solent suspicionis, irae, timoris et terroris plena, in quibus proditoris et mali ciuis consilia aut socios et conscios rescíscere reip. interest; id, nisi vi ac dolore admoto, quomodo consequi licet? a Romano ciuilis libertas omnem quaestionem remouit, a liberis corporibus in seruilia traductam; at vero sub principibus etiam in liberos ac ciues illa grassata est, indolesque eius et natura est deflexa et immutata: Non enim modo interrogatione inter tormenta exprimi coepit confessio facinoris non obscuris indiciis iam confirmati, tum qui socii, qui perpetrati facinoris modi, consilia aliaque eiusmodi; verum etiam, cum scitum esset, vt nemo nisi confessus reus esset damnandus, (l. 1. §. 1. D. de quaest.) eo adhibita est quaestio, vt confessum reum haberet iudex, cui supplicium lege infligi posset. Ab optimo igitur scito ad atrocissimam calliditatem processum est, vt, quod aliis indiciis aut praesumtionibus, quas vocant, deesset, tormentorum vi suppleretur, vt eodem loco et ordine, quo aliae probationes, quaestio, nec non vt inter purgationis modos ea haberetur, et quae sunt alia. Quemadmodum sequioribus quoque aetatibus putanda sunt insinuasse se nonnulla ex moribus

ftituenda; traducetur itaque disputatio nostra ad rem, quae in antiquo iure publico Romano saepe mirationem fecit, vnde factum sit, *vt antequam quis securi percuteretur, virgis caederetur.* Quae enim inde aut proficisci potuit reipublicae vtilitas, quam tamen in poenis propositam habere fas est, aut quorsum supplicio vltimo additus verberum cruciatus, cum malum ciuem e medio tolli satis esset? quid igitur illud fuit, quod Romanos recepto hoc more spectasse credere liceat?

Ipsa quidem res in historiis Romanis tam obuia est, vt exempla cumulare velle, putidum esset. Prima commemoratio est de Bruti Cos. filiis, (Liv. II, 5.) *missi lictores ad sumendum supplicium nudatos virgis caedunt securique feriunt.* Quid? quod domesticum iudicium eodem more continebatur. De Sp. Cassio Liuius (II, 41.) *Sunt qui patrem auctorem eius supplicii ferant: eum cognita domi caussa,* verberasse ac

moribus Germanorum non minus, quam ex iure Canonico. Verum illa vtique omnia a tormentorum originibus longe abfuere. Iam cum quaestio a Romanis ad Visigothos aliosque populos fuit translata, non statim, quantum quidem tenemus, omnis illa iuris Romani subtilitas est admissa, verum rudior ille tantum et simplicior vsus, vt criminis occulti auctor et consilium patefieret: cuius generis exempla e Gregorio Turonensi nota sunt plura: tum in furto maxime, et rapina, et adulterio. Quod si itaquae quaestione nulla exprimi posset confessio, nullus sane supplicio locus esse potuit; potuit et forte pro innocenti haberi reus; vt vero dei iudicium ac voluntas per quaestionem declarata haberetur, an in populorum horum annalibus ac chronicis exempla exstent, lectionis copia virorum doctorum demonstratum dabit.

ac necasse, *peculiumque filii Cereri consecrauisse.* Lege Valeria de prouocatione, qua sententiae magistratus exequendae ius sistitur, eum qui prouocauit, *virgis caedi securique necari* vetitum est; (vt tamen populi condemnatum suffragiis supplicium maneret) donec lex Porcia omnino, *ne ciuem virgis caedi liceret*, cautum est: (Liv. X, 9.) Iterata in eam rem lex Sempronia Tib. Gracchi. Mansit interea lex militiae, vt virgis caederentur milites; sensim tamen legis Porciae vim ad milites quoque traductam fuisse, vel ex M. Liuii Drusi lege *) colligas, qui a DCXXXII. ad populum tulit, ne quem ex *Sociis Latini nominis in exercitu virgis caedere liceret.* Ciues adeo qui essent in exercitu caedere multo minus licuit. Nec tamen lex aut tum perlata est, aut omnino mansit: quo v. c. locus Sallustii (Iug 69.) de Turpilio spectat. **) Sed notiora sunt haec, quam vt in iis haerere liceat.

Non aeque in promtu habetur, *cur supplicio addita fuerit virgarum saeuitia.* Satis, vt diximus, videri potuit, vt quis capite plecteretur: quorsum corpus eius verberibus lacerari opus fuit? Vidimus qui *verberationem pro quaestionis genere* haberent ante ipsum supplicium adhiberi solitae: quemadmodum apud Gallofrancos, humanissimum populum, ea etiamnum immanitas frequentatur, vt praeter illam quaestionem, quae, interea dum reus lege interrogatur, adhibita est ad confessionem criminis exprimendam,

*) Plutarch. in Gracch. p. 838. E.

**) V. Lips. de Mil. Rom. V, 18. Ducker ad. Liv. Epit 57.

mendam, ante ſupplicium ſumendum altera admoveatur, qua cogatur reus inter tormenta criminis ſocios edere *). Nec tamen inter Romanos ſimilis conſilii veſtigia apparent.

Alia de eo more coniectura fieri poſſit eo, vt *nouiſſimo ſupplicio corporis iniuriam grauemque dolorem accedere* voluerit ea lex, quae virgis caedi iubebat eos, qui ſecuri eſſent percutiendi; ſcilicet *vt ſe mori ſentirent.* Ab hac enim acerbitate plerorumque populorum ius criminale profectum eſſe videri poteſt, inprimis in poenis et ſuppliciis ſtatuendis; et vbique fere illud obſeruare licet, in barbaris moribus et inſtitutis, meliore humanitatis cultu ſuccedente emendari ſolitis, ius criminale eſſe illud, e quo vltimo loco barbariei veſtigia eluuntur. Neque mirationem hoc facere debet. Verſatur enim res in cauſſis ſingulorum; de ſumma reip. agi non putatur; etſi grauiſſima res, corporum vitaeque incolumitas, in diſcrimen adducta eſt, ad ſe tamen propius adrepſiſſe malum nondum quisquam videt; ii autem qui reip. adminiſtrandae praeſunt, rem impeditam eſſe, nec ad tributa et vectigalia quicquam inde redundare videntes, malunt antiqua ſeruare. Altera ex parte vbique fere ortum eſt ius criminale in prima illa feritate et barbarie, a qua gentes ad humanita-

*) Altera haec appellatur *la queſtion préalable*, prior vero ordinaria *la queſtion préparatoire*: vid. inter alios *Muyart de Vouglans Loix criminelles de France miſes dans leur ordre naturel* p. 59. 797. 817. Superioribus annis multa de acerba et immani hac quaeſtione tollenda dicta et acta ſunt: an euentum habuerint, non teneo.

manitatem progressae sunt; constitutae poenae recenti crimini nouique exempli sceleri *ab animis ira et odio exacerbatis;* illa ipsa supplicii atrocitas mox alias iras et odia hominum inflammauit; vnde noua scelera, noua immanitate punienda. Succedunt aliquando tyrannides et imperia cruenta; aut factiones et seditiones in republica: ita in humanissimo populo Graecorum quot ac quanta exempla atrocissimorum suppliciorum memorantur! Potest et illud euenire, vt in populo, etiam aequis legibus constituto, tempora incidant, vt grauiori facinori poena simplex non respondere videatur: potest adeo augeri et tanquam cumulari illa, adiecto corporis dolore. Si Caesaris verba apud Sallustium (Catil. 51.) memineris, a Graecis id, de quo quaerimus, acceptum videri potest: *sed eodem illo,* inquit, *tempore* (quo multa a vicinis sociisque populis sumsere Romani) *Graeciae morem imitati, verberibus animaduertebant in ciues, de condemnatis summum supplicium sumebant.* Nec tamen, si seuerius inquiras, ea satisfaciunt. Nam primo non de supplicio *ita* sumto, *vt virgarum verbera antea infligerentur,* loquitur Caesar, sed de vtraque re *separatim.* Virgis caesi Romani in leuioribus criminibus; testabantur illum morem fasces magistratuum; et seruatus mos in militia; hactenus nihil simplicius videri potuit poenis inter Romanos: virgis scilicet expeditis poena omnis seu capitalis seu non capitalis inflicta. Graeci autem, a quibus petitum morem ait Caesar, qui intelligendi sint, non statim assequi licet; nam nec a communi aliquo iure Graecorum nec ab Atheniensibus haec petita esse constat; videtur itaque Graecia

magna,

magna, in inferiore Italia, intelligi, in cuius civitatibus hunc morem viguisse, ex eodem hoc loco discere forte licet.

Meliorem tamen illustrationem afferre huic rei possumus, si animum eo attendimus, quod ille virgis caedendi et securi percutiendi mos non primitiuus habendus, sed iam paullulum deflexus et immutatus; fuit enim antiquior ille multo seuerior, vt virgis ad mortem caederetur reus condemnatus: in cuius atrocitatis locum successit mox lenior ratio, vt securi percuteretur ille, antequam sub virgis exspiraret: qua quidem suspicione non male nos duci apparebit ex iis ipsis, quae de antiquiore supplicii genere commemorantur. Apud Suetonium Nero (c. 49.) cum audisset, *se hostem a senatu iudicatum, et quaeri vt puniatur, more maiorum*, interrogato, *quale id genus esset poenae, comperit, nudi hominis ceruicem inseri furcae, corpus virgis ad necem caedi.* Hoc igitur erat, *more maiorum in aliquem animaduertere* hostem iudicatum (cf. Eutrop. VII, 15.). Mansit scilicet antiquior ille supplicii mos *in perduellibus;* quemadmodum etiam ab initio in perduelles illud supplicium fuit lege constitutum; latiore forte vocis acceptione, quandoquidem etiam Horatius parricidii in sororem reus perduellionis iudicium subiit; nisi forte statuere malis, statim ab initio reip. eam iuris fictionem inualuisse, vt, qui caedem aliudue scelus commisisset, ciuium numero exemtus inter perduelles, hoc est reip. hostes, referretur, eoque perduellionis poena afficeretur. Ita enim Horatii, qui parricidii reus erat, caussa in primis statim

Liuii capitibus comparata fuiſſe videtur, cum Hoſtilius rex duumuiros faceret, *qui ei perduellionem iudicarent ſecundum legem;* erat autem lex de *perduellibus* lata: *Duumuiri perduellionem iudicent: ſi a duumuiris prouocarit* (ſc. perduellis), *prouocatione certato; ſi vincent* (illi), *caput obnubito* (ſc. is, cui illud populus mandauerit faciendum) *infelici arbori reſte ſuſpendito; verberato vel intra pomoerium vel extra pomoerium* h. e. furcae *) alligatus reus ad necem caeditor. Hunc igitur atrociorem ſupplicii morem aiebamus cum leniore mox ſecuris, qua virgarum cruciatus ſiſtebatur, permutatum eſſe.

Manſere tamen plura, quae ad eum alludere videri poſſunt. Primum, grauius illud ſupplicium more patrio ſumi ſolitum eſt ab iis qui virgini Veſtali ſtuprum fecerant **). Perduellionis autem poena capitis fuit etiam poſt Legem Porciam: nec tamen tam conſtanter, quo minus aut hominum potentia aut reip. tempora impunitatem facerent (id quod ſatis colligas ex Caeſaris oratione ap. Salluſt. Catil. 51.) nec vbique cum verberatione. Ita Lentulus et reliqui Catilinariae coniurationis ſocii gula fracta necati: extra ordinem vtique et a Senatu, vt pote in rebus ſubitis ſummoque reip. diſcri-

*) Eadem aliquoties crux appellata; vt ap. Cic. pro C. Rabir 5. 10.

**) Dionyſ. IX, 40. VIII, 89. Liv. XXII, 57. priore quidem loco Dionyſius parum accurate: *pontifices*, inquit, eum *συλλαβόντες ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν.* Nam ſerui flagris, at ille virgis ad necem caeſus eſt.

discrimine. Transiisse tandem perduellionis notio videtur in maiestatis crimen, etsi diuersam vtriusque conditionem adhuc ab Vlpiano commemorari videmus l. vlt. D. ad L. Iul. Maj. Semel in Liuio occurrere meminimus perduellionis reos in exilium ituros; (Censores quidem illi erant C. Claudius et Ti. Sempronius, a Tribunis pl. in iudicium populi adducti: XLIII, 16.) ita vt ab antiqua lege recessisse et in hoc videantur Romani; quam tamen revocarunt alio tempore, quemadmodum accusatoris acerbitate et iudicum cupiditate factum constat in C. Rabirio perduellionis postulato: pro quo Ciceronis oratio extat: (v. cap. 3. extr. 4. pr.)

Porro antiquus virgis ad necem caedendi mos mansisse videri debet in militia; nam fustis virgae locum occupasse putandus, fuitque *fustuarium*, triste supplicium, quo in castris in grauiora flagitia animaduertebatur: de quo quidem adeundi sunt antiquitatis Romanae libelli *). Videtur tamen illud

 in

*) Inprimis Lips. de Milit. R. lib. V. dial. 17. Fasces apud Coss. et Praetores erant; adeoque virgarum nullus esse vsus potuit in poenis a Tribuno vel Centurione inflictis; at hic vitem gestabat, quam interdum fustis nomine appellatam credere licet; in aliis locis fustis viti opponitur, vt in noto Liuii loco Epit. 57. *Quem militem* Scipio *extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit.* In fustuario arreptis vallis milites in commilitonem condemnatum et a Tribuno fuste percussum saeuiisse videntur. Nec ignominia caruisse videtur fustuarium; magis tamen propter ipsam flagitiorum naturam. Neque definire ausit aliquis, quod in XII. tabb. occurrebat, si quis alterum publice diffamasset et carmen in eum condidisset,

in iis modo caussis, quae Polyb. VI, 35. commemorat, locum habuisse; in aliis vero virgis caesus et securi percussus est reus. Mature tamen successit in securis locum gladius.

Ex quo vero virgarum et securis vsus inualuit, simili exemplo etiam deiectionem de rupe Tarpeia praecessit verberatio. Eodem quoque more animaduersum est in seruos, vt, antequam in crucem agerentur, flagris, pro virgis, caederentur. Quid in matronis necandis obseruatum fuerit, non succurrit; strangulatas reperimus, aut fuste percussas *).

Verum dimittendum tandem est e manibus, aut abiiciendum potius, argumentum ab huius diei sollennibus abhorrens et alienum. Quod si veteres adhuc inter nos superstitiones vigerent, verendum vtique esset, ne infausti adeo ac sinistri ominis illud haberetur. Nihil tamen in nouo magistratu, qui nunc proditurus est, aut de tormentis ac quaestione aut de virgis et suppliciis metuendum est. Verum in litterarum studiis, quod in scena fieri solet, contingit, vt etiam ex tristibus atroci-

dixisset, quod ei infamiam flagitiumue faceret, vt fuste feriretur: (*fuste ferito*) sitne cum infamiae nota constitutum, vt fuste pro virga caederetur; nam vt supplicium fustuarium hac lege sancitum esse credamus, non adducimur. Fustis vtique sub Impp. virgarum locum occupauit, et fustibus verberati ingenui, serui flagellis; id quod ex LL. notum est. l. 10. l. 28. §. 1. 2. D. de Poen. cf. Spanhem. O. R. cap. 24. Eo tempore fustis etiam in legionibus inter militares poenas esse coepit.

*) v. c. Valer. Max. VI, 3. 8. et 9. Ad reliqua cf. Grupen de tormentis Rom. in Obs. Iur Crim. p. 47. sq. e LL. XII. tabb.

atrocibusque spectaculis voluptas capiatur; cum vmbram rerum temporumque, non ipsam veritatem, ante oculos positam habeas, teque ipsum a tot malis, quae humanitatem obsepiunt, intactum liberumque sentias. Quae res multo magis ita se habet in iuris prudentia, cuius magna pars in iis rebus versatur, quarum vsum adspectumque optimus quisque refugit et auersatur. Est autem is, cuius potissimum caussa haec scripta sunt, ex Prudentum ordine vir summus, de Academia nostra merentissimus,

IO. STEPHANVS PÜTTER, D.

ad quem magistratus academici crastino die suscipiendi honos cum insignibus publice transferetur: id quod fiet pompa sollenni ex more in templum academicum ducenda. Nos itaque ad officium nostrum pertinere putauimus, vt vobis, Ciues, publice haec declararemus, vtque vniuersos ac singulos, inprimisque Te, Princeps Serenissime, vosque, Comites Illustrissimi, Barones ac Nobiles, omnesque, loco quemque suo, stirpe, ingenio, doctrina, virtute, conspicuos, rogatos esse vellemus, ne sollennibus his interesse grauemini, sed ad comitatis non modo et benignitatis, verum ad pietatis quoque et amoris officia eam rem referre haud dedignemini. PP. in Georgia Augusta d. VI. Augusti cIↃIↃCCLXXXIV.

XII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. STEPHAN. PÜTTER
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXVII.
RITE INDICIT

SIMVLQVE
VEN. SVI COLLEGAE
SAM. CHR. HOLLMANN
FERIAS MVNERIS PROFESSORII
SEMISAECVLARES
CELEBRAT.

Historiae naturalis fragmenta ex ostentis, prodigiis et monstris.

Commentatio prior.

Anniuersarium Georgiae Augustae inauguratae sacrum, Ciues, indicimus *quadragesimum et septimum;* vt adeo *tres* desiderentur ad explendum *semisaeculare* tempus anni. Interea ex nostro Collegio vnus est, cui ea felicitas contigit, quique eam suis Collegis tanquam communem impertit, vt

vt *muneris sui professorii* in hac Academia nostra feliciter gesti *annos* expleat iam nunc *quinquagenos* celebretque adeo festum semisaeculare hoc ipso anno, vir aetate meritisque venerabilis, SAM. CHR. HOLLMANN, qui hac ipsa anni parte, imminente auctumno, anno saeculi XXXII. ad philosophiam docendam in Academiam hanc tum condendam euocatus, annos exegit munereque professorio functus de rebus nostris bene meruit per annos inde quinquaginta: multarum ille in litteris inprimis philosophicis inque rebus academicis vicissitudinum et conuersionum testis, auctor, *pars magna*. Vidit ille Collegas alios discessu modo ex hac vrbe modo ex vita facto ereptos, alios immigrantes et munere famaque prioribus succedentes, ipse plerisque superstes. Est enim litteraria vniversitas arbori illi Cumanae Sibyllae similis, quam Virgilius tam feliciter in Aeneide sua plantauit, *aureo ramo* insignem, quem si decerpseris, *primo auulso non deficit alter aureus, et simili frondescit virga metallo* a). Cumque ei a multis iam annis aetas honestam missionem fecisset: veteranus tamen ille stipendia facere et, quod docendi partibus decederet, scribendi studio supplere, seu addere, maluit. Viuit itaque, nonagenario iam propior, in otio negotiosus, curis studiisque philosophicis occupatus, nec inertiam et vacuitatem, quae tot senes turpi errore miseros ad vitae poenitentiam adegit, pro quiete et tranquillitate amplexus; prospicitque tanquam e specula philosophiae suae viri-

a) Aen. VI. 136 - 144.

daria, multiplici colentium opera, modo *in silvam altam Jouis lucumue Dianae* excrescentia, modo, reliqua agri parte sentibus spinisque gliscentibus relicta, *in ambulationes gestationesque amoenas contracta*, tum *in topiaria suauesque areolas ac saepes* efflorescentia, modo ad cultum rectum ac simplicem, ostentatione et mollitie procul habita, reuocata. Congratulamur itaque ei fortunam hanc singularem et vnicam, quod suum ipse semisaeculare festum celebrando semisaeculari academiae festo trinis saltem annis praeludit; quandoquidem trinis annis, quam vocati erant professores, serius inaugurare Academiam placuerat; quodque ex primis Georgiae Augustae condendae professoribus, a conditore Georgio II. Munchhusii cura euocatis, ipse est is, qui ceteris sepultis vltimo loco superstes est. Habemus nunc in votis, vt sacra quoque ipsius Academiae semisaecularia tertio abhinc anno successura Collegii nostri aetate princeps vigens laetusque inter nos celebret, nec, quod de senio conqueratur, habeat, nisi quicquid molestiae ipsa natura abesse negat. Iungentur haec eadem vota votis publicis, quibus ex more diei crastini sollennia celebrabuntur, ducta in templum academicum pompa, cui vt frequentes interesse et sua quisque pietate pietatem et hilaritatem vniuersorum accendere velitis, Te quidem, Princeps Serenissime Nassauiensis, vobisque, Comites S. R. I. Illustrissimi, praeeuntibus, a vobis, Commilitones, maiorum aut propria virtute ornatissimi, nos ita impetraturos esse speramus, si ad animos nostros id gratissimum et ad officii vestri amorisque

signifi-

significationem validissimum fore profiteamur. Praeibit autem in votis publice suscipiendis verba Professor Eloquentiae CHR. G. HEYNE verbis factis super dicto illo Cardinalis Ximenii, qui, condita sua Academia Complutensi, *non modo prandium se, sed coenam quoque curare velle professoribus suis b*). pronuntiauit: exponetur vis et sententia huius dicti cum caussis suis, transfereturque fabula a Complutensis Academiae tanquam scena, ad Georgiam nostram Augustam.

Interea, cum, more maiorum, a nobis curandum sit in pagina hac, vt in extrema ora subiungantur nonnulla, quae animos vestros tenere possint: agedum, Ciues, commentemur pauca de re nec a publico sensu nec a priuata doctrina abhorrente, cum votis autem publice faciendis olim admodum coniuncta, cum ad *ostenta et prodigia nuntiata* magna religionum pars vulgo pertineret.

Sane quidem, quae superiore anno fuit mira caeli facies caligine ac nebula ceu fumo obducti, sole sine splendore rubente, saepe in animum reuocauit veterum saeculorum prodigia et ostenta, subindeque gratum laetumque excitauit sensum, nostrorum temporum felicitatem reputantibus, cum liberati simus ab illa superstitionum seruitute grauissima, qua deuincti animi, quicquid praeter naturae morem sollennem fieri viderent, pro portento

N 5

b) Exposita res est accurate ab Aluaro Gomecio de reb. gest. Franc. Ximenii lib. IV. p. 1018. in Schotti Hispania illustrata.

tento haberent, et, ad iram minasque numinis illud referendo, non nisi atroces inde euentus ominarentur. Si enim superioribus aetatibus similis caeli, quod nos ambit, species sese oculis obtulisset, perculsi terroribus animi quot mala futurorum annorum extemplo praerepturi, quas calamitates ex toto terrarum orbe auditas in computationem praedictionum fuissent cumulaturi! Redibat in animum *defectus* ille *solis*, quem vulgo vocabant, *prodigiosus et longior*, (Plin. II, 30 s. 29. seu verius solis lumen caligine obsessum *c*), *totius paene anni pallore continuo*, occiso Dictatore Caesare, coniunctus ille quoque, non minus quam is, quem ipsi vidimus, cum terrae tremoribus, vastis ignium torrentibus ex Aetna se praecipitantibus *d*). Nemo tum fuit cui non persuasum esset, bella ciuilia recrudescentia portendi, quae sane, etiam a minus prudenti, iam tum praeuideri poterant. Vtilitatem res habuisset, si in illo caeli habitu aliquid fuisset, quod vim haberet ad animos, ambitione impotenti et misera regnandi cupiditate attonitos, a consiliorum audacia abstrahendos. Enimuero id hominum genus, quod *ventoso Gloria curru* vehit, caelestia haud facile circumspicit: quales animi etsi nec temporibus nostris desunt; non enim nisi cum humana natura defectura deficient mortales suae seu gloriae seu vtilitatis opinatae messem ex generis humani vastitie facturi; felices tamen sumus in hoc quod ea mala non metu praesensa bis sentimus.

Est

c) Plutarch. Caes. sub f.

d) v. loc. Virgil. Ge. I, 466 sq. 472.

Eſt ea naturae humanae imbecillitas, vt, niſi diuinitus ſapientia aliqua inſtilletur, omnis humani generis ſcientia ab errore proficiſcatur; vti enim puerilis ingenii ludibria iuuenilem ſagacitatem virilemque ac ſenilem prudentiam antegrediuntur: ita populorum, quid? quod totius generis humani, hiſtoriae docent, praeceſſiſſe vbique ea, quae falſo credita ſunt, antequam ad verum perveniretur. Neque quicquam in hoc eſt, quod mirari aut indignari liceat. Suſcipitur enim omne animi iudicium hominis rudis et imperiti ex primis ſenſuum impulſibus, nec, etſi ſaepius iteratis his, veriori exiſtimationi locus eſt niſi in animis ad contemplandas et comparandas res conuerſis. Omnis quidem, quam late patet, philoſophia a vanis et erroneis opinionibus progreſſa, non niſi longis ſaeculorum anfractibus ad veriora decreta peruenit; neque illa veritas emicuit aut vno momento, aut, tanquam Minerua, ex vno capite; verum ſapere coepere homines in ſingulis et paucis, interdum in quibus vix expectares vt acute viderent, cum interea caecutirent ad alia, quae multo propiora ſaepe erant et patentia oculis; quid verum eſſet, vidit populus alius in hoc, alius in alio. Ne iis quidem res continuo feliciter ceſſit qui primi plura mente complecti auderent; nam vbique fere philoſophandi initium factum videmus ab eo, quo poſt infinitarum rerum notiones ſero tandem perueniendum erat; ab rerum quippe elementis conſtitutoque ex iis hoc vniuerſo profecta eſt ſapientia Orientis et Graeciae, cum de ſingularum rerum naturis conſiderandis nondum

eſſet

tam esse velis. At primo loco occurrere debebat illud, vt de ipsa re dubitares, vtque et deos esse et eos rebus humanis consulere affirmares, diuinationem autem omnino esse vllam negares, nisi e caussis physicis. Verum ad ipsa placitorum principia, tanquam fontem, nemo ausus est accedere, et, quid illis veri falsiue insit, videre. Scilicet ea est humani ingenii imbecillitas, vt, admissa semel opinione ac doctrina, aliorum seu temporum seu hominum auctoritate firmata, etsi difficultates ac dubitationes vndique suspicionem de ipsa opinione eiusque fundo moueant, malimus tamen in iis, quae aduersari videantur, tollendis et refellendis vanam operam et subtilitatem adhibere, quam ad ipsum opinionis fontem descendere eiusque venas inspicere. Simili modo obseruationes suas nugatorias studiose prosequuti cum Etrusci aruspices, tum Romani pontifices auguresque, subtiles inuenere rationes caussasque, cumque his modos placandi numinis malorumque auertendorum; quibus cum et religionum et annorum auctoritas accessisset: adscripta sunt prodigia et ostenta vna cum procurationibus Pontificum annalibus et Fastis; cumque, ceteris extinctis, hoc veteris memoriae genus antiquitatisque monimentum seruatum esset: mirum non est, si ipsi scriptores, cum iisdem opinionibus imbutos haberent animos, eadem prodigia in rerum gestarum memoria repetere, et in annales suos referre non refugerunt. Itaque Liuius quoque antiquitatis auctoritate motus se *religione quadam teneri* fatetur, *quae prudentissimi viri publice suscipienda censuerint*, vt ea *pro dignis*

gnis habeat, *quae in suos annales referat e*). Tam ardua res est humanis ingeniis, ad ipsa rerum principia eniti, iisque sublatis mille vanarum opinionum arcem euertere.

Interea, vt in rebus humanis fieri solet, cum his ipsis prauis opinionibus, quas superstitiones disseminarunt, via parata est meliori sapientiae prolusumque philosophiae, quod ab insolitarum ac mirarum rerum contemplatione tandem processum est ad ordinem moremque naturae sollennem et consuetum, cuius diligenti consideratione, quae multo magis stupenda rerum miracula offerre poterat ac debebat, (quandoquidem aeternus et diuinus plane rerum ordo multo plus admirationis habet, quam vna aliaue res, quae ab eo recedere videri potest) philosophia ea tandem incrementa habuit, quae, Aristotelis et Theophrasti aliorumque iis similium virorum obseruandi et iudicandi acumine substructa, mox inani multorum subtilitate disiecta, nostris aetatibus iterum reposita, firmata et aucta, ad praeclaram hanc, quam videmus, regiam excreuerunt. *Macti* itaque, vt cum Plinio loquamur, *ingenio este, caeli interpretes rerumque*

e) Lib. XLIII, 13. ait ibi: *non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant* (quia eos prouidere rebus humanis negabant: cum his tamen rerum caussas naturales non magis tenebant) *neque nuntiari admodum vlla prodigia in publicum* (tam late enim propagatis imperii finibus nullus dies fuisset, quin nuntiatum esset nouum prodigium; recepta itaque persuasio, nullam vim habere et omina et portenta si non susciperentur, h. e. si nemo illa curaret) *neque in annales referri.*

que naturae capaces, argumenti repertores, quo de hominesque vicissis. Nobis, quibus, alia in re oc cupatis, in huius regiae vestibulo tantum obam bulare concessum est, dum sacrorum apparatu curantur, licebit alia via ingredi et ex iis superst tionibus et prodigiis, quibus exterriti animi ad va nas expiationes confugerunt, vtilitatem aliquan capere hactenus, vt animaduertamus fuisse ea ni hil aliud quam casus insolitos resque praeter na turae morem factas, quibus adeo illustrari possi historia naturalis, inprimis Italiae, vt inde asse quamur, quae omnino priscis aetatibus in natura insolita ac mira haberi, quae raro tum contingere, aut hominum sensus maxime mouere, aut quorum ratio et natura inprimis ignorari, consueuerit; si mili modo, quo in barbaris aetatibus ex stuporis monachici fraudisque religiosae praestigiis vtilitas aliqua potest percipi, si ad ea attenderis, quae in populo quoque et saeculo ad plebeculae men tes tenendas maxime vim habuerint, quaeque cum opinionibus religiosis et cum reip. administratione maxime coniuncta fuerint; ab hac enim proficisci tur iterumque in eam redundat, quicquid ad an imorum vera an falsa iudicia de iis rebus, a qu bus morum indoles rerumque actus pendet, vi et potestatem habet.

Vt autem certa ratione procedat nostra com mentatio, ex immenso, quo vagari poterat, camp reuocemus eam ad angustiorem orbem Roman antiquitatis; etsi nullus facile fuit populus, q non sua haberet prodigia et ostenta, diuersi v

q

que generis diuersaeque indolis; ita vt de ingenio nonnullorum populorum, non minus quam temporum, ex ipso prodigiorum narratorum genio fieri possit iudicium; temporum quidem, quatenus seriora plus fraudis et praestigiarum, imitandi quoque vetera narrata studii; antiquiora inscitiae et simplicitatis plus habere solent; populorum autem, quandoquidem Oriens Solem Lunamque de caelo descendentes, montes ambulare solitos, maria exarescentia, dehiscentes amnes, narrat; Aegyptus *f*) deos in conspectum venientes, repertumque alicuius dei sandalium (Herod. II, 91.) regem propter impietatem excaecatum et visum castae mulieris lotio recuperatum (c. 111.) sacerdotum somnia et Assyriorum scuta a muribus corrosa; (c. 141.) Sinae dracones e solio regio prodeuntes aut eum in spirae modum ambientes *g*); Phryges suum Atyn virilibus priuatum magnae deum matri nihilominus probatum; eiusdem deae Pessinunte delapsum signum; Troes suum Palladium; Scythae tonitrua per hiemem facta et terrae motus (Herod. IV. 28.) quae omnia notationem aliquam ingeniorum vnius cuiusque populi et morum habent. Verti quoque res in artem coepit faciendi prodigia. Tunc in prodigiorum locum et nomen successere miracula. Parum tamen caute prodigiorum nomine appellares rubum ardentem nec flamma consumtum vocem-

f) De Aegyptiis Herod. II, 82. Τέρατα δὲ πλέω σφὶν ἀνεύρηται ἢ τοῖσι ἄλλοισι ἅπασι ἀνθρώποισι.

g) *Hist. gen. de la Chine*, To. III, p. 429. 501.

vocemque ex eo auditam, aut Nilum in sanguinem versum et sic porro. Vsi quoque alio modo prodigiis vates inter Hebraeos, et ipse Seruator, instans Hierosolymorum excidium vaticinatus: prodigia, inquit, esse apparitura in sole, et luna, et in astris: quae quidem oratio prophetica quorsum spectet, vulgo nunc intelligitur; S. Ioannes autem magnam visorum partem per prodigia praecipitauit, quibus illa aetate non parum teneri solebant animi; vt vel ex prodigiis ante capta Hierosolyma narratis intelligi potest; etsi studium hoc portenta narrandi nouaque alia comminiscendi nec per sequentia tempora cessauit; plena est barbarorum saeculorum historia omnis generis prodigiis, nec sacra saeculo XVI. repurgata animos ab his superstitionibus abduxere, vt doctissimorum hominum, Philippi Melanchthonis, Ioachimi Camerarii, cuius de ostentis liber habetur, tum aliorum exemplis satis constat. Facilis et expedita iis omnibus erat prodigiorum interpretatio, dum ad malorum daemonum artes ac fraudes ea referrent; qua via si semel incedere libuerit, physica sane scientia omni aequo animo carebimus. Sed Graeci, Etrusci et Romani, vt ad hos populos redeamus, pleraque inter se habuere communia *h*), vixque vllum est cum omnino diuinationis tum inprimis ostentorum genus,

h) A Pelasgis, adeoque inde a Thracibus et Phrygibus, aliisque ex Asia aduenis, pleraque profecta. Itaque iam in Herodoto Xerxi Hellesponto traiecto oblatum prodigium, quod equa leporem enixa, quodque mula mulam vtroque sexu instructam peperit (lib. VII, 57.) Nec tamen in hac prodigiorum et miraculorum enumeratione obliuiscendum est, seiungenda esse multa nec confun-

genus, quod non inter eos populos promiscue obseruatum sit, nisi quod alius populus alii generi magis deditus et obnoxius fuit. Vt vero haec quoque, quae de Romanis dicturi sumus, ad meliorem ordinem reuocentur, agite, in classes dispescamus prodigia, ita vt referamus alia *ad aeris caelique apparentia*, alia *ad terrae marisque naturas*, alia *ad animantium, cum brutorum tum hominum;* illa vero prorsus oratione circumscripta sunto, *quae non nisi terrori animorum falsaeque persuasioni, mox fraudi ac praestigiis* accepta ferenda sunt: v. c. quod vox repente e luco audita, aut horrendi clamores, ingentesque tumultus per silentium noctis ad aures allapsi, tuba quoque in caelo canere visa; quod bos locuta, aut canis et serpens, quod infans semestris, aut adeo in vtero matris, triumphum exclamauit. Quid vanas obiectas species memoremus, quibus exterriti hominum animi ad religiones se conuerterunt? vt deos, vt Dioscuros, in conspectum mortalium venientes; vt spectra; vt hominum species candida veste procul visas (Liv. XXI, 62. add. XXIV, 10. Iul. Obs. c. 77. (16.) c. 111. (50.) vt statuas deorum modo annuentes modo respondentes; nam quod loco motae sunt, aut quod sudarunt et lacrimarunt, a caussis naturalibus, terrae quassatae, humorum ex aere, repeti potest. His igitur omissis prorsusque sepositis nunc saltem *ea prodigia* breuiter recensebimus, *quae ad aeris caelique phaenomena spectant*, intraque aeris circum-

confundenda aut e mirabilibus a patribus acceptis narrationibus, aut ex symbolis et mythis priscoque narrantium sermone ducta, aut a sacerdotum interpretatione et ab hieroglyphis deriuata.

circumiecti ambitum, seu atmosphaeram, continentur.

In his sunt primo loco imbres insoliti, modo sanguinis, modo lapidum, modo terrae, lactis, cretae: quarum quidem rerum haud difficile est idoneam rationem reddere, vt tamen simul intelligatur, ista in iis terris narrari, in quibus, cum maris eae littoribus et Apenninis iugis mediae inclusae sint, ingentes passim exoriuntur procellae, turbinumque miri impetus; ab his enim ista prodigia profecta esse manifestum fit, dum aut terra argillacea, quae in multis Italiae, inprimis Vmbriae et Etruriae, locis rubra effoditur, vnde praeclara illa Etrusca dicta vasa facta, aut creta ab imbre soluta, vt et lactis speciem referret, aut campi lapidei, cuius generis in Ligurum et Salyum finibus notissimi sunt, violentis ventis flagellati, in altum sublati mox turbinis vi iterum in terram deiicerentur. Quod si agrorum sterilitas frugumque inopia aut etiam pestilentia insequuta esse narratur, non illud abhorrens ab anno ob tempestates imbresque parum salubri. Illud vero si miremur, quod inter haec prodigia ventorum et procellarum mentionem nullam factam videmus: reputandum est, notata tantum esse in annalibus, quae prodigii speciem referrent; etsi vel sic haud raro tempestatum mentio facta est *i*); plerumque vero

i) Vt Liv. XXV, 7. Iul. Obs. c. 56. (2) Interdum cum fulminibus, aut cum terrae tremoribus coniuncta res et cum aquis ingentibus lib. XXII. 1. ib. XXX, 38. XXXV, 9. Nec vero prodigium vbique cum fide nuntiatum;

vero plura eius generis prodigia coniunctim narrantur, vt ad intelligendum in promtu sit, a caussis iisdem omnia profecta esse. Semel carne pluisse accepimus V. C. Varr. 295. adeoque fama satis antiqua, cui si quid veri inerat, etsi re in prodigium aucta, ex sacro aliquo epulo magnae procellae vi raptas carnes in alium locum delatas credere licet; ipsos Pontifices similis prodigii exemplum expiationisque modum ignorasse adiiciunt scriptores; vtinam iis, antequam expiare vellent, de ipsa re, quae et qualis illa esset, diligentius quaerere libuisset *k*)!

In fulminum interpretatione obuia est superstitio, vt quisque facile populus in eam incidat; Etrusci tamen aruspices in artis eam ac disciplinae formam redegerunt: de qua Plinius (lib. II. s. 52.) et Seneca (Q. N. II, 12 sq. 32 sq.) consulendi sunt.

 Illud

tiatum; nam exiguum fere locum tales pluuiae occupant: id quod nonnullis saltem locis nec adiici neglectum. Ita in villa in Vestinis lapide pluit: Iul. Obs. 111. (50.) in areis templorum: c. 59. (3.) c. 60 (4) Ita ibid. c. 83. (22.) in comitio sanguine fluxisse dicitur; interdum guttae tantum sanguinis visae, vt *in foro, comitio et Capitolio, et terra aliquoties pluit, et caput Vulcani arsit.* Liv. XXXIV, 45. quod et ipsum meteorum ad aeris electrica materia grauidi naturam ducit. Nec alio, quam quo imbres cruenti, spectant spicae cruentae in corbem lectae: Liv. XXII, 1. XXVIII, 11. Val. Max. I, 6, 5.

k) Dionys. X, 2. Liv. III, 10. Valer. Max. I, c. Piscibus pluisse multis locis ac temporibus, apud Athenaeum auctoribus idoneis notatum legimus lib. VIII. p. 333. maris enim fluctu in terram acto et in aerem turbinis vi rapto pisces alio loco deciderunt in terras. Similes ranarum pluuiae vulgo notae sunt.

Illud forte mirum videri potest, quod in iis terris, in quibus nihil frequentius quam fulgura et tonitrua esse solent, res tam vsitata tamen in prodigium verti potuit. Sed ad haec plura responderi possunt: Seruata esse tantum ea fulmina, quae aliquid insoliti haberent, vt cum caelo sereno intonuisset; aut si loca sacra et memorabilia fulmine tacta essent, vt templa, viae, muri, portae, signa deorum, Praetorium, Capitolium. Singulare est, quod sub a. V. C. 680. memoratur de puella virgine fulmine icta, quod per locos muliebres ad os penetrauerat, lingua exserta. (Oros. V, 15. Iul. Obs. c. 97. (35.) cum Plutarcho Qu. R. p. 284. A.) at quod homines fulmine ictos et exanimatos inter prodigia retulere, mirari licet, cum ea res non adeo raro accidere potuerit.

Non attingemus stellas crinitas communi humani generis errore inter atrociora ostenta habitas; nec stellas interdiu visas; cuius generis omnino sunt infinita, nostra quoque aetate notatu digna habita, quorum tamen caussae nostris physicis expeditae dudum sunt: vt duo soles, tres soles, duae lunae interdiu, tres lunae; solis orbis minui visus, aut circulo inclusus; sol nocte visus, omninoque noctu multa lux clara; caelum ardere visum, species legionum, vel armorum, vel ararum, vel nauium in nubibus visae: quae ad auroram borealem aliasque atmosphaerae affectiones spectare obuium est; vti et ardentes faces, aut transuersas trabes et arcus igneos. Flamma e terra orta et caelum visa contingere; (Iul. Obs. 103.) Stellae

deciduae, quas vocant, seu discurrentes. Sol autem sanguineus similisque caeli facies, qualem et ipsi ante hunc annum vidimus, aliquoties extitisse videtur; vt a 542. Liv. XXV, 7. 641. Iul. Obs. c. 98. (36.) *l.*) inprimis post Caesaris caedem. (v. Plut. Caes. sub f. et alios ad Virgil. Ge. I, 466.) Venere et turbines vehementiores in prodigiorum censum, si signa deorum deiecta essent aut aedium fastigia et tecta. Reate saxum ingens volitare visum (Liv. XXV, 7.) fragor armorum in aere auditus, vt apud Virgilium (Ge. I, 474. Iul. Obs. c. 76. 101.) Satis de primo genere. Praestat nunc, iis sepositis, ad bona omina ac vota accedere, et numinis pacem, prosperum rerum cursum, consiliorumque vtilium successus publice privatimque precari. PP. in Georgia Augusta d. XVI. Septemb. cIↃIↃCCLXXXIV.

l) Per omnia fere saecula similes caeli obscurationes solisque et lunae rubores commemoratos meminere qui in rerum memoriis cognoscendis versati sunt; si tamen ista prodigia colligas, melioribus auctoribus vtendum erit, quam videmus factum a viro caeteroquin sagacissimo Iosepho *Toaldo* in *Osseruazioni meteorologiche*. Pataui 1783.

XIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. STEPHANVS PVTTER
CVM SENATV
MVNIFICENTIAM REGIAM
IN
CONSTITVENDIS PRAEMIIS
IN A. D. IV. IVNII
REGIS AVGVSTISSIMI NOSTRI NATALEM
DISTRIBVENDIS
CELEBRAT SIMVLQVE
COMMENTATIONVM QVAE AD CERTAMEN
IN A. D. IVNII IV. ANNI CIƆIƆCCLXXXV HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
VNA CVM LEGIBVS MORE AC CONSILIIS CERTAMINIS
PROMVLGAT
KAL. NOVEMB. CIƆIƆCCLXXXIV.

Vix vnquam aliquid, quod ad remp. noſtram academicam pertineret, tanta cum iucunditate, Commilitones, vobis ediximus, quam nunc nouum inſtitutum, quaeſtiones de capite aliquo ex noſtris

nostris disciplinis academicis petito proponendi, a Regia munificentia profectum, vobis quidem, Commilitones, vtilissimum, nobis honorificentissimum, publico praeconio pronuntiamus. De quo quidem vt planius et accuratius vobis constet, et vt, quae eius ratio quodque consilium sit, recte teneatis, expectatur a nobis, vt nonnulla disertius de eo exponamus.

Est studiorum academicorum, quippe quae in tam angustum paucorum annorum curriculum coarctata sint, ratio fere ita comparata, vt *auditione* et *lectione* illa contineantur; quae etsi substructio et quasi crepido sit, quo quodcunque inaedificetur sustineri debeat, non tamen absoluit ipsum opus aut aedificationem. Materiam aedificandi paratis, artem et morem tractandi illam, et rationem coagmentandi, modo animi consideratio et meditatio accesserit, addiscitis; enimuero ad molem educendam alia requiruntur: *dicendi, scribendi, agendi facultas:* cumque huius, quam postremo loco memorauimus, actionis inquam, opportunitas ipsi vitae relinquenda et in illud tempus, quo officiis vitae ac muneribus admouemini, proferenda sit, potest tamen, tanquam verae pugnae, aliqua velitatio ac prolusio in certamine adumbrato multis rebus institui; dicendi autem ac scribendi exercitatio non vno modo haberi et potest et debet, quippe qua ea, quae audita et lecta erant, propria meditatione subacta et in sanguinem ac succum conuersa nostris quasi fibris humoribusque assimulantur, vt ea tandem nostra dici possint, quae

 aliunde

aliunde accepta erant, vtque nobis in promtu ſit, de iis rebus, in quibus ſtudia collocauimus, dicto ac ſcripto agere commode, ad rem praeſentem et cauſſam ea, quae vniuerſe addidiceramus, adducere, videre quid in quaque re ſit, quid ad eam expediendam pertineat, omninoque vſum et exercitationem parare, eoque ipſo eam agilitatem ac celeritatem agendi, tum confidentiam et alacritatem, quae ab vſu et habitu proficiſci ſolet: quae quidem omnia ſola auditione etſi infinitarum rerum comparari nequeunt. Quid quod multo vtilius multoque optatius videri debet pauca tenere, ſed penitus, et ea in poteſtate habere ſic, vt vbique, et quandocunque iis vtendum ſit, in promtu illa habeas. Pertinet enim ad alia quoque ſtudia, quod de philoſophia egregie apud Senecam *) dicere Demetrius Cynicus ſolebat: *plus prodeſſe ſi pauca praecepta ſapientiae teneas, ſed illa in promtu tibi et in vſu ſint; quam ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum.*

Iam in Academiis Germaniae noſtrae ſuperioribus quidem aetatibus plerumque ſatis habitum erat, diſputationibus ingenia acuere; reliqua ad ſcribendi exercitationem reuocabantur, quae tamen intra ſermonis Latini emendatiorem vſum plerumque contineri ſolebat; vt non tam de rebus quam de verbis bene Latinis quaereretur. Erat vtique aliquid praeſidii etiam in hoc; qui enim ſemel exercitationis aſſiduitate in quocunque genere aut ſermone ſibi dicendi ſcribendique vſum comparavit:

*) De Benef. VII, 1.

vit: facultatem saltem sibi peperit cogitata animi verbis efferendi ac commode declarandi. Enim vero orationem vnicuique negotiorum aut rerum tractandarum generi propriam consequi, iudicandi facultatem roborare, in rebus quoque digerendis, non modo in verbis struendis, ingenii acumen expolire, haec isto saltem modo haud facile obtineri possunt. Hac tamen Latinae orationis scholastica exercitatione contentos esse videmus in iuventute erudienda etiam alios populos. Inter nostrates autem cum ab aliquo inde tempore, non minus in scholis quam in academiis, illa quoque scribendi ac disputandi exercitatio neglecta et contemta iacuisset: sentiri tandem coeptum est, facultate illa recte scribendi de iis, quae auditione et lectione acceperant, non bene nostros homines carere. Nostra itaque aetate cogitare coepere viri intelligentes ac prudentes de eiusmodi scholis habendis, quibus, cursu disciplinae academico ad metam fere peracto, subiiceretur spatium aliquod, quo audita ad ipsum vsum et scribendi saltem ac tractandi facultatem transferrentur.

Quae cum praeclare constituta sint, cumque acquiescere forte in iis possint pro consilio suo aut ingenio alii, alii tamen habebunt quod conquerantur se nimis sero nec satis praeuia aliqua facultate scribendi instructos ad illa accedere; nec sufficere siue ad ingenium siue ad stilum acuendum; omninoque in iis quae super argumento docto et ex disciplina aliqua petito, cogitando, commentando ac meditando, in orationem ac disputationem

nem proferenda ſunt, nec vſum nec diſciplinam ad manus eſſe; rem nihilominus eſſe ſummis votis expetendam, vt excitentur formenturque ingenia, quo aliquid proprio Marte audeant, audita explicent lectione, lectione quae explicita et amplificata ſint, ſcriptione commoda et congrua in arenam producant; ea autem omnia, vt ingenium humanum ferre ſolet, priuato et obſcuro aliquo conatu vix bene obtineri; certamine plurium inter ſe opus eſſe, quo acuantur vires, ingenia ſuſcitentur; fomitem interdum et flabellum eſſe admouendum; vim, robur, virtutem augeri conatu, ſpe, audentia; gloriae aliquam cupiditatem, honeſtatis ſtudium incendendum; curandumque eſſe, vt locum habeat illud, quod tantam vim ad hominum animos habet, quodque vulgo dicimus: *digito monſtrari et dicier: hic eſt;* quae quidem vna res ad generoſos animos excitandos et inflammandos potentior et efficacior eſſe ſolet, quam omne conſiliorum et monitorum genus aut ratio.

Haec, Commilitones, ſi qui ex noſtris erant, qui perſpecta haberent, poterat id laudi aliqua ex parte haberi; expectabatur tamen illud a noſtra aetate, iudicio, vſu: etſi vt efficeremus illud quod volebamus, nemo noſtrum ſatis habebat facultatis. Quid vero? ſi Is, qui primus haec perſpexit, perſpecta animo verſauit, de exſequendo conſilia iniit, conſilium optimum, modum accommodatiſſimum; rationem maxime opportunam, congruam et conſentaneam, excogitauit, illud nobis inopinantibus denuntiauit, animos noſtros rei nouae admiratione

percussit; si Is, inquam, Rex fuit augustissimus, indulgentissimus, GEORGIVS III. Magnae Britanniae Rex, Brunsuicensium terrarum Princeps Elector, Parens Patriae! Cuius prouida cura quum iam antea, his maxime nouissimis annis, tam multis praeclare liberaliterque institutis res academica nostra aucta sit, consequimur nouum hoc beneficium, quod vix votis expetere ausi essemus, vt ad excitanda et alenda ingenia vestra et inflammanda studia proponere vobis, Commilitones, possimus certamen publice, nobis quidem moderatoribus, ineundum, cui ea insint omnia, quae animos laudis pulchrae cupidos excitare ac stimulare possint, siue modum proponendi certaminis, siue iudicandi ac decernendi rationem, siue honorem ac praemium, quod victori ostenditur, respexeritis. Quam felices vos, quibus data nunc est copia et facultas, inuitamentum adeo et incitamentum, non modo alendae doctrinae, exercendae orationis, verum et ostentandi ingenii, doctrinae publice declarandae, laudisque hinc consequendae et virtutis ex eadem laude amplificandae: ex vetere enim poetae dicto: *virtus laudata crescit* *).

Constitutum itaque et edictum est a Rege nostro Augustissimo, vt singulis annis a quaternis nostrae Academiae Ordinibus quaterna proponantur certamina super re, sententia, loco, capite, quae-

*) Ἀρετὰ γὰρ ἐπαινεομένα, δένδρον ὡς, ἀέξεται. ap. Clement. Alex. Praedag I, p. 131 A Sylb. vnde Ouid. ex P. IV, 2. 35 *Excitat auditor studium; laudataque virtus crescit, et immensum gloria calcar habet.*

quaestione, problemate, controuersia, ex singulis disciplinis depromta et publice promulgata; vtque commentationi, quae quidem iudicio Ordinis cuiusque Professorum iudicata fuerit praeferenda esse ceteris, adiudicetur *praemium*, quod Indulgentissimus Rex de re sua priuata erogatum *numo aureo XXV. aureorum ducatorum pondo et valore* esse voluit. Praemia in singulos annos Liberalitas Regia proponi iussit. Fiet diiudicatio pronuntiabiturque publice in Auditorio academico *die natali Regis nostri*, qui est *M. Iunii quartus*; nam et hoc desideriis nostris concessit Principis indulgentia. Eodem die nouae concertationis argumenta in annum sequentem proponentur; id quod nunc temporum ratio alio mense ac die paullo serius facere coegit.

Regia igitur auctoritate ac munificentia constitutum esse edicimus, vt *singulis annis quaterna argumenta concertationis* ineundae publice vobis, Commilitones, proponantur: materia huic vestrae scriptioni petita erit ex iis disciplinis, quae Ordini cuique assignatae esse solent; quo ipso expectare licet varietatem aliquam ac diuersitatem propositarum rerum, ita vt modo ex hac, modo ex illa disciplinae parte aut genere (disciplinam specialem vocant), modo ex litteris disciplinisque eius patrimonio accensis, petitum sit id, de quo commentandum a vobis erit; vti Theologiae historia ecclesiastica, Philosophico Ordini, mathesis cum physica, historia, et philologia litteras orientales, graecas, romanas, complexa, adnumerata esse solet; spectabit adeo eius, quod ponetur, dilectus ac diiudi-

diiudicatio, quotiescunque illa fiet, inprimis ad eum, ad quem, aetatis in vno quoque ordine habita ratione, muniis in orbem redeuntibus, vices illae peruenerint, Decani tamen cura, auctoritate et auspiciis. Facile, nobis vel non monentibus, assequimini, Commilitones, dilectum habitum iri problematis hunc, vt ex iis, quae in lectionibus ad tradendam disciplinam habitis occurrere vel attingi solent, caput vel locus paullo grauior seligatur, vestris annis, studiis, viribus accommodate, ita quidem vt cum diligenti lectione, tum meditatione ac contemplatione, facile expedire et enodare quaestionem propositam vobis liceat. Ita vnusquisque vestrum publice edito specimine declarare poterit, quantum in disciplina addiscenda profecerit, quantum ingenii virium, quantum facultatis ea, quae didicit, calamo et scriptura eloquendi et proponendi, quam orationem, quod genus scribendi sibi comparauerit. Licebit ita Professoribus de iis inter vos, qui commendatione nostra aliquando fortunis suis aut laudi consultum esse volent, certius et tutius cognoscere et statuere. Ad aliorum autem de vobis iudicium quantum ponderis et auctoritatis accessurum esse putatis iudicio simili ex scriptione vestra publice praemio Regio ornata!

Admittuntor autem ad certamen omnes cum indigenae tum exteri, quotquot in Georgia Augusta hac nostra studiis operam datis, Ciues, etiam examinandi ac promouendi ad honores summos academicos; nec excluduntor praeterquam qui, illo

quidem

quidem tempore, quo euulgata erat quaestio, examine cum stetissent, honores academicos decreto Ordinis sui iam sunt consequuti: hos vtique a certamine abstinere satius est; de eorum enim doctrina iam iudicium factum est illo ipso nouo honore delato; et habent illi alia consilia, tum industriae acuendae praesidia, nec aequum esse videtur, vt veterani iis, qui stipendia adhuc faciunt, praeripiant sua decora ac praemia proposita. Consultum autem esse iudicabitis, id quod ipsa res satis docet, vt ad scriptionem se non accingant nisi qui in disciplinarum curriculo aliquantum spatii iam sint emensi..

Curabitur porro a vobis, ne commentatio sit aut foedis, perplexis et molestis ductibus obscurata; aut nimis protracta, prolixa ac verbosa; spectat etiam ad ipsam subtilitatem dicendi ac scribendi, multo magis super argumento e disciplina aliqua petito, vt non nisi quae ad rem declarandam faciant, apponantur, oratione quidem perspicua, plana, tersa, venusta; nullis verborum cincinnis fuco et calamistris adhibitis, quippe quae a re et consilio aliena sunt.

Oratione vti licebit alia nulla quam Latina; nisi cui libuerit Graeca vti; vernacula exclusa esto omnis: hoc expresse ex Regia auctoritate a nobis pronuntiatur. Etsi enim neminem latet, quam multa bona ad disciplinas peruenerint ex vsu linguae vernaculae in eas illato: ingemiscimus tamen nunc clam palamque omnes et per cunctas Germaniae

maniae Academias litterae noxam inde sibi illatam sentiunt, quod industriae et studii calor refrixit, maxime doctiorum litterarum, quae lectionis variae opes suggerere et infinita ex antiquitate subsidia et adminicula suppeditare poterant ac debebant. Cum non omnes litterae intra mathematicarum ac physicarum disciplinarum fines inclusae sint; quae forte disciplinae antiquis litteris carere possunt, si nil quaeritur quam quod nostra aetas de his rebus commentata est: at reliquae disciplinae litteris graecis latinisque carere non possunt; ex librorum sacrorum legumque interpretatione magnae magnique momenti disciplinae pendent; sunt autem illi libri antiquo sermone scripti, nec, nisi grammaticas copias afferas, recte intelligi possunt; praeterea historiae cum rerum gestarum, tum ipsarum disciplinarum, quomodo sine veterum scriptorum lectione cum fide tradi possunt? quod vero rei arx et caput est, liberalis aliqua institutio, qua iudicium, gustus et amor pulchri ac veri in oratione, scriptione, in artibus artiumque operibus, vnde petenda erit, nisi ex lectione praestantissimorum omnis aetatis scriptorum? Ad hanc igitur mature informanda sunt ingenia nostra. Pessimo errore feruntur, qui omne hoc studium in lingua Latina per se addiscenda positum esse volunt: non linguam curamus; etsi lingua est grammaticis rationibus optime superstructa, expolita et disciplinis tradendis accommodata; sed ea, quae eius linguae beneficio consequi licet, grammaticae perfectae exemplum ad quod alias linguas comparare possimus, logicae bonae et interpretationis callidae praecepta et

et vſum; ea curamus, quae ea lingua vſi viri ſummi ſcripſere, ſcripta poſteritati reliquere: Huius itaque linguae ſtudio omiſſo et neglecto, nulloque ſermonis docti vſu parato, ne libros quidem de diſciplinae ſuae grauiſſimis capitibus latine ſcriptos legere poſſunt multi, aut lectiones latine habitas aſſequi; quid? quod ne ſuae quidem vernaculae vſum facile conſequi ſolent ſatis caſtum et elaboratum et ad grammaticam ſubtilitatem conſtitutum. Haec ac multa alia perſpecta cum haberet Regis auguſtiſſimi ſapientia: vt ſermonis Latini honos firmaretur, et barbaries, quae iam tanquam contagione aliqua graſſari coepit, reprimeretur, Regia auctoritate ſanxit, vt latine ſcriptiones exarentur, quae in certamen prodituræ ſint.

Eaedem hae commentationes, quae ad certamen admitti volent, in poſterum ex lege ante Kalendas Martias, Apriles ſaltem, redditae ſunto. Curabitur autem ab auctoribus, vt ipſi lateant iudices ſuos: mittent igitur ad Prorectorem, vel ad Decanum, aut ſi quis malit, ad quemcunque alium Profeſſorem eius Ordinis, ad quem quaelibet quaeſtio ſpectat, libellum ſuum bene obſignatum, nullo nomine appoſito, nullo ſui indicio, veſtigio aut ſuſpicione iniecta, verum perſcripto nomine in ſchedula obſignata, cui dictum aliquod vel verſus inſcriptus ſit, qui idem in commentationis fronte legatur.

Cum hac via ac ratione cautum eſſe velimus, ne vlla ſuſpicio locum habeat, ac ſi in gratiam ac

ſtudium

ſtudium cuiuspiam aliqua iudicatio facta ſit; diligenter cauebitur et illud, ne commentatio, alieno Marte elaborata, nobis obtrudi a quopiam poſſit; quod ne fiat, non modo veſtra cuiusque fide et honeſta indole confidimus, verum multis variisque aliis viis ac modis, de quibus inter nos conventum eſt, dum Profeſſores omnes ac ſinguli ei rei inuigilabimus, prouidebitur. Quod ſi tamen fraude ac dolo malo alicuius commiſſum fuerit, vt praemium is non ſuae ſed alienae doctrinae et ingenii conſequatur, extemplo publice flagitium hoc proſcribitor, actis litterariis publicis euulgator, et nota inuſta falſario dedecus ſummum infligitor.

Commentationi victrici praemium, vt diximus, conſtitutum eſto nummus aureus XXV aureorum ducatorum valore, procuſus ad hunc ipſum vſum, et Regis auguſtiſſimi imagine efficta inſignitus. Quaternis itaque ſcriptionibus victricibus quaterna praemia ſingulis annis adiudicantor, et IV Iunii, Regis noſtri natalis die, nobis vere ſollenni ac feſto, perſoluuntor. Inſtituetur ex edicto ſollennis coetus in Auditorio publico, ſeu templo Academico, praeſente Prorectore, actus ſollennis huius arbitro et moderatore, et Profeſſorum corpore. Praefabitur nonnulla et ſub finem ſollennium ſubiunget e cathedra Profeſſor eloquentiae, academiae orator et interpres; edicet et nuntiabit, quae, et quibus verbis praeſcriptis, redditae ſint ſcriptiones, quid de ſingulis iudicauerit Ordo, ad quem eae ſpectent, tum quae eius iudicio praeferenda eſſe videatur ceteris; interea a

 Decano

Decano eius Ordinis schedula soluetur, inde lectum nomen e cathedra publice pronuntiabitur. Eaedem commentationes victrices Regia munificentia prelo excusae ad Regem optimum ac munificentissimum mittentur: id quod diserte Regia auctoritate nobis est iniunctum. Quod si alia qua commentatio fuerit, digna laude publica, quae proxime ad victricem accessisse visa fuerit, ea publice laudabitur ac commendabitur, auctoris quoque in Programmate mox euulgando nomine pronuntiato.

Inter haec, Commilitones, quid animi futurum esse putabitis ei, cuius scriptio victrix publice pronuntiata, vtque praemio tam praeclaro ornetur, et vt ad Regem mittatur, digna iudicata fuerit? Frigus glaciale et stuporem plus quam Scythicum obsidere pectus diceretis illud, quod non cogitatione tantae laudis subsiliat. Vos iam animis arrectis haec legere, nouae laudis studio et cupiditate incalescere, consilia agitare, successus animis praecipere, videre nobis videmur.

Conuentu sollenni, die IV Iunii, vt supra dictum est, habendo, quo praemia assignabuntur, etiam in subsequentem quemque annum promulgantor, moxque vna cum victorum nominibus prelo exarata publice vulgantor, argumenta futurarum scriptionum. Idem in praesenti facimus, et in annum proximum, qui LXXXV saeculi est, problemata, de quibus commentatione agendum erit, promulgamus. Constituta igitur sunt capita controuersa ac quaestiones ab Ordine quoque ex suae disciplinae finibus hae: et quidem.

A THEOLOGICO ORDINE

Homicidium in ſemetipſo patratum, — *Suicidium* vulgo vocant — iuſtumne eſt ſecundum Chriſti praecepta et dogmata; an iniuſtum? — Si iuſtum: num omnino, et vbique; vel nonnunquam tantum; et quando? Licetne, vt exemplo vtamur, homini calamitatibus grauiſſimis obruto, Dei iuſſu e loco ſuo ſe euocatum cenſere, ideoque αυτοχειρα fieri? — Sin autem propria manu ſponte cadere nefas eſt; quibusnam ex cauſſis ita ſtatuendum erit? In tractanda hac quaeſtione id potiſſimum eſt agendum; vt primo a iuſta definitione progrediatur oratio, eamque ob cauſſam ius hominis in vitam propriam acute deſcribatur; deinde, ne omnia miſceantur, ſed diuerſae ſuicidii rationes ac modi probe diſcernantur; tandem vero ſedulo diſquiratur, quid et quantum valeant argumenta, quibus facinus hoc vel defendi ſolet, vel culpari ac damnari.

A IVRIDICO ORDINE

Quodnam ſit fundamentum ſucceſſionis ab inteſtato iure Romano antiquo? Quibus ex cauſis illud immutatum ſit a iure Iuſtinianeo?

A MEDICO ORDINE

Oleorum vnguinoſorum alia magis, alia minus, prout ab artificibus, ita et a medicis, vario ſcopo opportuna vulgo cenſeri, res nota eſt. Quum tamen in haud paucis promiſcuo vſui locum eſſe ſagaciores exiſtiment: ad ſedandum

hocce diffidium experimenta haud parum facere Ordo medicus arbitratur, quibus olea huius generis in re medica vfitata, ratione notarum fenfibus obuiarum, grauitatis fpecificae, frigoris calorisque in ea efficaciae, mifcibilitatis cum aqua ope commodi adiuuantis, effectus eorum in fulphurea, falia et metalla, quae medici cenfus funt, item virtutis in vermes infectaque viua, inter fefe conferantur. Hoc igitur argumentum in difceptationem de praemio Regia munificentia oblato Commilitonibus honoratiffimis proponit.

Ab ORDINE PHILOSOPHICO, NVNC QVIDEM QVAESTIO AD PHILOLOGIAM, ET QVIDEM SACRAM ORIENTISQVE LITTERATVRAM SPECTANS

Sacris literis perfectius intelligendis multum conferre poteft Calendarium Palaeftinae oeconomicum, ex itinerariis collectum: quo quid nomine intelligamus definiendum. Enotanda funt ex itinerariis ad omnes anni menfes, pluuiarum, niuium, coeli fereni, tempora, magis in Palaeftina, quam noftro fub decliuiore coelo, ftata ac certa, fationis, floris, maturitatis meffisque, tritici, zeae, hordei, oryzae, milii, arborum quoque et herbarum, quibus florent, maturosque fructus legentibus, offerunt, vindemiae maxime, cum primae tum fecundae. Eiusmodi ergo calendarium vt ex itinerariis Palaeftinae, quorum copiam dabit bibliotheca academica,

mica, conficiant de praemio certaturi, poscitur, et vero semper addito testis non solum nomine, sed et pagina itinerarii vbi id testatur.

Palaestinae regionibus cum non eadem sit coeli temperies, sed alia circa Hierichuntem, (haec quidem feruidissima) alia Hierosolymis, in Galilaea, Samaritanis in montibus, in Libano, subiectisque ei vallibus: semper et enotandum, vbi testis id, quod ex eo refertur, viderit. Porro veteres cum non eodem, quo nos, vsi sint calendario, dies ab illis notati ad nostrum referendi, idque ita, vt in ipsa orationis serie dies calendarii nostri ponantur, veteris parenthesi inclusi addantur. Quod vt facilius sit colligentibus, sciant, veteri calendario ab anno inde 1700 *dies vndecim*, ante illum, *dies decem* addendos esse, vt nostri calendarii diem habeamus, calendario autem vetere vsos esse, *omnes vsque ad annum*, 1582, — *euangelicis sacris addictos in Germania, Danos, Batauos, vsque ad annum* 1700 — *Britannos vsque ad annum* 1752, — *Suecos vsque ad annum* 1753.

Caeterum ex solis haec itinerariis colligenda, non ex sacris litteris, non ex Thalmude, aliisue scriptis Iudaicis, ac ne transferenda quidem ad sacras literas illustrandas, ne et nimio labore scribentes distineantur, et moles ipsa scriptionis, aut coniecturarum multitudo, impedimento sit legentibus. Poterunt vero praeter ipsius Palaestinae, etiam earum regionum Asiae et Africae

 excerpi

excerpi et in subsidium vocari itineraria, quae eidem cum Palaestina coelo subiectae sunt, id est, a gradu latitudinis 30 vsque ad 34, siue adeo 35; (post quem Thapsacus, vltima versus Boream regni Israelitici). Aliarum; quae magis ad Austrum vergunt, inprimis Aegypti, ob immensas planities multo calidioris, ratio nulla habenda.

Cum autem hac quidem prima vice paullo serius indicta sint problemata. de quibus commentandum sit: dies, ante quem redditae sunto commentationes, esto anni instantis II *Aprilis;* at quae serius reddentur, in certamen admitti haud poterunt.

Quod superest, Commilitones, grata ac pia mente deuenerabundi Regiam munificentiam et amorem litterarum, rerumque nostrarum adorate, et ad vestros animos erigendos diligentiamque ac studium acuendum inflammandumque hinc caussas petite. Quam singulari et inuidendo prorsus beneficio recreemur, videtis. Non nunc habemus quod vereamur, ne eueniat illud, quod apud Tacitum legimus „*sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura* *); quod, quoties legimus, animum contristatum ad tot exempla regnorum ac terrarum circumferre solemus, quae dicto fidem faciunt plus quam vsu rem firmatam agnoscere mallemus. Litterarum studia in terris nostris, tantum abest, vt contemtui aut neglectui sint, vt potius summum Regem iis animum adiungere, incrementa eorum cordi

*) Tacit. A. IX, 7.

cordi habere intelligatis, cum et Ipſe in mathematicis et phyſicis curarum relaxamenta quaerere ſoleat. Ad veſtra ingenia et ſtudia excitanda, quid tandem eſſe, quid cogitari poteſt potentius et efficacius, quam ſi animis reputetis, Regis tanti, tam ſapientis ac munifici, liberalitate veſtrae laudi ac decori eſſe praemiis propoſitis prouiſum! fore Eum ipſum, cui ſtudia veſtra et ingenia innoteſcant, nomina renuntientur, ſpecimina ante oculos ponantur! Quin vos nobiscum pro ſalute et incolumitate optimi ac munificentiſſimi Regis vota deuotis mentibus facite. PP. in Georgia Auguſta Kal. Nouemb. cIↃIↃCCLXXXIV.

XIV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. STEPHANVS PVTTER
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITTERARIO
IN A. D. IV IVNII
REGIS NOSTRI AVGVSTISSIMI
NATALEM
CONSTITVTA EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO ABSTVLERVNT
NOMINA PROMVLGAT
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IVNII IV. ANNI CIↃIↃCCLXXXVI. HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
PROMVLGAT
M. IVNIO CIↃIↃCCLXXXV.

Noui moris sollenne festum celebratum vidistis, Commilitones, eique celebrando interfuistis, cui simile in nostra, forte nec in alia Academia illuxit

illuxit nullum; eratque illud ita comparatum, vt caussae hilaritatis publicae non ad vnum aliquem Ordinem, non ad solos Professores, ad Ciues Hannoueranos, spectarent: verum communes vt essent laetandi causae omnibus vobis, quotquot Musarum contubernio, litterarumque hac necessitudine et communitate, habemini. Omnes enim vos attingere, ad vos spectare, vestrosque animos, Commilitones, commouere necesse erat illud, quod communia vestra studia iuuare, alere, incitare, multo magis quod ea ornare, in lucem educere, praemiisque afficere deberet: idque si ad vos cum maxime pertinere arbitrabamini, fieri non potuit, quin auctorem quoque tanti beneficii, tantae felicitatis, communi veneratione et pietate colendum, et festum diem in eius honorem celebrari solitum a vobis quoque vniuersis sollennem sanctumque habendum, et panegyri publicaque laetitia rite celebrandum putaretis. Erat autem dies natalis Regis nostri Augustissimi, GEORGII, M. Britanniae Regis, terrarum Brunsuico-Luneburgensium Principis Electoris, quem saluum et incolumem reipublicae saluti ac prosperitati inuigilantem laetabamur ac gratulabamur, votisque ac precibus, id quod etiamnum facimus, Deum O. M. obsecrabamus, vt Parentem nostrum ac Nutritorem communem omnibus publicae priuataeque felicitatis bonis cumulare, vt Reginam Augustissimam, stirpemque Regiam florentissimam, suae tutelae mandatam esse iuberet, eamque ab iis malis ac casibus intactam esse vellet, quibus, vt sors humana fert, numerosae sobolis felicitas obnoxia esse solet. Pietas

igitur

igitur haec nostra non modo ab illa religione proficiscebatur, qua nos commune Principis ac Ciuium vinculum obstringit, aut qua nos adigunt communes in terris Brunsuicensibus collocatae fortunarum sedes; verum alit et inflammat pietatem nostram multo magis id, quod ad vos omnes, quotquot his sacris nostris adfuistis atque haec legitis, spectat, communis haec litterarum parens, alma Georgia Augusta, commune hoc Musarum domicilium, communis hic quasi conuictus, communes hi disciplinarum bonarum fructus, qui ad ingenia vestra fingenda, polienda, ornanda, ad humanitatem meliore cultu et honore amplificandam, felicitatem suae cuiusque patriae, suorum popularium, vniversae Germaniae, proueniunt. Quod enim haec omnia litterarum ac studiorum instrumenta, apparatus, opes ac copiae, in hac litterarum tanquam metropoli cumulate adsunt, quod earum opum procuratores ac promi haud desunt, qui liberaliter impertiant vestrisque vsibus litterarum penum locupletem aperiant: curae et beneficio optimi Regis debetis; quem deuenerabundi nominaremus, etiam si in communi tantum eorum, quae curis publicis administranda sunt, numero Academiam quoque nostram haberet; iam autem singulari aliqua cura et amore res nostras Ille amplectitur, munificentiaque regia etiam noua subinde ornamenta ac decora nostrae Academiae meditatur; inque his consilium iniit, quo vestra studia, Commilitones, alere et excitare voluit, cuiusque caussa idem ille noster consessus, ille coetus vester, in a. d. IV. Iunii indictus erat. Hoc enim ipso die edicendum erat publice

publice de iis scriptis, quae in concertationem prodierant super quaestionibus superiore anno vestris studiis propositis. Meministis scilicet constitutum esse sancitumque Regio Edicto, vt quotannis quatuor quaestiones de re aliqua, a vestris studiis, annis et profectibus, haud aliena, proponantur, singulae a singulis Ordinibus; cuius instituti consilium iam illo tempore, quo illud indictum fuit *), satis a nobis est declaratum, vt ii, qui litterarum curriculum iam fere exegerunt, ita vt studia sua n' x in forum ac populum prolaturi sint, opportunitatem habeant, qua allecti et impulsi ea, quae didicere, animo recolant, digerant, et oratione ac scriptione exponant, ingenii autem, iudicii, doctrinae et artis, qua ea, quae ipsi didicerunt, excogitarunt aut assequuti sunt, aut aliis sunt tradenda aut negotiorum cura et gestione declaranda, specimen et documentum publice edant: quo intelligi possit non a nobis modo, verum etiam ab aliis, quantum quisque litteris profecerit; et animi ingeniique viribus valeat. Quandoquidem autem in iuuenili aetate haec opera, haec animi contentio, haud facile a multis suscipitur, nisi externa aliqua impulsio accesserit: quid tandem potentius et efficacius esse putabimus hac publica contentione, ad quam multi confluunt, iique aequales, et iisdem magistris, quibus profecistis, iudicibus et arbitris? Non igitur ii modo, qui praemium obtinuerint, vtilitatem et fructum ex hoc certamine sperare debent, verum nec minus ii omnes pro praemio

*) *V. Programma sup. anni in a. d. Iunii IV.*

praemio vtilitatem magnam reportabunt, qui adduci se patientur, vt animorum vires intendere assuescant, vt reddendis ac cum subtilitate aliqua et cura perscribendis iis, quae auditione et memoria complexi sunt, manum admoueant, iudicium acuant, vtque scientiae suae et doctrinae defectum intelligant, quodque superest curriculi academici ad defectum illum explendum adhibeant, studii vero sui vim et contentionem augeant et accelerent. Hae sunt vtilitates illae, quae vnicuique vestrum, Commilitones, propositae sunt, illo saltem studiorum vestrorum momento et articulo, cum rudimenta dudum deposita, progressus autem facti sunt ii, vt iam cortice vestro natare conemini. Latini autem sermonis, quo illa perscribenda sunt, necessitas imposita est, quoniam hoc viatico, hoc instrumento, nullus viator, qui per litterarum fines iter, vel vnius diei, instituturus est, satis bene carere potest; nisi ille, vbi alii acute vident, ipse lippire, vbi alii copiis instructi incedunt, ipse paupere cultu mendicare, stipe tenui contentus, per dumeta repere, malit. Nil vtique refert, quo sermone animi cogitata eloquamur: modo subtiliter dicta et acute excogitata sint; enimuero an latine scriptos libros aliquis euoluerit, doctrinae opes in ingenium suum congesserit, id ex eo intelligitur, si latine scribere ipse haud refugerit. Ad has tamen vtilitates, vt iuuenilis aetas fert, pauci vestrum aut contenturi aut peruenturi forent, nisi certaminis ardor pectus inflammaret; hunc autem ardorem incendit praemii spes, quod munificentia Regia nouo prorsus et insolito exemplo proposuit. Est

enim

enim constitutum a Rege praemium in singulas scriptiones victrices numus aureus XXV. aureorum ducatorum Regia effigie insignitus. Qua in re etsi Regiam voluntatem artifex destituerat, qui numo cudendo typum chalybe exsculpere receperat, noluerat tamen optimus Rex diem edicendi victores differri; verum edicto Regio iussi eramus, in a. d. IV. Iunii indicto coetu sollenni de scriptis in certamen missis sententiam publice ferre, et, quaenam ceteris ingenio, doctrina, arte, praestare visa esset, pronuntiare.

Vt igitur Regio iusso pareremus, de singulis quaestionibus, deque scriptis in certamen prolatis, et de iudicio arbitrioque Ordinis cuiusque super scriptis ad singulas quaestiones missis, actum est et pronuntiatum in illa panegyri; nunc autem curandum est a nobis, Commilitones, vt edicantur proponanturque scripto hoc publice nomina eorum, qui victores renuntiati fuere; exponetur omnis certaminis fortuna, et promulgabuntur quaestiones in futurum annum ad concertandum propositae.

Vt autem ab *Ordine Theologorum* initium faciamus, proposita erat ab eo quaestio haec:

Homicidium in semetipso patratum, — *Suicidium* vulgo vocant — iustumne est secundum Christi praecepta et dogmata; an iniustum? — Si iustum: num omnino, et vbique; vel nonnunquam tantum; et quando? licetne, vt exemplo vtamur, homini calamitatibus grauissimis obruto, Dei iussu e loco suo se euocatum censere,

ſere, ideoque αὐτοχειρα fieri? — Sin autem propria manu ſponte cadere nefas eſt; quibusnam ex cauſſis ita ſtatuendum erit?

Traditae ſunt Theologorum Ordini *commentationes ſeptem:* inter quas ceteris praecellere ille iudicauit ſequentes:

primo loco eam, quae verba inſcripta habet:

Prima ſequentem non dedecet in ſecundis conſiſtere,

ab his autem verbis incipit: (nam alia ſcriptio eodem dicto praeſcripto reddita eſt) *Quo magis in expendenda cauſa aliqua &c.*

proximo eam, quae verſus ex Aeneide in fronte ferebat:

Qui ſibi letum inſontes peperere manu lucemque peroſi Proiecere animas.

duas porro, alteram inſcripto Epicteti dicto ex Arriano, alteram Martialis verſu:

Fortiter ille facit qui miſer eſſe poteſt.

acceſſit et illa, quae dictum praefert:

Prima ſequentem honeſtum eſt in ſecundis tertiisue conſiſtere.

Iam illam, quae primo loco commemorata eſt, ceteris omnibus palmam praeripere iudicauit Ordo Venerabilis; ſoluere enim viſa eſt propoſitam quaeſtionem argumentis idoneis, et iudicio acuto, quod et in ea parte eluceſcit, qua aſſerta ſua propugnat et ad dubitationes, quae aduerſus ea proferri ſoleant, reſpondet, ſubtiliter vtique dubitationibus ac difficultatibus ad certum ordinem reuocatis et expeditis. Rerum omnino dilectu et lucido ordine ſe commendat; oratio eſt perſpicua, preſſa, ſimplex et terſa, dictio latina et pura, paſſim

adeo

adeo exquisita. Propter tot egregias dotes commentationem hanc, inscriptam his verbis

Prima sequentem non dedecet in secundis subsistere,

principem locum tenere, et *praemio proposito dignam* esse iudicauerat Theologorum Ordo. Resignata inde a Decano Ord. theol. schedula adiecta nomen publice recitatum est:

GOTTFRID ERNESTVS GRODDECK *Gedanensis*: idemque Seminarii philologici sodalis. Proximo ad illam loco *accedere* visa est altera commentatio, versu insignita: *Qui sibi letum &c.* Cuius auctorem se esse mox professus est GE. GVIL. BLOCK *Ratzeburgensis*.

Quaestio a *Iuridico Ordine* proposita haec erat:

Quodnam sit fundamentum successionis ab intestato iure Romano antiquo? Quibusque ex caussis illud immutatum sit iure Iustinianeo?

Ad hanc quaestionem in certamen descenderant XII ex vobis, Commilitones, iique tantum non omnes ingenii sui, suorum profectuum, suaeque in pertractando aliquo doctrinae capite facultatis, peritiae et vsus, specimen ediderunt praeclarum, ita vt Ordo virorum consultissimorum diu ambiguus et incertus haereret, cui ex multis adiudicandum esset praemium, vtque ille non mediocrem laetitiae et iucunditatis fructum ex hac ipsa sua dubitatione iam tum ferret; nulla enim erat scriptio, quae prorsus indigna aut certamine aut praemio haberi posset. Erant autem XII illae commentationes his insignitae sententiis:

I. Alternos Musae meminisse volebant. Virgil.
II. Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Virg. Georg. III.
III. Et voluisse sat est.
IV. Omne capax mouet vrna nomen.
V. Amant alterna Camenae.
VI. Dubitare et aliquid nescire ausi sunt.
VII. In obscuris inspici solet, quod verisimilius est.
L. 114. D. de R. I.
VIII. Nulla pallescere culpa.
IX. Extremos pudeat rediisse.
X. Non habeo ingenium; sed rex sic iussit; habebo.
XI. Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas.
XII. Omnia conando docilis sollertia vincit.

Cum diu anceps cura ac dubitatio viros consultissimos tenuisset, tandem quatuor istae, quas sub
VI. Dubitare et aliquid nescire ausi sunt.
V. Amant alterna Camenae.
XI. Felix, qui potuit etc.
IX. Extremos pudeat rediisse.
memorauimus, industria, studio et subtilitate in rebus exponendis, vna (No. XI.) etiam sermonis concinnitate, ceteras commentationes antecellere visae sunt; ita vt illa, quae quidem Nro. VI. sententiam praefert:

Dubitare et aliquid nescire ausi sunt.

primum locum occupare iussa sit. "In his, quae in prima scriptionis parte de antiqua successionis ratione diligenter disputauit, specimen auctor dedit tractationis criticae, sintne liberi sine sexus discrimine Leg. XII tabb. vocati ad successionem; quod visum est Iulio Paulo et Iustiniano, cum

ipse

ipſe filias tantum praeteritas eſſe cenſeat. Agnouit Ordo in propoſitis argumentis ingenii acumen, etiamſi in ICtorum ſententia nihil immutandum eſſe exiſtimet. In altera ſcriptionis parte, in exponenda totius ſucceſſionis ex iure nouiori ratione, ea laude verſatus eſt, vt reliquorum commilitonum diligentiam longe ſuperauerit." Reliquae tres:

V. Amant alterna Camenae.
XI. Felix qui potuit.
IX. Extremos pudeat rediiſſe.

accedere ad illam et ſecundum locum iudicatae ſunt tenere. Aperta mox ſchedula, Nro. VI. adiecta, ab Ord. Iurid. Decano, recitatum eſt victoris nomen:

Gvstavvs Hvgo *Badenſis.*

Declararunt altero inde die ii quoque nomina ſua, qui *ſecundum locum* tenere iudicati ſunt: No. V. Joachimvs Schwarzkopf *Hannoueranus*, XI. Abr. Fridericvs de Mvtach *Bernenſis*, et IX. Henr. Gvil. Bergsträsser *Hanouienſis.*

Proclamato nomine eius, qui a Iuridico Ordine praemio ornandus erat, proceſſum eſt ad eam quaeſtionem, quae a *Medico Ordine* promulgata erat.

Oleorum vnguinoſorum alia magis, alia minus, prout ab artificibus, ita et a medicis, vario ſcopo opportuna vulgo cenſeri, res nota eſt. Quum tamen in haud paucis promiſcuo vſui locum eſſe ſagaciores exiſtiment: ad ſedandum hocce diſſidium experimenta haud parum facere Ordo medicus arbitratus eſt, quibus olea huius generis in re medica vſitata, ratione notarum

 ſenſibus

sensibus obuiarum, grauitatis specificae, frigoris calorisque in ea efficaciae, miscibilitatis cum aqua ope commodi adiuuantis, effectus eorum in sulphurea, salia et metalla, quae medici census sunt, item virtutis in vermes insectaque viua, inter sese conferantur.

Non sine magna voluptate Ordo medicorum Exper. duas scriptiones, quae de praemio concertarent, redditas accepit; vtramque laude dignam, nec modo diligentis lectionis et copiosae materiae conquirendae, eiusque scite disponendae et cum iudicii acumine adhibendae; verum id quoque, quod potissimum spectauerat Ordo medicorum, effectum est, vt experimentis sagaciter institutis oleorum vnguinosorum naturam, quatenus quidem illam cognoscere medicus laboret, diligentius et accuratius, quam adhuc factum erat, exploratam darent. Quae quidem res vti tanto maiorem laudem habere videri debuit, quandoquidem a viris iuuenibus, qui nondum in studiis consenuere, intra paucorum mensium spatium, et per aliorum studiorum interualla, negotium illud curatum ac perfectum est; ita non minus excusationem potuit habere, si nonnulla essent, quae in vtroque libello desiderarentur. Etsi enim vterque ad quaestionis summam recte respondit, cum tamen plura eius sint capita, singula sigillatim pertractata sunt a neutro auctore; id quoque neutri curae fuit, vt in caussas discriminis oleorum istorum inter se seuerius inquireret, sintne illae ab ipsa oleorum indole et natura, an a rebus externis, accidentibus, forte

in

in nonnullis a modo et ratione, qua, cum maiore copia parantur, illa olea miſcentur ac ſubiguntur, petendae. Haec quidem de vtroque: nunc de ſingulis.

Alter libellus, verbis Quinctiliani inſcriptus:

Si quid deſit operi, id ſuppleat aetas, et ſi quae ſint dicta iuueniliter, pro indole accipiantur.

ab iuuene docto profectus eſt, qui experimenta ſuo Marte inſtituit ſuper grauitate ſpecifica iſtorum oleorum; etſi deſiderari poteſt accurata notitia et narratio modi quo inſtituta illa ſunt; quatenus tamen olea ea aqua miſceri poſſint, variis modis exploratum dedit; inter quae illud obſeruatu dignum, quod in nonnullis euentus diuerſus fuit ab eo, quem cl. French experimentis ſuis vidit contingere; experimenta quoque multa variis oleis adhibitis in lumbricis ex humano ac porcino corpore, tum in lumbricis terreſtribus, fecit, pauciora ad declarandam dulcedinem oleorum, et in ſalibus ac metallis; illud vero inprimis laudi cedit, quod, quae ex iſtis experimentis neceſſario et ſua ſponte ſequantur, ſagaciter perſpexit et expoſuit.

Alter inſcriptus eſt:

Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui.

Etſi deſiderata ſunt ea, quae artem olea vnguinoſa cum aqua commiſcendi declararent, tum ea quoque, quae oleorum iſtorum vim et effectum ad inſecta viua vermesque extra humanum corpus, reſpiciunt; omnino tamen in ceteris experimenta afferuntur maiore copia, eaque feliciter ſatis inſtituta; in quibus magno cum labore ſuſcepta ſunt ea, qui-

bus aciditas oleorum cum aciditate ex adipibus animantium comparatur; laudem porro mereri visa est sollers industria, qua grauitas specifica, et coagulatio eorum ex gelu declarata est; maiore etiam numero ac varietate facta experimenta cum salibus, ad sapones ope eorum conficiendos, et cum metallis, inprimis ad soluenda ea his oleis adhibitis; nec neglecta erat oleorum istorum vis et efficacia ad corpora terrea. Quod si in votis habendum fuit, vt, cum respectu ad medicinam habito quaestio proposita esset, auctor commentationis tam doctae experimentorum suorum rationem, consilium ac vim curatius ad ea praeparata, quae in materia medica iam recepta vsu sunt, vel formulas medicas, quae ad lectos aegrorum praecipiuntur, retulisset, vtque ea, quae ex eius experimentis inferri ac colligi possunt, dilucidius exponendo lectoris studium cognoscendi adiuuisset: ingenii tamen sui ad noua inuenta felicis et pertinacissimae in chemicis laboribus exsequendis industriae specimen proposuit eximium. Ex his itaque caussis Ordo medicus decreuit, eamque sententiam tulit, vt posterior haec commentatio, cum lemmate: *Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui,* principe loco adeoque praemio condicto ornaretur; schedula resignata nomen exiit

JOACHIMVS DIETERICVS BRANDIS *Hildesiensis;*

prior autem illa laude et loco *proxime ei accedere* pronuntiata est; cuius auctor mox nomen professus est JVSTVS ARNEMANN *Luneburgensis.*

Peruentum erat ad quaestionem, ab *Ordine philosophico, nunc tamen vt ad Philologiam, et*

quidem

quidem ſacram orientisque litteraturam ſpectaret, propoſita:

Sacris litteris perfectius intelligendis multum conferre poteſt Calendarium Palaeſtinae oeconomicum, ex itinerariis collectum: quo quid nomine intelligamus definiendum. Enotanda ſunt ex itinerariis ad omnes anni menſes, pluuiarum, niuium, coeli ſereni, tempora, magis in Palaeſtina, quam noſtro ſub decliuiore coelo, ſtata ac certa, ſationis, floris, maturitatis meſſisque, tritici, zeae, hordei, oryzae, milii, arborum quoque et herbarum, quibus florent, maturosque fructus legentibus offerunt, vindemiae maxime, cum primae tum ſecundae. Eiusmodi ergo calendarium vt ex itinerariis Palaeſtinae, quorum copiam dabit bibliotheca academica, conficiant de praemio certaturi, poſcitur, et vero ſemper addito teſtis non ſolum nomine, ſed et pagina itinerarii vbi id teſtatur.

Exhibitae erant Ordini Philoſophico commentationes tres: prima cum ſymbolo:

I. Laudis ſtudio optimus quisque trahitur. Cicero.

altera

II. Niſi vtile eſt quod facimus, ſtulta eſt gloria.

et tertia:

III. Diuum cura nos tuetur.

Ingenium, doctrinam, induſtriam, auctorum approbarunt eae omnes; etſi ſermonis latini elegantiam, curam et artem ſcribendi exquiſitiorem deſideraret Ordo philoſophicus, cum in conditioni-

 bus

bus certaminis id vel maxime numeratum esse vellet, vt non modo pure, caste ac diligenter, verum etiam vt terse, nitide et concinne perscripta essent ea, quae sibi offerrentur; facere tamen excusationem poterat tum angustia temporis, quod vix congerendis copiis, ornandis haud facile, sufficiebat; tum ipsius argumenti indoles, cum materia ex multiplici variorum scriptorum, qui suas peregrinationes horrido plerumque et barbaro sermone perscripsere, multa lectione congerenda esset. Nunc iudicium maxime ad diligentiam et sedulitatem in rebus congerendis, perspicuitatem in eloquendis, subtilitatem in disponendis, tandem ad sagacitatem in videndo eo, quod inde sequatur, institutum et compositum esse debuit. Ad hanc autem tanquam normam propositam cum exacta essent scripta: facile apparuit, tertium illud in medio cursu substitisse; telam tamen non esse pertextam, tanto magis dolendum erat, quoniam sunt nonnulla in eo scripto acute obseruata nec a ceteris notata. Redibat igitur iudicium ad reliquas duas scriptiones, inter quas illud diu suspensum dubiumque haesit. Praestare vno et altero nomine videri poterat illa, quae inscripta est: *Nisi utile est quod facimus.* Est enim rerum obseruatarum magna copia proposita, multis in partibus cum iudicii maturitate aliqua et variarum rerum intelligentia. Digna igitur erat commentatio haec, quae praemio ornaretur. Ecce vero sua ipse vineta cecidit auctor professione sua, ab animi quidem honestate et candore profecta, et ingenua liberalique indole digna, iudicum tamen votis aduersa et infesta, cum ipse monuerit, se

duorum

duorum amicorum opibus copiisque instructum hunc suum libellum conscripsisse. Atqui hoc certaminis legibus aduersari visum, quibus *diligenter cauere iussi sumus, ne commentatio alieno Marte elaborata nobis obtrudi a quopiam possit:* *) quid? quod exemplo hoc inuitati in posterum operam suam alii plures, amicorum nomine ac titulo, conferre possent in vnum: quo ipso multa alia in legum fraudem excogitari posse perspicuum fit. Atenim suas vnum quemque vires experiri, suae doctrinae suique iudicii documentum dare iubet cum certaminis lex tum ipsa rei ratio et natura. Habuerat quoque consociata illa plurium opera incommoda plura: non eodem orationis colore et habitu libellus est elaboratus; sunt alia tenuiter et ieiune, alia satis grauiter enuntiata; irrepsit quoque ex ista copiarum adhibitarum diuersitate error calculi in diebus ad Calendarium vetus et nouum computandis, vt modo XI dies additi modo subducti sint alieno loco et repugnante ipsa re. Concessum igitur est in eam sententiam, vt alteri commentationi locus princeps assignaretur, cum illa industriam, studii pertinaciam, ingenium variis litteris artibusque politum et locupletatum, iudicibus approbasset. Ordinem vtique rerum et dispositionem prudenter instituit auctor secundum plantarum genera, earumque per singulos menses prouentum, regionibus tamen ac terris diligenter notatis; thermometri quoque varietates adiecit, et, cum nullo adiutore vsus sit, maiores hactenus vnus rerum obseruata-

*) *V. Programma anni superioris Kal. Nov. p. 227.*

Restat nunc vt tanquam praeconio aliquo pronuntientur publice quaestiones in futurum annum, qui est aerae nostrae octogesimus sextus, propositae:

A THEOLOGORVM quidem ORDINE:

Num, et quatenus, vere affirmari queat: constante numinis prouidentia id effici, vt genus humanum, vniuersim spectatum, continua progressione ad meliorem conditionem sensim assurgat.

Primum *quidem* res ipsa *ex omni historia, obseruationibus idem recentioribus, accurate sic euinci debet, vt per quamdam quasi inductionem patefiat, culturam litterarum artiumque, religionis porro atque virtutis, adeoque felicitatem, cum publicam tum priuatam, extensiue et intensiue, maiora sensim incrementa cepisse.* Deinde *et* subsidia opportuna, *seu* media per quae, *et* modus, *quo accommodatissime haec deus effecerit, declaranda sunt; ita vt inprimis inquiratur, quae et quanta sint* religionis *vere* christianae *de hac felicitate communi merita.*

Denique *luculenter doceatur, omnino pertinere hanc quaestionem recte expositam ad* iustam *de prouidentia diuina* notionem *animis informandam.*

AB ORDINE IVRE CONSVLTORVM:

Quodnam sit fundamentum successionis Germanicae, tam allodialis quam feudalis? in quonam consistat potissimum ratio differentiae inter principia istius successionis Germanicae et Romanae, speciatim Iustinianeae?

A MEDICORVM ORDINE:

In irritabilitate animali, a qua nisi omnis, saltem maxima sane, pars principii in corpore nostro actuosi pendet,

pendet, varia superſunt, quae pleniorem poſcunt eruditorum expoſitionem. Deſideramus itaque ſolidam, obſeruationibus et experimentis ſuperſtructam, reſponſionem ad varias quaeſtiones irritabilitatem animalem ſpectantes:

1. in quanam elementorum corporis animalis parte haeret vis irritabilis?

2. qui ſunt veri certique fines inter Tonum Stahlii et Irritabilitatem Halleri?

3. quibus adminiculis, ſiue a climate, aëre et vitae genere pendentibus, ſiue a cibo potuque, ſiue a medicamento, deſumtis, effici poteſt, vt, ſi torpida languet vel plane deficit, excitetur et augeatur? vel ſi nimis efficax ſit, temperetur et coerceatur?

4. quale inuicem obſeruatur commercium irritabilitatem inter et neruorum ſyſtema, in doctrina affectuum animi, temperamentorum, et in genere principii actuoſi corporis animalis, vllo cum fructu adhibendum?

AB ORDINE PHILOSOPHORVM:

Cum veteres, ſideribus ad horizontem conſpicuis aut euaneſcentibus, (ortus et occaſus poeticos vocamus) anni tempora diſtinxerint: eorum, qui ob praemium Regium Ordinis philoſophici iudicio permiſſum certare volent, erit:

colligere praecipua, quae eam ad rem pertinent, ſcriptorum claſſicorum loca; quid doceant, explicare; quando et vbi vera fuerint haec praecepta, ex aequinoctiorum praeceſſione et horizontum diverſitate oſtendere; addere calculorum, quibus id oſtenditur, rationem;

tionem; et calculos ipsos, nonnullis saltem, maioris momenti exemplis illustrare.

Indictum est certamen in d. IV. Iunii anni proximi; praemia sunt quaterna, singula XXV. aureorum ducatorum, ab Ordine quaeque suo adiudicanda; redduntor autem scriptiones, quae admitti ad concertationem volent, *ante Kalendas Martias* eius anni. Ceterum leges certaminis sunt manentque eaedem, quae superiore anno fuere edictae. Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum studio prouectioribus, seu indigenae illi sint seu exteri; nec fraudi erit, si qui ante illum diem, quo praemia victoribus assignabuntur, studiorum curriculo absoluto Gottinga discesserint; modo ipsi ante discessum scripta sua reddiderint, et in scheda obsignata seu locum, in quem se contulerunt, adscripserint, seu amicum negotii sui gestorem, e quo illud comperiri possit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt sit pura, tersa, perspicua, curabunt; ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Professori reddentur, vllo indicio se prodant, diligenter cauebitur.

Prosperet ac fortunet numen O. M. destinata haec et in reipublicae vtilitatem salubriter consulta; obtingatque hoc votis nostris, vt Regis optimi consiliis respondeat conatuum vestrorum, Commilitones, euentus; ita tandem nostrae operae curaeque praemium ipsi nos tulisse putabimus amplissimum. PP. in Georgia Augusta d. VII. Iunii cIↃIↃLXXXV.

XV.

XV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. STEPHANVS PVTTER D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
HENR. AVG. WRISBERG D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A D. II IVLII CIↃIↃCCLXXXV.

Hiſtoriae naturalis fragmenta ex oſtentis prodigiis et monſtris.

Commentatio poſterior. *)

Qui in ſemeſtre indictus erat magiſtratus academicus, ex prorogatione in annum protractus, exit nunc, Ciues, feliciter et votorum nos damnat ſub eius auſpicia ſuſceptorum: euocatque nos ad noua ſuſcipienda vota pro eo, qui nunc in

*) Commentatio prior ſup. p. 195 legitur

in eundem honorem et fortunam succedit, viro experientissimo,

HENRICO AVGVSTO WRISBERG D.

cuius facilitatem et humanitatem cum satis perspectam habeatis, vos eum, Ciues, omni obsequio officioque prosequuturos, eo que tranquillitatem ac prosperitatem rebus nostris haud vnquam defuturam esse, ominibus auguramur certis certioribus. Faustis his ominibus cum humanitate et modestia vestra, Ciues, tum fortuna nostra praesenti firmatis, laeti et erecti progredimur nunc ad illud, quod fere et ipsum inter auspicia et omina ineuntis magistratus referri potest, vt publica sollennia a disputatione aliqua argumenti proficiscantur litterarii.

Pertexamus itaque, quam nuper exorsi eramus, telam, vt inquiramus vestigia eorum, *quae in prodigiis Romanorum narratis ad historiam naturalem momentum aliquod habere videri possunt.* Prodigia, portenta et omina a veteribus tradita, alia a falsa persuasione, qua mentes terrore aut fraude seu sua seu aliorum occaecatae erant, alia a caussis physicis aut ignoratis aut neglectis aut male perspectis profecta esse, superiore aliqua commentatione *a*) exposuimus; cumque alterius huius prodigiorum generis classes constituissemus has, vt alia ad *aeris caelique apparentia*, alia ad *terrae marisque naturas*, alia ad *animantium cum brutorum tum hominum ingenia, cultus habitusque*, spectare diceremus: memoratum est satis, pro consilii nostri ratione, de iis, *quae in aeris*

a) In Anniuers. Sacr. XVII. Sept. LXXXIV.

aeris et atmosphaerae affectionibus, mutationibus, inprimis repentinis, et vicissitudinibus haud statis, caussas abditas, saltem a priscis hominibus parum perspectas, habent. Nonnulla huius generis iam a Frereto exposita *b*) tunc non memineramus: alia infra occurrent, vbi de terrae tremoribus agetur. Adiiciemus hic nonnulla, quae cum iis coniuncta sunt, inprimis flammas repente modo in antennis nauium, modo in spiculis ac signis castrorum in terra fixis, modo in puerorum et virorum capite visas; aliquando etiam scipio circumeunti vigilias equiti in manu arsit (*Liv.* XXII, 1.) et caput Vulcani (XXXIV, 45) et Anagniae seruo tunica, nullo post extinctum ignem flammae vestigio; (*Iul. Obs.* c. 8.) in Lucanis grex veruecum; (c. 112.) quae omnia non minus ominis notam habuere. Electricae materiae vim et naturam his subesse in promtu est suspicari. Ad humidi porro et sicci aeris seu repentinam vicem seu intemperiem satis constat referendos esse sudores signorum et statuarum in templis *c*). Quod si sanguine dii adeo sudasse narrantur,

b) *Memoires de Litterature* T. IV. (ed. in 4.) pag. 411. *Reflexions sur les Prodiges rapportés dans les Anciens par Mr. Freret.* vbi v. pag. 423 sqq. Essent etiam in his prodigiis in caelo aliqua, hominis historiae naturalis studiosi cura haud indigna, interdum circa vulgaria, v. c. cometas, duo soles saepe visos; mirationem enim in his facit interdum diei pars, caeli plaga, ac similia.

c) Bene ap. Cic. de Div. II, 27. — *et humor allapsus extrinsecus, vt in tectoriis videmus austro, sudorem imitari potuit.* Inprimis austri ea vis, vt miro modo humescant parietes et saxa, inprimis marmora, adeoque et signa ac columnae.

tur, cogitandum est de signis minio obductis prisco ac communi more.

Verum accedamus nunc ad alteram classem, quae *terrae marisque phaenomena* complectitur; habitum enim est in prodigiis, quidquid praeter morem in mari terraue eueniret; quam opinionem, inprimis rudium et indoctorum, hominum animis insedisse, non aegre ferremus, nisi coniunctus fuisset ille animorum error, vt ad iram numinis portendendam grauiumque calamitatum metum iniiciendum illa traherent, indeque ad tetras placandi numinis religiones ac ritus prolaberentur. Itaque nullum facile tempus a terroribus vacare debuit, inprimis in iis terris, in quibus propter specus subterraneos et ignium occultorum alimenta continui essent motus et soli facies subinde mutata. In Italia cum prodigia huius generis per singulos fere annos memorata sint, satis hoc ipsum docet, multo frequentius, quam nostra aetate, illam subterraneis soli incendiis et tremoribus fuisse vexatam: idque iis quoque in locis, vbi nunc raro illae calamitates euenire solent, inprimis in Etruria, Vmbria, Latio et locis vicinis *d*). Eius rei memoriam, ceteroquin obscuratam aut nullam, seruant prodigia, quae non nisi ad motus terrae et agri aut montium exardescentium labores spectare possunt; quo consilio si quis accurate singula notauerit et comparaverit,

d) Cic. de Div. I, 42. *Etrusci — quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos multa fiebant, et quod ob eandem caussam multa inusitata partim e caelo alia ex terra oriebantur, — ostentorum exercitatissimi interpretes extiterunt.*

verit, licebit inde ad hiſtoriam naturalem veteris Italiae nonnulla minus nota elicere.

Relati autem ſunt inter prodigia primo ipſi *terrarum motus*. Et Romae quidem terra motu concuſſa ſaepe memoratur *e*); in Sabinis terra quaſſata, inprimis Reate; (v. c. V. C. 676. v. *Iul. Obſ.* c. 121.) in Picentibus; vt in concurſu Romanae cum iis aciei, Sempronio Coſ. aduerſus eos ducente. V. C. 485. (*Frontin. Stratag.* I, 12.) Creberrimus motus (ap. Plin. II, ſ. 86.) Punico bello, *intra eundem annum* (V. C. 537.) *ſepties atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Thraſymenum lacum dimicantes maximum motum neque Poeni ſenſere nec Romani.* Magni illi terrae motus in Liguribus, Gallia, compluribusque inſulis, totaque in Italia, facti erant: vt e Coelio apud Ciceronem (de Div. I, 35.) legitur, vt multa oppida corruerint, multis locis labes factae ſint, terraeque deſederint fluminaque in contrarias partes fluxerint atque in amnes mare influxerit. Montium, ignibus abditis tumentium, effectus per Etruriam narrantur paſſim, non modo tremores, ſed et ſolum in ſpecus dehiſcens et lapi-

 dei

e) Plin. II, 84. ſ. 86. *Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id praenuntium eſſet.* cf. Cic. de Div. I, 18. ſ. 35 Liv. III, 10 ad V. C. 293. *eo anno caelum ardere viſum: terra ingenti concuſſa motu eſt.* Habemus adeo (cf. Dionyſ. X, 2.) ſimilem caeli faciem, quam nuper ipſi vidimus; niſi coruſcaſſe caelum ex Aetnae aut alterius montis ignibus putabimus. Liv. IV, 21 ad a. 319. *crebris motibus terrae ruere in agris nuntiabantur tecta.* Etiam ſub belli Sullani initia magnus terrae tremor Romae: Appian. B. C. I, 83. et paullo ante Graccho leges agrarias moliente V. C. 626. Iul. Obſ. 89.

dei imbres et similia: ipsa tamen montium incendia non meminimus memorari. Euenisse eius generis prodigia complura colligere licet ex eo, quod Etrusci interpretationem eorum in artem redegerant. Hactenus iactura librorum auguralium Etruscae gentis in historiae naturalis incommodum facta est *f*). Deprehensa tamen nostra aetate sunt vestigia craterum, pumicum aliarumque rerum, quae talia testantur, circa castellum *Radicofani* montem *Fiasconi*, *S. Fiora aliisque locis g*). Nec facile motus terrae narrantur, quin simul aut ingentes procellae et tempestates, aut meteora et phaenomena caelestia, aut ignes e solo vel monte erumpentes memorentur. Mirari licet quoque motam per longinqua interualla terram, vti V. C. 720. a. C. n. 32. quo in Iudaea terrae motus ingens, Aetna ignibus finitima vastans et Pisaurum ad mare Adriaticum terrae motu haustum legentibus occurrunt.

Terrae motus, vt modo diximus, haud raro cum *ignibus e terra erumpentibus* coniuncti sunt, aut etiam ab iis proficiscuntur. Habiti autem et hi ipsi ignes e terra erumpentes inter prodigia. Iam per eas aetates, quibus Romana ciuitas exordia et incrementa habuit, inprimis crebris terrae motibus et ignibus caecis afflictum fuisse videtur solum Albanum *h*) ac Sabinum, quod nunc nullos facile motus

f) Cic. de Div. I, 33. *quorum alia sunt posita in monumentis et disciplina, quod Etruscorum declarant aruspicini et fulgurales et tonitruales libri; nostri etiam augurales. cf. c. 41.*

g) *Targioni Tozzetti Viaggi della Toscana* Tom. IX. p. 421 sqq. T. X. p. 59. et passim hoc et sequ. Vol.

h) Conf. *Freret* l. c. pag. 414.

motus sentit. Eo enim ducunt multa prodigia. Prima rei mentio, etsi fabulose, facta sub Alladio, seu Aremulo, impio Albae Longae rege (v. *Dionys. Halic. I,* 71. *Aurel. Vict. de orig. G.-Rom.* 18.) Lacus Albanus tum prodigiosa eluuie facta ipsum regem cum magna aedium parte obrutum merserat; narratum est, apud Dionysium, in quadam lacus parte aquis deficientibus cerni potuisse ruinas et domus vestigia. Iam sub Tullo Hostilio *nuntiatum regi patribusque est, in monte Albano lapidibus pluisse; quod cum credi vix posset, missis ad id visendum prodigium, in conspectu haud aliter quam cum grandinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere lapides.* Haud dubie, si propius accedere ausi essent qui missi erant, lapides vi flammae e monte actos vidissent. Neque alio pertinet, quod in Veiorum oppugnatione V. C. 356. nuntiatum fuit, *lacum in Albano nemore, sine vllis caelestibus aquis caussaue qua alia, quae rem miraculo eximeret, in altitudinem insolitam creuisse* (*Liv. V,* 15. et ap. al.) V. C. 542. *Tempestates foedae fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit — Reate saxum ingens visum volitare: sol rubere solito magis sanguineoque similis.* (*Liv,* XXV, 7.) V. C. 641. *Mons Albanus nocte ardere visus* (*Iul. Obs.* 98.) Itaque ipse *lacus Albanus* nunc pro vetusto cratere Vulcanii montis habetur.

Inter haec tamen fatendum est, pro magna multitudine vestigiorum ignis subterranei erumpentis, quae per omnes Italiae oras occurrunt, nimis pauca scriptorum loca et memoriam raram ac te-

nuem similium euentorum extare *hh*). Aut itaque credendum est, incendia illa omnem rerum memoriam multum antevertisse; aut hominum incuriam silentio ea praetermisisse. Nimirum plerumque in annalibus Romanis sola effecta montium ignibus intestinis ardentium et soli motu quassati memorantur, nulla caussae notatione adiecta; adeo nulla sollicitudo et cura inquirendi in caussas rerum hominum animos tum tenuit. Ita passim terrae mugitus ac fremitus narrantur; terrae hiatus et subsidens in specus solum, quod in ipsa Roma aliquoties factum; vt, cum M. Curtius in voraginem se equo immisit; (*Liv. VII*, 6.) interdum erumpente ex sinu terrae igni et flamma lucida, vt Sullae tempore. (*Plutarch. Sulla* p. 454. E.) Agri Privernatis labem factam v. c. 635. narrat Iulius Obs. c. 96. at ex Cicerone (*de Div.* I, 43.) discitur Apuliam eodem tempore maximis motibus fuisse quassatam. Memorantur porro montes inter se concurrentes, vt in agro Mutinensi V. C. 663. *i*) flammae repente solo erumpentes; terra sine ignis alimento ardens; inprimis vero imbres lapidei, toties per Italiam, etiam in Auentino memorati; tum quod lapides passim de caelo ceciderunt *k*); idem prodi-

hh) Itaque in libro perdocto Thomae *Ittigii* de montium incendiis (Lips. 1671) perpauca huius generis allata esse videas p. 90 sq. p. 137 sq.

i) Plin. II, 83. s. 85 *namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo adsultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdiu; eo concursu villae omnes elisae.*

k) Liv. XXV, 7. *Reate saxum ingens volitare visum: atqui eodem tempore in Albano monte lapidibus pluit*

prodigium inter Graecos vulgatum, saxo ingenti in Aegos potamon delapso; aucto temere rei miraculo, cum illud prodigium ab Anaxagora praedictum tradidere *l*). Spectant quoque ad montium incendia obscuratus toties aer, subductus sol, aut pallens aut rubens; quod Vesuuio et Aetna exaestuante saepius factum, etsi Romanorum annales id tantum, quod Romae visum erat, memoriae seruarunt, non ea quae remotis a Roma terris euenerant. Ex iisdem, quae erumpente e terra spiritu et igni gigni solent, magnam partem eorum explicandam esse, arbitramur, quae de turbinibus et procellis insolitis narrata sunt, quibus memorati supra imbres lapidei, cineritii, plures alii miri generis *m*) debentur.

Nec aliam caussam habuisse videntur fragores ac strepitus ingentes interdum in locis sacris auditi, aucta et versa ex superstitione in miraculum re; apertae repente templorum fores, signa deorum mota vel conuersa, sortes extenuatae seu euolutae, hastae motae; pinnae murorum deiectae; sepulcrorum repagula euulsa, et, quod cum ea religione facile coniunctum esse debuit, Manes luci redditi.

Etiam in *arboribus* ac *plantis* si qua insolita apparerent, ad prodigia referri solita: ita, si arbores repente enatae, aut alieno in loco: vt laurea in

R 4 puppi,

l) Plin. II, 58 s. 59. Marm. Arundel. Diog. Laert. et alii. cf. *Freret* l. c. p. 421.

m) cf. Plin. II. 56 s. 67. Ad laneos imbres spectat, quod apud Iul. Obs. c. 110. habetur: *Praeneste lana volitavit*. Eodem referenda ostenta C. Graccho leges agrarias moliente V. C. 626. ap. Iul. Obs. 89.

puppi, palma in templo; vbi simul omen ad prodigium accessit; aut si arefactae reuiruerant *n*). Obscurum est, quod Priuerni lana pulla terra enata fertur (*Liv.* XLII, 2) et quod in Veienti agro lana ex arboribus nata *o*). Notius, quod fruges in arboribus natae narrantur (V. C. 627. *Iul. Obs.* c. 85. *vbi in not. v. al.*) Ad terrae nostrae vicissitudines, saltem quae superficiem attingunt, spectant narrata de piscibus sub aratro inuentis *p*); quae ad pisces fossiles, iam veteribus obseruatos, pertinere in promtu est *q*). At mulierculae fraudem agnoscas in hoc, quod Arretii mulieri e naso spicae farris natae; eadem farris grana vomuit. (*Iul. Obs.* 109.)

Indignatio subit, quoties superstitionem modo, modo fraudem humanam, in rebus tenuibus et facile

n) Alia dabit Plinius XVII, 38, 25. in quibus vnum est, quod risum faciat: cum in Capitolio, palma prostrata, ficus eodem loco enata esset, ab eo tempore pudicitiam subuersam Piso, grauis auctor, prodidit: Scilicet factus lusus in *ficus* notatione. Ibidem oliuetum viam publicam transgressum, aruisque inde in eius locum transgressis, solum concussum et labefactum arguit; cf. Lib. II, s. 85. cui similia nuper ex Calabria nuntiata sunt.

o) [Suspicabatur *Blumenbach* amiciss. vir, fraudi esse potuisse certa lichenum genera, inprimis ex filamentosis, vti lichenem inbatum, barbatum et sic alios]. Obscurius illud Liv. XXXII, 1. quod Ostiae *in Herculis aede* capillus enatus dicitur; in signo saltem, vt de Lysandri statua narratum herbarum foliis horrente apud Cic. de Div. I, 34.

p) Liv. XLII, 1. *in Gallico agro, qua induceretur aratrum, sub exsistentibus glebis pisces emersisse.*

q) Loca v ad Liv l. c. Alia ad Aristot. de audit. mirab. c. 75. a *Beckmanno* notata.

cile assequendis vulgi tamen oculos animosque occaecasse videmus; vt in signis, vexillis, spiculis, reluctantibus, cum euellerentur: haud dubie, quia altius et in solo tenaci infixa erant; aut si signis euulsis sanguis erupisse dictus, rubentis scilicet aquae scaturigine sub solo latente. In aliis vana religio, visa obiecit, inprimis in solitudine agrorum et locorum: vbi fit, vt vocem exaudiisse tibi videaris. Eiusmodi voces auditas saepe inter barbaros Africae et Indiae memorari meminimus. *r*). Verum, quod ipse Liuius monet, motis semel in religionem animis multa nuntiata temere et credita sunt (XXI, 62. XXIV, 10.) Alias ipse fluctuat in iudicio de prodigiis (XLIII, 15. XXVII, 23.)

Interdum ab iisdem naturae tumultibus, nonnunquam tamen aliis quoque a caussis, profectae sunt prodigiosae illae *aquarum eluuiones* repentinae et lata vastitie agros obruentes; inprimis Tiberis; motu terrae interdum diserte cum ipsis commemorato; quo magna aquae vis e terrae visceribus subito effusa ingruisse videtur. Ab iisdem caussis, magnis soli ruinis factis, repetemus, si lacus aut repente, et caussa externa nulla animaduersa, increuisse vel defecisse, amnes modo retrouersi, modo hiatu terrae absorpti memorantur; *s*) porro si, aquis a soli cretacei vel argillacei contagione albescentibus vel rubentibus, riui sanguinis aut lactis fluxere;

r) V. c. *Wolf Beschreib. von Ceylan* II. P. p. 118.

s) Ita Vulturnus et Clanis vndas subito retorsere, Cumanis cum barbaris congressuris ap. Dionys. VII, 3.

lacus sanguine manauere; *t*) vnde aquae a procellis in altum raptae aliis in locis imbres cruentos vel lacteos facere potuere; eodem modo quo saepius multifariam terra pluit. Nec ea, quae de Comitio sanguine fluente, et de messibus cruentatis reperiuntur, (v. c. *Liv.* XXVIII, 11. XXII, 1.) ab his aliena; adhaesere forte spicis sordes vel guttae ex istis imbribus, aut natum vitium ex simili caussa, e qua Peirescius (*in Vita* p. 111.) interdum pluuiae cruentae opinionem natam diuinavit, quod ex chrysalide euolantes papiliones rubicunda gutta consperſi spicis adhaeserant, aut forte ab aliis insectis rubor adsperſus. Solent plerumque haec et his similia plura coniunctim narrari, *u*) vt satis appareat, a naturalibus caussis affecta et turbata soli aerisque natura enata illa esse.

Inde quoque illa apparuere, quod *Ariciae simul lapidibus pluit, et multo cruore ex frigidissimo fonte calidae aquae manarunt;* porro quod fons ingens antea non visus erupit, aut scaturigo lactis vel olei, haec quidem, vena forte bituminosa ex meatu recluso manante. Quam saepe ignes subterranei sub mari arserint, testantur prodigia de mari

t) Cic. de Div. II, 27. *sed et decoloratio quaedam ex aliqua contagione terrena maxime potest sanguini similis esse.* [Speciem rubentis aquae praebere quoque possunt insectorum genera, aquae innatantia: quod idem amiciss. *Blumenbach* de pulice monoculo monuit; exemplis apud Swamerdam. prostantibus p. 79.]

u) V. c. Liv. XXIV, 10. XXVII, 4. et in plerisque ap. Iul. Obs. capp. cuius Scriptoris editores vtinam ea saltem loca adscripsissent, vnde ille aut, qui eum suppleuit, Lycosthenes, sua petiere. Add. Oros. V, 18. inprimis ostenta post Caesaris necem a. 708.

mari ardenti nuntiata; (vt *Liv.* XXIII, 31.) interdum cum mentione Aëtnae exundantis, vt V. C. 628. x) recessus maris reciproco fluxu, et relictae in sicco belluae (v. c. *Iul. Obs.* c. 120 f. cf. *Plin.* II, f. 89. f. 110. 111.)

Prodigia adhuc commemorata pleraque ad medias Italiae partes, agrum Romanum, cum Etruria, Vmbria et Latio, spectant; vt adeo antiquis temporibus multo maiores ac crebriores, quam nunc, cum terrae tum aeris et noxae et ex intemperie calamitates euenisse videantur. Videbimus nunc, ex iis prodigiis, quae *ab animantibus* petita erant, num quid ad historiae naturalis studium lucrari queamus.

Quod si prodigia huius generis ad certas rationes redigimus, in prodigiorum numerum venisse apparet bestias, *si raro visae essent*, aut *si insolito* aut *alieno in loco*, aut *si species insolita*, aut *si quid ab iis factum, quod ab earum natura alienum esset:* omnia haec tanto grauiora, si eae natura sua ominosae essent; vt anguis, bubo. Ad *raro visa* spectant angues iubati, (*Liv.* XLI, 26. XLIII, 15. (13.) et quadrupedes, cuius generis lacertas, et serpentes adeo, memorari videas; cum alioqui ingens serpentum frequentia varietasque per Italiam esse debuerit, quandoquidem inter omina vulgo obuia nihil

x) Iul. Obs. 89. *Aetna mons terrae motu ignes super verticem late diffudit, et ad insulam Liparas mare efferbuit.* — Saepius id factum e Strabone nouimus lib. VI, p. 424. sed quod *super verticem* columna, quam vocant, ignis emicuit, notatu dignum visum nuper quoque Hamiltono in *Philos. Transact.* Vol. LXXII, P. I, pag. 7.

nihil serpentibus frequentius. Ad *alterum genus* referre licet lupos, saepius oppida Italiae et vrbem Romam, etiam Capitolium ingressos; et quidem, quod mireris, post necem Caesaris adhuc, (Appian. B. C. IV. pr.) quod nunc vix factum audimus; vnde colligere licet multo maiorem olim luporum in Italia frequentiam fuisse; anguem ex ara, foribus templi vel columna lignea, elapsum; apum examina signis insidentia aut in foro visa; bouem in tertiam contignationem scandentem, aut in theatrum irruentem; araneas in signis deorum; coruos in aede Iunonis Sospitae nidum facientes; vulturium frequenti foro in tabernam deuolantem (*Liv.* XXVII, 11. add. 23.) *Insolita species* complectitur *monstra*; quorum tam frequens fit memoratio, vt eorum maior frequentia olim fuisse videri possit, quam nunc facile in ipsa Italia occurrat. Enimuero ipse neglectus huius prodigiorum generis infrequentiae ratio et caussa haberi potest: ita vt olim non plures naturae aberrationes fuerint quam nunc, sed eas superstitio ac metus notauit; nunc vero incuria hominum transmittit. Etsi simul cogitandum est, quo magis luxurietur vbertate solum, adeoque pabuli copia et caeli salubritas veneris stimulos subdat, eo maiorem esse pecudum salacitatem; quae eadem subsidit, soli exhausta fertilitate caelique clementia ipso cultus defectu mutata; vt in Calabria et Apulia factum scimus. *y*) Alia tamen etiamnum

y) Similiter Cic. de Div. I, 42. Telmisses, *quod agros vberrimos maximeque fertiles incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi gignique possunt, in ostentis animaduertendis diligentes fuerunt.*

etiamnum doctorum hominum indagationem et explorandi ſtudium prouocatura eſſent; vt caprae lanatae; agnus cum vbere lactanti natus; (*Liv.* XXVII, 4.) gallina in gallum, gallus in gallinam verſus; bos qui equuleum peperit; taurus agreſtis qui vaccam aeneam iniit (*Liv.* XLI, 17.) auis incendiaria (v. *Plin.* X, 13. ſ. 17.) lana purpurea vel aurea, quarum in Lampridio et Capitolino aliquoties mentio fit. Poſſunt haec omnia forte ad certa naturae euenta et cauſſas reuocari, et ſimilia ex noſtris aetatibus exempla commemorari. *Adverſus naturam animantium;* quod mures aurum roſere, quod de muribus grauidis etiam noſtra aetate cum fide traditum eſt; *yy*) inprimis vero hoc, quod toties narratum legimus, quod mula pepererat; quam naturae a more ſuo aberrationem ſaepius in Italia olim, etſi nec nunc inauditam, accidiſſe apparet; *z*) modo doctiorum, quam tunc erant, hominum ſtudio ea res explorata fuiſſet! Quid vero de illo portento dicemus, quod toties bos locuta eſſe memoratur? Namque canum latratus inſoliti cauſſas habuere obuias. At luem etiam auium genus attigiſſe, aut tetro aliquo ad alitum quoque ſenſum affectu corpora peſte contacta correpta fuiſſe, colligas ex eo, quod V. C. 579. graui peſtilentia homi-

yy) cf. ad Ariſtot. Mirab. Audit. c. 24.

z) Aliquoties apud Obſequ. vt c. 125. *Mula pariens diſcordiam ciuium, bonorum interitum, mutationem legum, turpes matronarum partus ſignificauit:* a. V. C. 704. ſub belli ciuilis initia. Appian. de B. C. I, 83. Xiphil. ex Dione LXIV, vbi v. not. In recentioribus hiſtoriae nat. ſcriptoribus paſſim exempla partus a mula editi memorantur.

hominum boumque cadauera, non sufficiente Libitina, cum iacerent, vulturius nusquam visus est. (*Liv.* XLI, 21. *Iul. Obs.* 65.)

Cum hoc prodigiorum genere, quod in animantium naturis spectatur, coniuncta sunt *diuinandi* illa *genera*, quibus Romani inprimis vsi sunt, inter prodigia non numerata; quandoquidem horum naturam et notionem omnino constituebat hoc, si quid noui et insoliti inesset. Ita omnis diuinatio, quae ex *victimis*, inprimis *extorum inspectione*, petebatur, fausta et infausta nuntiabat; illa, si nihil a natura et bona pecudis valetudine et habitu alienum; haec si partes morbosae, truncatae, aut alio modo vitiosae, occurrerent: in quibus tractandis vtinam extispices seu anatomiae seu physiologiae notiones iustas habuissent et obseruata a se notassent! quot enim quantaeque varietates ac diuersitates occurrere debuere circa iecinora, cordis tabes seu tumores, et similia! Etruscorum itaque in summa superstitione scientia anatomica partium internarum haud potuit esse nulla. *a*) Fieri autem non potest, quin ex pabuli genere, vbertate vel tenuitate, caeli salubritate vel pestilentia, multa in animali corpore varientur et corrumpantur. Multa in his ad *omina* spectabant: quae omnino ea

a) Cic. de Div. I, 42. *Etrusci autem, quod religione imbuti studiosius et crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dediderunt, quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos multa fiebant, et quod ob eandem caussam multa inusitata partim e caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam etiam ex hominum pecudumue conceptu et satu, ostentorum exercitatissimi interpretes extiterunt.*

ea visa complectebantur, quae cum natura rerum, hominum, et animantium, per se satis conuenirent, sed hactenus animum aduerterent, quod certis locis temporibusque euenerant, vti sub egressum ex domo, naue conscensa, armis motis, acie educta, omnino sub exordia coepti alicuius aut inter rei arduae initia; ita vt animus ad ea aduerteretur; multo magis si captabatur omen: accedebat interdum etiam prodigiosi aliquid, quod et ipsum in omen versum. Inter haec *auguria et auspicia* solita ac communi auium natura continebantur; vt omen caperetur ex volatu, cantu, esu; etsi et in his accedebat interdum aliquid, quod prodigii loco habitum, vti si pulli haud pascerent. Totum hoc genus profectum dixeris a barbarorum hominum ingeniis, quibus in vasta solitudine errantibus, dum in magno discrimine versantur aut in aliquam rem cogitatione defixi sunt, ad aures repente accidit auiculae cantus seu euolantis strepitus; quo arrectis animis illi de successu aut desperant aut bona spe ac fiducia firmantur. *Aruspicina* maxime circa prodigia et exta inspicienda versabatur; nata haud dubie inter victimarum mactationes. Nolumus in hunc censum reuocare, quae de Manibus aut Vmbris euocatis passim occurrunt; credidit haec ludibria impia superstitio, cum saepe nocturna visa fraudem faciant somniantibus, vt mortuos sibi adstare putent: quidni, inquiebant, hoc ipsum arte fieri posse credamus!

Obiecit et *humana natura* prodigia: inprimis per monstrosos partus, quos fere necari iussit et olim,

olim, et nunc, barbarorum ſuperſtitio ex naturae ignoratione nata; tum per androgynos eodem more in mare mitti ſolitos: in quibus fuere forte, quae diligentiorum viri docti conſiderationem requirerent. Sed de his ſatis multa a multis diſputata ſunt; mirum eſt, quod apud Iul. Obſ. (c. 13.) inter prodigia pueri tergemini nati memorantur, tanquam res prodigioſe inſolita; cum tamen vel Horatiorum et Curiatiorum memoria in hiſtoriis celebrata proſtaret; ſed locus forte corruptus habendus. Inter haec tamen prodigiorum omnium maximum et incredibile prorſus habendum putamus *ipſum hominem*, qui ad inſolita naturae attendere maluit, *b*) quam ad praeclarum et mirabilem naturae ordinem, quique ex iſtis maluit iras deorum arguere, quam ex hoc numinis propitiam voluntatem et in omne genus humanum indulgentiam intelligere; metus potius et terrores circumſpicere, quam malorum ſolatia anquirere. Terroribus itaque, re noua et inſolita obiecta, percuſſi animi trahebant in prodigium etiam ea, quae nihil quod terreret habebant, aut quae ſatis frequenter euenirent, vt fulmina, procellas ac tempeſtates foedas, tum ea omnia in maius augebant; *c*) quid? quod ea quoque, quae per

b) Fere quod Cic. de Div. II, 22. *Cauſſarum ignoratio in re noua mirationem facit, eadem ignoratio ſi in rebus vſitatis eſt, non miramur; nam qui mulam peperiſſe miratur, is, quomodo equa pariat, aut omnino quae natura partum animantis faciat, ignorat.*

c) Cic. de Div. II, 27. *Atque haec in bello plura et maiora videntur timentibus: eadem non tam animaduertuntur in pace; accedit illud etiam, quod in metu et periculo cum creduntur facilius tum finguntur impunius.*

per se iam inter mala et calamitates erant: vt fluminum eluuies, grandines et turbines aliaque his similia. *d*) Adeo prona est humana mens ad mala vera falso creditis cumulanda, et malignius in se infestiusque saeuiunt homines, quam natura aut fortuna statuerat. Nec tamen in his quicquam est a natura humana alienum: in incertis his fortunarum nostrarum, ad futurarum rerum notionem omnes sumus natura procliues; inhiarunt itaque et prominuerunt populi omnes et per omnia saecula in eas res, quae desiderium et votum hoc explere videbantur; nec quicquam est, quod sapientissimos quosque homines adeo in fraudem illaqueauerit quam diuinatio ac futura praesagiendi facultas seu diuinitus animo immissa seu arte parata: vti nec vlla philosophiae percrebrescentis vi effectum iri putamus, vt ab hac insania plerique homines vllo temporel iberari se patiantur. Itaque, naturae cognitione subtiliore quantum gens humana ad tranquillitatem ac felicitatem profecerit, ita demum intelligimus, si superstitiosos metus timoresque meminerimus, quibus illa ante physicam satis expolitam tenebatur: iacent cum iis explosi et damnati inanes illi expiandi, lustrandi et procurandi ritus, quibus humanae mentes erant obstrictae. Ceterum, quod etiam in pessimis exemplis fieri solet, interdum aliqua vtilitas inde ad populos manauit, quemad-

d) E quo genere Carmen II. lib. I. Horat. plura complectitur. Eluuies Tiberis et aedium ruinae inter prodigia ibi produntur, quibus ira deorum et bellum ciuile recrudescens portenditur.

quemadmodum iniuria proterue illata, aut facinus immane, quod impune auctori fuerat, posteaquam territum ostentis vulgus caussas irae numinis anquisiuerat, publice vindicatum fuit; sic cum ostento pluuiae sanguineae et subsequuta peste sub Romulo recordatio subierat Romanos, Tatii et legatorum caede violato iure gentium, iram numinis expiandam esse; quare dediti caedis auctores et supplicio affecti. Verum in hoc, vt in multis magnisque generis humani rebus, parua aliqua vtilitas magno constitit; habuit etiam barbaries superiorum aetatum sua bona, quibus nunc caremus, sed aequo animo. Verum abstineamus ab iis quae male ominata haberi possint, et conuersis ad bona nostra animis crastino die faustis ominibus persequamur noui Magistratus auspicia. Quod quidem a vestra comitate, humanitate, affectu, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, Barones Nobilesque seu stirpe seu ingeniis ac virtutibus, nos facile esse consequuturos auguramur. PP. Kal. Iulii cIↃIↃCCLXXXV.

[Adiiciam nonnulla a Forstero meo familiariter mihi suppeditata. *Lacteae pluuiae* (p. 212) ortae esse potuere ex polline certarum plantarum per turbinem collecto; etiam ex particulis sulfureis per Vulcania incendia in nubes sublatis, et cum imbre in terras praecipitatis; aut ex certo morbo plantis polline obductis. Si *carne pluit:* potuere carnes esse deiectae a vulturiis, qui ex aris eas abstulerant. *Mare ardere* videri potuit per naturam phosphoream; *Gallinae autem in gallum versae* obiici species, ex senio pennis in cauda incurnatis, forte et crista enata, vt solent pauones feminae, vbi oua parere desierunt, caudam, marium more, oculatam et gemmatam expandere.]

XVI.

XVI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
HENR. AVGVST. WRISBERG
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXVIII.
IN A. D. XVII. SEPTEMBR. CIↃIↃCCLXXXV.
RITE INDICIT.

De foederum ad Romanorum opes imminuendas initorum euentis eorumque caussis.

Quo magis annorum, quibus res nostra stetit, numerus procedit, semisaecularisque festi sollenne appropinquat, Ciues, eo magis sollennibus nostris anniuersariis augusta aliqua et religiosa celebritas accedere videtur; habetque ea res rationem pietati in parentes nostros similem, quorum caritas tanto maior esse solet, quanto grandiores natu illi sunt. Quem vero sensum nostrum pietatis et hilaritatis esse necesse est, cum, rerum nostrarum statu incolumi ac florente, hic quoque dies anniuersarius XLVIII. iustas laetandi et gratulandi caussas praebeat! quas quidem in coetu sollenni ad templum academicum in crastinum diem ex hoc ipso edicto indicendo exponet is, cui dicendi

 vices

vices e muneris lege impositae sunt, CHR. G. HEYNE, oratiuncula praemissa, qua *de consiliorum ad formulam concordiae in litterarum disciplinis constituendam vanitate* paucis declamabit.

Cum vero mos et institutum Academiae postulet, vt in ipso hoc panegyris futurae praeconio nostro praemittatur disputatio aliqua de re ad communes litteras spectante: agite, Ciues, exspatiemur paullulum, in quaestionem, ad quam deduxit nos euentum huius anni maxime memorabile, foedus scilicet inter grauissimos libertatis Germanicae vindices initum, quo cautum est, ne corporis Germanici dissolutio aliqua temere aut deminutio fiat; exempli quidem foedus praeclari, quippe quo tranquillitas publica firmata est et stabilita, rerum autem nouandarum studium refrigeratum, quo labefactari potuisset status publicus. Cuius sapientissimi consilii admiratione defixus cum diu haesisset animus, coepit ille tandem circumspicere et inquirere in alia similis foederis exempla, quoties coniunctis plurium viribus quaesitum est hoc, vt opibus imperiorum ad nimis magnam molem euectis obsisteretur; vt, qui tandem tam salubris inuenti fructus et alias fuissent et nunc expectandi sint, in conspectu poneretur. Iam quae temporibus nostris propiora sunt exempla, siue in Ferdinandos, siue in Philippos, siue in Ludouicos compositi foederis, tanquam notiora, nec sine offensione expositu, aut in tam angusto libello comprehensu facilia, lubenter omittimus; deflectimusque disputationis tanquam liberiores habenas ad prisca tempora, in quibus

quibus tutius euagari et temporum hominumque notationes ad animi sensum proponere licet; maiore etiam rerum fortunarumque varietate suppetente; dum contra in recentioribus historiis taedium facit par sibi et similis vbique seu fraudum et astutiarum, seu scelerum et iniuriarum, rerum tamen euentu in neutram partem memorabili, ordo ac tenor. Cum autem partim temporis, partim chartae spatio, nec minus operae nostrae consilio, circumscriptum sit omne hoc commentandi genus *a*): subsistemus in

a) Possent enim alioqui eiusmodi exempla foederum passim ex historiis excitari, quibus aduersus praeualentis populi vel regis vires coiere plures et suas opes coniunxere: quemadmodum foedus aduersus Cyaxarem Medum conflatum; (Xenoph. Cyrop. I, 5, 3.) item adversus Cyrum, Croeso consiliorum duce et auctore; Xerxis et Carthaginiensium ad Graeciam opprimendam, tum Graecorum aduersus Xerxem; tum multa Graecorum inter se ad opes Atheniensium aut Spartanorum infringendas facta foedera; forte etiam Philippi et Alexandri foedus cum Graecis ad Persarum regnum exscindendum; successorum Alexandri foedus aduersus Antigoni praepotentis opes, tum in Demetrium. Licet etiam in his progressum a rudioribus consiliis ad sagaciora et subtiliora animaduertere; etsi altera ex parte fatendum est; occurrere nec minus exempla incredibilis seu socordiae seu stuporis populorum et regnorum in parando mature per foedera praesidio aduersus praepotentis inimici inualescentes vires, quibus singuli impares essent: inprimis aduersus barbarorum impressiones: vt enim Achaeos taceamus, qui contra Dores et Heraclidas nihil prouisum habuere, quis non Asiae vires in commune collatas expectasset aduersus Cimmerios aut aduersus Scythas? Romanorum, Etruscorum, Vmbrorum et Latinorum aduersus Gallos? nam barbaris Germanicae stirpis in vnum coeuntibus nulli alii, quos inuadere possent, quam vnius imperii Romani fines patebant. Nullum vtique magnum et praepotens nimis

in rebus Romanis, vt, cum Romanorum opes ad maiorem indies molem auctae tantos terrores per tot saecula inter vicinos remotosque populos sparsissent, quaeramus, an similia aliquando consilia hi populi inierint, vt communi inter se foedere facto illas opes sisterent et minuerent, suas vero firmarent ipsi et augerent. Bene enim meminimus, quoties in lectione Romanarum rerum versaremur, saepe mirationem incidisse, qui factum esset, vt tantus populorum animos occaecaret stupor, vt singulos se Romanis trucidandos subiugandosque tradere mallent, quam vnitis viribus eos opprimere et pestem communem excidere; id quod multo magis inter domestica plebis et patrum dissidia aut in magna accepta clade factum expectares.

Nec vero putandum est hoc aut simile quid Italiae populis aut exteris regibus nunquam in animum venisse; immo vero exempla similium consiliorum cum saepe alias, tum iis maxime temporibus agitata fuere, de quibus nunc paucis agere decreuimus: rerum successu illa caruere suo, variis de caussis, quas hoc loco ante omnia summatim exponere placet. Et primo quidem foedera illa fecere populi non tam ad suas res firmandas roborandasque, ne a Romanis impetu facto labefactari illae

nimis imperium coalescere potuisset: si mature satis ciuitates ac populi coniunctis viribus vires adhuc exiguas et tenues coercere studuissent. Verum de his vix satis tuto iudicare tibi licet, nisi rebus iam eo adductis, vt nimis sero ad calida prorumpas consilia; in rerum autem initiis haud facile inuenias, cui fidem eorum facias, quae aut temeritas aut ignauus metus animo tuo subiecisse videri poterat.

illae possent; quam ad arma Romanis inferenda, vt ipsi potius fortunae aleam experirentur et in belli casum se committerent; id quod lubricum, plerumque exitiosum fuit. Conuentum porro est in foedus plerumque parum tempestiue, et tempore alieno, hoste iam satis parato validisque viribus instructo; cunctatione quoque consumtum est tempus, vt non nisi sero in certas conditiones consentirent, aut, quae ad bellum necessaria, satis prouisa haberent, aut ad iustum diem copias educerent; quo factum, vt interea Romae compositis patrum et plebis dissidiis in externa odia et iras animi exardescerent. Ita Decemuiris diuina humanaque miscentibus Aequi et Volsci, tum altera parte Sabini, Romanos aggressi, parum prudentibus consiliis vsi, rerum gerendarum opportunitatem manibus dimiserunt. Interdum populi, iuncti societate cum Romanis, foedus, quod ipsi abruperant, in medio discrimine poenitentia ducti, repetierunt, aut recipiendi eius spe delusi socios destituerunt, et ipsi otiosi et segnes studia aliorum, quo minus alacritate vterentur, retinuerunt. Inprimis autem duo maxime successibus obfuisse arbitramur, primo, quod in exsequendis consiliis foederatorum concordia ardorque omnium in commune bonum conspirantium plerumque abfuit et in magna societate abesse solet; quo ipso fieri necesse est, vt foedera a pluribus inita raro successum habeant, ita vt ne a potentiorum quidem multitudine infirmiores opes euertantur; id quod satis docuit, cum superiore saeculo XVI. Venetorum fortuna, foedere Cameracensi aduersus eos facto; tum

 recens

recens exemplum totius fere Europae in magni regis excidium frustra conspirantis; non enim nisi retardatione consiliorum hostilium opus est, vt refrigescant illa et consenescant; deinde obfuit, quod tum quoque, cum Romanos ipsi ad arma prouocassent, expectare maluere, donec suos illi fines ingressi essent, quam id primo loco agere ac videre, vt in Romanorum fines belli molem ipsi a se amolirentur. Tam male illos rebus suis consuluisse videmus, vt, si Hannibalem exceperis, qui bene intelligebat, Romanos nonnisi in Italia, hoc est in suis finibus, vinci posse, vix alii fuerint, qui id, quod summam rei constituebat, perspectum haberent, infractum iam paene esse robur, cui impetus se exserendi ademtus, alienus autem impetus, quem excipiat, exspectandus sit. Atque haec ad antiqua maxime tempora referenda sunt, nondum adultis Romanorum opibus; ex quo enim illae adeo inualuerant, vt ne coniunctae quidem multorum regum vires essent pares: multo minus expectari poterat, vt aduersus robur vnius vasti et ingentis corporis nerui plurium ad commune consilium intenti celeres satis validosque motus haberent.

Atque haec quidem ita se habere, ipsis rerum argumentis exemplisque declaratum dabimus. Quod igitur primo loco foedus eo consilio initum dici potest, vt opibus Romanorum iam aliquantum auctis occurreretur, Latinorum erat V. C. 253. anno octauo ab expulsis regibus initum, omni Latinorum nomine in bellum in nouam remp. conspiran-

ſpirante *b*). Quae enim ante id tempus paſſim commemorantur aut Latinorum inter ſe, aut Etruſcorum, aut etiam vtriusque populi in idem foedus aduerſus Romanos coeuntis, pactiones, vt inter vicinas gentes, imprimis barbaras, fieri ſolet, potius ad vim depellendam et vlciſcendam, ad res repetendas, aut ira odioque iniuria accepta repente exorto, initae fuerant. Eſt ex hoc genere foedus inter Latinos, Sabinos et Etruſcos, pactum ſub Tarquinio ſeniore apud Dionyſium; (III, 51. 57.) ſi modo homini antiqua in maius augenti et ornanti fides habenda eſt, Verum illud, quod paullo ante diximus, Latinorum in Romanos foedus tanto magis terrere poterat Romanos, quod eosdem Latinos antea ſocios amicosque habuerant; ſapienti enim conſilio iam antea Seruius Tullius id egerat, vt concordiam inter Romanos et Latinos conſtitueret, moxque Tarquinius alter id effecerat, vt vtrumque populum in magnum foedus cogeret, cuius Roma caput eſſet, feriis quoque Latinis inſtitutis, quibus vtriusque populi conuentus haberentur *c*). Nunc idem Tarquinius vrbe expulſus non Romae, ſed ſibi, principatum illum vindicare, iniuriam ſuam tanquam illorum communem iactare, audaciam ciuium in metum et ſuſpicionem adducere; cum Tarquinio gener Mamilius, Latini nominis princeps, vt ſocer reduceretur in vrbem, laborare. Irae faces quoque ſubiiciebant Fidenae

S 5 captae,

b) Dionyſ. V, 50. 61 ſq. Liv. II, 18.

c) Dionyſ. IV, 25 ſq. 45 ſq. add. Liv. I, 45. 49 ſq. qui rem ad exordia opum Romanarum longe grauiſſimam nimis leniter attigit.

captae, inflammabantque odia in Romanos Aricini. Romae tanto maius discrimen instabat, quod graui foenore oppressa plebs nomen militiae dare recusabat. Creato tamen dictatore et plebi et Latinis metus incussus; actum de induciis; altero vel tertio anno pugna ad lacum Regillum facta Latinorum fregit animos. Quod enim facile praeuideri poterat, accidit, vt res in commune curata a singulis esset socorditer, principes quidem Latinorum, muneribus et pollicitationibus Tarquinii et Mamilii corrupti, alacres ad bellum irent, ipsa autem plebs esset remissa, agerentur quoque incerta de belli gerendi ratione consilia; contra Romae dictatore iterum dicto ad vnius nutum omnia agebantur intente, cum consilio, et ex edicto *d*).

Varia inde, aliud ex alio fatum, finitimorum populorum cum Romanis bella! verum capta a Gallis et incensa vrbe (v. c. 365.) facile expectares finitimos populos in commune consulturos idque operam daturos esse, vt vrbem, a qua tot mala sibi illata meminerant, ipsis cineribus oppressam sepultamque nullo modo reuiuiscere sinerent. Quod tamen secus accidit; forte quoniam ab iisdem Gallis multas magnasque calamitates experti erant alii, alii e superioribus cladibus, quas a Romanis acceperant, nondum vires receperant; saltem consilia ab iis aut non acta sunt aut non maturata, nisi Romanorum animis viribusque refectis iterum et firmatis. Altero enim anno hinc Volscorum, hinc Etruriae principum, de bello coniuratio facta; dete-

d) Dionys. VI, 2. 4.

defecere quoque Latini Hernicique e); sed repressi Volsci a Camillo, dictatore facto; oppressi Etrusci ex improuiso; nec ceteri maturis satis consiliis succurrerunt; adeo, societate armorum facta, nisi vnius nutu imperioque ad celeritatem in rebus exsequendis adigantur omnes, ne maximae quidem opes robur habent.

Iam bellum Samniticum, etsi a Campanorum deditione Romanis facta ortum f), postea tamen ad tantam molem accreuit, vt Romani etiam de salute sibi bellandum esse cernerent: adiunxere se Samnitibus Latini, Volsci, aliique, mox Tarentini, Lucani, Apuli, tandem quoque Etrusci; verum plerique rebus Samnitium iam laborantibus in societatem pertracti, aut viribus haud in vnum coniunctis, aut parum concordibus consiliis. Ita victi et perdomiti alii post alios, belli iuxta ac victoriae tanquam contagio. Etruscos autem saepe mirati sumus, populum pacis bellique artibus adeo florentem, prudentiaque ciuili vel in hoc conspicuum, quod XII ciuitates in vnum foedus coniunxerant, vires suas coloniis deductis firmauerant, opes autem nauigatione et commerciis sibi summas pepererant, cum Romanam gentem ferocem et indomitam suis finibus imminentem haberent, non id sibi ante omnia factu opus esse ratos, vt excidio delerent vrbem, quam sibi aliquando ipsis excidio futuram esse facile praeuidere poterant; sed eam passos esse vires eas consequi, quibus mox ipsi

e) Liv. VI, 2.
f) Liv. VIII, 29.

ipsi resistere nequirent, inprimis cum nec reip. instituta nec ciuium studia militiae satis apta essent: peccatum tamen ab ipsis est in aliis quoque; bello enim saepe lacessitis ciuitatibus foederatis, vt Veientibus, Faliscis, Tarquiniensibus, Volsiniis, permisere, vt bellum singulae pro se gererent; communi vero decreto arma non cepere, nisi cum Romanorum vires iam ita essent firmae validaeque, vt iis resisti amplius non posset. Quod si mature satis cum Samnitibus arma iunxissent: opprimi poterat Romana virtus in ancipiti posita; enim vero praetulere illi ea, quae in praesens tuta essent, minus solliciti de futuris etsi satis certis; nec adiunxere se Samnitibus nisi iam fractis ac tantum non debellatis, ita vt omnem belli molem ab iis in se deuolutam ipsi sustinerent *g*). Victi mox ad lacum Vadimonis fractique sunt *h*): V. C. 444. Iterum motis armis, sed consiliis parum certis parumque firmis, nunc demum de societate cum Gallis Vmbrisque iungenda est cogitatum *i*): sed ne tum quidem pugnatum est communi Marte signisque in vnum collatis *k*). Victi tandem (v. c. 471.) ad Vadimonis lacum Senones Etruscique; deditio ab Etruscis facta *l*).

Quod si recentes adhuc et intactae Etruscorum Samnitiumque vires illo fuissent tempore: actum fuisset de Romanis, bello Tarentino moto Pyrrho-

g) Liv. IX, 29. 32. 35 sq.
h) Liv. IX, 39.
i) Liv. X, 8.
k) Liv. X, 27 sq.
l) Polyb. II, 19. 20.

Pyrrhoque in Italiam accito, Lucanis Bruttiisque in belli societatem pellectis. Nec vero saniora fuere consilia ciuitatum Graecarum in extrema Italia: quae nullo communi foedere coniunctae desides expectarunt, donec Romanus arma ad singulas ciuitates circumferret; ipsae Lucanis Bruttiisque in praedae partem adiectae. Scilicet haec illa fuit Romanorum fortuna, cum ipsi, ab initio in summa rerum inopia frugalitati adsueti, corporibus animisque essent induratis, vt, vno excepto Etrusco populo, sed eo luxu, et luxus comite auaritia, priuataeque vtilitatis studiis corrupto, non nisi paruas ciuitates per omnem viciniam haberent, quibus essent singulis pares; quibusque victis maiores, quam ceteri omnes coniunctim, haberent opes, quae quidem et longinqua terrerent. Nam si Roma magna regna et imperia, cum quibus congrediendum esset, ab initio statim habuisset: nae virtus illa tantopere iactata in latrociniis rapinisque consenuisset; adeo dubitari potest, ad opes Romanorum tantopere auctas annon fortunae plus quam ipsi illi virtuti imputandum esse censeas.

Debellatum erat in Italia sub a. V. C. 481. Belli Tarentini contagione, et recepta Mamertinorum societate, cum Romanus Siciliae occupandae immineret, Poenus eum a Siciliae aditu prohiberet, bellum Punicum exortum est; quod cum exitum habuisset Poenis infaustum, inde demum consilia agitare coeptum est Carthagine, quomodo Romanae potentiae obsisti posset non modo domesticis, sed et externis viribus adiunctis; et primum

mum quidem societate populorum Africae et Hispaniae, hinc Galliae et Italiae, res tentata; mox Philippus, Macedoniae rex, prudenti consilio, arma cum Poenis sociauit, V. C. 537. ad opprimendam ciuitatem, cuius opes intra Italiae fines haud esse subsistituras apparebat m). Praeclare haec erant consulta et designata. Adfuit tamen et in hoc Romanis fortuna, primo quod interceptis Philippi legatis mature patefacta sunt consilia, tum quod per intestinas discordias et diuersa factionum studia Annibalem nec armis nec copiis iuuerunt Poeni sui; denique, quod Philippus suis rebus, non communi caussae, studens nihil prouiderat satis opportune; itaque Romani classe Epiri littora obsidendo Philippum in regno continuerunt; n) bello autem cum Poenis finito ipsi arma Philippo intulerunt; cuius cum potentia inuisa esset finitimis, quia auaritia et cupiditate prauaque dominandi lubidine omnium iras et odia in se concitauerat, ipsi illi, quorum interesse videri debebat, vt externum populum a suis finibus auerterent, socios se belli Philippo inferendi praebuere; vicitque adeo acceptae iniuriae memoria et ira metum aliarum et grauiorum iniuriarum, quas facile praeuidere poterant a populo, qui honesto sociorum nomine seruientium turbae eos adiiciebat. Ita accreuere in his quoque terris Romanae vires, donec eae tam validae essent, vt frustra Graecorum armis tentarentur. Inde excepere se clades Macedonum, Aetolorum et Achaeorum; qui si communi consilio

m) Liv. XXIII. 33 sqq. Polyb. Exc. VII, 2.
n) Liv. ibid. c. 38.

silio ac virtute primis conatibus obstitissent, ceruicem suam a generis humani seruitio intactam forte seruassent.

Noua inde spes affulserat iugi a tot populorum ceruicibus detrahendi, motis ab Antiocho armis; modo ille Annibali obtemperasset, qui in Italiam vt bellum transferret monitis horatibusque instabat; sed, quod imprudentes facere amant, quodque exitio esse solet, medium rex consilium sequi maluit; vt in Asiae quidem terras admittere bellum nollet, nec tamen nisi in Graecia socios armorum quaereret. Verum ne quidem hoc satis prudenter consultum aut in rerum actum perductum; segniter et supine grauissima quaeque curata; opportuna rerum momenta manibus dimissa; aulicorum artibus, assentationibus et suspicionibus, tractatae bellicae res; ita commissum, vt in ipsa tandem Asia cum Romanis esset concurrendum.

Bella deinceps Romanos excepere alia ex aliis; grauissimum sociale V. C. 663. in quo tamen id modo spectatum a sociis, vt aequo cum Romanis iure vterentur. Prudenter ab iis administrata res in hoc quoque, quod legatos miserunt ad Mithridatem o), petentes, vt cum exercitu Italiam ad opprimendos Romanos inuaderet; nec vana ea spes esse potuit; nam Thraces iam tum in armis erant, quos ille mox in societatem belli traxisse videtur: et populos, per quos iter faceret, belli socios habiturus erat; spreto tamen consilio hoc, dete-

o) Diodor. Ecl. XXXVII, 1. p. 540.

deteriora amplexus, rex Ponti constituit in Asia manere, vt et regni fines tutaretur et proxima quaeque occuparet. Ortum ita bellum Mithridaticum: quod cum primum viribus suis aliquantum sustinuisset, posthaec misit ad regem Armeniae, Tigranem, generum suum, ad Arsacem, Parthorum regem, socium et amicum, tum ad reges Syriae et Aegypti, vt arma secum iungerent; Thraces quoque ac Scythicos populos sollicitauit *p*): caussam belli odiique in Romanos concitandi praebebant iustam Nicomedis Bithyniae regis iniuriae, quas Romani aut dissimulabant aut aperte defendebant. Nec facile alias tam claro apparuit, Romani bellica virtute et consilio quantum superessent; etsi enim Italico bello premebantur, et paullo post bellum ciuile motum erat, distrahebantur autem ducum iurgiis et dissidiis ciuitates et prouinciae, ipsique propter caussam belli iniustam odiis omnium laborabant, fausta quoque Mithridati belli erant initia, ita vt victum Nicomedem regno exueret, inde Phrygiam intraret, totamque Asiam suam faceret, in ipsa porro Graecia Athenas arcem opum haberet: missae tamen aduersus eum copiae in illas ipsas prouincias, et coactus ille est paullo post victas Sullae dare manus et pacis conditiones quamuis iniquas accipere. Cum autem Romanorum ducum auaritia et ambitione iterum ac tertio ad arma sumenda fuisset adactus: (V. C. 677.) Sertorii ille Lusitaniam tenentis societate petita, Tigrane quoque ad arma iungenda pellecto, barbaris septentrionis e sedibus suis extractis *q*), numero-

p) Appian. Mithrid. 15.
q) Ibid. c. 67. 68. 69. 78.

numerosissimas copias parauit; victus tamen Romanorum armis cum in Bosporum fugisset, (V. C. 688.) adeo non fractus est animo, vt et bellum renouare pararet et in ipsam Italiam illud transmittere vellet r); ita vt, superato Istro aut per Pannonias et Illyricum facto itinere, Alpium iuga superaret, aut Thracia Macedoniaque peragrata mare Ionium traiiceret; quae consilia si euentum habuissent, in summum haud dubie discrimen adducta fuisset res Romana. Intercepta consilia exercitus defectione a Pharnace filio sollicitati.

Atque haec quidem a nobis exposita satis docent, non omnino prudentiam defuisse hominibus, verum non adfuisse fortunam; et fuisse ita in fatis, vt tot populi ac ciuitates, numerosa pube, corporum animorumque virtute rerumque copiis florentes, vnius vrbis auaritia et dominatione excisae, laetissimo Italiae, Siciliae, Graeciae, Asiaeque cultu extincto, solitudine et vastitie squalerent; vtque gentes ingeniis artibusque politissimae, nullo aut exiguo ad ipsa victorum ingenia fructu, (quippe qui ad humanitatem nullo tempore satis expoliti fuere; luxum, pro cultura, habuere) ad barbariem relaberentur. Ad magni imperii molem, qua publica priuataque virtus oppressa deficit, cum res excrescerent: a sano animorum morumque habitu, qui, nisi in mediocribus rebuspublicis aut regnis, vix durare potest, ruentibus omnibus in opum magnarum cupiditatem, et cum hac in luxus libidinum-

r) Ibid. 109.

dinumque foeditatem, extinctum est, quicquid vsquam, aut natura aut studio, lege vel more, esset praeclarum: quibus omnibus si foederum salubri pactione mature obuiam iri potuisset, quanto cum humanitatis omnis fructu id factum fuisse putabimus!

Verum agamus id, cuius caussa suscepta erat haec commentatio, et, omissis votis ac desideriis vanis, acquiescamus in rerum nostrarum statu praesenti haud vtique poenitendo, cum prouisum saltem sit, ne nostra aetas seruitutis iugum suae ceruici impositum sentiat, agamusque deo O. M. gratias pro tanta rerum prosperitate, cuius fructus nobis conceditur. Quod vt rite fiat, agite, Ciues, bonis votis nostram religionem pietatemque prosequimini, ducendaeque in templum academicum pompae, si videbitur, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, et quiqui aut generosa stirpe sati ad virtutem annitimini, aut virtute et ingenio vobis nobilitatem parare studetis, interesse fauentes haud dedignamini. PP. in Georgia Augusta d. XVI. Septembr. cIↄIↄccLXXXV.

XVII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
HENRIC. AVG. WRISBERG D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
LVDERVM KVLENKAMP
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A D. II. IANVARII CIƆIƆCCLXXXVI

Demogorgon daemon, e disciplina Magica repetitus.

Quoties per omnem generis humani historiam in errores, prauas opiniones, superstitiones ac fraudes incidimus, quibus symbolica et allegorica loquendi ratio locum fecit: in illa cogitatione defixi sumus, quot quantisque opinionum monstris superstitionumque ludibriis caritura esset vita humana, si ab initio statim generis humani sermo idoneus extitisset, quo eloqueretur quisque ea,

 quae

quae cogitatione designabat, proprie, nec vtendum fuisset symbolica ratione, qua sensui subiiceretur id quod sub sensum non caderet nec adduci posset. Saltem, ex quo sermo hominum ad philosophicam subtilitatem fuit adductus, vtinam omnis illa symbolica et allegorica oratio et actio e generis humani commerciis expelli potuisset! Nunc autem ita accidit, vt ea symbola, per quae rudiorum aetatum notiones expositae essent, non modo retinerentur, verum adeo acciperentur tanquam proprie dicta, efficerenturque ex iis opinionum portenta, quibus implicita mens humana per omne aeuum tanquam compedibus tenetur, e quibus necdum magnae hominum parti extricandi se nec elabendi vlla est facultas. Ita per omnes aetates et per omnium gentium sapientiam diuinam et humanam regnarunt dogmata et placita ex illis symbolis male acceptis ducta, et ad subtilitatem philosophicam reuocata: quibus tanto difficilius est occurrere, si velis, cum auctoris verba ipsa recitari aliaue auctoritas commemorari possit diserta. Scilicet fecit fraudem illa opinio, qua, quod primi homines, necessitate adducti, sermonis idonei penuria, per symbola et hieroglypha protulerant, consilio aut fraude factum plerique interpretarentur, inque ipsis disciplinarum primordiis et incunabilis subtilissimas quasque, vix in nostra litterarum luce animaduersas, aut omnem extra humani ingenii modulum positas, arcanas doctrinas sermonis vel scripturae ambagibus et inuolucris occultare voluisse crederentur seu sacerdotes seu philosophi. Quis quaeso, suo indicio, non aliorum cupiditate, ductus sibi persuadere

possit,

possit, patriarchis aut sapientibus primarum aetatum viris de rerum naturis ea cognita fuisse, quae tot virorum subtilissimorum studiis, rerum experimentis, instrumentorum inuentis, multorum saeculorum progressu aut nondum aut vix tandem ad qualemcunque hominum notitiam adducta sunt! Subnata inde interpretantium studia, incerta ac dissona, vtpote in symbolis ac signis, quae definitam satis notionem habere nequeunt. In mythis ac ritibus explicandis captatae subtilitates generis omnis. Incussa quoque mentibus religio, ne patefacta in vulgus efferrentur. Eo maior erat venia fingendi absurda *). Natum ex ista opinionum fraude simile aliorum studium vera symbolis, allegoriis, mythis inuoluendi, arcanas disciplinas condendi: quasi veritas nuda nec adspici possit nec ferri. Extitere adeo per omnes fere inde aetates, qui, cum philosophi videri vellent et multi etiam essent, cogitata animi non proprio, plano ac simplici sermone perspicue reddidere, sed vti maluere allegoriis et hieroglyphis; quique ipsa sapientiae principia vocabulis tropicis enuntiarunt; qua ipsa re, cum iisdem signis notiones quisque subiiceret diuersas, ex iisque, probabiliter vt ipsi videbatur, deduceret ea, quae vera esse sibi persuasum haberet, cum indies implicarentur veteres fraudes nouis, et in

*) Appositus ad rem est Macrobii Sat. I, 7. locus: „*Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est; non quae ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quae aut fabulosis admixta differitur aut a physicis in vulgus aperitur. Nam occultas et manantes ex veri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur; sed si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur.*

in alia commenta detorquerentur, contexta est in multis rebus ea opinionum, somniorum, nugarum anilium tela, vt interdum difficile sit, stamina singula, e quibus ea contexta sit, retexere. Est sane hoc ex iis, in quibus generis humani calamitas vertitur, quod, quae simplex rerum ratio hominum animis apponit, ea illos haud facile tenent, contra symbolicarum rerum apparatus sensibus porcussis eos mouet. Fluxit ex eodem fonte alia malorum eluuies, cum ipsum numen per symbolorum ambages ea, quae hominibus declarare vellet, proponere statuerent. Quod nisi hac persuasione teneri maluissent: vix in illa incidissent, quibus deorum voluntatem significari crediderunt homines. Vix in vaticiniorum obscura et perplexa, aut in portentorum, prodigiorum et ominum ludibria deflexissent: nisi ea opinione ducti fuissent, ipsum numen quae vellet non aliter quam per symbolorum inuolucra subinnuere. Quid tamen numine magis dignum videri poterat, quam, quae vellet, accommodate ad sentiendi et intelligendi vim humanam declarare! Quae cum ita sint, quis in ambiguo positum esse existimet, an nostris adhuc aetatibus vlla symbolica praecipiendi ratio accommodata sit? Etsi enim nemo dubitet symbolis ad hominum sensus animosque impellendos magnam inesse vim; deficiunt tamen nostros homines cetera, quibus inter veteres certi ritus symbolici tantam ad animos vim habere poterant: adsunt contra permulta, quae aut ad mera ludibria aut ad paucorum fraudem et dominatum reuocant, quicquid huius generis inuentum habetur: tantum

abest,

abest, vt ad verum videndum acuat oculos obiecta caligo et caecitas. Versatur saltem in lubrico omnis hic conatus homines per veri ignorantiam emendandi, et rectis vnius sapientis consiliis insinuant se sexcentorum fraudes ex aliorum desipientia suis rebus consulentium. Per omnes aetates grassata sunt ea opinionum ludibria, quae, cum symbolice et allegorice essent redhibita, sapienti, qui notionem bonam et sanam, quam subiiceret, haberet, non omnino improbari poterant: cum interea illa animos aliorum phantasmatibus superstitionum ac spectris obiectis turbarent; id quod haud euenisset, si maluissent sapientes vulgus *pauca plane nosse, quam multa obscure ac male.* A Cosmogonia et Theogonia, symbolice declarata, quanta philosophiae veteris pars fluxisse videri debet! Ad seriora etiam tempora in Oriente ista philosophandi ratio permansit; nisi quod, principio malo in disciplinam inducto, suum illa sibi habitum induerat: qui mox, inprimis inter Alexandrinos, aliisque in terris, adscitis Pythagoreo-Platonicis placitis, admodum fuit variatus. Nulla forte aut esset aut fuisset mystica doctrina, si, quae allegorice ac symbolice proposuerant, proprie efferre maluissent illi, qui talium systematum auctores fuere. Ita nec vlla fuisset magia, nisi veterum philosophemata per symbola reddita fraudem hominibus fecissent. Cum enim illa versetur circa virtutes rerum naturae occultas, aut proprietates ac virtutes numinis, quandoquidem et illae et hae veteri cum philosophandi tum eloquendi more in personas, adeoque in deos seu daemonas ac genios, essent mutatae, inuentae

 sunt

ſunt cum indoctorum hominum ſeu fraudes ſeu ſtupores, tum ſagaciorum praeſtigiae, philoſophantium artes theurgicae, ſapientiae arcanae myſteria; ex iisque, infinitis modis permixtis, modo necromantia extitit, modo theurgia; modo magia ſeu Zoroaſtrea, ſeu Cabbaliſtica, ſeu aliis nominibus celebrata. Quum autem omnia haec per ſenſuum et phantaſiae vim in hominum animos illabantur, tanto potentiora ea ſint, neceſſe eſt; adeoque mirum non eſt, ſi per omnes aetates fuere, qui ſimilem arcanam diſciplinam profiterentur, etſi infinitis modis variatam. Eſt vnum ex hoc genere, quod, cum primo adſpectu valde abhorrens et inſolens viſum eſſet, accuratiore a nobis inueſtigatione facta mox ad genus ſuum referri potuit.

Memineramus ſcilicet, Commilitones, quoties in Miltoni lectione peruentum erat ad locum de Satanae profectione ad Erebum, vbi Chaos cum Nocte in throno ſedens ille conſpexerat, teneri nos memorato inter adſtantes cum Orco et Hade *Demogorgone a)*, quod quidem nomen antiquitatis fide

a) *Paradiſe loſt* II. 965. — *and by them ſtood*
Orcus and Hades; and the dreaded Name
Of Demogorgon.
Excuſum eſt in recentioribus edd. *Damogorgon.* Deletum vtrumque hemiſtichium: *and the dreaded Name of Demogorgon:* malebat Bentleivs; ſcilicet non lectionem emendans, ſed ipſum poetam eiusque iudicium ac verba: id quod ſub aliud critices genus cadit. Idem Bentleivs Bocatii inuentum arbitrabatur hoc nomen: *Boccace, I ſuppoſe, was the firſt, that invented this ſilly word Demogorgon:* meminerat tamen Spenſero quoque nomen frequentari. Alia ex hoc poeta

fide niti haud recordabamur. Ad Bocatium auctorem referri illud solet; nec tamen satis probabile esse videbamus, quod ab hoc eodem inuentum et excogitatum nomen illud traditur. Nuper cum in magicis praestigiis in nomina daemonum et bonorum et malorum inquireremus, pupugit animum, quod in antiquitate, quam eruditam vocamus, nullum alicuius Genii seu Daemonis nomen occurrere recordabamur. Vnde igitur illa, quae vulgo feruntur, ducta putabimus? Scilicet, quod diligentior inuestigatio facile docuit, sunt ea mera ludibria, ex Iudaicis plerumque superstitionibus ducta; vnde harum nugarum origo Cabbalistica intelligi potest. Coepimus itaque iterum in Demogorgonis origines inquirere; nomen graecum, quodque eruditae antiquitatis colorem habere videtur. Cumque nunc proludendum sit indicendis per hanc ipsam tabellam sollennibus noui magistratus academici crastino die a Viro Excellentissimo

LVDERO KVLENKAMP

suscipiendi: agite, Commilitones, cum argumentum commune aliquod et *publica materies* commentationi huic substernenda sit, dispiciamus paucis

poeta exempla attulit doctus MILTONI commentator Th. NEWTON; idemque ex MILTONI prolusionibus (*Opp. Lat. p. 340.*) locum adiecerat, quo constare potest, cum iudicio Miltonum hoc nomen Demogorgonis adhibuisse: "*apud vetustissimos itaque mythologiae scriptores memoriae datum reperio, Demogorgonem deorum omnium Atauum (quem eundem et Chaos ab antiquis nuncupatum hariolor) inter alios liberos, quos susceperat plurimos, Terram genuisse; hac incerto patre Noctem fuisse prognatam.*"

de hoc daemone, eiusque auctorem et natales exquiramus. Nugae! dicetis, quorsum enim nouum daemonem expiicari, cum eorum numerus iam satis magnus per omnem terrarum orbem emerserit, nuper etiam noua cohors inter certa sodalitia ad stupenda rerum miracula perficienda prodierit! Forte tamen ipsae hae *ducent nos ad seria nugae.*

Ad Bocatii auctoritatem vulgo Demogorgonis seu Daemogorgonis nomen referri solet. Proferenda igitur et paucis comprehendenda sunt ea, quae is de hoc nomine in *Genealogiae deorum* principio proposuit: „Veternosus ille deorum omnium gentilium proauus, vndique stipatus nebulis et caligine, mediis in visceribus terrae habitat; pallore quodam muscoso, et neglecta humiditate amictus. — „Huius insipidae credulitatis caussam dicit Theodontivs non a studiosis hominibus habuisse principium, sed a vetustissimis Arcadum rusticis„, qui, cum ex terra fontes emitti, fruges nasci, ignes euomi, viderent, Terram omnium rerum parentem crediderant; „qui autem post hos sequuti sunt, paullo altius sentientes, non terram simpliciter harum rerum dixere auctorem, sed illi mentem implicitam esse diuinam, intellectu et nutu cuius agerentur ista, *eamque mentem in subterraneis habere sedem arbitrati sunt* — quam diuinitatem non alterius quam *Demogorgonis* existimabant. — „Hic igitur cum esset apud vetustissimos Arcades in honore praecipuo, rati taciturnitate nominis diuinitatis augeri maiestatem, seu existimantes indecens esse, tam sublime nomen venire in buc-

cas

cas mortalium, vel forte timentes, ne nominatus irritaretur in eos, consensu publico vetitum est, ne impune nominaretur a quoquam.„ Prouocatur inde ad duo poetarum loca, de quibus nunc videndum est. Alter est Lucani (lib. VI, 745.) vbi Erichtho saga, vt animam in corpus reuocaret, diis inferis minas facit: — *paretis? an ille Compellandus erit, quo nunquam terra vocato Non concussa tremit;* (quo vocato semper terra mouetur) *qui Gorgona cernit apertam; Verberibusque suis trepidam castigat Erinnyn; Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius Vos estis superi; Stygias qui peierat vndas?* Memorat hic poeta numen ceteris diis inferis potentius in Tartaro sedens; quod in sacris magicis inuocatum deos inferos cogere possit. Nihil amplius his versibus inferri, si nihil aliunde intuleris, manifestum est *b*); et potuit numen illud adumbratum esse ex diis illis, quos summo robore praeditos in Tartarum detrusos fabulata erat in Cosmogoniis antiquitas, Titanes puta et Cronum, et iam ante Centimanos; (v. Apollodor. pr.) forte Briareon (Hesiod. Θ. 817 sq.) Aegaeonem (*augustam centeni Aegaeonis umbram* Stat. Theb. IV. 535.) aut Typhoeum. Alter locus est Statii IV. Theb. 516. vbi Tiresias ad Vmbram Laii euocandam deos inferos cunctan-

b) Quae ad exornationem adiecta sunt, ad maiorem numinis potentiam declarandam valere debent: *qui Gorgona cernit apertam*, h. e. Medusam, nec aut in lapidem mutatur aut, quod saltem hic locum habere videtur, metu ex aspectu et horrore percutitur. Imperat ille Furiis, tenet Tartara, adeoque loca infra Haden seu Orcum sita, vt adeo dii inferi respectu ad illum habito sint superi; tandem Stygem contemnit deorum superorum terrorem, per quem illi iurare solent.

cunctantes compellat: *Iam nequeo tolerare moram — Spernite ne, moneo; et nobis saeuire facultas. Scimus enim et, dici quicquid nosciique timetis, Et turbare Hecaten; ni te, Thymbraee, vererer, Et, triplicis mundi summum quem scire nefastum. Illum sed taceo; prohibet tranquilla senectus.* Ait Tiresias se formulas magicas nosse, quibus ipsa Hecate cogi possit, (quas tamen fratris Apollinis, cuius ipse munere vaticinatur, reuerentia adhibere recusat) et se nosse numen potentius, cui triplex regnum deorum, caeleste, terrestre et inferum, pareat. Creditum igitur in rebus magicis, deos inferos, Hecaten et Manes, cogi posse, et quidem per aliud, idque potentius, numen, sed quod arcanum esset, nec extra sacra magica proferendum. Coniuncta cum his debuit esse alia opinio, cum ipso more formulas magicas seu carmina voce submissa recitandi coniuncta, qua numinis istius nomen et ipsum esse arcanum, nec nisi iis, qui magicas artes tenerent, notum ferebatur; mox, nec effari illud cuiquam licere. Latius inde sparsa magica superstitione, accessisse et insinuasse se videntur superstitiones aliae Orientis, Magicae et Iudaicae, mox et Neoplatonicae, quibus nomen dei non vno modo *ἄῤῥητον* et ineffabile habebatur. Nec tamen horum quicquam obuersatum esse videtur seu Statio seu Lucano. Atqui ab iis Demogorgonem respici, et esse hoc arcanum illud numen, non ex Bocatio; tantum abest, vt is primus sit auctor et inuentor nominis; verum ex Lutatio Placido, seu, quem alii vocant, Placido Lactantio discimus ad illum Statii locum: „*dicit deum demogorgona summum, cuius*

nomen

„nomen scire non licet. Infiniti autem philosophorum, „Magorum, Persae etiam, confirmant reuera esse c), „praeter hos deos cognitos qui coluntur in templis, alium „principem, et maxime deum, numinum ordinatorem, „de cuius genere sint soli Sol atque Luna: ceteri vero, „qui circumferuntur, astra nominantur, quae eius cla„rescunt spiritu; maximis in hoc auctoribus, Pytha„gora et Platone et ipso Tagete, conuenientibus.

Non itaque nunc saeculo XIV. illud philosophema mythicum contineri videmus; sed altius illud assurgere. Confecta res esset, si, Lutatius ille cuias fuerit et quando vixerit, satis recte teneremus. Eum ad saeculum VI. saltem esse referendum ex laudatis ab eo scriptoribus collegerunt viri docti; etsi miratione dignum haberi potest, tam bonum Grammaticum et interpretem, saltem antiquiorum excerpta cum dilectu proponentem, illo tempore nasci potuisse.

Antiquiorem auctoritatem Demogorgoni haud facile afferas. Nam locus Hygini, quo ille memoratur,

c) Antiquior lectio apud Micyllum ad Lucan. l. c. occurrit: *infiniti autem philosophorum magnorum per se etiam confirmant.* Ab Omnibono autem haec memorantur: *Multi dicunt, per hunc Demogorgonem animam intelligi mundanam, quae vegetat omnia, quae omnibus naturis proposita est, de cuius semine firmamentum, Solem et Lunam et Stellas natas esse dicebant. Et hoc secundum Seruium. Sed secundum Theocleten, philosophi dicunt, Daemogorgonem esse rerum omnium et deorum omnium principem, genitorem Terrae, Erebi et Parcarum; a δαιμων. quod est sapiens, quia intelligentiam maximam rerum omnium habent.* Videtur hic ex alio fonte hausisse; nec, si Theodontii nomen in Theoclete lateat, Servii tamen vnde auctoritatem acceperit, constat.

ratur, haud dubie est interpolatus; et quod ad Chrysippum prouocatur, temere factum arbitrabimur *d*). Interea altera nunc dubitatio subnascitur, vnde Lutatius ille Demogorgonem acceptum habuerit! Ad quam antequam respondeamus, de *Theodontio* videndum est, quem Bocatius tanquam proximum fontem, e quo sua hauserit, laudare videtur.

Theodontium non hoc modo loco, sed saepe alibi, tanquam auctorem eorum, quae apponat, laudat Bocatius; et ex eo alii. Frustra in hominis originem et aetatem exquirendam bonam horam consumsimus. Tandem diligentiore inuestigatione facta deprehendimus, falso inter viros doctos saeculi XIV. illum hominem haberi: non hominis sed *libri nomen* illud fuit aut certae eius particulae, in qua Theodontio, ficto nomini, dicentis partes fuerant datae. Ipse enim Bocatius alio loco (XV, 6.) vbi

d) Hygin. praef. p. 14. v. Stav. "Ex (*Demogorgone et*) Terra Python, draco diuinus." Haud dubie hoc ex interpolatione. Nam e Terra sola editum Pythonem tradidit antiquitas; alterum adiectum ex Bocatio de Geneal. deor. I., 7. aut ex simili auctore. De Chrysippo locus est apud Bocat I, 14. "Erebus, vt Paullus ait (est is Paullus Perusinus, vt paullo post videbimus) a Chrysippo traditum, filius fuit Demogorgonis et Terrae" Chrysippus esset sane auctor non improbabilis interpolatae mythologiae, si quidem ea, quae de eo memorata sunt, et ex scriptis eius libros περὶ θεῶν memineris. Sed ex diligentiore inuestigatione constare nobis visum est, conflatam esse illam Chrysippi auctoritatem ex Cicerone N. D. III, 17. vbi de malis et miseriis vitae agitur Chrysippo in partes vocato, forte e libris περὶ παθῶν. cf. Tusc. IV, 5. et 10.

vbi viros sui saeculi (erat illud XIV.) doctos, suarum narrationum auctores, interposito singulorum elogio, commemorat, *Paullum Perusinum* insignibus laudibus celebrat, ex eiusque libro multa, „et potissime ea quae sub nomine Theodontii apposita sunt„ se sumsisse profitetur *e*).

Nondum

e) Adscribemus locum, emendatius quam in impressis. Paullum Perusinum, "qui, et aetate prouectus, et multarum rerum notitia doctus, fuit diu magister et custos bibliothecae Roberti, Hierusalem et Siciliae regis inclyti (regnauit is ab a. 1309-1342); et si vsquam curiosissimus fuit homo in perquirendis, iussu etiam sui principis, peregrinis vndecunque libris, historiis et poeticis operibus, iste fuit: et ob id singulari amicitia Barlaae iunctus, quae a Latinis habere non poterat, eo medio innumera hausit ex Graecis. Hic ingentem scripsit librum, quem *collectionum* titulauerat, in quo inter cetera, quae multa erant et ad varia spectantia, quicquid de diis gentilium, non solum apud Latinos, sed etiam apud Graecos, inueniri potest, adiutorio Barlaae arbitror collegisse. Nec dixisse verebor ego iuvenculus adhuc, longe antequam tu (regem Robertum alloquitur) in hoc opus animum meum traheres, ex illo multa, auidus potius, quam intelligens sumsi, et potissime ea, quae sub nomine THEODONTII apposita sunt: quem librum, maximo huius operis incommodo, Biellae, impudicae coniugis, crimine, eo defuncto, cum pluribus aliis ex libris eiusdem deperditum comperi." Fuit igitur liber Paulli Perusini, *Collectionum*, iam tum, cum Bocatius ista scribebat prouectus aetate, (Ob. 1375) abolitus crimine vxoris, non Theodontii, sed Paulli. In illo libro aut partes loquentis Theodontio datas, aut partem operis Theodontii nomine inscriptam fuisse necesse est, ex quo Bocatius se iuuenem multa transtulisse fatetur. Post illa, quae sic satis liquido constare videntur, euoluimus aequales Bocatii, tum eos, qui de viris saeculi XIV. claris tradidere; vnum in his Laurentium Mehus in vita Ambrosii Trauersarii p. CCXCIII. vidimus eo deuenisse, vt Paullum

Nondum ex hoc saltu in lucem emersimus. Ecce enim alia larua obiicitur. Nam alio loco, vbi Bocatius de Litigio e Chao nato narrat, *de cuius eductione*, inquit, *a Theodontio recitatur fabula: dicit enim* a Pronapide poeta in Protocosmo *scribi, quod semel residente Demogorgone, vt quiesceret, in Aeternitatis antro, sensit in vtero Chaos tumultuari f)*. Vnde nunc repente inauditi nominis hunc scriptorem enatum esse dicemus! Scilicet Pronapidem Atheniensem, poetam lyricum, Homeri magistrum, antiquiores ferebant *g)*. Inciderat itaque Paullus in *Proto-*

lum nomen Theodontii sibi induisse putaret. Est autem Theodontius, aut verius Theodotius, ex Theodoto factum, forma deminutiua, redditumque sic quod Italis DIODATINO esset. BARLAAS ille, seu Barlaam, cuius opera Paullus vsus esse dicitur, monachus erat Calaber saec. XIV. inter eos referendus, qui graecarum litterarum semina in Italia iecere; fuitque ille earundem magister Petrarchae et Bocatio. V. Mehus l. l. p. 219. 268 sq. eundem poeticarum fictionum interpretem optimum vocat Aretinus ibid. p. 219. Ex eo tamen ea, quae de Demogorgone tradita sunt, petita non erant, cum a Latino homine, non a Graeco. profecta ea esse, ipsa res arguat, et laudata Lutatii auctoritas iam omnem scrupulum exemisse videri debeat. Ceterum in Bocatio firmauerat ac perfecerat graecarum litterarum disciplinam consuetudo cum LEONTIO, seu Leone, quem secum Florentiam adduxerat; eo interprete Iliadem legit per tres annos et exempla Homeri Florentiam reduxit; v. Bocat. XV, 7. Add. c. 6. qui locus classicus est; Repetit ea Guadagnius ad Graeca Pandectarum p. 216. cf. *Mazzuchelli Scrittori d'Italia* To. II. P. III. p. 1325 et 1322.

f) De Geneal. Deor. I, 3. add. IV, 54.

g) Vid. Diod. III, 66. et Wess. cum Fabric. B. G. I, 27. De PROTOCOSMO Gyraldus de Poetar hist. Dial. II. p. 89. D. Opp. "PRONOPIDES (ita scribitur) *excellenti fuit*

Protocosmum, librum, qui eius nomen praeferebat, aut in scriptorem, qui commentitium Pronapidem laudabat; nisi ipsum talem auctoritatem commentum esse suspiceris. Vtrum probabilius habendum sit, non liquet; ferebat illa aetas fraudes huiusmodi multas ac varias.

Iis, quae supra e Lutatio exposita sunt, haud pauca commenta adiecerat auctor Theodontii, apposita illa, et exornata forte, a Bocatio; Erat enim Demogorgoni, miseri in Terrae tenebris principatus patri, socia seu coniux, Aeternitas *h*); additum Chaos, tanquam materia, et ipsa aeterna, cui posset formam dare. Prognatum agmen IX filiorum et filiarum. Inde Demogorgone et Terra prognatus Erebus *i*). Vt verbo rem absoluamus: notionem

fuit ingenio, (hoc ex Diodoro sumtum) *atque mundi principium versibus complexus est, quod* Πρωτοκόσμον *inscripsit, celebratum et citatum ab auctoribus.*" Viderat itaque Gyraldus, saeculi XVI. scriptor doctissimus, auctores, qui illum librum laudabant.

h) Cuius descriptionem praeclaram afferunt e Claudiano de Laud. Stilic. II, 424 sqq. Idem in Rufin. II, 522 sqq. bene illustrat Chaos in Tartaro situm.

i) *Litigium* (Eris) *Pan. Clotho, Lachesis et Atropos. Polus. Phyton* (ex corruptis voc. Phaethon s. Sol, et Python) *Terra*, e qua *Nox* et *Tartarus. Fama* (e Virgilio Aen. IV.) *Tages. Antaeus.* Erebi progenies XXI. *Amor. Gratia. Labor. Inuidentia. Metus. Dolus. Fraus. Pertinacia. Egestas. Miseria. Fames. Querela. Morbus. Senectus. Pallor. Tenebra. Somnus. Mors. Charon. Dies. Aether.* Sequitur inde stirps Aetheris, e quo *Iupiter*, et sic porro. Sunt haec partim ex vulgaribus Theogoniis Hesiodi et al. petita, partim e Cicerone N. D. III, 17. Omnino operae pretium est, in scriptoribus saec.

notionem mali principii, mali daemonis, in mythologiam transtulerat, et cosmogoniam in theogoniam mutauerat, seu personatus ille Pronapides, seu ipse Paullus. Verum notionem ipsam Demogorgonis ad Lutatium redire supra vidimus: eo nunc reuocanda est disputatio.

Iam ex verbis eius supra adscriptis manifestum fit, haustam esse Demogorgonis notionem e philosophia illa barbara Orientis a Magica Persarum disciplina deriuata, qualis erat illa proximis inde a C. N. saeculis, notionibus omnis generis permixta, Platonicis, Iudaicis et Christianis: Orientalem dicunt philosophiam, de qua vana est in verbis haerens disputatio, an vlla fuerit; nulla enim fuit, si singulare aliquod et elaboratum systema intelligas; at fuit vtique, si certa philosophemata, inprimisque illud de duplici rerum principio, ex Oriente profecta ea voce comprehendas. Eadem in vulgus dissemi-

saec. XIII. attendere ad auctores priscos, quos manibus triuere: et esset ea materies praeclari et ad varia consilia vtilissimi libri. Praeter Ouidium, Ciceronem, Lucanum, Statium, et similes, laudantur a Bocatio inprimis Lactantius, Seruius, al. Albericum adhibuit III, 21. Fulgentium IV, 45. Dictyn. Isidorum et al. Sed haec diligentius essent persequenda. Ceterum fabulas istas, e Theodontio Paulli Perusini receptas, mature deseruere viri docti, etiam Natalis Comes, etsi gloriolam captans ex laudandis auctoribus parum vulgo notis; quorum nomina e scholiis vet. descripsit. Chartarius qui eodem fere tempore de imaginibus scripsit (medio saec. XVI.) memorat quidem Demogorgonem, monet tamen in nullo scriptore sibi eum occurrisse. At est Burcardus Pylades Brixianus (saec. XV exeunte) qui Bocatium expressit carmine: *Theogoniae libris V.* subiectis Hesiodo in edd. nonnullis.

disseminata erant per sacra Mithriaca. Tradebatur igitur „praeter deos cognitos, qui coluntur in templis, alius princeps (et) maxime deus, ceterorum numinum ordinator, de cuius genere sunt soli Sol atque Luna; ceteri vero, qui circumferuntur, astra nominantur, ...quae eius clarescunt spiritu.„ Illud quidem diserte a Lutatio non edicitur, fuisse illum Demogorgonem principium malum; videtur tamen eo ducere opinionis istius, qua malum principium adscitum est, summa celebritas, quae per Orientem regnauit *k*).

 Enim

k) At enim confusionem varii generis et originis diuersae notionum agnoscas in seqq. Lutatii verbis: nam primum subiicit: "*maximis in hoc* (de vno deo principe et ceterorum numinum ordinatore) *auctoribus, Pythagora et Platone et ipso Tagete, consentientibus.*" Tum vero ille alia de suo adiicit, quae Christianum hominem arguunt: *sed dire*, inquit, *sentiunt, qui eum interesse nefandis artibus actibusque magicis arbitrantur. — Sed hoc dei vocabulum a nullo hominum sciri potest*; magos tamen, cum virtutes dei per naturae potestates designarent, pluribus nominibus deum appellasse, h. in plura numina dei nomen distraxisse. Hic sensus inesse videtur iis, quae subiiciuntur, sed admodum corrupta: *sed cum magi vellent virtutis eius, vt putabant sese comprehendere singulas appellationes, quas per naturarum potestates abusiue modo designarunt, et quasi plurimorum numinum nobilitate deum appellare conati sunt, quasi ab effectu ductis rei cuiusque vocabulis. Sicut Orpheus fecit, et Moyses summi dei antistes, et Esaias et his similes.* Nouissima an aliunde inserta sint, haud facile dixeris. Sed superiorum verborum correctionem tentauit Barthius ad Theb. IV. 514. vt tamen sententiae parum consuluisse videretur. Forte sic constituenda lectio: *sed cum magi vellent virtutes eius, vt putabant, comprehendere singulas appellationes, quas per naturae rerum potestates abusiuo modo designarunt: quasi plurimorum numinum nobilitate deum appellari conati*

Enim vero restat difficultas *nominis Demogorgonis*, vnde illud ductum, a quo inuentum sit. Ad rationem quidem grammaticam fatendum est illud parum scite formatum esse; multo magis si a *daemone* ductum creditur. Erit saltem a terror (δεῖμα vel δεῖμος) petendum; vt sit adeo Δειμογόργων;

nati sunt. Ceterum superstitiones Mithriacas arguunt illa quoque quae in eadem Lutatii nota antecedunt: "*Et triplicis mundi. Iuxta picturam illam veterem, in qua haec tormenta descripta sunt et adscensio ad deum.*" Notio ipsa, ανοδος, occurrebat in Platonica disciplina, ex Heraclito traducta in eam, mox et in Mithriaca recepta, vt vel ex Porphyrio de A. N. constat. Et paullo ante: "*tetigit et philosophice partem sacrorum iuxta picturam, quam in inferiore ad notationem commemorat.*" Leg. *adnotatione.* Etsi totum scholium ab alia manu in margine adscriptum, nec Lutatii esse putamus. Imbutum autem hominem opinionibus his seu Mithriacis seu Magicis fuisse, aliunde constat, vt ad Theb. I, extr. Ad lib. VI, 364 autem, vbi de anima mundi e Platonis placitis meminerat: *sed huius*, inquit, *tractatus secretae philosophiae magna laus Persis debetur: vel Perses scilicet ille magnus* (an magus) *praeceptor huius philosophiae*: nisi haec vltima adsuta e margine. — *Sed de his rebus prout ingenio meo connectere potui, ex libris ineffabilis doctrinae Persei praeceptoris seorsum libellum composui.* Narrat etiam de thuris signis libros Tiresiae ad IV, 468.

l) In etymologia vocis *Demogorgonis* dici vix potest, quam indocte versentur Bocatius et alii. Ex eius et Omniboni sententia *Daemogorgon* scribendum erit; nam a δαίμων ductum esse putant; ita vero δαιμονογόργων scribendum fuisset: etsi ne huius quidem formae aliud exemplum meminimus. Debebat esse Γοργοδαίμων, *Gorgoni similis daemon*, seu *Gorgonis more terribilis*; vt in Orphicis γοργοΦόνος, eadem analogia σοροδαίμων, ex capulo daemon: de sene capulari. Sed si vere illa vox a graeco homine formata fuit: debuit δειμογόργων esse *a metu* dictum; (δεῖμα vel δεῖμος) etsi vel sic illa difficultas

γων; etsi ne sic quidem res satis bene procedit. *l*) Nominis tamen huius, etsi male inuenti, ortum tanquam manu tenere videmur: debetur enim haud dubie Lucani verbis supra laudatis, male intellectis *qui Gorgona cernit apertam.* Verum suspicamur vel sic nomini caussam subesse aliam ex indocta vitiosaque scriptura profectam. *Demiurgus* erat, qui in Demogorgonem deprauatus est.

Scilicet nomen hoc *Demiurgi*, (τοῦ Δημιουργου) bonae notae vocabulum, mox, varia acceptione corruptum, tandem malae notae moneta factum est, vt vix probus vir eo numo vti ausit. Apud Platonem, et ipsum Timaeum, quod satis constat, *Demiurgus* erat ὁ Νοῦς *m*), philosophema philosopho hoc haud indignum et in quo cum voluptate mens sanctior ac viuidior versari potest. At Platonici mox infinita super hoc nomine argutati, modo secundum a principe deo, (τὸν λόγον) modo tertium fecere *n*). Iam per Orientem ea notio

 obtinue-

cultas restat, quod, cum tantum ἡ Γοργὼ vel Γοργὼν dicta sit, etiam ἡ Δημογόργων formata esse debuerat. Hactenus igitur multo magis probabile fit, vocem Demiurgi in Lactantii codd. corruptam nouum monstrum peperisse. Etiam e Micylli ad Lucanum nota apparet, fuisse iam olim, qui Demogorgonis nomen, vt fictitium ac vanum, reiicerent, et pro eo Demiurgi vocem restituendam contenderent. Bocatius *Gorgona terram* interpretatur; refert autem versum ad Demogorgonem, quod in visceribus habitet terrae. Sic et Omnibonus ad e. l.

m) *Rerum opifex et creator*, idem ποιητης και πατηρ του παντος. Vid. Plato in Timaeo p. 28 sq. et ipse Timaeus statim pr.

n) Nota haec. L. cl. Plotin. Ennead. V. Lib. I. c 8. p 489. Numen ap. Euseb. Pr. Ev. XI, 18. et 22. *assiduus mundi sui*

obtinuerat, et adhuc obtinet, etiam per Indiam, non a deo summo, sed ab alio, cui res mandata erat, seu deo seu genio, mundum esse creatum. Igitur tota Gnosticorum cohors, iam inde a Cerintho, a deo emanasse virtutes credidit, a quibus conditus sit mundus: Virtutes in personas mutatae modo Aeones, modo aliis vocabulis designari coepere. Valentinus, quippe Platonicae sapientiae sectator (vt ap. Tertullian. de praescript. c. 30.) subtiliore argutatione post XXXIV. Aeonas *Demiurgum* induxit, a deo summo, inuisibili, ineffabili, non nato, diuersum: dictum tamen et ipsum *deum*, *patrem* ac *regem o*). Substituerunt quoque alii *plures Creatores* eosdemque Regnatores mundi, Angelos vulgo dictos: vt Saturninus VII. at Aeonas VIII. Basilides; indefinito numero Marcion. Successere inde alii, qui eum malum deum esse maluere, cum mundum malis omnis generis redundantem ille creasset; alii saltem e mala materia mundum creatum contendebant *p*). Processit inde Manichaeorum disciplina: et insedit insidebitque ea philosophia omni tempore multorum mentibus: haud enim adeo facile habent, vbi subsistant, si semel eo processerint, vt in creando vel corrumpendo mundo daemo-

sui opifex ap. Apulej. in Apolog. idem βασιλευς et al. Adoptarunt eadem PP. vt Euseb. Pr. Ev. XI, 14. sq.

o) Nolumus in his auctoritates accumulare; adeundus post Moshem. Instit. eccles. vel b. Walchius. Irenaeus, qui si philosophicarum opinionum peritior fuisset, haeresium melior interpres factus esset, inpr. lib. I. adv. Haeres. 5. §. 1. 2. et Massuet diss. in Irenaeum s. 5 sqq. 65. sqq.

p) Disputat adv. hoc Gnosticorum genus Plotin. Enn. II. lib. 9.

daemones inducant. Demiurgum etiam philosophi mystici è Christianis, qui placita Orientis aut Iudaica adsciuissent, amplexi sunt, vt in Poemandro factum. Tandem Demiurgus in teletis non modo disciplina ac doctrina, verum dramatica etiam pompa fuit exhibitus. Aiunt quidem in ipsis Eleusiniis hierophantam sustinuisse Demiurgi personam; qui tamen hoc tradiderit Eusebio antiquior, (Praep. Ev. III, 12.) non nouimus: at in Mithriacis Demiurgi notio haud dubie frequentata. Declaratus ille per ipsum Mithram *q*).

Cum itaque Demiurgus in sacris Mithriacis, adeoque in philosophematibus Persarum, et in Magica disciplina istorum temporum, viguerit; non improbabile videri potest, Lutatium illum, aut ipsum graece parum doctum, nomen *Demiurgi* corrupisse, aut alium praeeuntem in ea re esse sequutum, vt ex eo *Demogorgonem* faceret; restat tertia ratio, vt eius codices in hac voce corrupti fuerint. Quicquid est, attemperari aliquando coepit nomen illud Genio malo, et quidem principi; locum seu errori seu commento fecit, vt diximus, inprimis versus Lucani male acceptus: *qui Gorgona cernit apertam.* Alter autem locus Statii, inque eo: *triplicis mundi summus, quem scire nefastum,* facile ad Mago-

 rum

q) Porphyr. de A. N. 24. *ὡς και ὁ ταυρος, δημιουργος ων ὁ Μιθρας και γενεσεως δεσποτης.* et c. 6. Persae (h. e Mithriaci) initiant mysten in antro: cum Zoroastres antrum consecrasset *εις τιμην του παντων ποιητου και πατρος Μιθρου, εικονα φεροντος αυτου του σπηλαιου του κοσμου ὃν ὁ Μιθρας εδημιουργησε.*

rum et Cabbalistarum somnia de nomine dei ineffabili ducere potuit.

Inter haec, si huiusmodi opinionum, quae magicis artibus fidem fecere, tantam per Orientem et Occidentem, idque per omnium temporum decursum, consensum et conspirationem videas; si tot Calliostros per diuersas aetates iisdem vestigiis insistentes cernas: illa consideratio mentem tenere potest, quanta etiam in fraudibus inueniendis ingenii humani angustia sit. Vera, id quod omnes fatemur, pauca numero sunt, quae recte teneamus; verum etiam ea, quae falsa et opinata sunt, vtut multiplicia et innumera videantur, si tamen rite aestimes, eaque ad sua genera, caussas et origines, referas, et ipsa numero esse perpauca et alia ex aliis repetita, recocta, deflexa, videas, nec inesse tantam, quam vulgo iactari audias, ne errorum quidem diuersitatem. Nam sunt primo pauca rerum capita, circa quae vulgus philosophantium occupatum esse solet; et, si animum attenderis, ea ipsa ad paucas enuntiationes primarias redigi intelligas. Inprimis autem, quicquid inter homines, quamdiu fuerunt, super rebus supernaturalibus et de natura nostra vltra fines ei constitutas perficienda, siue in philosophia, siue in magia, siue in teletis, mysteriis, sodalitiis, dictum actumque est, in summa rerum similitudine, vbique ad eadem opinionum ludibria redit; nisi quod modo pinguius, modo subtilius iudicium deprehendas. Tenet tamen scena haec, si qua alia, spectantis oculos, si eorum recensum facias, quae inde ab arcanis per mythos inductis

ductis ritibus, sacerdotum contuberniis, hierophantarum disciplinis, philosophorum, initia verius quam scholas habentium, sacrariis, per omnem aetatum decursum tradita fuere; sique accessiones, quas illa per Magiam, Theurgiam, Cabbalam, Alchemiam, Fratrum roseae crucis, reuelationum et id genus somnia alia, habuere, animo reputes. Nec angustos fines ingenii humani in rerum modo materiis deprehendas, verum in ipsis rerum phantasmatibus, siue in verba siue in in ritus deductis. Ita mystica doctrina Christianorum in Indorum mystica disciplina manibus tenetur. A theogonia et cosmogonia inde persequi licet certas opinionum classes, earumque modo ex Oriente in Occidentem progressum, modo inde in patriam mutato habitu reditum. Mira interdum res, si videas philosophemata, quorum caussae in Asia erant, ad Septentrionem vsque a populis diuersi caeli solique, ritus et vitae, recepta, et aliis domesticis opinionibus implicita, qua commixtione noua facies, nouus habitus, procuderetur. Vt ex philosophia in religiones, ita in has ex illis, innumera immigrarunt: et in vtramque per omnes aetates immanarunt nonnulla e populari superstitione. Quo fit, vt in multis recentiorum saeculorum opinionibus seu Orientalis, quam vocant philosophiae, seu Platonicae, adhuc vestigia haud obscura agnoscere interdum liceat.

Verum, si noui anni et studiorum nostrorum per hunc annum auspicia hac ipsa scriptione facta putanda sunt: satis nunc delibatum ex iis esse

videri debet. Supereſt, Ciues, vt ſollennia noſtra in craſtinum diem indicamus: quibus, Princeps Sereniſſime, Comites Illuſtriſſimi, Iuuentus florentiſſima, natalium ingeniorum ſtudiorum laude conſpicua, vt intereſſe frequentes velitis, nos in votis habere, quidni profiteri liceat?

P. P. in Georgia Auguſta Kal. Ian. cIↃIↃCCLXXXVI.

XVIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITTERARIO
IN A. D. IV IVNII
REGIS NOSTRI AVGVSTISSIMI
NATALEM
CONSTITVTA EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO ABSTVLERVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. JVNII IV. ANNI FVTVRI LXXXVII. HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
PROMVLGAT
M. JVNIO CIƆ IƆ CCLXXXVI.

Natalem Regis nostri augustissimi, Ciues, quem antea votis precibusque tacitis prosequi solebamus, redeuntem nunc sollenni panegyri celebrari

vidistis,

vidiſtis, huius ipſius Regis Indulgentiſſimi beneficio, quandoquidem praemiis ad ſtudia veſtra excitanda conſtitutis diem hunc tanto ſollenniorem vobis eſſe voluit. Inſtituti quidem ratio vt iterum vobis declaretur, neceſſe non eſt: ſatis enim ex iis, quae ſuperiore anno expoſita ſunt, conſtare poteſt, Sapientiſſimi Regis conſilium eſſe hoc, vt inter vos ii, qui ſtudiorum ſuorum curſum iam ad vltima fere curricula exegerunt, habeant, quo incitentur ad vires experiundas ſuas, ad educenda in aciem ſtudia, ad transferenda in ſcriptum audita, ſed commentando et meditando ſubacta et perpolita, et ad caput aliquod diſciplinae, quam auditione aſſidua imbiberant, ſuo Marte tractandum et diſertius enarrandum. Quaeſtionem itaque propoſitam ſi dicimus, argumentum dicimus e diſciplina aliqua petitum, quod vniuscuiusque, qui quantum debuit in litteris profecit, opera docta et ingenua pertractari et expediri poteſt; nec vero proponuntur quaeſtiones difficiles et impeditae de re aliqua inter viros doctos parum explorata: cuiusmodi quaeſtiones eſſe ſolent Societatum litterariarum, a quibus id ſpectatur et agitur, vt noua proferantur, obſcura illuſtrentur, aut difficilia exſolvantur. Quod quaerimus, caput eſt aliquod doctrinae, e media diſciplina petitum, ita tamen comparatum, vt in eo pertractando et exponendo virium ingenii ſui profectuumque ſpecimen aliquis ingenue natus et eruditus edere poſſit. Non adeo in certamen prouocamus niſi eos, qui diſciplinarum rudimenta dudum depoſuere, quique doctrinae copiis ſic ſatis iam inſtructi ſunt, vt, quid ipſi

ingenio doctrinaue valeant, experiri possint; quid? quod, quemadmodum his, qui iam profecere aliquantum in studiis suis, auctores sumus, vt et ipsi aliquid audeant, dehortando contra ac dissuadendo auocare solemus et tantum non deterrere eos, quorum studia nondum ita expolita sunt, vt ex vmbra illi in campum prodire aut pugna confligere possint. Verum etiam illos, qui bene instructi ad certamen se accingunt, nolumus quaestioni tractandae ita incumbere, vt alias studiorum suorum partes negligant aut a cursu academico perficiendo auocari se patiantur.

Monita haec a nobis, Ciues, et diligenter exposita fuere iam sub ipsam instituti certaminis huius indictionem, vt iam tum putaremus satis esse occursum aut reprehensioni calumniosae, qua totum hoc institutum eleuari posset, aut prauo nonnullorum inter vos iudicio, qui nec satis parati et instructi, nec ceteris studiis bene attemperatis, certamini se forte committerent. Quod si tamen ab vno et altero nimia fiducia vel imprudentia esset peccatum: num, quod vnius vel alterius vitio et culpa commissum est, ipsam rem attingit, eiusque salubritatem ac praestantiam tollere videri debet? Quid tandem est in rerum natura praestantissimum per se et vtilissimum, quod non prauus insipientium et imprudentium vsus corrumpere et in noxam suam vertere possit? Quin agamus id, quod bonum virum omni in re facere par est: elaboremus pro se quisque, vt prauis rerum studiis prouida cura occurramus; consilio monitisque idoneis instruamus

eos

eos quos errore abripi videmus; rectam rerum rationem, prudentia, auctoritate, opera ac studio, firmemus ac stabiliamus. Non adeo magno acumine opus est ad intelligendum, quid in quaque re seu suo seu aliorum vitio haud satis firmum ac validum sit; verum prouidere, ne summa rerum labefactata in hanc partem inclinet et ruinam inde trahat, curare, vt bonorum consiliorum fructus non modo non intereant, verum etiam ampliores sint et salubriores, ea demum sapientia est. Multo grauius et perniciosius academias insedit malum illud, cui regia magnificentia occurrere voluit: torpor ingeniorum et ignauia, cum intra audiendi desidiam continet se iuuentus, nec vires suas ipsa acuit nec vitae ac foro discit. Haec est vera studiorum pestis, a qua in omnem rempublicam mala grauissima fluxere, quaeque ipsa litterarum studia in contemtum iuxta et neglectum adduxere. Ita natura humana comparata est, vt sine virium seu corporis seu animi intentione consequi possimus nihil; et omnis emendatioris institutionis auctores id egerunt, vt ad incitandum studium auxilia ac praesidia idonea circumspicerent. Certaminum quanta ad veternum animorum abstergendum vis esset, vidit Graecia, quae multa alia bene vidit. In rudioribus saeculis corporum, mox ingeniorum certamina proposuit: hisque effecisse sibi visa est, vt ingenue in Graecia natum vel muto adspectu ab omni barbaro, etiam regia stirpe nato, facile dignosceres; sin vterque verba facerent, humanitatis cultum in altero facile agnosceres. Athleticis studiis neglectis ingeniorum saltem certamina cur non amplectemur, efficiemusque,

que, vt ingenia noſtris curis elaborata et expolita ita emineant; vt Georgiae Auguſtae alumnum facile agnoſcas?

His itaque conſtitutis, agite, Ciues, accipite nunc aut recognoſcite nobiscum ipſius certaminis exitum, et ſententias iudicum, iam antea in templo academico e cathedra pronuntiatas, praeconio hoc altero promulgatas cognoſcite.

Propoſita erat ab *Ordine Theologorum* quaeſtio:

Num, et quatenus, vere affirmari queat: conſtante numinis prouidentia id effici, vt genus humanum, vniuerſim ſpectatum, continua progreſſione ad meliorem conditionem ſenſim aſſurgat.

Primum quidem *res ipſa* ex omni hiſtoria, obſeruationibus item recentioribus, accurate ſic euinci debebat, vt per quamdam quaſi inductionem pateſieret, culturam litterarum artiumque, religionis porro atque virtutis, adeoque felicitatem, cum publicam tum priuatam, extenſiue et intenſiue, maiora ſenſim incrementa cepiſſe. *Deinde* et *ſubſidia opportuna*, ſeu *media per quae*, et *modus*, quo accommodatiſſime haec deus effecerit, declaranda erant; ita vt inprimis inquireretur, quae et quanta ſint *religionis* vere *chriſtianae* de hac felicitate communi merita. *Denique* luculenter docendum erat, omnino pertinere hanc quaeſtionem recte expoſitam ad *iuſtam* de prouidentia diuina *notionem* animis informandam.

Duo qui in arenam deſcenderunt, cum antiquioribus tum recentioribus litteris probe inſtructi, hactenus

hactenus laudem communem abstulere, quod rerum exemplorumque, quae pro argumentis erant, dilectu et dispositione iudicium suum Ordini approbauerant, eratque omnino ambigua ac difficilis iudicii victoria. Alter tamen, cuius libellus dicto insignitus erat:

Gloriosum est etiam cecidisse in praelio,

cum luculenter docuisset, quantum Graecorum litterae publicam priuatamque felicitatem adiuuerint auxerintque, non aeque disertus fuit in docendo, a quibus initiis ista litterarum lux orta per quas vias et opportunitates, easdemque haud fortuitas, sensim ad alias gentes manauerit; hoc idem factu opus erat renascentibus saeculo XV. antiquis litteris, vt doceretur, quosnam effectus ea res habuerit ad ingenia cum caeterorum Europae populorum, tum Germanorum, excitanda animosque virtute incendendos, vt barbariem depellerent, et religionis repurgatae litterarumque faustum connubium iungerent. Alter vero, qui dicto Paullino se insignierat:

Παντες μεν τρεχουσιν, εις δε λαμβανει το βραβειον,

luculenta rerum expositione summatim facta, a praesenti temporum laeta facie ad primas origines retro procedendo, caussarum explicationem non neglexit, et vicissitudines rerum, opportunitates, euentusque, qui vulgo fortuiti habentur, sapienter ab vniuersitatis rerum moderatore deo ad certa consilia attemperatos et nexu admirabili dispositos ante oculos posuit. Huic itaque alteri, quia acumine in caussis perspiciendis et eruendis, tum in rebus exponendis subtilitate excellere visus est, βραβειον adiudicatum; resignataque schedula lectum est nomen

JOANNES HENRICVS HEINRICHS

Hannoue-

Hannoueranus, Seminarii philologici sodalis.

Ab *Ordine Iureconsultorum* proposita erat quaestio: Quodnam sit fundamentum successionis Germanicae, tam allodialis quam feudalis? in quonam consistat potissimum ratio differentiae inter principia istius successionis Germanicae et Romanae, speciatim Iustinianeae?

Quatuor redditae sunt commentationes praescriptis dictis insignitae:

1. *Apis Matinae more modoque.*
2. *Conamur tenues grandia.*
3. *Audentes fortuna iuuat.*
4. *At socii multo gemitu lacrimisque Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.*

Ordinis quidem expectationi votisque nulla earum ita satisfecisse visa est, vt nihil esset quod desiderari posset. Cum tamen diffitendum non esset, esse in ipsa quaestione nonnullas difficultates: iudicauit Ordo Consultissimus, aequius sibi ac mitius nunc in sententia ferenda esse versandum, probandumque adeo et laudandum conatum, qui ingenii doctrinaeque signa haud obscura prae se ferret. Cum itaque illa Commentatio, cui inscripta erant verba;

Apis Matinae more modoque:

inter ceteras emineret cum rerum expositione tum oratione, Ordo Consultissimus huic ipsi primum locum ac praemium Regium detulit. Nec tamen ille nihil tribuere videri voluit industriae et labori, quem in libellum suum exarandum impenderat auctor commentationis altero loco commemoratae praefixo symbolo: *Conamur tenues grandia.* Ei itaque *alterum* locum a priore assignauit, ita vt, ad

 princi-

principem laude et merito accessisse videri debeat. Scheda aperta victricis Commentationis auctor innotuit:

FRIDERICVS BOUTTERWECK, *Goslariensis*; secundum locum obtinuit idem, qui iam superiore anno proxime a victore abfuisse visus erat, JOACHIMVS SCHWARZKOPF, *Hannoueranus*.

A *Medicorum Ordine* indicta erat quaestio:

In irritabilitate animali, a qua nisi omnis, saltem maxima sane, pars principii in corpore nostro actuosi pendet, cum varia supersint, quae pleniorem poscunt eruditorum expositionem: desiderata est solida, obseruationibus et experimentis superstructa, responsio ad varias quaestiones irritabilitatem animalem spectantes: 1. in quanam elementorum corporis animalis parte haeret vis irritabilis? 2. qui sunt veri certique fines inter *Tonum* Stahlii et *Irritabilitatem* Halleri? 3. quibus adminiculis, siue a climate, aëre et vitae genere pendentibus, siue a cibo potuque siue a medicamento desumtis, effici potest, vt, si torpida languet vel plane deficit, excitetur et augeatur? vel si nimis efficax sit, temperetur et coerceatur? 4. quale inuicem obseruatur commercium irritabilitatem inter et neruorum systema, in doctrina affectuum animi, temperamentorum, et in genere principii actuosi corporis animalis, vllo cum fructu adhibendum?

Qui iam ab initio mentes incesserat metus, ne quaestionis subtilitas et difficultas, ipseque rerum compre-

comprehensarum, et varia multiplicique lectione, experimentis et obseruationibus expediendarum, ambitus, animos deterreret potius quam alliceret, minui tamen videbatur cogitatione numeri centenarii eorum, qui medicis studiis in hac academia nostra nomen suum professi sunt; non enim defore inter hos ingenia, quae ad altiora et doctiora enitantur, quaeque adeo laetatura sint, virium ostentandarum opportunitatem sibi oblatam. Fefellit tamen haec ipsa opinio; nec nisi vna scriptio reddita est, inscripta lemmate:

Qui nunquam male, nunquam bene.

Recte vero auctor ipse de se ita iudicauit, vt nunc virium suarum periculum qualecunque fecisse eoque ipso viam sibi parasse videri velit ac prolusisse ad praemium alio anno ferendum.

Ab *Ordine Philosophorum* proposita erat quaestio:

Cum veteres, sideribus ad horizontem conspicuis aut euanescentibus, (*ortus et occasus poeticos* vocamus) anni tempora distinxerint: iis, qui ob praemium Regium Ordinis philosophici iudicio permissum certare vellent, id agendum erat, vt *colligerent* praecipua, quae eam ad rem pertinent, scriptorum classicorum loca; vt quid doceant, *explicarent;* quando et vbi vera fuerint haec praecepta, ex aequinoctiorum praecessione et horizontum diuersitate *ostenderent; adderent* calculorum, quibus id ostenditur, rationem; et calculos ipsos, nonnullis saltem maioris momenti, exemplis *illustrarent.*

Prodiere in certamen duumviri vigore ingenii athletico et doctrinae apparatu bene instructi: quorum alterius commentatio inscripta versibus Ouidianis:

Felices animas, quibus haec cognoscere primis Inque domos superas scandere cura fuit;

alterius scriptio versu Virgiliano insignita:

Multa dies variusque labor mutabilis aeui Retulit in melius.

Habebat vtraque suas laudes, suas reprehensiones. Posterior maiorem litterarum graecarum latinarumque copiam interpretandique facultatem, prior mathematici acuminis variaeque doctrinae documenta praeclara prodere iudicibus est visa: etsi itaque in ea desiderata est subtilior illa elegantia, qua mathematicae et astronomicae rationes ad loca veterum declaranda transferendae erant, doctrinae tamen mathematicae maiorem apparatum et copiam praemio suo ornare decreuit amplissimus ordo. Itaque scheda, cui inscriptum erat *Felices animas*, resignata, victoris nomen recitatum est

JOANNES FRIDERICVS PFAFF
Stuttgartensis, Philos. Stud.

Alteri commentationi proximus a principe illa locus est assignatus: eiusque auctorem se postea professus est probitatis et modestiae eximiae laude conspicuus iuuenis Jo. CONRADVS SCHAVBACH, Meiningensis.

Persolutum est iis, quorum superior scriptio iudicata erat, praemium cuique suum a Decanis Ordinum numus aureus XXV aureorum ducatorum pondo: de quo nunc quaedam a nobis interponenda sunt. Regia enim munificentia non magis quam

quam ingeniosa elegantia praemium hoc commendat: numus est affabre factus, nec minus subtili diligentia et arte, qua figurae incisae ac circumscriptae sunt, quam inuenti simplicitate et dignitate conspicuus. Altera enim parte Caput Regis laureatum, subscripto titulo: GEORGIVS III. MDCCLXXXV. Altera Genius alatus, innixus clipeo arae seu basi imposito. In clipeo verba: INGENIO ET STVDIO. In arae fronte Georgii II., Conditoris huius academiae nostrae, effigies cernitur: quo quidem memoriae Aui recolendae studio pietatis suae monumentum consecrauit praeclarum Nepos Augustissimus. Inferiore segmento inscripta sunt verba: GEORGIA AVGVSTA ADIVDICANTE.

Certamine peracto et praemiis distributis progressus factus est ad nouas quaestiones certamini in annum proximum ineundo pronuntiandas.

Ab ORDINE THEOLOGORVM quaestio constituta est

Quaenam vera fuit et certa eorum, qui medio secundo atque ineunte tertio seculo praecipue floruerunt, Patrum, maxime vero Iustini Martyris, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni, Clementis Alexandrini, Tertulliani denique, de ratione siue relatione Filii seu Verbi cum Patre sententia? Id vero ita ostendatur, vt,

1. *Quid senserint isti Patres, ex ipsis eorum scriptis proferatur, atque istos etiam vere ita sensisse, iustis quidem argumentis ex vsu linguae, ex nexu locorum, ex reliqua opinionum, quas alebant, historia*

euincatur; nec tamen ideo lis vlli eruditorum moueatur, quibus aliter forte sensisse illi visi sunt. Tum vero,

2. *Sententiis istis inter se inuicem collatis, quid commune omnibus quidue proprium cuique sit; vel videatur proprium, accurate examinetur. caussaeque dissensus, si quis interest, et si quae afferri possunt, afferantur; quo facto nihilominus prima omnium ex vno fonte deducta origo demonstrari adhuc facile poterit. Denique*

3. *Illae etiam causae, quantum fieri potest, perspicue proponantur, quibus inducti Patres huius aeui sententiam istam non quidem fidei ac doctrinae ecclesiasticae, at suae tamen Theologiae inferebant; adeoque inprimis explicetur, quid praestare vsus eius in informanda doctrina de Trinitate et poterat, et posse ex illorum iudicio videbatur,*

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM

Emigrationem ciuium prohibere vel circumscribere, an, et quatenus, fas sit?

Ab ORDINE MEDICORVM

An, uti ossium in casu fracturae complicatae, cariei etc. ita etiam partium mollium in casu vulneris, perditam substantiam natura humana restituit? An itaque vulnera noua carne replet? Si affirmatur, quaerimus: an caro illa alia ex membranis, alia ex ossibus, alia ex musculis, alia ex tendinibus nascatur? An itaque naturam partis habeat ex qua nascitur? An vero eadem sit, ex quacunque parte demum nata? An omnes vel quasdam tantum partes restituat natura?

An

An in omnibus vel quibusdam tantum casibus? Qua ratione ars regenerationem hanc coercere, iuuare, moderari possit? — Si negatur vulnera noua carne repleri, quaeritur, quonam modo claudantur vulnera variarum partium, e. c. ossium, cerebri etc.

Ab ORDINE PHILOSOPHORVM

Orbis terrarum faciem, qualis depingitur ab Homero, declarare: hoc est, ex vtroque poetae principis opere, tam Iliade, quam Odyssea, quicquid iis geographici argumenti continetur, diligenter ac plene colligere, ita, vt, Homero duce, per tres orbis partes eatur, et, quae de singulis regionibus, earumque populis, montibus, fluuiis, maribus lacubusque, vrbibus, oppidis cet. ab Homero commemorata sunt, Geographorum more in vnum congerantur. Obscurioribus poetae locis quum saepe lucem affundere possit Strabo, perpetuus Geographiae Homericae interpres, bene recteque agent de praemio certaturi; si Strabone, quotiescunque ipsa res postulatura sit, ad Homerum explicandum vtantur. Ita existet, vt speramus, aliqua Homeri Geographia, *qua hucusque aegre caruerunt tam Historici quam alii litterarum antiquiorum interpretes.*

Accedite itaque ad quaestiones has seu argumenta, diligentiae vestrae, Commilitones, proposita, quotquot vestrum parte iam studiorum exacta, vires quisque suas studiorumque fructus, sintne illi satis magni, experiri vultis; ita tamen vt nec, curriculi academici quicquid superest, segnius decurratis: reseruanda sunt illa horis subseciuis, quas scriptioni

tioni et commentationi nemo non vestrum consecrare debet. Nihil enim generoso ingenio magis indignum est, quam sola auditione studia academica contineri et absolui putare: qua quidem opinione nihil nouimus aut perniciosius aut stolidius.

Indictum est certamen in diem IV. Junii anni proximi LXXXVII. praemia sunt quaterna, singula XXV aureorum ducatorum pondo, ab Ordine quodque suo, adiudicanda; scriptiones quae ad commissionem admitti volent, *ante Kalendas Martias* eius anni vt redditae sint, curabitis. Leges certaminis, etsi neminem vestrum latere possunt, ex edicto tamen anni LXXXV repetemus has: „Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum studio prouectioribus, seu indigenae illi sint seu exteri; nec fraudi erit, si qui ante illum diem, quo praemia victoribus assignabuntur, studiorum curriculo absoluto, Gottinga discesserint; modo ipsi ante discessum scripta sua reddiderint, et in scheda obsignata seu locum, in quem se contulerunt, adscripserint, seu amicum negotii sui gestorem, e quo illud comperiri possit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt sit pura, tersa, perspicua, curabunt. Ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Professori reddentur, vllo indicio se prodant, diligenter cauebitur."

His peractis ad diei sollennia reditum est, inque Regis Indulgentissimi natali sollennia vota ac preces ad Deum O. M. factae, vt huius ipsius beneficii munificentissimum auctorem omnibus iis bonis

nis beet, quorum fructus vitam reddere potest iucundissimam. Iisdem votis ac precibus etiamnum immanemus. Prosperet Numen ac fortunet consilia consiliorumque euentus, inque his iter illud, quo ad sacraria nostra florentissimi tres Iuuentutis Principes, Augustissimi Parentis Proles faustissima, proficiscuntur! . . .

Quae omnia vt ex voto Regis Indulgentissimi, et ad Academiae nostrae felicitatem et prosperitatem eueniant, precabimini nobiscum omnes ac singuli. PP. in Georgia Augusta m. cIↃIↃCCLXXXVI.

XIX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
GOTTFRIDVM LESS D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A. D. IVLII III. CIↃIↃCCLXXXVI.

Saeculi felicitas in numis.

Frequens eſt, Ciues, in Imperatorum Romanorum numis epigraphe: FELICITAS SAECVLI. FELICITAS TEMPORVM. Occurrit, ſi bene meminimus, primum in Antonini Pii numis anni aerae Chr. 145. 148 *Temporum Felicitas;* et *Felicitas Saeculi*

culi in numo anni 160. Inde variis modis frequentatum a multis titulum hunc videmus *a*). At Constanti-

a) *Felicitas Saeculi* in numis Faustinae, Commodi, Severi, Caracallae, Getae, Iuliae Piae et passim seriorum: in aliis inde a Faustinae aetate, inuersis verbis, *Saeculi Felicitas*. Similiter *Temporum Felicitas* reperitur in numis Faustinae, M. Aurelii, Commodi et seriorum; *Felicitas Temporum* in aliis L Veri, a. 162. M. Aurelii, Commodi, Pescennii Nigri, Septimii Severi et hinc multorum. Nec sane aliena ab eadem notione *Felicitas publica*, *Felicitas Augusta*, vtraque saepissime in numis obuia; *Saeculum Felix. Fecundum. Frugiferum.* vsurpatum a Clodio Albino, et iam ante a Nerone, Commodo, Pertinace; *Tempora Felicia* in Diocletiano, a. 284 et *Felicia Tempora* in numis Probi et Constantini apud Bandinium. Sane variis modis huic titulo prolusum esse videri potest. Vt memoratum Augusti numum a. V. C. 727. cum verbis *Salus generis humani* apud Golz. t. 57, 2. et Mediob. taceam (grauiorem enim auctorem desiderare licet; multo magis alterius anni 721.); in Tiberii numis primum occurrit: *Salus Augusta*, *Aeternitas Augusta*; in numis Caii, Claudii, Neronis, Galbae prodeunt primum *Spes Augusta*. *Pax Augusti* vel *Augusta*, *Libertas Augusti*, et id genus alia. Galbae numo argenteo (aureus est in Mus. Caes. Vindob. Eckhelii, viri in hoc studio principis To. II. p. 115, 63.) apud Vaillant. To. II. p. 73. est *Salus generis humani*, ducta forte epigraphe ex litteris Vindicis ap. Svet. 90. Non repetitam eam vidimus, nisi in numo Traiani anni 98 stante dea Salute ante aram cum patera; apposito temone, in hac altera etiam globo. Etiam in Galbae numis in conspectum venit primum *Felicitas publica*, mox ab aliis passim frequentata: in aliis *Felicitas Augusti* primum legitur; haec quidem posthaec admodum frequens in numis Traiani, Adriani et ceterorum; in aliis *Salus Augusti*. In Othonis numo, sed ap. Golz. *Felicitas Orbis* editur. At in numis Vespasiani, Titi, Domitiani, Traiani, hinc in Seueri, Getae, Iuliae et multorum frequentari coepit *Felicitas Publica*; pro ea in aliis *Salus Publica*. In vno numo a. C. 76 ap. Golz. Titus *Felicitas Orbis Terrarum*

ſtantinus et Conſtans filii *b*) in numis nouam impe-rii ſui commendationem, ſaepe hinc a ſucceſſoribus frequentatam *c*), intulerunt: *Felix temporum Reparatio*, bellis ciuilibus compoſitis; iam inde ab a. 308.

Iam Pii *temporum felicitatem* praedicari facile fe-ras; ſi enim vnquam magna humani generis pars felicitate aliqua per plures annos vſa eſt, Pio impe-rante id factum eſſe dixeris, vno omnium qui vn-quam fuere Principe optimo; e ceteris autem ple-rique vix ea aut fortuna aut moribus vſi ſunt, vt memorabilis aliqua imperii ac temporum felicitas inde naſci poſſet; alii etiam infeliciſſimi: maxime enim frequentatur titulus in numis Impp. ſaec. III et IV. Verum adulantium improbitas aut ſtultitia vanitati Principum plerumque eo ipſo illudere ſolet, quod laudum materiam ex iis captat, quae vel ma-xime in eorum ſeu ingenio et indole, ſeu virtute et induſtria, ſeu fortuna, deſiderantur. In Tibe-rii, Seueri et ſimilium numis quis expectet *Clemen-tiam*,

rarum editur: at *Felicitas publica* in multis Titi viſi-tur, et ſuſpicari licet alterum eſſe commentitium. *Fe-licitas Prouinciarum* in numo Domitiani a. C. 81, in ar-gento Adriani *Felicitas P. R.* quod et e numo Titi laudatur, et ſaepe in numis Alexandri et Philippi, Con-ſtantini, Magnentii, repetitur; in altero Adriani: *Saec. Aur.* mirationem facit nouitate. At in Caracallae numo a. 197 *Imperii Felicitas*, et ſerius, inde a Caro, *Feli-citas Reip.* et a Conſtantinis *Felicitas Romanorum*, affe-ctata. Sic et variat *Aeternitas:* cf. Eckhel Sylloge I. p. 106.

b) Eſt vnus qui Conſtantini nomen prae ſe fert: ſed de eo dubitatur. v. Bandur. To. II. p. 271.

c) Adeatur Raschii v. c. *Lexicon rei numariae* pag. 939 ſq. opus doctrinae et operae pertinaciſſimae.

tiam, *Indulgentiam Aug.?* in Gallieno, *Virtutem Aug. Victoriam Aug. Felicitatem Aug.?* Atqui idem in numo (apud Vaillant. T. II. f. 169) *Restitutor Generis Humani:* ita vt nescias, sitne id malorum generis humani grauissimum, quod illudi sibi tam turpiter patiuntur homines, vt, quibus ipsi virtutibus omnino carent, eas sibi accedere putent, modo aliorum impudentia sibi verbo eas tribuat; nisi pro tolerabili bono habendum hoc ipsum dixeris, quod tantam iacturam tam aequo animo et ferunt et resarciunt homines. Hactenus paullo seuerius egisse videri possumus. Altera enim ex parte an ignoramus in palatiis et aulis per omnes aetates verba sollennia frequentari cum publicis tum priuatis congressibus, actis et litteris, quorum sensus aut nullus aut ab vulgari loquendi vsu diuersus est? Iam autem *felix* est Romana voce, quicquid ad deos, quicquid ad Principem spectat *d*): vt olim *Roma Felix. Vrbs Felix.* Tolerabilius hoc, quam quod serius in Officiis domus augustae fuit adoptatum, vt omnia, quae ad foedissimos homines, purpura indutos, spectarent, *sacra* appellarentur, vtque *sacrum* esset *Cubiculum*, *sacrae Largitiones* in eunuchos et prostibula factae &c. Si tamen in caussas inquirimus, a quibus potissimum *Felicitas Temporum* seu *Saeculi* (etiam *Augusti*, nam fere eadem aut cognata sunt nomina) repetita fuit: intelligemus, modo a victoriis et pace facta, modo ab annonae copia et frugum abundantia; modo ab Augustae fecunditate, interdum a Principum aut militum concordia, epigraphen esse petitam. Ab iis caussis deducta quoque

d) cf. Spanhem. Vs. et Pr. Num. T. II. p. 442.

que sunt symbola, quibus numi insigniti sunt. Ipsa quidem Felicitas figura muliebri adumbratur, quae dextra caduceum tenet, sinistra Cornu Copiae aut hastam. Inde *Felicitas Saeculi* et *Temporum* adiuncta fere habet symbola Pacis, Victoriae, Abundantiae, Securitatis, Fecunditatis, Concordiae: cernitur enim illa fere stolata, columellae innixa, modo caduceum tenens, modo ramum oleagineum, Cornu Copiae, hastam, globum, victoriolam, pateram super ara: quae eaedem figurae interdum etiam sine titulo occurrunt; vt contra duplex Cornu Copiae interiecto caduceo seu arista sine figura muliebri in aliis. Adiicitur interdum rostrum nauis, aut temo. In Elagabali numo a. 218 est triremis praetoria, et duae Victoriae corollam tenentes in numo Maximini: et sic porro alia. In numis Commodi 183. 190 quatuor anni tempora per puerulos designata; in numo Pescennii Nigri canistrum floribus et fructibus onustum, cum verbis *Fel. Temp.* Etiam congiario dato Liberalitas Aug. visitur expressa, vt in numis Caracallae, Getae et ipsius Seueri a. 202. At domus Augustae, prole subnata felicis, symbola habentur in numo Antonini Pii duo Copiae Cornua capitibus filiorum impositis; in numo Faustinae minoris, duo pueruli in lectisternio, apposito astro; in aliis mulier stans cum quinis et senis puerulis; ipse Seuerus capite tenus adstat inter duo filios; in alio mater cum duobus filiis, et luna crescens cum septem stellis; et sic alia *e*). Haec igitur ad Felicitatem Saeculi declarandam diuerso quidem

e) Licet nunc congesta haec videre a Raschio l. c. p. 983 sqq.

quidem respectu ac sensu non male inuenta videri possunt.

Iam si de *nostri Saeculi Felicitate* quaerimus, quibusnam in rebus aut posita illa sit, aut esse posita a plerisque credatur: difficile erit symbolum inuenire, quo iudicium illud satis bene declaretur: nisi forte *globum* ponas, hoc est, terrarum orbem, *Solis irradiante luce collustratum*, aut *Phoebo in bigis superius hemisphaerium emetiente.* Iamdudum enim obtundit aures nostras ea saeculi praedicatio, vt inprimis litterarum luce per omnia latissime dispersa et ingeniorum cultura laetissima eminere illa et omnes aetates superare dicatur. Vtimur autem ea in re vernaculo sermone vocibus, quibus lucem per omnia loca diffusam declaramus; *f*) iam his ipsis vocibus animi sensus aciesque praestringitur; quis enim, si, medio caelo ac die, lucente Sole, collustratum esse lumine terrarum orbem audierit, se caecutire, aut nubeculam suis oculis esse obiectam fateri ausit! itaque non modo illud locum habet, quod apud poetam est: — *venimus ad summum fortunae! pingimus atque psallimus;* verum, quod multo maius est, *philosophamur* — et quidem subtilius quam omnes omnis aeui sapientes; nec quenquam facile e media turba arripias, qui non physica ac metaphysica crepet! Felices nos quibus in tanta saeculi felicitate nasci contigit! si modo verum est, tali felicitate nos vti, aut talem felicitatem vnquam fuisse, aut vnquam esse posse. Atqui nec fuit illa vnquam, nec esse potest; aut si esset vlla, nullum ea

f) *Aufklärung. Erleuchtetes, aufgeklärtes Zeitalter.*

ea rerum fructum esset habitura ad genus humanum. Turbauit hic opinionum vanitas plura, quae paullo subtilius disiungere ac discernere iuuabit.

Et primo quidem, quoties saeculi felicitatem ex tanta litterarum luce et ingeniorum cultura subnatam praedicari audiuimus, fraudi plerumque esse intelleximus ipsas *saeculi* vel *aetatis* voces, tum *lucis* et *culturae* notationem parum definitam. Dum enim saeculum, grandius vocabulum, buccas inflat: tacite subrepit opinio, vt id, quod inde a denis vel vicenis annis in populo nostro, aut in parte eius aliqua, fit aut factum creditur, pro communi generis humani conditione habeatur; porro cum vnum et alterum genus litterarum in aliqua vrbe aut ab aliquot viris laudari ac frequentari viderent vel audirent, fuere ex nostris hominibus, qui statim summum omnium litterarum inter nos honorem prodidere. Sunt adeo, qui, quod in magnis vrbibus inter certi ordinis et loci homines interdum memoratum dictum vel factum acceperant, vrbanae et rusticae plebis conditioni accommodent, et in ea rem eodem modo se habere putent. Nulla tamen est commemoratio vllius populi barbari, cuius parem stuporem non iuuenias inter huius ordinis homines per omnes terras: si modo propius inspexeris res nostrae plebis rusticae. Tandem alii rem ex libellorum, qui prelo excuduntur, insana multitudine aestimant. Adeo fit *saeculi* plerumque praeconium, quod Germaniae, aut nonnullis eius terris, aut certo hominum ordini, aut paucis ex iis, aut nulli, debetur. Verum et ipsae laudes

a rebus petuntur parum exploratis ac definitis: notione *culturae* tam male constituta, vt in omnes partes fluctuet et incerta feratur disputatio.

Cultura, quam volumus, varia esse potest ac multiplex: alia *vitae*, *morum* alia, alia *ingeniorum*. Nulla earum bona et salubris est infinite; in hac et in illa inesse possunt bona ac mala varii generis, variae naturae. *Cultura vitae* diuersa habet spatia, quae emetiri illa potest. Alia est populi feritatem exuentis, alia barbarie depulsa; alia ex agricultura, alia ex rerum populorumque commerciis, ex artium diuersi generis expolitione ad vitae vsum traducta. Innumerae sunt diuersitates pro imperiorum, populorum, terrarum, caeli, naturis; neque vna eademque est omnium cultura, neque vllus populus est aut in populo ordo, in quo omnis generis cultura sit cumulata. Etiam variis iudicii inflexionibus illa interdum vno eodemque in populo aestimari solet, pro ordinum, natalium, stirpium, studiorum, partium diuersitate, multo magis ex philosophica definitione. Faciat aliquis recensum populorum Europae, quos humanitatis cultu imbutos appellare solemus: quam diuersi gradus culturam passim agnoscet! et, si culturae notionem constituat seuerius, vt sit vita iis rebus exculta, quibus vsus eius et fructus potest esse liberrimus, vberrimus et iucundissimus, cum ex corporis salubritate et habilitate, tum ex animi ingeniique facultate, habitu et vsu recto et libero, rationi et naturae consentaneo; legibus et moribus publice priuatimque ita descriptis informatisque, vt

vt iis consiliis cum maxime respondeant: singulorum quidem hominum felicitatem hanc passim reperiet; at dubitare licet, an eam vllius populi, aut magnae eius partis, commune bonum vsquam deprehensurus sit. Pessima *cultura* est *per luxum*, assiduum et perpetuum vitae excultae comitem. Quo ipso fit, vt res per se bona in omnium perniciem vertatur. Haec quidem est illa cultura vitae, quam tantis laudibus sermonibusque euehunt multi inter nos, ac libellis celebrant. Sufficit attigisse haec; in promtu enim est cetera mente et cogitatione assequi.

Morum cultura si qua bona est, ea esse debet, quae a disciplina publica priuataque proficiscitur, nec tam legibus, quam bonis institutis exemplisque continetur; commendat illa se simplicitate, concentu cum naturae lege et vi, et cum sensu communi. At in corruptelis saeculi, quod miro modo mores excoluisse putatur, primo loco occurrit hoc, quod taediosa formularum decantatione, et subtili in eas commentatione, mores fingi putantur, satisque habetur praecepta de virtute auribus instillari aut libellos rhetorice aut philosophice scriptos in manus tradi. Tum si mores laudantur, laudari fere audias eos, qui externo corporis habitu, victu, vestituque culturam, hoc est elegantiam, quae placeat, prae se ferunt. Nec temere hoc fieri dixeris, quandoquidem dudum omne de hominum virtute et merito iudicium ad oculorum auriumque sensum migrauit. Verum cui non dictus Hylas! — Nisi itaque accurratius

res

res constituatur, etiam cultura morum modo in laude modo in vitio haberi potest.

Quod si tandem, quod plerumque factum videmus, saeculi felicitatem ex *ingeniorum cultura et litterarum artiumque expolitione* aestimamus: multo magis vagatur omnis praedicatio; ita vt plerumque nec vera omnino, nec prorsus falsa ea sit; quo ipso hominum iudicia in transuersum aguntur. Primum enim, nec omnis, nec omnium artium cultura, felicitatis semina et caussas habet, nec omnibus populis nec eodem in populo omnibus ac singulis ingeniorum cultura esse potest optabilis. In quo quidem vel maxime sibi illudi passi sunt nostrates; quod omnino ad felicitatem generis humani illud vim habere putarunt, si omnis generis litterae late per vulgus essent sparsae: quae opinio non modo est vana et falsa, verum etiam perniciosa. Vt enim nunc non vrgeamus, quam multa sint, quae ignorari praestet; infinitarum rerum scientia accurata esse potest nulla, nisi infinitarum aliarum rerum cognitio mentem instruxerit. Atqui hanc paucis consequi contigit; minus autem explorata et subtilis scientia non modo non expedit, verum etiam nocet. Nec etiam vllo in populo aut euenisse accepimus, aut euenire posse apparet, vt per omnes ordines multarum rerum subtilium seu ex philosophico seu ex theologico acumine suspensarum notitiae disseminentur, multo minus vt cum fructu. Illo tempore, quo Graeci litteras suas cum suo sermone tot tantisque Europae, Asiae Africaeque tractibus impertierant, et

mox Romani easdem terras imperio occupauerant, dubitare licet, an non litterarum ac philosophiae luce haud paullo maior generis humani pars, ac nunc, collustrata fuerit. Verum non est in natura humana situm, vt vlla litterarum luce dispellantur errorum tenebrae, quas aut humana imbecillitas, aut maiorum auctoritas, aut religionum superstitio, aut imperiorum ac vitae instituta offuderunt. Nec vnquam expectandum esse videtur, ne infinitorum quidem saeculorum decursu, vt vlla philosophiae aut religiosae doctrinae ope illud efficiatur, vt ea, quam iactant, philosophiae et litterarum disciplina ad magnam vulgi partem deriuetur. Vana et inanis est omnis illa opera instillandis iis, quae vas fundo pertuso recipere aut retinere nequit; nec operae pretium facimus, dum malo ita occurrimus, vt tanto plenioribus vrceis totos riuos infundamus. Quid?, quod litterati quoque et docti ad recte beateque viuendum ex scientiae copiis perpauca plerumque mutuantur. Adeo nec sapere licet nec recte viuere, nisi multarum rerum scientiam animo dimiseris. Delectare possunt multa, aut animi vires acuere; prodesse ad vitam pauca.

Est itaque inter pestes saeculi habendum, quod infinitarum rerum inutilium et a captu ingeniorum multitudinis alienarum notiones sparsae sunt, quarum nec ratio vera, nec verus vsus aut recte doceri aut animis percipi potest. Magnam adeo calamitatem Germaniae nostrae intulisse videri debent ii, qui sibi miro modo placuere in eo, quod ad popularem rationem omnes litteras reuocarunt, dum

nec

nec dilectum earum habuere aut ipsi aut alios, vt facerent, monuere; sed satis habuere omnia vernaculo sermone exponere, et ad palatum vulgi, aut etiam puerorum attemperare. Qua quidem re hydra malorum in nostram patriam excreuit: effectum enim est primo, vt et ii qui litteras ac disciplinas traderent, ab omni subtilitate descifcerent, vtque late spargeretur doctrina ieiuna, tolleretur accurata et solida; ex hac peste manauit altera illa, vt scribendi morbus ac scabies tantum hominum numerum corriperet: qua quidem re per aliquot annorum decursum res libraria et quaestus librariorum insigniter fuit auctus, nunc tandem eo res adducta est, vt intra paucos annos monumentum hoc vanitatis Teutonicae sua mole corruiturum sit. Nouis quotidie libris, vermiculorum aut lumbricorum more pullulantibus, emtores vix leuibus libellis praesenti aere parandis sufficiunt, deficitque crumena bonis et grauibus libris, exhausta et exinanita iis libellis coemendis quibus reliquorum recensus et iudicia fiunt. Inter haec rerum innumerarum notitiae inutiles, aut crudae et parum iudicio subactae, auocarunt homines a vitae actu, opinionum vanitate eos inflarunt, ad studia omnis generis inania et superstitiosa pellexerunt, fumum vendentibus obnoxios fecerunt. Haec esse putanda est praecipua ratio, cur nostra aetate in tanta philosophiae et religionum, quae iactatur, luce tanta tamen tot delirамentorum caligine occaecatae sint multorum mentes Studio illo imprudenti ad popularem rationem reuocandi litterarum sacrarum ac profanarum, diuinarum et humana-

rum, capita et argumenta, quae, nisi multis variisque litteris probe subactus fueris, nec assequi et satis percipere, nec de iis recte statuere possis, effectum est, vt tam miris multi modis confunderent notiones; vt leuissima auctoritate adducti persuaderent sibi incredibilia, et delaberentur ad absurdissima. Multa sunt quae nostro saeculo tanquam propria recte vindices: disciplinarum ac scientiarum, inprimis mathematicarum ac physicarum, latius manarunt studia; nec alia facile est doctrina cuius non magna facta sint incrementa. Inprimis philosophandi subtilitas a verbis ad res traduci, doctrina religiosa ab opinionibus formulariis liberari, ad interpretandi scientiam et artem adigi et ad certas leges constitui coepit. Verum haec intra exiguum hominum numerum substitere. Tum quam angustis cancellis circumscripta sunt multarum rerum studia! ipsa philosophandi de certis rebus, inprimis theologicis et politicis, libertas tantopere iactata quam precaria, maligna, parum tuta! Quotiescunque aliquid paullo liberius ac licentius dictum scriptumue in vulgus dimanauit: quanti concursus, quanti clamores etiam inter eos, qui ipsi de libertate sentiendi ac scribendi magnifice sentiebant, quoties de suis opinionibus statui videbant! Quae autem vulgus beasse iactantur litterarum bona, bone deus, quam ambiguae notae, quam parum fructuosa pleraque et salubria sunt! neque illud mireris, quandoquidem pleraque ab vsu vitae, a rerum veritate, a multitudinis conditione et fortuna, abhorrent.

Si quam igitur felicitatem saeculi e litterarum luce latius sparsa sperare volumus: id agendum est, vt

vt non nisi eae disciplinae ac litterae populo expeditiores reddantur, quarum verus aliquis ad vitam fructus aut iucunditas esse potest. Dimittendum est inane illud studium, vt, quorum notionem iustam nec habere nec assequi vulgus possit, iis animi obruantur. Qui carent auxiliis, subsidiis, praecognitis, quibus ad perspicienda illa, quae traduntur, opus est, non modo non erudiuntur sed obtunduntur. Inanis est et infructuosa omnis illa opera, quae metaphysicis, physicisque ac theologicis subtilioribus placitis in plebis mentes instillandis impenditur. Non doctiorem reddamus populum, sed assuefaciamus eum ad multarum rerum ignorationem; nec imbuamus animos nisi paucissimis vitae virtutisque praeceptis, rerum ad vitam vtilium notitiis fructuosis; exclusis tandem aliquando iis, quae nec vnquam a vulgo bene percipi recte possunt, nec percepta vsum vitae habent. Quibus pauca bene tradi possunt, ex eorum animis effluunt bona et vtilia, si cumulantur et confunduntur cum aliis minus vtilibus. Ingenii et animi, non minus ac vitae, simplicitas vt retineatur aut reuocetur, est videndum; atqui sine multarum rerum ignoratione assequi hoc bonum nequeas; bonis exemplis et disciplinae grauitate familiae aut ciuitates regendae; institutio vero absoluenda paucis, iisque necessariis iuxta et vtilibus; praecepta doctrinae christianae a ieiuna commentandi subtilitate liberanda. Ipsae superstitiones et falsae opiniones non disputatione, quam vulgus non assequitur, animis eximendae; sed tacite veriora iis instillanda, quibus semel admissis praua

ſponte excidunt. At ingeniorum expolitio et cultura elegantior relinquenda eſt certis inter ciues ordinibus; ſubtiliusque diſciplinarum et litterarum ſtudium mandandum paucis, at ſelectis, quos ingeniorum felicitas et reipublicae prouida cura eo loco conſtituerit, vt, quicquid ſcientiae eſt inter homines, creditum ſibi eſſe putent et aſſeruandum et nouis incrementis augendum, vt tamen ex iis ad vitam et vulgus ea deferant, quae vtilitatem et fructum habere poſſint. Quae igitur ad vitam pie, honeſte, feliciter agendam neceſſaria et vtilia eſſe poſſunt, ea nota et vulgata eſſe debent omnibus doctis pariter et indoctis; at quicquid cum ſubtilitate diſputandi ac declamandi coniunctum eſt, e generis humani diſciplina furcis expellendum; ſaltem intra librorum clauſtra virorumque doctorum ac ſubtilium conuentus eſt relegandum. Ita tandem veram ingeniorum vitaeque culturam, quae cuique ciuium ordini conuenire poteſt, et ex ea ſaeculi felicitatem enaſci dixeris, quae non inter paucos potentia, opibus, genere et loco eminentes, verum ad plurimos et omnes, etſi certa ratione ac lege et modo, ſparſa ſit: ita tenebuntur ea, quae vitam reddere poſſint aut iucundam aut tolerabilem, dum nec libertatis ius et vſus, nomine forte relicto, ſublatus, nec rerum, neceſſariarum ſaltem, copia easque parandi facultas, iisque fruendi arbitrium, vlli e populo defuerit. Excolentur ingenia, pro ſua cuiusque conditione, notitiis neceſſariis et ſalubribus; conſequetur vnusquisque id, ad quod a natura erat natus ac factus, nec fortunae et loci malignitate deiectus et excluſus

erit

erit ab humanitatis excellentia, nec detrusus infra animantium brutorum sortem et conditionem. Ad hanc felicitatem vtinam genus humanum, saltem vnum magnum populum, vnquam peruenire contingat!

Quam felicitatem generi humano, magnis praecipue imperiis, tantopere exoptandam, dum in votis merito habemus: vota cum iis consociamus alia, quae propius attingunt Academiae nostrae felicitatem, Ciues; hanc vt bonis studiis ac moribus non minus promoueatis, quam votis precibusque a bono numine nobiscum expetatis, videte. Academici magistratus vices cum peruenerint ad Virum Summe Reuerendum, de vobis bene meritum ac merentem,

GOTTFRIDVM LESS D.

initurus ille eum est inter fausta omina et vota communia crastino die. Erit autem semestris hic magistratus tanto illustrior, et temporum felicitate insignior, quod intra paucos dies huic vrbi et Academiae nouum decus accedet ex trium Principum stirpis Regiae aduentu. Qui vt felix faustusque sit, vtque magistratus suscepti fausta sint auspicia, ita preces facimus, vt haud dubitemus, Ciues, quin, verba praeeuntibus nobis, religiose ac pie vota noua sitis concepturi; nec, quin vestra, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, auctoritate et exemplo nunc, vt alias, confirmaturi sitis religionem nostram. P. P. in Georgia Augusta Jul. II. cIↃIↃccLXXXVI.

XX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GOTTFR. LESS D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISRATV ACADEMICO
JO. NICOLAVM MÖCKERT D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS
IN A. D. II. JANVARII CIↃIↃCCLXXXVII.

Res a Phocione in rep. Atheniensium gestae in disceptationem vocatae.

Institutum est in nostra hac rep. academica, Cives, vt ab ipsis noui anni auspiciis magistratus noui auspicia procedant, vtque adeo coniungantur vota vtriusque generis, inflammenturque animi pietatis sensu ac laetitia publica a duplici caussa profecta. Nec vero haec congratulantium studia omni ad publicam vtilitatem fructu carere putanda sunt, modo

modo non, vt alia praeclara maiorum instituta, ad vanam simulationem et nugatoriam consuetudinem rediissent! res enim est potentissima ad animos inter se coniungendos significatio beneuolentiae mutuae, vt in aduersis, ita etiam in laetis fortunae; et videtur vel externa species et sensus significatio vim ad animum nescio quam habere fidemque quodammodo facere ei, quod ostenditur. At in nostris sollennibus ad necessitudinem adeo et officium pietatemque in almam Georgiam Augustam pertinere videtur, vt de fausto et anni et magistratus per semestre gesti exitu laetemur ac congratulemur, vtque vota suscepta, quorum nunc damnati sumus, grato animorum sensu rite persoluamus, nouaque vota in posterum pro reip. incolumitate et perpetuitate suscipiamus. Faciet hoc pro rep. is, cui hoc ipso die magistratus academici mandati insignia publice tradentur, Vir Illustris et Consultissimus,

JO. NICOLAVS MOECKERT D.

idemque humanitate vestra et modestia, Ciues, permotus spem suscepit iucundissimam, quantum quidem per vestrum seu reip. seu sui amorem ac beneuolentiam fieri potest, magistratus sui decursum fore faustum ac prosperum, et, quae in publica commoda ipse meditata affert, successu suo non esse caritura.

At nobis, Ciues, cum aliquid his ipsis sollennibus praefandum sit, quid tandem in anni his auspiciis auspicatius esse potest, quam sermo a viri memoria ductus, qui virtute sua et insigni probi-

tate

tate cognomen quoque Probi apud populares suos consecutus est; *Phocionem* dicimus, cuius etiam novissimis temporibus recordatio ac memoria revixit. Alienum esset ab hoc consilio ac tempore, quo haec scribuntur, laudes eius aut verbis persequi aut ad iudicii trutinam expendere: contra consentaneum saltem hoc, vt viri antiqua memoria celebrati virtutem recolamus, inprimisque res eius in rep. gestas studiaque et consilia accuratius cognoscamus, quibus ille in tanta aduersae factionis odia ac furores incidit, vt capitis periculum adiret.

De moribus quidem eius, ingenio ac vita, etsi haec cognitu sunt digniora ceteris et vtiliora, non tamen afferri possent nisi iam a Plutarcho tradita et a multis repetita, iterumque apponenda; id quod in historiis certo cum consilio perscriptis sine reprehensione facias; non itidem in scripto iis ad legendum proposito, quos credere licet Phocionem haud ignorare qualis fuerit: cuius nomine etiam vulgo vti solemus ad virum bonum ac probum, integritate et vitae innocentia conspicuum, declarandum *a*). Nominis claritatem nihil magis arguit

a) Χρηστός. Nec tamen satis constantes sunt viri docti in vocis vi constituenda, quo sensu Phocioni cognomen inditum sit: est enim et *probus vir*, et *bonus* et *mitis ac lenis*. Ad integritatem vitae refert Nepos; cui tamen *bonus* est. At Plutarchus ad morum facilitatem referre videtur p. 746. C. Consentit Valer. Max. III. 8. ext. 3. Quod vero ap. Suidam legitur p. 638. T. III. vix sanum videtur esse aut recte narratum, multis eum pecunias dedisse aliorumque filias dote instruxisse et inde Χρηστὸν dictum; vnde enim Phocioni istae opes? Videtur

arguit quam quod in obſcuritate fortunae Graecorum poſt Philippi et Alexandri tempora nomen eius ſolum eminet, hominis tamen qui nulla in re

Videtur tamen ex Athenienſium iudicio *ad probitatem et integritatem* eſſe referendum. Etiam apud Aeſchinem περὶ τῆς παραπρεσβ. in f. Φωκίωνα — ἅμα δὲ δικαιοσύνῃ διενηνοχότα πάντων —. *Phocionis herma* ſupereſt apud Vrſinum, ſed ſine capite, nomine cippo inſcripto. Circumfertur quoque *Phocionis caput e gemma;* eſt Sardonyx anaglypho opere, (*Cameo* dici ſolet) cuius exemplaria paſſim occurrunt in Muſeis; Phocionis illud eſſe colligitur ex nomine Φωκίωνος artificis manu adiecto: atqui perpetuus ſculptorum mos eſt, vt hoc modo ſuum ipſi nomen apponant. Inſculpſit mox falſarius aliquis nomen Pyrgotelis litteris tam indocte effictis, vt ipſa res fraudem arguat. Conſtant haec iam a Winckelm. Hiſt. Art. p. 351. tradita. Eſt et Meadianum ſimile opus, e domo Lancelloti allatum, quod ad Thomam Hollis et hinc in Muſeum Britannicum peruenit. Verum antiquum opus in Collectione Gemmarum Bedfordiana aſſeruari aiunt: cum antea in gentis Caſtilionenſis cimeliis haberetur, mox dono datum Cardinali Albani, a quo ad Britannos migrauit. Effictum quoque eſt exemplum gemmae ab Alexandro *Ceſari* nobili artifice, quod Zanettius ſeruabat: expreſſum in eius Dactyliotheca tab. III. Nuper quoque ſignum Phocionis nomine prodiit in Muſeo Pio-Clementino To. II. t. 43. figura ad herois ſpeciem et dignitatem effecta, capite caſſide tecto, et barba acciſa, Athenienſium more, pallio vero tenui et curto induta, quae paupertatem Phocionis arguere poteſt. Refert quoque opus manum et artem alterius ſigni ex eadem aetate, quod Demoſthenem referre creditur, et nunc ad Britannos abiit. (Exemplum expreſſum dedit Fea ad calcem Winckelmanni italice conuerſi To. II. tab. VI. Fertur quoque aliud ſignum in Villa Aldobrandina extare). Sagaciter his argumentis alterum illud marmor Phocionem referre coniectauit Viſcontius. Caput ſimile et parua effigies eiusdem viri in eodem Muſeo viſuntur. Viſebantur autem ſtatuae Phocionis Athenis, vt ex Pauſania et Plutarcho conſtat.

re aut splendorem consiliorum affectauit aut famam et ostentationem eorum quae gesserat est aucupatus; quique ciuitatem suam maluerat intra fortunae angustias continere, ad quas detruserat illam fatalis rerum ordo, et intra quas illa tuta ac quieta latere potuisset, et statu rerum vti tolerabili.

Animi constantia, grauitate, austeritate, vt humanitate tamen illa et facilitate temperata esset, inprimis ille spectatus fuit; iustum ac propositi tenacem virum facile agnosceres, quem nec *ciuium ardor praua iubentium* nec *minax tyranni vultus terreret;* cumque a natura inditi mores ad firmitatem ac perseuerantiam consiliorum eum composuissent, multo plura ex philosophiae studiis in eo profecta erant. Platonem ille audierat et Xenocratem, cuius sanctitatem vitae morumque seueritatem exemplum sibi proposuisse videtur; ita vt Phocion inprimis inter eos habendus sit, qui ex philosophorum disciplina ad remp. accessere *b)*; tantam vtique animi moderationem

b) Plut. de Musica p. 1126. C. *Ἀθηναίων δὲ Χαβρίας τε στρατηγοὶ καὶ Φωκίωνες ἐξ Ἀκαδημίας.* Platonem quidem admodum adolescens (*ἔτι μειράκιον ὢν* Plut. p. 743. D.) audiuisse narratur. Debuit autem Phocion natus esse Ol. XCIV. 3. ante C. 402. anno altero ante Socratis necem, siquidem Ol. CXIV, 3. quo anno pugna ad Cranonem facta est, iam octogenarius erat. Plut. pag. 752 E. et Tom. II. p. 819. A. Alio loco p. 791. F. *an seni sit resp. ger. ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη γεγονώς.* Excessit autem vita anno inde quarto, aet. LXXXIV. Ol. CXV, 3. ante C. 318. Aelianus III, 47. parum accurate *τὰ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἅπερ οὖν διεβίωσεν.* — Xenocratis amicus fuit, auditor vix esse potuit, siquidem ille Speusippo successit Ol. CX, a quo Phocion iam sexagenario maior erat.

rationem et in vtraque fortuna aequabilitatem, tantam integritatem, simplicitatem, frugalitatem et honestae paupertatis amorem, tam placidum et ne inimicis quidem asperum ingenium, non nisi philosophiae studium praestare potest. Prudentia itaque mentis cum in deliberando tum in exsequendo fuit ea, quae non nisi mature ac diligenter pensitata admitteret, nec alia praeterquam tuta et extra fortunae aleam posita probaret; nihil casui dare, nihil ad gloriae vanitatem externamque rerum speciem referre; nec nisi id agere, quod res postulabat quodque vtilitatem habere poterat. Celebratur posteritatis fama et commendatione cum maxime animi in eo virtus et prudentia: at vero, dum viueret, militari inprimis virtute clarus fuit habitus, cum ad Chabriae disciplinam et familiaritatem se adiunxisset. Archontis magistratum an vnquam gesserit, non apparet; at copiarum praefecturas (στρατηγίας) quinque et quadraginta gessit; creabantur enim Athenis duces belli ad singulas belli necessitates.

Hic vir, tali animi virtute, hoc mentis habitu, si aliis reip. temporibus vixisset, si Themistocli obiectus fuisset, Aristidis locum tenuisset; si Pericli, si Alcibiadi, aduersarius contigisset, gloriae studium in eorum animis moderando, quam multa reip. vulnera vel auertere vel sanare potuisset! Verum seruata erat eius vita in ea tempora, in quibus ille ciuitatis suae naufragium, suspensum procellis ac fluctibus, per aliquod tempus forte, ne dissolutum pessum iret, gubernare, ne vero fluctibus ali-

quando

quando illud mergeretur, nulla humana ope occurrere poterat. Scilicet, quod non ſemper facere ſolent ii, qui de magnorum virorum factis et conſiliis cognitionem ſibi ſumunt, non tam quid quisque fecerit, quam quibus temporibus, quo rerum ſtatu et conditione, inter quos homines, *tentata* effecerit, aut non perfecerit, videndum eſt: idque multó magis in libera ciuitate, cum multorum iudicia et voluntates, nec vi ſed perſuaſione et auctoritate, moderandae ſunt.

Vti magna imperia ſua vi ac mole ab externa vi facile ſe tuentur, ſuis vero ipſa opibus, ſua luxuria et ignauia fere vel imperitia eorum, qui remp. adminiſtrant, corruunt; ita regna exiguis finibus incluſa, et, quo minus in remp. imperantis lubidini licet, eo melius adminiſtrata, externa plerumque vi aut fraude concidunt, quoties in vicinia accubans potentius imperium finibus imminet. Quae quidem multo magis liberarum ciuitatum fortuna eſt. Ciuitates Graeciae ſuis ipſae diſſidiis ac bellis afflictae et attritae fuere ſaepenumero: verum pace facta facile priſtinas opes et fortunas recuperabant; ad ſeruitutem et miſeriam non fuere redactae niſi regum cupiditate et malis artibus, primum Perſarum tum Macedonum. Nec minus Graecorum virtus enituit in eo, quod tam praegrandem ac praegrauantem potentiam et fraudem tamdiu illa ſuſtinuit et ſeruitutem ſuam per tantum annorum decurſum retardauit: cum magna illa et vaſtae molis imperia primo ictu ac vulnere conciderint. Si qui ſunt qui, non tam reprehenſione, quam dete-

ſtatione

Fac tamen et hinc eos superiores discessisse, annon alii exercitus in Asia supererant, qui aduenirent?

Victis Atheniensibus leges scripsit Antipater, vt remp. more veteri *e censu* tractarent, praesidium in Munychia acciperent, praeterea impensas belli et multam penderent; adiectum vt Demosthenes et Hyperides dederentur. Nihil in his conditionibus est, quod prudentia non Antipatro suadere debuerit. Athenas, nisi praesidio imposito et republica in alium statum mutata, in obsequio retinere non poterat. Cum inde a Clisthenis lege etiam ii, qui censum non habebant, θῆτες, in comitiis suffragia ferre, iudiciis adscribi, in senatum legi, magistratus capessere possent, plebis egenae suffragiis summa reip. continebatur. Constituta nunc *resp. e censu, vt qui plus* cIↄ cIↄ *drachmarum possiderent, penes hos magistratus et suffragiorum ius et potestas esset e)* Qui vero minorem

e) Plut. p. 743. F. inprimis Diod. XVIII, 18. *καὶ προσέταξεν ἀπὸ τιμήσεως εἶναι τὸ πολίτευμα. καὶ τοὺς μὲν κεκτημένους πλείω δραχμῶν δισχιλίων κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς χειροτονίας.* Census *bis mille drachmarum* hoc est $\frac{1}{3}$ talenti, quae summa ad 387. thaleros nostros accederet. Diiucanda res ex Solonis institutis esse videtur. Tres classes ille constituerat ciuium; primam eorum, qui talentum h. e. 6000 drachmarum, alteram eorum, qui 3000., tertiam eorum, qui X minas, seu 1000 drachmas seu $\frac{1}{6}$ tal. possiderent. Scilicet omnis ager Atticus omniaque ciuium bona descripta erant Solonis aetate, in summa rerum egestate et argenti penuria, constitutumque iis certum pretium, in commentariis censualibus perscriptum, ad quod tributa ciuium inferrentur: descriptione et dispertitione eius, quod quisque conferret, ad istum fortunarum modum facta,

minorem censum haberent, omnes *vt turbulentos et bellorum cupidos, a publicorum negotiorum tractatione remouit, agrumque in Thracia, si qui vellent, ad nouas sedes concessit.* Plures ergo XII. millibus id genus ciues a rep. sunt remoti: caeteris, qui censum definitum habebant, IX. millibus circiter, ius vrbis et regionis obtinendae traditum est. *Et hi Solonis deinceps legibus remp. administrarunt*, cunctisque possessiones suae integrae et intactae permanserunt. Quod nisi perditis veterator Polysperchon consiliis mox Athenienses aggressus esset, per multas aetates illi prospero rerum suarum cursu vti potuissent.

Durissimae conditiones probatae tamen, recte quidem ac prudenter, Phocioni: cuius omnino per haec tempora magna erat auctoritas, cum apud Antipatrum gratia valeret, Menyllum autem Munychiae praefectum necessarium suum haberet. Ignoscendum tamen nec minus altera ex parte miseris ciuibus, qui iure ciuitatis deiecti deos hominesque obtestabantur et iniuriae caussam in eum conferebant, cuius opera pax facta erat. Nata hinc odia grauissima quae in eius exitium euasura esse iam tum praeuideri poterat. Aliud in eum coniectum est

facta, etiam pretiis rerum omnino mutatis, cum tantas opes Athenis nauigatio, mercatus, commeatus, aerarium auctum, sociorum tributa, metalla aliaeque res intulissent. Nunc igitur Antipater oligarchiam in rep. hactenus instituit, quod non nisi eos ad remp. tractandam admisit, qui tantum fortunarum possiderent, quantum in tabulis censualibus perscriptum ad tertiam talenti partem, seu XX minas, accederet.

eſt crimen, quod, ne Demoſthenes et Hyperides dederentur, nullam ſuam interpoſuerat operam.

Atque hic ad ea tempora peruentum eſt, in quibus Phocionem a nimio partium ſuarum ſtudio, a pertinaciae et imprudentiae culpa, liberare haud facile eſt. Saltem deſtitutos nos dicemus diſerta ſatis rerum et euentuum expoſitione, quo in meliorem de eo partem iudicare poſſimus. Plutarchus quidem copioſus eſt in congerendis iis, quibus virtutem eius declaret; vbi peruentum eſt ad ipſum rerum articulum, obſcurat ille potius et implicat narrata, quam vt expediat. Omnino ſcriptor ille, in fide eorum, quae tradit, exigenda non vbique ſatis ſubtilis aut diligens, ad eum, quem ſemel animo informauerat, characterem et exemplar narranda refert, interdum adeo ad ſententiolam, vt ei conſentanea ſatis ſint, accommodat; operoſus duntaxat in acute vel ſententioſe dictis conquirendis. Quod vero haud raro bilem mouet, eſt, quod auctores, vnde ſua hauſit, non appoſuit. Ita de Phocione nihil vsquam monitum eſt, quo auctore vſus ſit *f*). Diuerſa tamen de Phocione tradita eſſe a diuerſis ſcriptoribus, in quibus Timaeum fuiſſe probabile ſit, ſatis manifeſtum eſt, ſi Diodorum, et multo magis ſi Nepotem inſpiciamus. Non minus ſane his quoque iraſcendum, quod nec magis ab iis monitum eſt, aequales ne Phocioni, et quarum partium ſtudioſos, an ſeriores

f) Charetem aliquo loco, alio Durim Samium excitat pag. 749. E. in re parum memorabili. A Duri tamen in Ἑλληνικοῖς et Μακεδονικοῖς de Phocione narratum eſſe debuit.

res scriptores exscripserint. Iam vero illi, quos Nepos ante oculos habuit, ita tradiderant, vt *non modo patriae male eum consuluisse, sed etiam amicitiae fidem non praestitisse* dicerent; *Namque*, inquit, *auctus adiutusque a Demosthene, eum quem tenebat, adscenderat gradum, quum aduersus Charetem eum subornaret:* (adeo partium studium etiam in hac Demosthenis amicitia agnoscere licet) *ab eodem in iudiciis, cum capitis caussam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat:' hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit.* Potuit aliqua in his culpa Phocionis esse; potuit tamen nec minus nulla admitti ab Antipatro pro Demosthene intercessio. Quid si ciuitatis incolumitatem stare nullo alio modo intelligebat Phocion quam facibus istis incendii, Demosthene et Hyperide, arma nimis imbecilla nunquam non in Macedones concitantibus, extinctis? Simili seueritate iam antea, cum Thebis excisis Alexander postularet, vt X. Oratores, in quibus Demosthenes erat, sibi dederentur, Phocion aequum erat ratus, vt pro rep. seruanda mortem vltro subirent: (Diod. XVII, 15.) id quod Demostheni aliter se habere visum est. Saltem vbi certiora argumenta desunt, ex indole et moribus hominis de eius factis iudicium facere licet; vti a Demade et aliis suae vanitati et vtilitati consultum esse dicemus, etiam in rebus satis vtilibus ad remp., nisi de eorum consilio meliora aliunde innotuerint.

Interea illud inficiari vix ausis, senem iam grandaeuum aut partibus Antipatri nimis studio-

sum,

ſuum, aut ſententiae pertinacem, conſilia meliora in iis quae ſequuta ſunt non admiſiſſe: quae vt excuſanda ſunt, ſi reputes, quam ardua res ſit, ſectam, quam per LXXX annos in rep. ſequutus ſis, eierare; non tamen in prudentiae et moderationis laude haberi poſſunt. Antipater moriens (Ol. CXV, 2. ante C 319) generoſo, vt probabile ſit, conſilio, Caſſandro praeterito, tutelam regum, Aridaei ſeu Philippi et Alexandri, cum adminiſtratione regni ad Polyſperchontem detulerat, virum rerum vſu et annis prudentem, ſed generoſi ſenſus expertem, ad miſeras artes et fraudes abiectum, nec regni ſed ſuae ſaluti intentum. Caſſander aegre ferens ſe a primo gradu deiectum de recuperanda dignitate conſilia iniit; cumque Graeciae ciuitates partim praeſidiis paternis teneri, partim hoſpitiis et amicitiis patris voluntates Graecorum ſibi fore deuinctas ſperaret: Graeciae ille primo loco imminuit, miſitque Nicanorem, qui Menyllo in Munychiae praefectura ſuccederet. Nuntiata mox Athenas Antipatri morte, exarſit populus in Phocionem, deditque crimini, *quod, cum factus eſſet ea de re certior, Nicanoris gratia reticuiſſet.* Haec ipſe Plutarchus (p. 755 extr. 756), hoc adiiciens, agendo et colloquendo cum Nicanore Phocionem eum facilem et benignum Athenienſibus praebuiſſe. Haec quidem geſta Olymp. CXV, 2. ante C. N. 319.

Polyſperchon, Caſſandri conſilia vt diſcuteret, Graeciae ciuitatibus libertatem popularem oſtendere, hocque pacto paucorum ab Antipatro conſti-

 tutum

tutum regimen antiquare animosque Graecorum a Cassandro abalienare constituit; itaque vt ceteris Graecis (v. Diod. XVIII, 56), sic Atheniensibus, pronuntiari iubet, remp. popularem iis restitui; omnes Athenienses pristinis legibus agere. Redeundi itaque potestas dabatur iis, qui quod minorem censum habebant, vrbe aut discesserant aut vi in Thraciam traducti fuerant, omnesque omnino qui exulatum ierant: quo facto discordiis omnia misceri necesse erat. In Phocionem insidias has machinatum esse censet Plutarchus (p. 756. A. B.), sed grauius erat consilium regum tutori, vt Athenas et Graeciam a Cassandri studiis auocatam sibi adjungeret. Facile tamen praeuideri poterat, turbam illam, pace cum Antipatro facta suffragiorum iure priuatam, nunc, vbi pristinum ius suum recuperasset, primo statim impetu in Phocionem eo esse vsuram. g) Accessit aliud, quod animos exasperaret; cum enim audito regum edicto motus inter Athenienses existerent, atque essent adeo qui postularent, vt Munychia deduceretur praesidium (v. Diod. XVIII, 64): prudenti consilio Nicanor, vt Cassandro Athenas obnoxias retineret, non modo non cessit Munychia, verum etiam Piraeeum occupare studuit. Hic vero manifesta est apud ipsum Plutarchum (p. ead. C. D.) accusatio Phocionis,

g) Hoc est illud quod Nepos hunc in modum parum commode enuntiauit: *Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum vna populi caussam agebat, altera optimatum. — Harum vtraque Macedonum patrimoniis nitebatur. Nam populares Polysperchonti fauebant, optimates cum Cassandro sentiebant.* Etiam sequentia parum accurate exposita sunt a Nepote.

cionis, qui neque admisit amicorum monita et clamores populi, nec arma capere iussos Athenienses aduersus Nicanorem ducere voluit *h*). Fidem eum nimis validam habuisse Nicanori censet Plutarchus; nec minus tamen, si Phocionis bene cognitum habemus ingenium, suo ille iudicio suoque proposito immansisse videri debet, vt ciuitatem vel inuitis ciuibus seruatam mallet, quam reductis exulibus turbari praeuidebat, Polysperchontis fraude bene perspecta, qui et ipse hoc spectabat, vt Athenienses circumuentos regiae potestati subiiceret. Si tamen non ad consilii prudentiam et vtilitatem, sed ad legum praescripta haec exigeres: proditionis crimini implicuisse se videri debebat Phocion; quippe qui imperator creatus copias non ex decreto populi duxerat, ne Piraeeus caperetur.

Quod si Cassander iam tum cum classe, quam mox ex Asia adduxit, adfuisset: Athenae cum Phocione saluae fuissent. At enim cum regibus

h) **Multo grauior accusatio fuit apud eos auctores, quos Nepos sequutus est:** *Concidit autem maxime vno crimine, quod, quum apud eum esset summum imperium populi,* (στρατηγία) *et Nicanorem Cassandri praefectum insidiari Piraeeo a Dercyllo moneretur* (v. Plut. p. 756. C.) *idemque postularet, vt prouideret, ne commeatibus ciuitas priuaretur: huic, audiente populo, Phocion negauit esse periculum; seque eius rei obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piraeeo est potitus. Ad quem recuperandum* (Plut. ad praeuertendum Nicanorem) *quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocauit, sed ne armatis quidem praeesse voluit.* **Eumne, qui in summo reip. discrimine, cum in magistratu sit, patriae non succurrit, aliorumque consilia ad remp. tuendam frustratur, a ciuibus suis proditionis argui mirabimur?**

Polysperchon in Phocidem progressus filium Alexandrum cum copiis praemisit versus Athenas, verbo contra Nicanorem populo Atheniensium suppetias venturus, et nouam democratiam obfirmaturus; re vero, vt vrbem, si facultas daretur, occuparet. Irrupere in vrbem exules et faex ciuitatis iterum remp. occupauit. Concio habita incondita et confusa, in qua Phocioni imperio abrogato alii creati duces; et capi potuisset ab Alexandro ciuitas, nisi is, parum callide, cum Nicanore colloquio habito, suspiciones de se fecisset.

Agnonides rhetor confestim adortus Phocionem, proditionis eum eiusque factionem insimulavit: e qua Callimedon et Pericles trepidantes cessérunt vrbe; Phocion cum aliis amicis ad Polysperchontem concessit. Quid in hoc sequutus sit, aut quo consilio homini se in manus tradiderit, quem sibi infestum et esse debere et esse norat, haud facile assequare. Quod si enim ad Nicanorem confugere noluit, ne ciuibus suis tanto maiorem criminandi se facultatem daret: quocunque tamen alio praestabat exulatum ire *i*). Imprudentia itaque et consilii inopia factum id ne arguas, alia aliunde argumenta petenda sunt, quae tamen temporis

i) Ex amicis alii cum ipso in eosdem laqueos se induerant; alii, in quibus Demetrius Phalereus, fuga sibi consuluerunt: Plut. p. 757 A. 758 C. Nepos l. c. Apud hunc, Phocion iam capitis damnatus a populo et vrbe eiectus ad Polysperchontem proficiscitur: *quo vt venit — caussam iussus est dicere — et iterum Athenas deductus est, vt ibi legibus de eo fieret iudicium.* Quam perturbatus hic est narrandi ordo!

poris iniuria inuidit. Nunc, quantum iudicare licet, lupo se credidit ouicula.

Alia narratio, eaque probabilior, etsi Phocionis probitati multo minus consulens, est apud Diodorum (lib. XVIII, 65). Cum Athenienses a Nicanore verba sibi dari nec Munychiam cum Piraeeo sibi restitui viderent: Alexandrum, Polysperchontis filium, in Atticam copias ducentem eo cum consilio aduenire putarunt, vt, quod ipsi vellent, efficeret. At ille non populo, sed sibi in belli vsus, Munychiam et Piraeeum occupare voluit. Phocion cum aliis, qui constitutam ab Antipatro ciuitatem tuebantur, legum poenas in noua democratia veritus, Alexandro occurrit, *et quid in rem sit docendo auctor illi est, vt praesidia sibi retineat nec reddat Atheniensibus, donec Cassander sit debellatus*. Quibus obsequutus Alexander cum Nicanore sermones facit. Quo animaduerso populus comitiis tumultuose habitis magistratus praesentes abrogat eosque partim capite partim exilio et facultatum publicatione plectit; inque his Phocionem. Hi ad Alexandrum confugiunt, eius ope incolumes se fore arbitrati: at ille eos ad patrem Polysperchontem remittit.

Interea populus, seu turba Atheniensium, Agnonide rhetore, qui Phocioni infestus erat, suadente, Archestrato autem rogante, legationem misit ad Polysperchontem cum rege Aridaeo in Phocide statiua habentem, ad accusandum Phocionem. Cupiditate occaecatos homines agnoscas et

in

in hoc, quod ciuem suum a rege damnari haud recusarunt; nisi forte accusatio eo facta, vt ad supplicium ille sibi dederetur. Hic, cum tumultu et clamore consilio habito, (de quo videndus Plutarchus p. 757. Diod. XVIII. 66. 67.) reiecta est caussa ad populum Atheniensium. Adductis in vrbem reis custodia septis a Clito Macedone, cum litteris a rege missis, quibus proditionis illi crimine conuicti arguebantur, comitia habita, ex nouae quidem ciuitatis lege et ratione admissis promiscue omnibus qui pro ciuibus se gererent. Erat autem proditionis crimen inter ea, de quibus populi cognitio erat Athenis; itaque non apud iudices, sed coram populo res est disceptata: in quo cum maior nunc numerus esset eorum, qui Phocionis consilio se ciuitate eiectos esse clamabant, dubitari iam tum non poterat, vtrius partis suffragia essent numero victura. Et iudicium quidem aut supplicium ipsum e Plutarcho adscribere nolumus: apud quem nonnulla legi possunt, quae plebis exasperatae furores satis arguunt *k*). Ceterum ex his manifestum fit, temporum iniuria multo magis quam hominum Phocionem in capitis periculum fuisse adductum. Multi fuere regum amici et administri in rep. gerenda, qui multo leuioribus criminibus supplicio et tormentis sunt addicti. Communis ea generis humani calamitas est, vt, quoties seu dissidia

k) Adde Nepot. 4. Alia apud Diodor. XVIII, 66. 67. Accusationis libellus hic erat: quod post bellum Lamiacum ab his reis effectum esset, vt et patria seruitute esset oppressa et popularis administratio legesque solutae.

dissidia ciuium in rep. seu populorum inter se discordiae existunt, vtraque pars habeat, quo de alterius iniuria conqueratur, et vnde suae caussae praesidia, nec conmentitia aut vana, petat. Vtra pars vicerit, eius caussa superior facta est, non melior vel honestior ac iustior; at integritas et consiliorum prudentia multis in vtraque factione communis esse potest. Phocion aduersus leges commiserat, cum saluti reip. ex sua opinione, non ex reip. lege ac decreto, consuleret, et damnationi suae eo ipso caussam idoneam et iustam praestruxerat.

Atque haec quidem disputata sunto de caussa a Plutarcho obscurata potius quam in luce collocata; digna tamen quae, quod posteritas iure suo facit, in vtramque partem dispecta et agitata esset. *) Vos autem, Ciues, caussa cognita animis illud saltem tenete ac reputate, quanto prouidentiae diuinae beneficio nostra vita in ea tempora inciderit, in

*) Nec accusare Phocionem nec defendere constitueram, cum ista scriberem; tantum id agebam, vt viderem, quaenam rerum momenta in eius caussa inessent, et quomodo illa e legibus Atticis esset acta ac iudicata. Nullum animi iudicium praeconceptum aut studio vel ira inflexum attuleram; apposueram tantum ea, quae secundum scriptorum fidem et auctoritatem, et rerum, hominum temporumque rationes, probabiliter disputari posse mihi visa erant: ita enim critices in rebus historicis dispiciendis praecepta ferre audieram. Itaque absque omni cupiditate ac studio, nisi veri videndi, ad haec accesseram. Cum tamen facile feram, vt alia aliis probabiliora videantur: liberum per me esto vnicuique de his statuendi arbitrium, si quidem caussas ac rationes probabilitatis potiores se habere putauerit: quibus et ipse concedendum esse existimabo, si potiores eas esse intellexero.

quicquid enim recte, quicquid praeclare seu consultum seu susceptum ac gestum est, ex conscientia recte facti voluptate animum perfundit. Cum tamen sensus ille veri, recti et pulchri, non nisi ab animi habitu, ad quem te composueris, proficiscatur: ad intelligendum in promtu est, antequam ille habitus indutus animo fuerit, voluptatem illam eiusque sensum haud magnum esse posse; vel sic tamen ad virtutem multo cum labore enitendum esse, ac deuorandas tolerandasque molestias omnis generis, ab omnium saeculorum sapientibus viris est decantatum, cum arduam esse viam ad virtutis arcem dicerent; multa esse ferenda ac facienda; esse sudandum et algendum; esse sustinendum et abstinendum. In hac rerum conditione pauca erunt ingenia, aut naturae beneficio tam felicia, aut praeclara institutione tam bene nutrita, vt cursu concitato nec intermisso ad arduam illam Sapientiae, hoc est, Veri ac Recti arcem contendant et enitantur. Vt ideo naturae humanae imbecillitati succurratur, quae non excogitata ac tentata sunt! Hortatu ac monitu ingenia iuuenilia excitanda esse, recte iudicatum est. Alii verberibus ac flagellis, poenis ac poenarum minis, vt arduam viam emetirentur, iuuenes impellendos esse censuerunt; non aliter ac si seruos aut iumenta ad opus faciendum instigarent, at non ingenia et animos fingerent et voluntates flecterent. Alii satis fecisse suis partibus putarunt, si praeceptis viae ineundae tradendis pulmones et latera ruperant; alii deuerticula et amoena loca prouidere, quibus ex prospectu ostensis inuitati animi aspera et confragosa loca

loca perrumperent. Inter haec medium tenere videri debent ii, qui potentissimum ad subeundas exantlandasque doctrinae virtutisque parandae aerumnas incitamentum esse putarunt praemia honoris et laudis proposita. Cum enim sine labore ac molestia nulla nec corporis nec animi perficiendi ratio excogitari possit, adeoque ad vires amplificandas seu intendendas, quicquid auxilii polliceri possumus, referendum sit: cum ipsa rerum et animorum natura nihil magis consentaneum esse videtur, quam vt boni alicuius fructu ex proximo, antequam ipsam arcem expugnaueris, proposito incendatur studium, quo altius enitaris. Multo autem magis hoc incitamento indigere videri debemus hac vita, hoc saeculo, hac aetatis parte, qua luxurie tanquam peste omnia afflante emollita ingenia laborem ac molestiam refugiunt. Quo magis celebranda est munificentia Regis nostri Augustissimi, qui antequam ista mollitie et luxuria contagio nostrorum Ciuium ingenia corrumperet, intactos adhuc animos praemiis propositis firmare, ad feliciorem et intentiorem cursum incendere et ad tanto maiora audenda inflammare voluit; Etsi consilium ea in re propositum esse debuit haud vnum: nam et reip. multum interest, vt eorum, qui in studiis litterarum excellant, vbi tempora postulent, notitia habeatur facilis et expedita; ita enim qui ad genus quodque rerum ac curarum maxime idonei sint, non diu quaerendi sunt, nec iudicium de iis est praecipitandum. Ad vos autem, Commilitones, quid tandem vestris ipsorum votis expetendum videri potuit maius, quam quod, cum iam

iam in forum ac vitam producenda ſint ſtudia veſtra, data vobis eſt facultas cum experiendarum virium, tum acquirendae laudis et faciendi de veſtris ingeniis ſtudiisque iudicii. Ominamur itaque et auguramur, cum noſtrae almae Georgiae Auguſtae celebritas inprimis ex induſtriae vigentisque inter docentes et audientes pari laude ſtudii profecta ſit, etiam haec inter vos ingenii et induſtriae certamina ad laudem illam et profectam inde celebritatem tuendam magnam vim eſſe habitura. Spesque illa erit tanto certior atque firmior, quanto propius accedent conatus veſtri ad bonam laudem eorum, qui praeſenti hoc certamine ſuorum profectuum ſpecimina ad nos attulerunt. Quod enim praefiſcine dictum ſit, nullus inter eos, qui ad certamen deſcenderunt, fuit, qui non laudem virtutis et doctrinae meruerit. Verum haec ſigillatim vt cognoſcatis, nunc, ordine erunt exponenda, quae de ſingulis quaeſtionibus ad certamen propoſitis, de ſcriptis ad concertandum miſſis, tandemque de iudicio ſuper iis, conſtituendisque praemiis, commemoranda habemus.

In hunc itaque annum inque Regis noſtri Auguſtiſſimi diem natalem, quem votis ſacrisque ſollennibus celebramus, ſuperiore anno conſtitutae ac promulgatae quaeſtiones erant hae:

Ab *Ordine* quidem *Theologorum:*

„Quaenam fuit vera et certa eorum, qui medio ſecundo atque ineunte tertio ſeculo praecipue floruerunt, Patrum, maxime vero Juſtini Martyris, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni,

cheni, Clementis Alexandrini, Tertulliani denique, de ratione siue relatione Filii cum Patre sententia? Id vero ita ostendi debebat, vt,

1) Quid senserint isti Patres, ex ipsis eorum scriptis proferretur, atque istos etiam vere ita sensisse, iustis quidem argumentis ex vsu linguae, ex nexu locorum, ex reliqua opinionum, quas alebant, historia euincatur; nec tamen ideo lis vlli eruditorum moueatur, quibus aliter forte sensisse illi visi sunt. Tum vero,

2) Sententiis istorum inter se collatis, quid commune omnibus quidque proprium cuique sit, vel videatur proprium, accurate examinari, caussasque dissensus, si quis interesse, et si quae afferri posse videbantur, oportebat afferri, tentarique tamen, num origo omnium ex vno fonte deducta nihilo minus posset demonstrari. Denique

3) Illae etiam causae, quantum fieri poterat, perspicuae explicandae erant, quibus inducti Patres huius aeui sententiam istam non quidem fidei ac doctrinae ecclesiasticae, at suae tamen Theologiae inferebant, adeoque inprimis explicandum, quid praestare vsus in informanda doctrina de Trinitate et poterat et posse ex illorum iudicio videbatur.„

„Ordini Theologorum praeter exspectationem quidem accidit, vt, vnico excepto, omnes, quibus quaestio ista superioris anni proposita fuerat, vel defugisse concertationis laborem vel desperasse praemium viderentur; non enim nisi vnus inuentus

 est,

est, qui oblato specimine rem, cui experiundae multorum vires haud impares fore videbantur, tentauerit. Verum, vt vix concursus plurium desideraretur, vnus ille effecit, tali exhibito specimine, quale exspectari a paucis poterat. Quod igitur auctor libelli inscripti verbis Hilarii:

> *Optimum esse lectorem, qui dictorum intelligentiam exspectet ex dictis potius, quam imponat, et retulerit magis quam attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem praesumserit intelligendum* —

omnibus iis satisfecit, quae non postulari tantum sed sperari etiam in isto iuuenilium virium conflictu poterant; quod que idem in tractanda quaestione proposita tantum eruditionis quantum in instruenda acuminis; quod in colligendis, quae ad illustrandam quaestionem pertinebant, tantum ingenii, quantum in omittendis, quae omitti sine damno poterant, maturi iudicii; quodque in re historica tantum dilectus seueri in lectione, quantum virilis abstinentiae in fugienda ostentatione multae lectionis adhibuit ostenditque: eas omnes ob causas Ordo Theologorum optime merenti praemium extra pugnam lubens decreuit atque adiudicauit.„ Schedula aperta nomen lectum est:

JOANNES GEORGIVS ARNOLDVS OELRICHS,
Hannoveranus.

Ab *Ordine Iureconsultorum* proposita erat quaestio:

„Emigrationem ciuium prohibere vel circumscribere, an, et quatenus, fas sit?„

„Sex redditae erant commentationes, his praescriptis dictis insignitae:

I. Hanc

I. *Haec sunt fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris et retinendi et dimittendi esse dominum.* Cic.
II. *Fas mihi non habiles, et fas tibi, linquere Colchos.*
III. *Salus populi suprema lex esto.*
IV. *Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.*
V. *Nec timide nec temere.*
VI. *Fas mihi non habiles, fas et tibi, linquere Colchos.*

„Egerunt omnes id, vt quaestionem maxime ex principiis iuris publici vniuersalis enuclearent: et pleraeque omnes libertati ciuium iustum statuerunt pretium, quarta restrictam ex regula facultatem emigrandi exponit. Agnouit Ordo vim ingenii et industriae, quam singulae commentationes prodiderant. Inter eas tamen argumentorum apparatu, quo haec quaestio, habito ciuium et incolarum discrimine, tractata est, et ipso ordine scribendi, et oratione, primum locum mereri visa est illa, cui inscripta sunt verba:

Haec sunt fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris et retinendi et dimittendi esse dominum.

cui Ordo et praemium regium decreuit.

Locum *alterum* a priore assignandum esse censuit *vtrique commentationi*, quae eodem symbolo Nr. II. et VI. insignita est,

Fas mihi non habiles, et fas tibi linquere Colchos.

quarum prior ipsa rerum expositione, posterior orationis cultu se commendat.„ Victricis Commentationis auctor pronuntiatus est

FRIDERICVS HIRSCH, Goslariensis.

Qui autem secundo ac tertio loco laudem reportarunt, sunt

Jo. Detlef de Hammerstein, Hannoveranus; et Jo. Frid. Gvill. Schlegel, Havnienſis.

Ab *Ordine Medicorum:*

„An, vti oſſium in caſu fracturae complicatae, cariei etc. ita etiam partium mollium in caſu vulneris, perditam ſubſtantiam natura humana reſtituit? An itaque vulnera noua carne replet? Si affirmatur, quaerimus: an caro illa alia ex membranis, alia ex oſſibus, alia ex muſculis, alia ex tendinibus naſcatur? An itaque naturam partis habeat ex qua naſcitur? An vero eadem ſit, ex quacunque parte demum nata? An omnes vel quasdam tantum partes reſtituat natura? An in omnibus vel quibusdam tantum caſibus? Qua ratione ars regenerationem hanc coercere, iuuare, moderari poſſit? — Si negatur, vulnera noua carne repleri, quaeritur, quonam modo claudantur vulnera variarum partium, e. c. oſſium, cerebri etc.„

„Commiſſa ſunt certamine hoc *medicae ſcientiae* alumnorum ſcripta tria: *primum* ſignatum verbis:

Naturam ſequi, artique impendere vires.

alterum: *Non velle videri verus, ſed eſſe.*

tertium: *ἡ δε πειρα σφαλερη.*

Quorum *primum* illud ordine luculento et perſpicuitate ſe commendat, tum lectione eorum, quae ab aliis in hoc genere ſcripta ſunt, cum iudicio mentis ſubacti inſtituta; quo factum eſt, vt multa ab aliis obſeruata bene perſpexerit auctor et in ſuam rem conuerterit; interea et ipſe experi-

menta

menta multa instituit accurate eaque explorate ac diligenter perscripsit. *Alterum* tamen inscriptum: *non velle videri* — plura experimenta idonea, magna cum varietate, diligentia ac cautione facta, affert, quae sagacitatem ingenii et acumen iudiciumque ac subtilitatem in obseruando et experiundo, ac videndo, quid inde colligi et elici possit, produnt eximiam; vt tamen nec lectione vacet scriptum quam res et consilium postulabat. *Tertium* ab ingenio profectum est haud mediocri, quod, aliorum ductus impatiens, sibi ipsum viam munire mallet; sunt in eo nonnulla recte obseruata, et, quae ex obseruatis sequantur, acute animaduersa; etiam ea, quae auctor lectione cognita habuit, acri cum iudicio sunt explorata et ad res subtiliter translata: desideratur tamen omnino cura et circumspectio in experiundo, tum diligentia seuerior siue in descriptione, dilectu, copia ac varietate experimentorum quae ipse instituit; siue in colligendis ac dispiciendis rebus ac factis, quae in aliorum scriptis occurrunt, ad rem, de qua quaerebatur, idoneis et cognitu necessariis, si id agebatur, vt quod verum esset, perspiceretur.

Quae cum ita sint, Ordo medicus principem locum cum praemio assignauit Commentationi Nro. II. inscriptae verbis: *non velle videri verus, sed esse*; *accessisse* autem proximo loco ad illam iudicat scriptum Nro. I. *naturam sequi artique impendere vires.*„

Victoris nomen publice renunciatum est:

OTTO HVHN Curonus.

 Eius

Eius autem, qui secundo loco palmam est adeptus, nomen est: ANDREAS JO. GEORG. MURRAY, Gottingensis.

Ad quaestionem a *Philosophorum Ordine* propositam nunc accedimus:

„Orbis terrarum faciem, qualis depingitur ab *Homero*, declarare: hoc est, ex vtroque poetae principis opere, tam Iliade, quam Odyssea, quicquid iis geographici argumenti continetur, diligenter ac plene colligere, ita, vt, Homero duce, per tres orbis partes eatur; et, quae de singulis regionibus, earumque populis, montibus, fluuiis, maribus lacubusque, vrbibus, oppidis cet. ab Homero commemorata sunt, Geographorum more in vnum congerantur. Obscurioribus poetae locis quum saepe lucem affundere possit *Strabo*, perpetuus Geographiae Homericae interpres; bene recteque agent de praemio certaturi, si Strabone, quotiescunque ipsa res postulatura sit, ad Homerum explicandum vtantur. Ita existet, vt speramus, aliqua *Homeri Geographia*, qua hucusque aegre caruerunt tam Historici quam alii litterarum antiquiorum interpretes.„

Erat quidem quaestio ita comparata, vt profectus studiorum nonnullos, doctrinaeque apparatum, cum assiduitate inuestigandi ea, quae ad consilium facerent, haud vulgari, postularet. Contigit tamen, quod vix sperare ausi eramus, vt prodirent in arenam quinque athletae animis viribusque omnes insignes, ita vt nullus ex iis esset, qui non

praemio

praemio dignus videri posset, si solus certasset; adeoque laus quidem et commendatio ingenii, doctrinae et industriae, omnibus ac singulis communi iudicio deberi visa est; erat tamen certamen comparatione inter eos facta diiudicandum, et videndum, qui et qua in re alii aliis excellerent.

Scripta ab iis exhibita his lemmatibus insignita erant:

I. *Nec tam turpe fuit vinci, quam contendisse decorum.*
II. *Olim meminisse iuuabit.*
III. *In rebus tam antiquis si, quae similia veri sint, pro veris accipiantur, satis habeam.* Liv.
IV. ἡμεις δε κλεος εσθλον ακουομεν ουδε τι ιδμεν.
V. Ενθα και εμος Φιλος ὑιος κρατερος και αμυμων.

„Quae ad *geographiam Homericam* constituendam postulabantur, spectabant primo ad *enumerationem iustam cui nihil deesset*, tum vero ad *dispositionem ac descriptionem more geographorum factam.* Enumeratione cumulate et accurate facta probandi fuere omnes; etsi in Nro. V. plura se offerrent partim ex Homero partim ex aliis scriptoribus bene animaduersa et ad illustrationem idonea. Maius occurrebat discrimen in altero illo, quo iudicii inclinari debuit trutina: *Geographico more* recensum et descriptionem instituerunt tantum duo, Nro. I. et V. vt ab Occidente initio facto terrarum orbem permearent; reliqui tres ordinem Homericum sequuti sunt, a Catalogo enim nauium facto principio, reliquas terras ita subiiciunt, vt, si ex geographica subtilitate rem aestimare velis, certum et ad iustas rationes institutum ordinem, quem sequantur, non habeant; etsi per se opera illa haud improbanda sit, qua a notioribus proceditur ad terras minus

notas, et in Homero illustrando reprehensionem habere nequit, si Homerum auctorem cum maxime sequaris. Habet tamen etiam ex his vnusquisque praecipui aliquid: No. II. anemologiam praemittit; idem, quo sensu πόλις et νῆσος in Homero accipienda sint, monere haud oblitus *est*, adiecitque indicem geographicum; promisit quoque mappas tres geographicas, quae maris mediterranei insulas et littorales plagas, Asiam minorem ac Graeciam, ad Homeri ductum oculis subiicerent: quas vt ille perficiat et euulget, auctores ipsi sumus ac suasores. De Oceano egere No. III. et IV. quorum prior ille etiam conspectum orbis terrarum ex Homero praefixit, a Catalogo nauium per errores Vlyssis et Menelai enumerationem locorum commode deduxit; an extra Columnas Herculis Oceanus Homero innotuerit, idem bene quaesiuit, item de Bosporo Cimmerio. No. I. ordinem geographicum amplexus, Peloponnesum diserte satis descripsit, mappa quoque geographica adiecta; omnino diligentiae laudem abstulit, pleraque tamen iudicio aliorum magis quam suo constituit. No. IV. etsi ordinem geographicum seueriorem haud est sequutus, cum iudicio tamen et dilectu ea, quae collegerat, disposuit; Catalogi nauium partes esse quinas vnus perspexit; mappam geographicam ex d'Anvilliana adornatam adiecit. No. V. ordine geographico seruato, et enumeratione satis locupleti adiecta, litterarum quoque graecarum copias, comparatione cum ceteris facta, maiores et accuratiores iudicibus approbauit; praestare quoque visus est sermonis latini puritate et

proprie-

proprietate ſcribendique cura. Mythica tamen appoſuit, de quibus nunc non quaerebatur; locorum etiam graecorum et verſuum laudatorum copiam nimis cumulatam: plerumque ſatis erat ſententiam ac ſummam rerum exponere, ſi in verbis nihil eſſet, quod probandi vim haberet.

Quibus ita conſtitutis, Ordinis philoſophici iudicio *primas* tenere viſa eſt commentatio *quinto* loco commemorata:

ενθα και εμος Φιλος υἱος κρατερος και αμυμων.

et ei aſſignatum praemium regium: pronuntiatumque eſt auctoris nomen

CAR. TRAUGOTT GOTTLOB SCHOENEMANN

Islebienſis, Seminarii philologici Sodalis.

Acceſſiſſe autem *proximo* loco ad praemium, laude autem par eſſe, viſa eſt ſcriptio quarta:

ἡμεις δε κλεος οιον ακουομεν ουδε τι ισμεν:

cuius auctor profeſſus eſt nomen AVGVSTVS WILHELMVS SCHLEGEL, Hannoueranus, Seminarii philologici Sodalis.

Tertia palma aſſignata Commentationi *primae* verbis inſcriptae: *Nec tam turpe fuit vinci quam contendiſſe decorum*, auctore HERMANNO SCHLICHTHORST Bremenſi. Cum *elogio* et commendatione diligentiae et litterarum commemoratae fuere reliquae duae II. et III. Ita Virgilianis verſibus vti licebit: *Accipite haec animis laetasque aduertite mentes: Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit!*,,

Praeconio noſtro pronuntiata audiſtis, Commilitones, nomina eorum, qui ingenio, doctrina et ſtudio ſuo meruere, vt praemio regio tam honorifico

norifico ornarentur publice; aliud tamen praemium nec minus inſigne et inuidendum reportarunt, laudem publice in illuſtri conſeſſu Sereniſſimorum Principum Regiorum M. Britanniae, Celſiſſimorum Principum et Comitum, inter tot ac tantos arbitros ac teſtes virtutis. Macti vero virtute, Iuuenes praeſtantiſſimi, macti, inquam, virtute eſtote, et, huius illuſtris et ad totam veſtram vitam memorabilis diei memores, ingenii animique vires intendite, ne parto hodierno decore vnquam excidatis, ne vos hoc praemio indignos vlla vnquam dies arguat; contra annitendum vobis eſſe putate omni ſtudio et opera, vt, cum ſemel ceteris eminere viſi et publice iudicati ſitis, ita per reliqua ſtudiorum academicorum ſpatia, per totum vitae, munerum et officiorum, decurſum, qui vos aliquando excepturus eſt, eminere inter alios et virtute, ſcientia, peritia, induſtria, ingenioque ad omnia habili excellere videamini; vt animis veſtris infixum ſemper habeatur notum illud: *Αιεν αριστευειν και ὑπειροχον εμμεναι αλλων.* Verbo, operam date, vt ne vnquam arbitros ac iudices veſtros, eosdem praeceptores et amicos, iudicii de vobis ſui poeniteat.

Supereſt, vt quaeſtiones in annum futurum LXXXVIII. proponendae nunc publice recitentur. Conſtituta eſt ab ORDINE THEOLOGORVM quaeſtio haec:

„*Quae voce luxus vulgari loquendi modo comprehendi ſolent*, (antiquam enim vocabuli huius, aeque ac *luxuriae*, vim morum diſſolutionem et intemperantiam

perantiam cupiditatum, luxatarum quasi ac solutarum, denotare constat) *num licita sint e legibus diuinis, praesertim in libris sacris promulgatis an illicita?*

„In tractando hoc argumento summa praesertim sollertia definiendum est, *quid sit luxus?* ne in vanam super verbis altercationem exeat disputatio. His itaque limitibus circumscribi debet tractatio, vt inquiratur in haec: num lautitia, deliciarum ac magnificentiae vsus omnisque sumtuum profusio, curiositas et elegantia, omnino sit reprehendenda ac deuitanda, an certo respectu? et quonam?

Deinde luxuriae historiam sedulo dispicere oportebit iudicem, vt habeat, quonam eius honestas vel turpitudo determinari possit. Indagandi igitur sunt luxus effectus spontanei ac fortuiti; quaenam inde necessario existant commoda vel damna? referatne celebris illa genealogia a Platone ingeniose excogitata, pulchreque prolata, luxus comites perpetuos et indissolubiles: ita vt ἡ πολυτελεια semper gignat ac necessario τον τυφον και την τρυφην; atque ab his nunquam non procreentur ὑβρις και παρανομια και αναισχυντια?

Sedulo praeterea distinguenda est profusa splendidaque sumtuositas, respectu ad singulos homines atque ad integras respublicas habito.

Quibus rite peractis, tandem argumenta sententiae ferendae a tribus hisce fontibus, nempe naturae conformatione a summo numine facta, luxus effectibus, atque ex legibus dei scriptis hauriri debent.„

Ab

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM:

„*Ex moribus Germanorum, Iure Communi, Legibusque Imperii exponere, Vtrum ciui S. R. I. in exteras oras, vel ciui certe territorii Germaniae in aliud territorium, emigrare fas ſit, et an et quatenus facultas emigrandi ratione perſonarum aut bonorum circumſcripta ſit?*

Quaeſtio ORDINIS MEDICI:

„*Quum tantopere interſit medicorum, noſſe calculi principia, eaque ſine dubio non raro a deprauata vrinae mixtione pendeant, optat Ordo medicus, vt ex iuſta vrinae ſanae, propriis experimentis ſuffulta analyſi, quantum licet, determinetur, quaenam vrinae vitia, hanc eius partium mixtionem ſpectantia, ſabulo renum calculoque originem praebeant, et quaenam exinde conſectaria, tum in praecauendo, tum in ſanando hoc malo proficua, fluant.*

Ordini philoſophico ſingulari aliquo munificentiae Regiae exemplo contigit, vt in annum futurum bina praemia diſtribuenda adeoque binas quaeſtiones proponere poſſit. Grati itaque et nos beneficium hoc Regium agnoſcimus et vos agnoſcetis, Commilitones, quandoquidem nunc laudi reportandae et praemio conſequendo duplex facultas et opportunitas vobis, qui in litteras exquiſitiores, hiſtorici inprimis, geographici et antiquarii generis, incumbitis, eſt propoſita: nec erit conquerendum, quae noſtram aetatem incuſandi alias cauſſa ſatis iuſta habetur, litteris eruditioribus, et plus ingenii acuminis et ſtudii ſibi poſtulantibus, nulla conſtituta eſſe praemia ſatis digna.

Propo-

Propoſita igitur eſt ſtudiis veſtris, Commilitones, *quaeſtio alia ordinaria*, *alia extraordinaria*.

ORDINIS PHILOSOPHICI
quaeſtiones in Iun. IV. cIↃIↃCCLXXXVIII. propoſitae.

Ordinaria quaeſtio eſt:

Geographia Africae Herodotea, h. e. *notitia Africae geographica ex Herodoto conſtituta; ita vt populi ac regiones ab eo commemoratae probabiliter geographico more finiantur ac deſcribantur; adiunctis ex aliis ſcriptoribus non niſi iis, quae ad illuſtrationem facere poſſunt; Aegypti ſummatim tantum ratione habita.*

Ad lectionem et interpretationem Herodoti ſummam operae redire videtis, exactis ad geographicas rationes et geographico more conſtitutis iis, quae libris IV. et II. et nonnullis aliis in locis tradita ſunt. Comparatio inſtitui poterit cum Diodoro Siculo et Salluſtio. Ex recentioribus peti forte nonnulla ad illuſtrationem poterunt, vt ex Bocharto et d' Herbelotio; ex Leone Africano et qui eum ſequitur Marmol, Dapper etc. Ludolf; tum ex Shaw, Höſt, de Chenier etc.

Quaeſtio extraordinaria
in Iun. IV. cIↃIↃCCLXXXVIII

Fabuloſam Argonautarum Geographiam ex veterum, tam integris, quae ſuperſunt, monimentis, quam deperditorum fragminibus, eruere: diverſas, ex diverſorum mente, itineris vias proſequi: regiones denique et vrbes, quas in expeditione acceſſiſſe dicuntur Argonautae, accurate determinare, et ad hodiernam iſtius tractus faciem reuocare.

In

In promtu sunt copiae, quibus ad pertractandum argumentum per se non admodum copiosum vti licebit. Praeter Apollonium Rhodium, Orphica et Valerium Flaccum, petetis reliquarum rerum notitias ex Apollonii Scholiis, Apollodoro et Notis in eum scriptis, et ex iis, quae cum in his tum in Groddeckii Commentatione super Argonauticis Apollonii laudantur.

Indictum est certamen in diem IV. Junii anni proximi LXXXVIII. praemia sunt quina, singula XXV aureorum ducatorum pondo, eo, quem audiuistis, modo adiudicanda; scriptiones quae ad commissionem admitti volent, *ante Kalendas Apriles* eius anni vt redditae sint, curabitis. Leges certaminis etsi neminem vestrum latere possunt, ex edicto tamen anni LXXXV repetemus has: „Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum studio prouectioribus, seu indigenae illi sint seu exteri, nec fraudi erit, si qui ante illum diem, quo praemia victoribus assignabuntur, studiorum curriculo absoluto, Gottinga discesserint; modo ipsi ante discessum scripta sua reddiderint, et in scheda obsignata seu locum, in quem se contulerunt, adscripserint, seu amicum negotii sui gestorem, e quo illud comperiri possit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt sit pura, tersa, perspicua, curabunt. Ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Professori reddentur, vllo indicio se prodant, diligenter cauebitur.„

His

His peractis ad diei sollennia reditum est, inque Regis Indulgentissimi natali sollennia vota ac preces ad Deum O. M. factae, vt huius ipsius beneficii munificentissimum auctorem omnibus iis bonis beet, quorum fructus vitam reddere potest iucundissimam. Eiusdem curae ac tutelae mandata sunt Regiae indulgentiae ac beneuolentiae in hanc Academiam pignora, florentissimi tres Iuuentutis Principes, Augustissimi Parentis Proles faustissima.

Quae omnia vt ex voto Regis Indulgentissimi, et ad Academiae nostrae felicitatem et prosperitatem eueniant, precabimini nobiscum omnes ac singuli. P. P. in Georgia Augusta m. Junio cIↃIↃCCLXXXVII.

cae commemoratio, hoc ipso vero anno variis sermonibus iactata profectio Augustae Russiarum, deductioque Imperatoris Iosephi in eandem peninsulam; et haud dubie inter mirandas rerum vicissitudines referendum sit hoc, quod ante paucos annos vix animo fingere licuisset, fore vt Augustus et Augusta e diuersis sedibus, amicitiae sanciendae caussa, confluente ex omni Europa cum legatorum tum aliorum hominum turba, eo cum splendore ac fastu, quem vix olim Asia vidit, congrediantur in littore Ponti Euxini, inter barbaros, quorum maiores a multis inde saeculis vtriusque imperii prouincias ac terras aut graui dominationis iugo oppresserant aut incursationibus infestauerant, Russiam vero continuis rapinis quo minus vexarent a non multis inde annis coerciti fuerant. Quid vero? si mentis cogitatione ad antiquiora redimus! si congressum hunc factum reputemus iis in locis, in quibus aliquando magnus ille Mithridates, a Romanis victus, noua in eos arma parabat hoc consilio, vt circumducto per easdem terras, quae nunc Russiae et Austriae parent, exercitu Romanos in Italia aggrederetur! si meminerimus, haec esse loca, in quibus ante bis mille annos Cimmerii et Scythae armis infestis pugnabant, Tauri aduenas mactabant! quae porro, cum aliquot saeculis post Graecorum colonorum studiis et artibus egregio vitae cultu effloruissent, ita vt inter feliciores terras Chersonesus Taurica referretur, primo bella continua, tum barbarorum ex Asiae solitudine in Europam effundentia se agmina, iterum adeo efferarunt, vt omni pristino cultu exciderent! Nunc autem quantum illud omni

Europae

Europae et Asiae spectaculum propositum esse putabimus, in ipsa illa Chersoneso, congressos esse Imperatorem et Imperatricem, par mortalium potentia non modo omnes anteeuntium, verum etiam, id quod multo maius est in ea fortuna, prudentia, sagacitate magnoque animo, inter omnes alios mortales eminentium. Quae et quanta haec rerum fortunaeque vicissitudo, digna vtique cui contemplandae immorentur animi non omnino ad humiles curas depressi!

His igitur cogitationibus vt, comparatione diuersarum aetatum facta, tanto melius vacare possimus, agite, summatim expositas videamus *res Chersonesi Tauricae rerumque vicissitudines* a prima inde hominum memoria. Nec vero veremini, ne ad Gomeritas et Cimbros vos deducamus; parum placet nunc morari in his, quae ad nominum similitudines ac probabilitates redeunt; etsi eae in hoc rerum genere non nimis seuere proscribendae sunt, nisi omnem vltimae antiquitatis memoriam interceptam et abolitam esse volumus; enimuero persequemur tantum ea, de quibus historiarum fide explorata tradere licet. Geographiam insulae accuratiorem a nouis colonis Russis expectamus, secundum illa, quae post alios, inprimis *Thunmanum*, nouissime *Kleemano, Tott, de Peyssonel a*), debemus; ex eadem Strabonis (lib. VII. p. 473 sqq.) praeclaras notitias illustratas habebimus. Nec defuere qui Chersonesi huius res ac fortunas colligerent ac concinnarent: antiquiora quidem in loco historiae

 catho-

a) *Traité sur le Commerce de la Mer noire 1787.*

catholicae de Cimmeriis, de Bosporano regno, de bello Mithridatico, seriora inprimis a *Desguignes*, exposita sunt; tum a doctiss. viro *de Peyssonel b)*. Nuper quoque a *Ge. Aug. de Breitenbauch* industrie conquisita sunt ex omni aeuo ea quae ad *Tauriam* et *Caucasiam* spectarent: ad haec enim nomina ab Augusta Russiarum reuocatae nunc sunt terrae, antea *Crim* et *Cuban* appellatae.

Antiquiorem omnem cum septentrionis omnino, tum Chersonesi Tauricae, memoriam esse fabulosam, non mirabimur, si Graecis, a quibus illa expectanda erat, Pontum Euxinum penitus ignotum fuisse teneamus, donec Iones illud mare nauibus frequentarunt (Strab. VII, p. 458. A.) Itaque Homerus non nisi obscuram aliquam septentrionis notitiam prodidit, primo, dum Ἱππημόλγους, Ἀβίους, Γαλακτοφάγους, commemorat, (vt adeo ipsum Scytharum nomen illa aetate inauditum fuisse credas) tum, quando Cimmerios memorauit, mythice tamen; nam ea, quae de populis septentrionales plagas, aere plerumque pluuio aut niue obscuratas, incolentibus, vulgo narrata acceperat, ad ea Italiae loca transtulit, in quibus aditum ad loca infera constituerat. Fabulose narrata alia sunt in iis, quae de tentata primum in Pontum Euxinum nauigatione et de Argonautarum in Colchos profectione, primum fama, mox carmine, vulgata fuere. Inter hos, qui Argonau-

tica

b) In *Obss. historiques et geographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin 1765.*

tica expofuere; fuiſſe etiam qui ad Tauricam appuliſſe Argonautas narrarent, e Diodoro (IV, 45.) diſcimus, quem ſua e Dionyſio Mileſio hauſiſſe probabile fit *c*). Cum poetae ad narrationem a multis tractatam ornamenta noua circumſpicerent: poterat expectari, vt non modo Aſiae oram legere Argonautas, verum etiam ſeptentrionale Ponti Euxini littus eos adire iuberent. Cum tamen ignorarentur loca iſta; cumque omnino, qualis orbis terrarum habitus aut ſpecies in extremis ſeptentrionis et occidentis eſſet, obſcurum eſſet: miſcuerunt multa et finxerunt homines inepte *d*). Ducentis fere poſt Homerum annis maior ſi non iſtorum locorum, hominum ſaltem notitia ad Iones peruenit, *Cimmeriorum* vtique, quorum incurſatione vexata eſt Aſia haud ſemel, primo ſub Ardye II. Lydiae rege, (circa annum ante C. N. 637.) cum illi a Scolotis ſeu Scythis pulſi per Caucaſias fauces in Aſiam fugiſſent moxque Sinopen occupaſſent; dum interea Scythae eos perſequendo in Medos aberrauerant. A Cimmeriis, in quibus Treres fuere, ferociſſima gens, Aſia minor vaſtata, Sardes direptae, Magneſia excifa; donec ab Alyatte II. (circa a. 602.)

Bb 4 Aſia

c) v. Commentat. de Diodori fide in Commentatt. Soc. R. Gott. Vol. VII. p. 97.

d) v. c. Orphic. Argonaut. v. 1118 ſq. Fuere quoque qui Thoantem Hypſipyles patrem eo delatum dicerent, quos Valer. Fl. ſequitur II, 301. Hygin. f. 15. Verum haec inter hiſtorias non erant referenda. Aliae fabulae natae ſunt e narratione de *Hyperboreis* a poetis variis modis ornata. Aliae in *Heracliis*: cf. ad Apollod. Notae p. 407. Aliae in *Prometheo* in *erroribus Ius*: quod cognoſcere licet vel ex Prometheo Aeſchyli. Cf. Schütz. ad eund. p. 9.

Aſia expulſi, iterum in terras vltra Pontum ſeptentrionales ſe recepere, vbi eos partim permixtos cum aliis barbaris nomen amiſiſſe partim ad vlteriora occidentis et ſeptentrionis errantes proceſſiſſe credere licet *e*). Manſere tamen veſtigia gentis in nomine Boſpori Cimmerii, in monte Cimmerio et quae ſunt alia *f*).

Cimmerii itaque primi ſunt, quos, diſerta hiſtoriarum fide, Herodoti inquam, inter Tanaim et Boryſthenem ſedes habuiſſe et peninſulam tenuiſſe, conſtat. Pulſis his eadem loca occuparunt *Scolotae* ſeu *Scythae;* in eorum locum ſucceſſere *Sarmatae,* quos e Media boreali eo deductos eſſe probabile fit. Obtinet tamen loquendi mos apud ſcriptores, vt Scytharum nomine etiam de his, atque aliis barbaris, vti pergant.

Interea Cherſoneſum obſederant *Tauri,* ignotae ſtirpis populus, *g*) Scytharum accola, a Scolotis

e) *Cimmeriorum* res vlterius non proſequimur; neque iis in hiſtoria Cherſoneſi proprius locus. Egere de iis, qui primo loco nominandi ſunt, *Theoph. Sigfr. Bayer* Vol. II. Commentar. Acad. Petrop. Vol. II. (Adeundae quoque aliae eius Commentat. de Scythia vetere in iisdem Commentariis, collectae et redhibitae a Klotzio in Opuſc. Bayeri.) et *Gattererus* noſter, *Synchroniſt. Univerſalhiſt.* T. I. p. 149. ſq. vt *Freretum* (To. XIX. *Hiſt. de l'Acad. des Inſcri.*) et Guthrianam farraginem To. III. p 968. ſq. taceamus.

f) Herodot. IV, 12. Strab. VII, p. 475. B. vbi *δυναστεῦσαν ποτὲ τῶν Κιμμερίων ἐν τῷ Βοσπόρῳ*, lege *δυναστευσάντων ποτὲ τῶν* K.

ff) Niſi cum viris doctis ſuſpiceris fuiſſe hos eodem Cimmerios, qui a Scolotis pulſi montana loca occupauerant.

lotis vtique diuersus: saltem his iam luxu ex Asia deportato perditis Tauri feritate notabiles; etiam propter humana sacrificia, cum hospites, inque his inprimis Graecos in illud littus eiectos, mactarent: (Herodot. IV, 103.) faciebant sacra deae, quam Graeci cum Diana comparando Dianam Tauricam effinxere *h*). Coepit inde *Tauricae* nomen fabulis celebrari tragicis, inprimis Euripidis in Iphigenia et Oreste. Quis primus commentum hoc ediderit, non constat; verum Dianae Tauricae ac Scythicae nomen inde ad multa loca circumferri coepit *i*). Dum tamen in scena haec placebant, melior cum Ponti Euxini tum Chersonesi notitia inter Graecos propagari coepit per colonias Milesiorum in eam ductas; in quibus inprimis fuit *Panticapaeum*, tum *Theodosia*, mox *Caffa*, quae nunc vetus nomen recuperauit; fuit et *Heraclea* in occidente insulae ab Heracleotis Asiae condita, et ipsa *Chersonesus* dicta *k*), quae, magnas aliquando opes conse-

h) Promontorium ab oriente septentrionem versus *Parthenium* templum habuit deae et signum: Strabo p. 474. A. Quae autem apud Lucianum in Toxari de fama amicitiae Orestis et Pyladis inter Scythas memorantur, in historiae censum non veniunt.

i) v. ad vitam Virgilii §. 85. et praeter ibi laudd. cf. Antonin. Lib. c. 27. Intpp. ad Vibium p. 170. Solin c. 2. p. 136. Morisan. Inscriptt. Rheg. p. 91. 92.

k) Strabo VII. p. 474. B. *Chersone* seu *Cherrone* apud Melam legitur II, 1. p. 122 vbi additur: oppidum *a Diana conditum et Nymphaeo specu, quod in arce ei et Nymphis sacratum est, maxime illustre.* Libertate illa a Romanis erat donata. Plin. IV, 12. f. 26. Inde creuit opibus, de quibus mox agetur. De eius situ varie tradi video; haberique pro eadem *Kozlow* vel *Kosleve*; hoc

consequuta, mox ruinis sepulta, nostra aetate iterum, sed alio loco, nomine tamen seruato, reuixit; noua vrbe, ad Borysthenis inferiores ripas condita, *Cherson* appellata. Etiam de Scythis *l*) certiora innotuere expeditione Darii in Scythas; alia eaque potiora debentur Herodoto, qui ipse Scythas adierat.

Verum, vt intra Chersonesum contineat se narratio, *Scythis*, moxque *Sarmatis* late omnia tenentibus, etiam peninsulae interiora *m*), littorales plagas

hoc tamen locum Eupatorii veteris occupasse creditur; redditum quoque hoc nomen a Russiarum Augusta. Fuisse tamen Chersonen paullo supra vrbem in promontorio, olim Parthenio dicto, sitam, ex Mela l. c. manifestum fit. Diuersa a Chersone est *Korsun*, quam alii pro eadem cum Kinburn habent, alii in Karasbasar in media peninsula quaerunt; alii aliter statuunt: quod etiam factum videas in nuperrimo libello cuius auctor ipsa Augusta esse creditur: *Russische Auffsätze* I. Vol. p. 168. Non ad studia nostra spectat, vt inquiramus in haec subtilius; videntur tamen parum adhuc expedita esse pleraque quae ad Tauricam spectant.

l) Quorum obscurata erat memoria, per *Aristeae Proconnesii Arimaspea;* forte quoque post *Pytheae Massiliensis* commenta; de *Aristea* v. Bayer Chronolog. Scyth. vet. p. 177. de *Pythea* b. Murray Nov. Commentar. T. VI. p. 89. *Anacharsidis Scythae* aduentum in Graeciam circa a. ante C. 592. forte et ipsum inter caussas melioris de Scythis notitiae referas.

m) Interiora adhuc sub Romanis insedere ii, qui Scythae et Tauri appellantur. *Satarchas et Tauricos* Mela II, 1. p. 124. *Scythas Satarchas* Plin. IV. f. 26. p. 218. memorat. Hic idem XXX. populos Tauricam tenere auctor est, ex iis mediterraneos XXIV. sex quoque eorum oppida nominibus recenset. Montium iugum Scythotauros tenere: hoc ab Occidente Chersoneso, Ortu ab Scythis Satarchis claudi. Quae omnia populos diuersae stirpis permixtos temporis progressu confusosque arguunt.

plagas *Tauri* sui iuris suaeque ditionis retinuere, australem vtique et occidentalem; nam in orientali *Graeci* coloni agrum occupauerant. In his quidem ad Bosporum Cimmerium extitere tyranni. Fuere ex his *Archaeanactidae*, qui Panticapaeum tenebant, a quibus *regnum Bosporanum* conditum est. Successere in hoc aliquot reges haud obscuri nominis; in his Leucon; iique late fines suae ditionis extenderunt, vt etiam vlteriora Bospori et adiacentia paludi Maeoticae occuparent. De regibus his Bosporanis actum est satis accurate doctorum virorum opera; et vana esset doctrinae ostentatio, si ea recoquere vellemus *n*).

Et haec quidem fuit peninsulae conditio vsque ad Mithridatis magni tempora. Attriuerant tum barbarorum, Scythas appellant scriptores, incursationes, inperatis quoque tributis, et bella perpetua, cum Tauros, tum regulos Bosporanos. Cum itaque se tutandis finibus haud pares viderent, Mithridati, qui Scythas bello erat aggressus, rerum summam et hi et illi tradiderunt *o*), circa a. ante C. N. 75. 74. Ita omnis Chersonesus Mithridatis ditioni

n) Loca class. Diod. XII, 31. Strab. VII. p. 476. sq. Adeundi *Boze des Rois du Bospore Cimmerien* in *Hist. de l'Acad. des Inscript.* Vol. VI. *Freret sur les Cimmeriens* To. XIX. p. 577. Add. le P. *Souciet Dissertation* de regina Pythodoride Par. 737. et *Cary Histoire des Rois de Thrace et de ceux du Bospore Cimmerien eclairée pae les Medailles* 1752. in vernaculam versa in *Zusätzen zur Welthistorie* IV. Vol. inprimisque *Vaillant* Achaemenidarum imperium T. II. p. 246.

o) Strabo l. c. pag. 474. 6. 7. 9. cf. Bayer Conuerss. rer. Scyth. tempore Mithridatis pag. 225 sq.

tioni accessit. Expedita hinc est nec obscura *Bosporani regni* historia, quandoquidem Mithridatis extrema ad illa spectant, et ab eius morte Pharnaces Bospori a Romanis rex constitutus omnem Chersonesum tenuit, eique mox regno ac vita priuato successere per multas aetates reguli a Romanis appellati, quorum nomina cum ex historiis tum ex nummis illustrata sunt a viris doctis supra laudatis; duratque regni huius memoria ad Valeriani vsque tempora: a C. 253. 4. (Zosim. I, 31 sqq.)

Creuere inter haec Chersonitarum opes: et frequens eorum memoratio, armis quoque ab iis in vicinos motis, iam inde a Diocletiani temporibus. In Romanorum ditione eos adhuc Iustiniani tempore habitos esse videas ap. Procop. de bell. Goth. lib. IV, 5. Oppressis quoque posthaec a barbaris ceteris peninsulae partibus, non totum illi iugum recepisse videntur. (cf. Constantin. Porphyr. de administr. Imp. 53.) Nam successere tempora, quibus septentrio Asiae, maris instar, continuis procellis agitari et vexari coepit. Fortunam peninsula tunc fere habuit communem cum ceteris locis circa Tanain et Maeotidem.

Iam a multis inde saeculis, quod vidimus, ea loca insederant *Sarmatae*, cumque iis haud dubie alii barbari; de quibus tamen nihil diserte traditum reperias. Successere sub prima inde a C. N. saecula *Gothi:* quorum alii *Ostrogothi* dicti, diu ab oriente Tanain incoluere, supra eos ad Tanain Alanis loca tenentibus. Iidem tenuere peninsulam;

vnde

vnde illi piratarum more aliquoties nauigiis euecti Pontum Euxinum infeſtum fecere praedationibus. Ceſſerunt *Hunnis*, terga prementibus, ſaeculo IV. exeunte; manſiſſe tamen in iis locis Gothos, etſi Hunnis obnoxios, probabile fit. Fractis Hunnorum poſt Attilae mortem opibus, inde ab a. 469. loca ab vrbe Cherſone ad Tanaim et Maeotidem pertingentia habitarunt *Cuturguri*, ab Ugris oriundi, et ſub Hunnorum imperio adhuc habiti: cum iisdem tamen Scythas et Tauros Procopius memorat (de b. Goth. IV, 5.) Vicini iis trans Bosporum et Maeotidem Vtriguri: vtrique poſthaec *Avaribus* obnoxii. Nec prorſus inter haec Byzantinorum Imperatorum potentia in peninſula exoleuerat, ſaltem in locis maritimis. Saeculo VII. exeunte et ſaec. VIII. imperium in peninſulam ſibi vindicarunt *Chazari*, et ſaec. IX. exeunte *Paczinacae* ſeu Petſchenegi, cumque iis *Uzi* et *Comani*: quorum omnium communis fuiſſe ſtirps et origo videtur Ugrica. Annumerari ii ſolent Turcico nomini, et terrae appellari *Kaptſchak*. Comani adhuc ſaeculo X. ſuperiorem peninſulae partem tenebant; littoralem plagam Byzantini: Thema Cherſonis dictum *p*). Exeunte ſaeculo XII. ſub Comnenis, cum aliis Italis tum Genuenſibus data libertas nauigandi in Ponto Euxino et adeundi Cherſoneſum. Tandem *Mogoli* circa 1238. victis Comanis Cherſoneſum ſuae ditionis fecerunt, miſſo a Genghis Kano patre filio *Tuſchi khan* in terras *Kaptſchak*, cui ſucceſſit filius

Batu

p) ap. Conſtantin. Porphyrog. de adminiſtr. Imp. v. V. C. Schlözer *Geſchichte v. Norden* p. 528. Patzinacae tum inter Tanaim et Iſtrum accolebant: v. eund. p. 551. etiam inter Mogolicos tumultus.

XXIII.

GEORGIAE AVGVSTAE

INAVGVRATIONIS SACRA ANNIVERSARIA

QVINQVAGESIMA

ADEOQVE

SEMISAECVLARIA

SOLLENNIORE RITV

FESTISQVE CAERIMONIIS

CELEBRANDA

IN

DIEM XVII. SEPTEMBRIS

HVIVS ANNI CIↃIↃCCLXXXVII

RITE INDICIT

ET

QVOTQVOT NOSTRIS REBVS LITTERISQVE FAVENT

AD HILARITATIS PVBLICAE SOCIETATEM

OBSERVANTER ET OFFICIOSE

INVITAT

GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

AVG. GOTTL. RICHTER D.

ET SENATVS

Quae amoris ac beneuolentiae plena per se esse solet, affectus nostri significatio, quoties carorum hominum dies natales redeuntes aut alios dies sollennes ac laeto aliquo, quem iis gratu-

accepit, ita tamen vt summum imperium penes Othmanos esset.

Exposita sunt haec a nobis summatim et sub vnum conspectum, vt varia fortuna, qua peninsula haec per omnem temporum decursum vsa est, tanto melius intelligi possit. Magna huius fortunae pars ex situ caussas habuit; barbaris enim in Occidentem properantibus media illa peninsula erat interiecta. Verum eiusdem situs nunc, aliter constitutis rebus, opportunitas est maxima siue ad reprimendos aut subiugandos barbaros, siue ad Othmanorum opes iam fractas penitus euertendas. Probabile itaque fit, non minus magnam eius claritatem instantibus aetatibus esse futuram.

P. P. in Georgia Augusta Kal. Julii cIↃIↃccLXXXVII.

XXIII.

in hac nouum auctumque aetatis vigorem quotannis et incrementa meliora prospicimus. Eueniet enim aliquando, quod auguramur, vt, pleno saeculari spatio exacto, incrementorum gradus metiantur posteri, eodemque spatio se nos antegressos esse laeti agnoscant, quo nos Academiae incunabula reliquisse et profectu auctuque superasse videmur.

Cum itaque saeculare tempus communi hominum vsu ac more sollennis alicuius epochae locum et notionem habeat; idemque etiam in *semisaeculari* spatio obtineat: fieri non potest, quin Parenti nostrae almae, Georgiae Augustae, quam deus fortunet, sollenniore ritu hunc aetatis gradum gratulemur, et festum hunc diem, cui redeunti pauci nostrum, ex nobis aetate prouectioribus vtique nemo, intererunt, laeti hilaresque consociata animorum voluntate, tanquam in familiari aliquo sacro, celebremus. Est enim vtique res academica in magnae familiae loco habenda, quae communibus Penatibus, communibus iuribus, consiliis, studiis, bonis ac commodis, continetur. Quidni eadem voluntatum ac votorum consensio ac consociatio in omni fortuna omnium ac singulorum merito expectanda sit?

Quae cum inter nos priuatis tacitisque cogitationibus consiliisque agitarentur: insigni aliquo exemplo patuit, quanta nostri cura ac studio summi nostrarum rerum administratores ac Curatores teneantur. Quod enim vix palam profiteri eramus ausi, illud nobis ab ipsis vltro oblatum est.

Adiere

Adiere Regem, a quo, (tanta Optimi Principis erga nos est indulgentia) quod vix auditum erat, est impetratum, significatumque nobis ex Augustissimi Regis iussu, sollenniore ritu celebranda esse sacra nostra semisaecularia. Itaque sollenne hoc festum, quod per se erat memorabile dignumque quod omni celebritate perageremus, nouas caussas attulit, cur eum diem inter maxime sollennes haberemus: quod enim tantam augustissimi Regis munificentiam, tantum summorum virorum, qui res nostras curant, studium experti sumus, id quam honorificum nobis sit, videtis, Ciues; intellectumque illud est a nobis tanto clarius, cum ex ipsis verbis mandati Regii ad Summum Terrarum Electoralium regendarum Consilium M. Julio dati, tum ex ipsius Senatus ac Consilii Regii sanctioris Rescripto amplissimo.

Constitutum itaque est, quod deus bene vertat, vt Anniuersaria huius anni sacra, cum sint *semisaecularia*, sollenniore ritu celebrentur. Habebunt quidem illa, etsi nihil aliud accesserit, celebritatem iam per se satis memorabilem ex bonorum, quibus fruimur, copiis, ex rebus nostris florentibus, ex ornamentorum nostrorum incolumitate, ex ciuium frequentia, inprimisque ex praesentia Principum Serenissimorum M. Britanniae, qui sacris nostris interesse haud dedignabuntur, cum Musarum nostrarum sacris initiati ipsi versentur inter nos et sub auspiciis nostris. Curabuntur tamen et alia, quae in sollennibus academicis ex more haberi solent; vtque tanto illustriora illa sint, a

Rege indulgentiſſimo iuſſi ſunt ſacram Eius vicem ſuſtinere et noſtra ſollennia praeſentia ſua illuſtrare ac condecorare. Viri Illuſtriſſimi, Duumuiri Curatores Academiae noſtrae grauiſſimi, et ob ſummum rerum noſtrarum ſtudium et tam inſigniter auctas ac florentes res noſtras aeternum memorandi, AVG. GVIL. VON DEM BVSSCHE Regi noſtro a ſanctioribus Conſiliis Magnusque Ducatus Cellenſis Aduocatus, et altero loco LVD. FRID. DE BEVLWITZ, Regi noſtro et ipſe a ſanctioribus in regendis hisce terris Elect. Princip. Conſiliis Impetratum quoque eſt litteris publice miſſis, vt ſpectabilium Ordinum terrarum Electoralium Prouincialium Delegati ſollennibus noſtris velint intereſſe; expectamusque hoc ipſum ab Academia Julia, ſororio vinculo cum Georgia Auguſta coniuncta, quam humaniſſime rogauimus, vt nomine publico Delegatos ad nos mittat, qui ſacra haec academica inuiſere et votis publice ſuſceptis fauere velint.

Nunc, cum ſollennia haec ac ſacra Muſarum, frequentiam, quanta maxima eſſe poteſt, eorum, qui nos amant, deſiderent: ſolet enim teſtes quam plurimos flagitare laetitia, inprimisque publica hilaritas; haec ipſa charta proponitur, vulgatur ac pro nuntio publico mittitur ad omnes qui nos amatis, vt noſtram vrbem adeatis, diesque Septembris XVI. XVII. XVIII. nobiscum inter ſollennia academico more ac ritu agitari ſolita exigatis. Habemus autem nobis perſuaſum, eſſe per Germaniam non omnino nullos, qui noſtris rebus ſtudeant, nec ad litteras ſcientiasque nihil

inter-

intereſſe exiſtiment, vt incolumes ſimus. Cum enim aliae Academiae ſolis plerumque indigenis ac popularibus creatae et inſtructae ſint: habet Georgia noſtra Auguſta hanc tanquam praecipuam ſui commendationem, quod non terris Hannoveranis, non popularibus ſolis, non vtilitatibus priuatis aut Principis aut Prouincialium, dicta ac deſtinata illa eſt; verum quod Germaniae vniuerſae, quod litteris ſcientiarumque diſciplinis ipſis, quam late eae patent, eſt conſecrata.

Eſt quidem dies vere natalitius is qui XVII eſt; cum tamen is, qui praecedat, ſit Dominicus, quid magis videri poteſt conſentaneum, quam a religioſo ritu auſpicia vt fiant? Pompa itaque ſollenni ad templum academicum ducta, eo die ſacra fient more ſolito, habebiturque pro concione oratio ſacra a Viro Ven. D. ac Prof. Theol. primario GODOFREDO LESS. Expectatur adeo, vt ii, qui nos adire dignati fuerint, ſuperiore ſaltem die XV. Septembr. vrbem noſtram ingrediantur; eodem die Legatos Regios feſta nobilium iuuenum pompa equeſtri ad vrbem deductum iri ſperamus. Vbi autem dies feſtus ac ſollennis, *o Sol pulcher! o laudande!* altero mane illuxerit, campanarum et ex turribus concentuum muſicorum omnigenorum per integram horam ſtrepitu audito excitati, cum, quotquot ad hoc aut inuitati aut euocati fuerint, in Bibliothecae academicae oeco ſuperiore cum antiquiore tum recenter exſtructo conuenerint: ducetur inde pompa, (cui, quot quot Muſarum ſacra noſtrae Academiae frequentatis, et Hoſpites noſtros, interfuturos eſſe ſperamus), per potiores vrbis vias

ad templum academicum tam illuſtris, ſplendida et magnifica, qualem Georgia Auguſta nondum viderit vllam. In tanta panegyri faciet primum verba publico iuſſu Chr. Gottl. Heyne, Eloqu. Prof. qui muneris ſui academici fructum laetiorem ac memorabiliorem nunquam ſe tuliſſe profitetur. Votis publice faciendis praemittet *enarrationem rerum memorabilium inſigniorum et incrementorum Georgiae Auguſtae potiorum, quae inde ab incunabulis reip. noſtrae academicae per annos ſuos digeret;* vnde intelligetur, per quas fortunae in vtramque partem viciſſitudines illa adoleuerit; multis enim illa iactata eſt caſibus, multis fortunae procellis ac tempeſtatibus: *Sic fortis Etruria creuit!* nolumus enim addere, ne paullo iactantius dictum eſſe videatur: *Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma.* Conferentur poſthaec ab Academiae noſtrae Ordinibus ſummi cuiusque Ordinis honores Candidatis aliquot digniſſimis. Eriget animos auresque Concentus muſicus, carmine latino lyrico, quod *Chriſtophori Guilielmi Mitſcherlich*, P. P. ingenium felix fudit, a *Rudorfio*, templi academici ſacras ſymphonias curante, ad modos ſuos redacto. Exinde habebit locum illud Virgilianum:

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, laeti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri, atque epulas ſperate parari.

Parabuntur enim epulae feſtae Hoſpitibus noſtris; inter quas a florentiſſima noſtra Iuuentute academica, feſto ac ſollenni apparatu pompa in forum deducta, cantus curabuntur ſymphoniaci. Tertio eoque vltimo ſollennium die primo mane vt officio ſuo

suo satisfacere possit quilibet, ad salutationem publice faciendam ad Legatos Regios Illustrissimos omnis Academia confluet; habebuntur inde Recitationes publicae in Societatis Regiae Scientiarum Consessu a CHR. GOTTL. HEYNE, qui Secretarii vicibus fungitur, et a JO. FRID. BLVMENBACH, qui summam Commentationis de *vi vitali sanguinis* breuiter exponet; breues inde recitationes instituent, in Consessu Societatis Teutonicarum litterarum ABR. GOTTH. KÄSTNER, Societatis Senior, et in Consessu Instituti historici, Director JO. CHPH. GATTERER. Curabitur inter haec, ne audientium aures fastidiosa orationis copia onerentur magis quam expleantur; cum bene memores simus, in hilaritate publica remittendos esse animos, non docta subtilitate intendendos. Atque vtinam his ipsis interesse suaque praesentia decus summum addere dignetur *Praeses Societatis Regiae Scientiarum, Serenissimus Princeps ac Dux* FERDINANDVS, Dux Brunsuic. et Luneb. Quanti gaudii fructum, quantam exultationem ac voluptatem ea res nobis esset allatura, si Heroem, cui immortalitatis post fata honorem per multos adhuc annos numen abnuat, praesentem inter nos et comitate sua omnes deuincientem videre contigeret! Nihil vtique ad vota nostra etiam audacissima explenda superesset! Inde prandio sumto decursio equestris in Hippodromo publico, *Jo. Henr. Ayreri*, rei equestris magistri, cura, iam satis spectata, parabitur. Fient etiam alia et hoc et superioribus diebus, quae in publica hilaritate fieri mos est, quibus nunc enumerandis nec vacamus.

Curabitur itaque sedulo, quicquid inter sollennia academica ex more haberi solet; cognoscetisque ipsi, Hospites, qui adire nostram vrbem volveritis, sintne haec, quae vestris obtutibus occurrent, Georgiae Augustae incrementa suis auctoribus satis digna? hoc annorum spatio semisaeculari et expectatione, quam illud facere potest, haud inferiora? placeatne matrona haec, specie oris corporisque venustate probabili, ornamentis suis face nuptiali dignis, decorata, vt ad amorem sui aequos arbitros et talium formarum spectatores elegantes pellicere possit? Nec dubitamus, Hospites, vbi Bibliothecae nostrae opes, a tam tenuibus initiis profectas, vbi cetera academiae instituta, aliorumque liberalia incrementa, aliorum fundamenta iacta, cognoueritis, quin, non modo condonaturi, verum etiam aequum iustumque facere nos arbitraturi sitis, dum munificentiam Regis nostri Indulgentissimi et studium curamque praeclaram Curatorum nostrorum tantis laudibus efferre ac praedicare nos audieritis; contra vero vos ipsos admiratione tot tantorumque bonorum contactos his ipsis praedicationibus succenturos, in easque consensuros esse auguramur. Saltem hoc ad nostrorum animorum pietatem gratumque sensum spectare haud negaueritis, si, quae tantorum virorum beneficio studio ac sedula cura consequuti sumus decora, grata mente et ore praedicemus. Vt enim moderate ferre fortunam videare, quis te dissimulare eam et celare iubeat? Recensum bonorum suorum facere licet etiam citra inuidiam; contra felicitati tuae ipse iniuriam feceris, si tegere et occultare illam volueris.

In

In his bonis, quae ſingularis aliqua prouidentia Numinis O. M. nobis eſt largita, vnum eſt admodum memorabile, quod ſuperſtitem illa eſſe voluit vnum, qui ipſis Georgiae Auguſtae incunabulis interfuit *), SAMVELEM CHRISTIANVM HOLLMANNVM, totius corporis academici Seniorem, virum de philoſophicis per Germaniam ſtudiis et de Academia noſtra meritiſſimum; huic enim contigit, vt in ipſo Academiae ſacro ſemiſaeculari recordari poſſit initia reip. huius et inaugurationis ſollennia, quibus celebrandis non modo ipſe adfuit, verum etiam is fuit, qui primus in hac noua Academia e cathedra doceret, cum trinos iam per annos profeſſorio munere geſto ſacra illa anteuertiſſet. Quibus meritis, qua ſingulari fortuna, in hoc aetatis gradu, ille conſpicuus ac vero nomine venerabilis, dignus vtique videri debet, qui publicis priuatisque acclamationibus et ſalutationibus celebretur ab omnibus. Gratulamur itaque Seni Optimo incomparabile hoc prouidentiae di-

 vinae

*) Adfuere ſacris ipſis inaugurationis et conſecrationis Profeſſores hi:

Ordinis Theologici: Jo. Wilh. *Feuerlin.* Magnus *Cruſius.* Ioach. *Oporinus.*

ICti: Ge. Ch. *Gebauer.* Tob. Iac. *Reinhart.* Gottf. *Maſcou.* Gott. Sam. *Treuer.* Jo, Iac. *Schmauß.* Henr. Chr. *Senckenberg.* Ge. Henr. *Ayrer.*

Medici: Ge. Gott. *Richter.* Alb. *Haller.* Jo. And. *Segner.*

Philoſophici: Chr. Aug. *Heumann.* Jo. Dan. *Köler.* Jo. Matt. *Geſner.* Sam. Chr. *Hollmann.* Jo. Frid. *Cotta.* Jo. Fr. *Penther*, idemque aedificiis tuendis praefectus. Lud. Mart. *Kahle*, Prof. extr.

vinae munus, eique similes precamur esse multos ex iis, qui nunc sacra nostra celebrant, vt et ipsi aliquando saeculari sollenni, vt nunc semisaeculari, vigentes valentesque intersint *). Gratulamur et vobis incolumitatem, quotquot inaugurandae Academiae sacris interfuistis, et nunc superstites incrementa eius adultae seu praesentes seu absentes bonis votis prosequimini.

Verum ne nimis liberales in pollicitando esse videamur, seruabimus alia ipsius diei sollenni splendori: cuius magna pars *a Principibus Serenissimis Magnae Britanniae*, trina Regis nostri augustissimi sobole, ERNESTO AVGVSTO, AVGVSTO FRIDERICO, et ADOLPHO FRIDERICO, tum a *Serenissimis Principibus* ANNA HENRICO SIGISMVNDO RENATO MONTMORENCY LVXEMBVRG, *Duce Castillonensi*, ac Principe CAROLO EMANVELE SIGISMVNDO MONTMORENCY *Principe Luxemburgensi*, proficiscetur; aliud decus nostris sollennibus accedet *ab Illustrissimis Comitibus Octouiris*, quos, vt sollennem pompam ducere ne dedignentur, summis precibus rogamus; aliud ab omni Coetu academico florentissimo. Vos itaque, *Ciues* Academiae, quos seu *generosa* stirps et maiorum

*) Incassum tamen cecidere vota nostra. In ipso enim sollennium apparatu, d. IV. Septembr. decimo tertio ante sacrum anniuersarium die, placide obdormiuit Senex venerabilis, ipsaque morte sua, quam incerta, fluxa et fallax sors et conditio humanae naturae sit, documentum edidit memorabile.

rum decora, seu *sua* quemque *virtus, ingenium et litterae,* ornant et commendant; Omnes, inquam, vos precibus appellamus humanissimis, vt pompam sollennem ducendam comitari inque ea incedere ipsi iusto ordine ac loco, omninoque sacris nostris ore animisque favere velitis. Bonam Academicae nostrae disciplinae, bonorumque morum, quibus vos floretis, famam nunc in documentum adductam esse arbitramini, et in manu vestra positum paucorumque dierum periculo exploratum iri, quantam iuuentus academica nostra modestiae, verecundiae et honestatis, laudem per Germaniam, et commendationem ad futura tempora duraturam, habitura sit. Et vobis gratum iucundumque erit ad recordandum, et ad alterum illud solidumque C. annorum saeculare festum memorabile habebitur, proponeturque pro exemplo iis, qui tum erunt, si narratum audiuerint, id, quod instat, sollenne nostrum nullo sinistro ac tristi cuiuspiam facto ac dicto esse interpellatum aut foedatum. Omnino tum multa huius diei, multa eorum, qui celebrando ei interfuerunt, erit memoria, multi de iis, quae nunc parantur ac designantur, sermones ferentur. Ad commendandam igitur memoriam nostram, et ad parandam in futurum tempus iucundam vestrum ipsorum recordationem huius diei, prouidete pro se quisque, ne quid interueniat quod sacra turbet. Date operam, vt posteri nos fortuna nostra ita vsos esse intelligant, vt ea haud indigni fuisse videamur; vt vos ipsi cum exultatione tacita pronuntietis in audientium coetibus: et nos his sollennibus interfuimus! et nos, vt sacra illa augustiora essent, pro virili

virili allaborauimus! vt denique posteri hoc nostrum sollenne tanquam exemplar propositum habeant, ad quod ipsi studia et consilia sua intendant. Felices nos, si de nobis nostrisque conatibus non sinistre iudicabunt! feliciores ipsi, si apparatum nostrum festique diei celebritatem hanc non modo aequasse, verum etiam superasse videbuntur! Vos, Proceres vtriusque et religiosi et ciuilis ordinis, *Magistratus*, inquam, *vrbani* et *sacris operantis Ministerii*, eodem studio, quo et alias nostram Academiam prosequimini, nunc etiam sollennibus nostris adfuturos esse et bona verba precaturos nulli dubitamus. Adeste itaque, Ciues et Hospites, quocunque loco ac nomine honorati, et sacra nostra aequi bonique cognoscite; nos quidem, ne officio nostro omni humanitatis genere vos demerendi deesse videamur, diligenter curabimus. P. P. in Georgia Augusta. Die XVII. Augusti cIↄIↄcccLXXXVII.

ORATIO
IN PANEGYRI
SOLLENNIVM SEMISAECVLARIVM
ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

D. XVII. SEPTEMB. CIↃIↃCCLXXXVII.

HABITA

A

CHR. G. HEYNE

ELOQV. PROF.

Augustissimi et Potentissimi M. Britanniae Regis Legati Illustrissimi et Excellentissimi, Progenies Regia, Principes M. Britanniae Serenissimi, Serenissimi Principis Landgrauii Hassorum Legate Illustrissime, Ordinum prouincialium Proceres perillustres, Academiae Iuliae Carolinae Delegati spectatissimi; Vosque Academiae nostrae ornamenta, Principes Montmorency Serenissimi, Prorector Magnifice, Comites Illustrissimi, Domini, Patroni, Hospites, Collegae, Ciues, Auditores omnium ordinum honoratissimi,

In rerum naturis obseruatum est, quo magis lenta ac tarda sint earum incrementa, eo diuturniorem esse durationem. Arbores, quae per saecula durant, sero adolescunt. Platanus, quercus, cedrus, olea, quam longa aeui vetustate valent, tam tardo auctu vires sumunt. Neque animan-

animantium natura diuersa est. Opera quoque et instituta mortalium, alia subito nata celeriter florent, celeriter depereunt; alia cum difficultatum molestiis diu colluctata, occulto auctu sumunt firmitatem ac robur, et tanto altiores radices agunt. Academiae nostrae Georgiae Augustae, Auditores, si quid aliud, hoc vtique portendit durationem sempiternam, quod a tenuissimis initiis ea orta, inter multas magnasque difficultates tarde accreuit, et variis fortunae casibus iactata, variis calamitatibus conflictata, vix tandem conualuit. Saepe illa tempestatibus ac procellis conuulsa, damnis et iacturis tamquam ferro accisa, ab ipso ferro noua incrementa, opes animosque, duxit. Itaque decem lustris expletis, tantum abest, vt illa ad senium vergere videri possit, vt potius hac demum aetate semisaeculari adolescere, tanquam iuuenili vigore efflorescere, robur viresque sumere videri debeat: quot enim et quanta ei incrementa his ipsis annis nouissimis accessere! quot ornamenta noua, alia parata sunt, alia cum maxime parantur! inque his hoc ipsum semisaeculare sollenne, hic diei splendor, haec consessus vestri dignitas et amplitudo! Licet itaque augurari, tanto diuturniorem Georgiae Augustae fore incolumitatem, quo difficiliore cura illa adoleuit, quo aerumnosior eius fuit auctus. Quod, vt intelligatur, me non temere augurari, venia vestra, Auditores, exponam paucis *varias fortunae vicissitudines, quas illa ab incunabulis inde suis est experta, quibus fluctibus illa est iactata, quo sole recreata, quos Castores illa habuit propitios*. Quam ad rem, vt studium vestrum audiendi, Auditores

multi

multis exorem, vix mihi laborandum esse video; quod enim mihi dicenti facile negari posset, ipsa diei celebritas pro me a vobis impetrat; et diffidere viderer sensibus et voluntatibus vestris in hanc ipsam Academiam, si de me nimium sollicitus esse vellem. Mihi autem ad excitandum inflammandumque animum quid expectari, quid optari possit maius, quam hoc ipsum diei sollenne, splendidus hic consessus, hilaritas publica! Quid? quod, dum in conspectum vestrum prodeo, in hunc locum escendo, non modo a vobis, qui praesentes estis, audiri, verum mente et cogitatione mihi videor eorum etiam, qui absentes sacris nostris favent, ora in me videre conuersa; ipsam posteritatem, quae huius diei celebritatem aliquando curiose recolet, a me dicta auribus accipere; illi ipsi, qui in locum nostrum aliquando succedent, quoties sacri huius semisaecularis facta erit mentio; multo magis quum altero semisaeculari spatio exacto magnum saeculare sacrum illuxerit, memorabunt vos, Viri Summi, qui huius diei sollennibus interesse dignati estis; memorabunt me in tanta omnium ordinum frequentia dicentem, memorabunt et inuidebunt fortunae meae, cui in tantorum virorum consessu verba facere obtigit; quae mea felicitas vt numeris suis absoluta, vt vere inuidenda sit, audite me, Auditores, beneuole, dicam breuissimis.

Difficultates *in ipsa Academia condenda conditaque* incredibiles nunc omitto; accessere aliae, ex re natae, aliae casu superuenere; a) in his Brvnqvelli et Albrechti mox Treveri et Reinharti inopinata

a) A. 1734-37

Sedula HALLERI opera, *d*) mature *Theatrum anatomicum*, cum praeparatis anatomicis, fuit conditum; mox quoque *Hortus botanicus*; aliquanto post *Collegium chirurgicum* et *obstetricium e*) institutum eiusdem viri indefesso in re medica amplificanda studio. Inter reliqua MVNCHHVSII meditata vnum fuit quo et Academiae et terris vniuersis Luneburgico-Brunsuicensibus consulere voluit, modo consiliis sapientissimis obsequi voluissent ii, quorum res agebatur: *ordinem scholasticum*, seu studiorum scholasticorum regendorum normam, Gesneri opera promulgauit, eoque ipso effecisse videri debet, vt inter primos rei scholasticae emendandae auctores habendus sit Gesnerus; condidit quoque *Seminarium philologicum*, quo saltem hoc est consequutus, vt litterae humaniores non omnino ex his terris exularent, nec ex academicarum disciplinarum numero exciderent.

Decennio iam elapso vix res academica habuit quod ei satis fideres; firmitas tamen illi ac robur accedere visum est, primo, MOSHEMIO *f*) in Cancellarii locum huc euocato, tum noua Academiae celebritate parta ex aduentu Regis Augustissimi GEORGII II conditoris ac Rectoris sui Magnificentissimi, *g*) et ex sollennibus huius aduentus caussa curatis. Latius nunc spargi coepit nomen, extendi fama et proferri inter exteros, maior inde esse frequentia adeuntium. Ita enim res humanae ferunt, vt laudes verae et ex ipsis meritis paratae tarde succrescant; contra vero id, quod cum apparatu

d) 1743 *e*) 1750 *f*) 1747 *g*) 1748

ratu speciofo ac praeter morem fit, fenfus animosque hominum impellat; vtque faltem altera res alterius ope et concentu indigeat. Bona autem fua homines melius ex aliorum praedicatione, quam ex aeftimatione fua, intelligunt: quo ipfo fit, vt fama ac celebritas inter res fint academiis tantopere falutares et exoptabiles; videndum modo, vt fundo illa idoneo fit fubftructa, vtque cauffas habeat, quae laudem veram ac duraturam faciant.

Curata inter haec fuere multa, fine quibus res academica conualefcere nequit: vix tamen fuit vlla res quae non moleftias omnis generis ac difficultates obiiceret. Quibus vt occurreretur, fapientia Immortalis viri, MVNCHHVSII, prouifum eft. Sagaciffimus ille in reperiendis feu praefidiis feu remediis, acquiefcens in rerum bonarum initiis etiam fi tenuia effent et fragilia; at indefeffus idem in iis firmandis, augendis et amplificandis; bona et vtilia confulentibus haud facile obfurdefcens, ad decora et ornamenta academiae fuae circumfpicienda nunquam non intentus; vbi ceffandum erat, nihil temere mouens: opportunitati omni infidians; e re nata occupare follertiffimus.

Res fuit diu multumque tentata, vt *librarius mercatus* cum *re typographica* in hac vrbe efflorefceret: quae enim Academia fuftentari poffit, nulla fama ac celebritate fuffulta? vnde fama ac celebritas parari nifi vulgatis ftudiorum fructibus et editis in publicum fcriptis? fcripta autem quomodo in vulgus fpargi, fine officina libraria prudenter in-

 ftituta?

ſtituta? Longum eſſet, ſi commemorare vellem quam multa incaſſum fuere conſulta, alia quorum ſucceſſus et euentus ſeu curis ſeu conſiliis et impenſis parum reſpondit; donec adducta res libraria eſt in eum ſtatum, in quo nunc illam conſtitutam videmus, vt et plurimi libri hic prelo excudantur, et excudantur elegantius, et vendendorum librorum proſtet inſignior copia. Ad famam litterariam Academiae plurimum profuere *Recenſus litterarii:* at, quam tenuia et incerta initia ea res habuit! Primo priuatis vſibus ac conſiliis tabernae librariae DE MEIERN fuerat opera haec deſtinata, *h*) et viro haud indocto DE STEINWEHR commiſſa; eo diſcedente ad TREVERVM, inde ad alios ea cura peruenit; *i*) donec HALLERI fidei illa fuit tradita: *k*) ille vero priuatum negotium aliquot annis poſt in publicam curam vertit eamque curam *Societatis Regiae l*) recens inſtitutae *ſcientiarum* auctoritate et nomine ornauit. Haec ipſa *Societas* tam infirma habuit initia, moxque tot et tam variis agitata eſt diſſidiis, vt mirationem facere debeat, quod decus hoc Academiae noſtrae et lumen non in ipſo ortu eſt extinctum. Famam tamen Georgiae Auguſtae apud exteras nationes, et inter viros interioribus ſtudiis et diſciplinis addictos, Societas haec eiusque *Commentarii* tum *quaeſtiones* cum praemiis ad concertandum propoſitae, incredibili modo late propagarunt, v *Recenſus litterarii* per Germaniae prouincias; hi iidem vanarum religionum et opinionum contagium ſaep aut retuderunt aut a Germaniae finibus propulſ runt, noua autem inuenta obſeruata et anima

ver

h) 1739 *i*) 1741 *k*) 1747 *l*) 1753

versa, seu exterorum seu nostratium, ad publicam notitiam disseminarunt. Fuere autem inter *commentationes* recitatas multae, quibus nouarum obseruationum vel experimentorum inuenta primum in orbem litterarium fuerunt inducta; e quo genere quis HALLERI, quis ZINNII, TOBIAE MAYERI, recitationes ignorat! huius quidem *tabulae lunares* earumque vsus in inuestiganda maris longitudine vti auctori nominis perpetuitatem, ita Academiae nostrae praeclaram laudem attulere. Sermoni patrio expoliendo nostrorum popularium industria superiore tempore admodum erat addicta: *m*) iisdem vsibus *Societas teutonica* mature Gesneri consilio apud nos fuit instituta; alia *Societas cosmographica* Norimberga huc euocata temerariis hominum consiliis mature soluta est. *Specula astris obseruandis* extructa, *n*) multis obseruationibus opportunitatem fecit: quibus et caeli siderumque scientia, et Academiae nostrae fama, incrementa habuit haud contemnenda. Est enim hoc inter ea litterarum genera, quibus totius terrarum orbis eruditi in societatem et collegium cogi videntur. Obseruata astronomica, physica, medica et mathematica, per omnes populos vulgantur; de theologicis et iuridicis subtilitatibus interdum vix populares multum laborant.

Iam conualuerat aliquantum res academica; accesserat quoque famae incrementum ex aduentu PRINCIPVM HASSIAE, *o*) GEORGII II. NEPOTVM, vltra annuum spatium hic degentium: cum

m) 1740 *n*) 1751 *o*) 1755

repente turba malorum nos oppressit, bello septennali ingruente. Praecesserant casus bellicos alii, inque his ipse discessus PRINCIPVM HASSIACORVM acceleratus, *p*) mors KOELERI, tum MOSHEMII, mox SCHMAVSSII obitus; et SEGNERI discessus; *q*) cum his Societas scientiarum praecipitibus consiliis tantum non dissoluta. Multis videri potuit actum esse de Georgia Augusta, insidentibus vrbem hostibus per sex fere annos continuos. Propitia tamen fortuna contigit, vt per Gallorum Ducum humanitatem ad omne aeuum memoratu dignam Musarum sacra turbarentur quidem, nec tamen euerterentur. Immortalis inter nos erit memoria cum aliorum tum MARESCHALLI D'ESTREES, MARCHIONIS DE PERREVSE, COMITIS D' ORLICK, inprimisque EQVITIS DV MVY. Ceterum ipsi tumultus bellici valuere ad famam Georgiae Augustae latius disseminandam; frequens enim inter Gallos, ex hostibus hospites factos, ad sua reduces, vrbis nostrae commemoratio, bona, quae Academiam commendare poterant, inuidis laudibus ad exteras terras pertulit.

Euenere, sub extrema belli, alia, quae vulnera grauissima intulerunt Academiae: primo loco ereptus rebus humanis conditor et auctor GEORGIVS II. *r*) tum vita migrauerant BRENDEL, ZINN, mox GESNERVS, TOB. MAYER, RÖDERER, *s*) et Petropolin discesserat BVSCHING. Superfuit tamen ad

p) 1756 *q*) 1755. 57 *r*) 1760 *s*) 1758. 59. 63

ad medelam tot damnis ferendam MVNCHHVSII, *t*) quem ipsi nos res nostras inspicientem et vtilia multa mente designantem vidimus, animus et sapientia; euocati sunt qui succederent; noua quoque circumspici coeperunt Academiae ornamenta. Inprimis Bibliotheca academica maioribus, quam antea, copiis locupletata, locus quoque spatiosior et ornatior iis curatus. Aui immortalis, GEORGII II. desiderium, leuauit GEORGII III. indulgentia in Academiam, litterarum amor ac munificentia. Decoribus academicis noua accessere instituta. *Collegium rei oratioriae sacrae*, mox aliud *Collegium Repetentium* dictum; *u*) rerum vsu ad meliora ducente, paullo post ad aliam formam reuocatum. Interea *Institutum historicum* sua incunabula habuerat *x*). Restituta aut firmata sunt instituta alia et vrbis et Academiae, inque his *Orphanotropheum*, iam antea conditum, et *Fiscus viduis Professorum sustentandis* creatus, cui locupletando reditus ex *taberna medica academica* locanda conducenda addicti sunt. *Donatio Vffenbachiana* librariae, iconographicae et opticae, *y*) supellectilis diu incerta per hos annos noua pactione munita, *z*) cum paullo post euentum haberet, Academiae et nouam famam et vtilitatem peperit. Omnino nunc intellectum est, in Bibliotheca rite instructa quantum praesidii positum esset, vt Georgia Augusta inter alias Academias, etsi plerisque aliis recentior, nomine tamen et fama haud nouissimo loco et esset et haberetur; intellectum est,

 ad

t) 1764 *u*) 1765 *x*) 1764 *y*) 1764
z) 1769

ad ſtudia et docentium et diſcentium alenda, et ad ingenia, quorum bonam copiam nunquam non ſuppeditabit alma Natura, fingenda, nihil efficacius et praeſtantius eſſe hac ipſa Bibliotheca omnium vſibus propoſita; intellectum tandem eſt, ſecundum euocationem virorum doctrinis et ingeniis eminentium, qui in loca vacuefacta ſuccedant, his tanquam duabus ancoris teneri noſtrae reip. academicae laudem et ſalutem: altera Bibliotheca academica, altera Societate Scientiarum Regia. Vtraque hac incolumi et ſalua, nihil timendum eſſe inter omnium ventorum fluctuumque tumultus. *Fata viam inuenient.*

Inſignem ſplendorem Academiae comparauit praeſentia DVCIS EBORACENSIS, *Ser*[mi] *Principis Regii*, *a*) et quarto inde anno alterius *Regii Principis Ser*[mi] DVCIS GLOCESTRIAE; *b*) interiectoque tempore FERDINANDI, *c*) *Ducis Brunſuico-Luneburgenſis*, *Principis Ser*[mi] memorabilis ad hanc vrbem et Academiam inuiſendam aditus. Idem indulgentiſſimus PRINCEPS, laudibus cumulatiſſimus heros, aliquot annis poſt, HALLERO rebus mortalibus erepto, non dedignatus eſt PRAESIDIS *Societatis Scientiarum Regiae d*) locum ac titulum ſibi oblatum accipere.

Ex MVNCHHVSII nouiſſimis, antequam ill ad Immortalium ſedes diſcederet, fuit, quod actum eſt cum HALLERO de reditu ad Academiam noſtram etſi res exitum non habuit; quodque multa aut meditata et inchoata, aut affecta, eius opera fuerun

ve

a) 1765 *b*) 1769 *c*) 1768 *d*) 1780

vel difficultatibus suis liberata, vel profligata, inprimisque Bibliothecae noua ornamenta destinata. Concessus ille rebus nostris diutius quam vota, quamvis audacia, flagitare potuissent, tandem exuuias mortales deposuit e). Ad res nostras sustentandas ac roborandas, omnium confessione, hoc vnum vel maxime valuit, quod huius viri vita ad tanti aeui decursum fuit producta. Ab eo enim, cuius cura et prudentia Academiae fundamenta erant iacta, longo rerum vsu multa poterant melius constitui, morbida sanari, imbecilla et inualida fulciri aut foueri. Etsi mors eius tam multum ante erat prouisa: tanquam repentino tamen luctu Academia percussa obtorpuit. Sollicitudinem leuauit ac metum dispulit BEHRII rebus nostris data cura; efflorvere illa adeo laetius inter spes ostensas, cum inopinata eius mors cuncta destinata ac tentata disiecit f). Rediit inde Academiae cura ad DVVMVIROS, alios aliis morte ereptis succedentes; deuoluta tandem eximio prouidentiae munere ad Vos, CVRATORES ILLVSTRISSIMI, quibus res nostras administrantibus Academia tam praeclara habuit et incrementa et ornamenta. Superiore enim tempore coeptorum operum non modo incolumitatem, verum etiam auctus insignes vidimus.

Quod Academiae deerat, vt, praeter librorum opes et ingeniorum omnis aeui monumenta, naturae quoque immensae copiae in vnum locum congestae studiis nostris paterent, id effectum est *Museo* condito, g) cuius fundus factus est BÜTTNERI

e) 1770 f) 1771 g) 1773

supellex rerum naturalium numorumque omnis aetatis Acedemiae nostrae ex munificentia Regia comparata; accessit alia Regis munificentia, *h*) *apparatus mineralogicus* Hannouerae seruatus, nec non ab Hercyniis saltibus *i*) paratae a peritissimo viro STELTZNERO, opes *metallicae* in Museum sunt illatae; *k*) etiam *ex insulis australibus* mirandarum rerum copiae in eo repositae. Inter haec insigni laude celebranda venit insignis liberalitas L. B. GEORGII DE ASCH, qui partim Museum, partim Bibliothecam ingentibus opibus et naturae, inprimisque metallorum, et artis, maxime numismatum, etiam librorum praeclaro apparatu, locupletauit, suique memoriam inter nos ad omnem posteritatem perpetuauit. Alius apparatus, isque *machinarum*, iam dudum academicis vsibus addictus, auctus est machinarum formis operis metallici et exemplis ab eodem STELZNERO redemtis. Inprimis autem rei medicae consultum est; nam *Collegium clinicum*, primo priuata opera a VOGELIO institutum, *l*) mox publicis suppetiis sustentatum, ad publicas vtilitates satis laetos auctus habuit. Etiam *Nosocomium* publice chirurgicis inprimis vsibus destinatum *m*). *Laboratorium chemicum* exstructum suaque supellectili est instructum; *n*) et nunc *arti obstetriciae* quanta parantur praesidia, obstetricantium studiis *hospitio*, ex Regis Ordinumque prouincialium munificentia, designato! Quot et quanta a me commemorari ac praedicari possent alia, per quae accessiones factae sunt institutis academicis, cum *Regum Principumque*, tum *priuatorum*

virorum

h) 1777 *i*) 1782 *k*) 1682 *l*) 1764
m) 1780 *n*) 1782

virorum liberalitate! ipsius *Regis* nostri beneficentia in speculam astronomicam ex Britannia quot et quam eximia scientiae astronomicae et opticae instrumenta immigrarunt!

Cum his multis magnisque fortunae propitiae muneribus non intacta mansit resp. academica casibus et euentis aduersis; inprimis mortibus aut discessibus virorum, quorum diuturnior fructus nobis vt fato contingeret optabamus. Obtulit tamen alia laeta et iucunda fortuna melior, primo accessionibus aliorum professorum loco ac laude sua conspicuorum; tum confluente in Academiam nostram frequentia memorabili, externis quoque ex terris, iuuenum generis ingenii morumque laude praestantium; ita vt eorum qui fastis academicis inde ab Academiae conditae origine *inscripti* et consignati sunt, nomina computentur fere ad XV millia: Principum autem et Comitum nomina inter haec superbiant fere ad centena septuagena. Eminet in his ac praefulget magnum nomen *Regii Principis Serenissimi*, EPISCOPI OSNABRVGENSIS, nunc DVCIS EBORACENSIS, cuius aduentus ad hanc Academiam inuisendam *o*) ante hos sex annos aliam vrbi celebritatem addidit; aliam DVCIS WIRTEMBERGENSIS, *Principis Serenissimi*, *p*) per plures dies in his Musarum sacris commoratio.

Tot et tanta me circumstrepunt laeta et iucunda, vt nouissima, quae omnes memoria tenetis, saltem verbo attingere liceat *q*). Primo quidem loco

o) 1781 *p*) 1781 *q*) 1784

loco *praemia* a Rege indulgentiſſimo Ciuibus noſtri
conſtituta, quae quantopere multorum ingeni
acuerint, igniculos et induſtriam excitauerint, e
ipſis certaminibus victoriisque per hos annos inte
lectum eſt; altero loco aduentus ad hanc vrbem
Academiam Regiae ſobolis, TRIVM PRINCIPV
MAGNAE BRITANNIAE, *r*) qui in caſtris noſtr
Muſarum militant. Nec ſilentio praetermitten
inſignis acceſſio *Fiſci viduis Profeſſorum ſuſtentan*
facta ex Legato VAN DEN HOEKIANO, *s*) Colleg
noſtri prouida cura conciliato.

Tam laetum florentemque Georgiae Auguſ
ſtatum quod in hoc ſollenni ſemiſaeculari praedic
mihi licet, et ego, qui dicentis partes ſuſcepi,
felicitatis meae parte ponendum arbitror, et vo
gratulor, Curatores Illuſtriſſimi, gratulor Patri
Academiae, et iuuentuti huic florentiſſimae, et i
litteris. Quod ſi caeleſtes animae curant mort
et ex beatis ſedibus res humanas proſpiciunt:
intactum laetitia credere licet animum GEOR
II. conditoris ac nutritoris Georgiae Auguſtae ſ
nec MVNCHHVSII affectum, qui parentalis c
ſuae fructus tulit tam vberes, tam laetos, quos
in tenuibus rerum initiis et per tot annos inual
vix animo votisque praecipere potuit.

Quo itaque ſenſu, quo affectu contacto
neceſſe eſt nos, ad quos horum bonorum om
fructus ac commoda redundant! Quo primus a

i

r) 1786 *s*) 1787

impetus nos ferre debet? Scilicet ad hoc, vt gratias agamus Deo immortali, inter cuius beneficia in genus mortale manantia locum primum obtinent bonae litterae, diuinae humanaeque, fingentes ingenia, polientes ac regentes sensus ac mores, excolentes humanitatem, idque, quod diuinum in nobis est, elicientes ac fouentes. Alterum est, vt faciamus vota pro reip. nostrae perpetuitate eiusque auctorum ac sospitatorum incolumitate. Publicis itaque priuatisque precibus nostris diu condoneris laetusque rebus humanis intersis, GEORGI TERTIE, *Magnae Britanniae Rex* Augustissime, bonarum litterarum tutela, nec magis Fidei Defensor, quam Scientiarum ac Litterarum Columen ac Praesidium! Digna Tuae pietatis ac virtutis praemia feras, REGINA AVGVSTA, numerosa sobole felix mater, et cum *hac* ipsa *Tua* SOBOLE REGIA, omni felicitatis genere, quod in sortem mortalium cadit, propitii numinis indulgentia, fausta ac fortunata, vtere! Ad magnarum rerum, seu pace seu bello gerendarum, gloriam immortalem adolescite, PRINCIPES REGII SERENISSIMI, et, vbi aliquando vero, nec ficto, in meritorum vestrorum laudes consensu, inter populos conspicui facti eritis, nutritiam vestram, Georgiam Augustam, memores diligite. Vos autem, CVRATORES HVIVS ACADEMIAE ILLVSTRISSIMI, nuncque vice sacra *ad hoc sollenne* LEGATI, incolumes laetique vestrarum curarum, euentus successusque optatos habentium, fructus capite. Fortunet numen O. M. consilia vestra, vestrique collegii, SENATVS HARVM TERRARVM REGENDARVM SANC-

TIORIS

TIORIS, ceterorumque COLLEGIORVM in his terris, quibus reipublicae incolumitas et vtilitates continentur. Iam Tu, LEGATE ILLVSTRISSIME PRINCIPIS HASSIARVM LANDGRAVII, secundo rerum cursu et ipse vtere et PRINCIPI TVO SERENISSIMO vota Academiae nostrae pro eius incolumitate et felicitate renuntia; haec eadem precamur et vos, et pro vobis, DELEGATI ORDINVM PROVINCIALIVM ILLVSTRISSIMI; videtis, eorum, quae in hanc Academiam ab Ordinibus conferuntur, qui fructus sint, et qui sensus noster sit huius in Academiam beneficentiae. Vosque, IVLIAE CAROLINAE DELEGATI, sororii inter nos vinculi perpetuitatem stabilite rebusque vtimini vestris florentibus. Vos porro, HOSPITES ac FAVTORES OMNIS ORDINIS LOCI AC DIGNITATIS HONORATISSIMI, inter laetos faustosque eorum, quae geritis et consulitis, successus, Academiae nostrae porro fauete ac bene cupite. Quae vero pro Te vota faciemus, IVVENTVS FLORENTISSIMA, spes nostra, decus et gloria! vota nimirum facimus, quae pro vobis carissimi vestri, parentes ac necessarii, facerent: vt ad nostras, suaeque vestrum quisque domus, ciuitatis ac patriae, spes adolescatis; quamque hodierno die modestiae, decori ac congrui obseruantiae, nostrique amoris laudem, huic consessui splendidissimo approbastis, seruetis intactam; auferatisque aliquando, vbi in sinum parentum ac patriae redieritis, digna vestris ingeniis studiis ac meritis praemia. Inter iucundas recordationes exactae aetatis saepe vos recreabit et exhilarabit sollennis huius

diei

diei memoria et commemoratio, et pendebit ex ore vestro audiendi cupida posteritas.

Nos tandem, PATRES AC COLLEGAE, in sollenni hoc die, cuius fructum Collegae nostrae desideratissimo, HOLLMANNO, eheu paucorum dierum interuallo is, qui nos omnes, suo quemque die, euocat, non concessit; hoc die, cuius similem alium pauci nostrum viuendo attingent, qui tamen nostrae dierum summae adiectus vel longae vitae desiderium compensare potest; in hoc die sollenni, laeto ac festo, quae tandem pro nobis ipsis vota faciemus, aut potius quaenam vota reipublicae academicae summam continere videri debent? Nimirum vt propitio numine incolumen hunc Academiae statum retineamus, nec culpa nostra committamus, vt eo excidat, aut vt ex iuuenili hoc vigore repente marcescat, Georgia Augusta. Sit haec eius iuuentas perpetua, vigor perennis, fortuna inoffensa. Transmittamus ad posteritatem, eique tanquam in manus tradamus remp. florentem ornatamque, qualem eam hoc die sollenni vidit hic omnium ordinum coetus, et agamus cum *Aetate ventura* tanquam cum praesenti: En, quotquot in loca nostra, deo volente, succedetis, remp. academicam vobis relinquimus multis difficultatibus liberatam, egregie firmatam, mirabiliter ornatam: vos curate, vt haec Georgiae Augustae laus per vos sit perpetua ac sempiterna; erit autem hoc effectum fide, officio ac religione vestra, disciplinae publicae priuataeque grauitate et constantia, vitae sanctitate, sentiendi ac iudicandi libertate per pruden-

tiam

tiam et honeſtatem temperata. Quae vobis transmittimus, videtis; vos vt illa retineatis et amplificetis, diligenter curate.

Tu autem, aeternum, *ſanctum, ſanctum, ſanctum Numen*, haec vota noſtra piasque preces ratas eſſe iube, et effice, vt per omnem terrarum orbem GEORGIAE AVGVSTAE exemplo manifeſtum ſit, *bonis litteris, cum ſapientia et pietate coniunctis, vitae et felicitatis mortalium praeſidia contineri ad omnem perpetuitatem certiſſima.*

INDEX

INDEX. *)

Ani-

*) Debetur et hic Index doctrinae et industriae G. C. F. Seidelii Philosophiae summis honoribus nunc ornati.

Feli-

Pere-

Plutar-